

Uitgebreide Cursus Studiegids

Inhoudsopgave

1. Maak een uitgebreide studiegids met alle belangrijke concepten, definities en theorieën uit de cursus
2. Werk de belangrijkste leerdoelen uit in een format waarmee studenten kunnen controleren of ze de stof beheersen

Maak een uitgebreide studiegids met alle belangrijke concepten, definities en theorieën uit de cursus. Inclusief toepassingen en voorbeelden.

Studiegids Werkplekieren: Inspelen op Onderwijsbehoeften

Educatieve bachelor in het kleuteronderwijs
Deel 1/37

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Situering: Algemeen Diagnostisch Protocol
 - o 2.1. Handelingsgericht Werken binnen een Zorgbrede Aanpak
 - o 2.2. Handelingsgericht Werken in het Zorgcontinuüm
 - 2.2.1. In kaart brengen van onderwijsbehoeften en doelen
 - 2.2.2. Kindgesprekken
 - o 2.3. Van Onderwijsbehoeften naar een Zorgplan
3. Praktijkvoorbeeld: Doven en Slechthorenden
 - o 3.1. Gehoorproblemen: Hoe hoort een kind anders?
 - o 3.2. Communicatiebelemmerende factoren en aanpak
 - o 3.3. Onderwijzen van doven en slechthorenden
 - o 3.4. Invloed op ontwikkeling
 - o 3.5. Besluit
4. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden
5. Potentiële Examenonderwerpen

1. Inleiding

Werkplekieren in het kleuteronderwijs betekent leren door praktijkervaring, met nadruk op het inspelen op de **onderwijsbehoeften** van jonge kinderen. Dit vereist inzicht in diagnostiek, differentiatie en het afstemmen van onderwijs op individuele noden.

2. Situering: Algemeen Diagnostisch Protocol

2.1. Handelingsgericht Werken (HGW) binnen een Zorgbrede Aanpak

Definitie:

- **Handelingsgericht Werken (HGW):** Een systematische manier van werken waarbij de onderwijsbehoeften van het kind centraal staan, met als doel het onderwijsaanbod optimaal af te stemmen.

Kernconcepten:

- Focus op wat het kind nodig heeft om zich te ontwikkelen.
- Samenwerking tussen leerkracht, ouders, kind en eventueel externen.
- Cyclisch proces: observeren, analyseren, plannen, uitvoeren, evalueren.

Voorbeeld:

- Een kind heeft moeite met concentratie. De leerkracht observeert, bespreekt met ouders, past de instructie aan en evalueert het effect.

2.2. Handelingsgericht Werken in het Zorgcontinuüm

2.2.1. In kaart brengen van onderwijsbehoeften en doelen

Definitie:

- **Onderwijsbehoefte:** Alles wat een kind nodig heeft om optimaal te leren en zich te ontwikkelen.

Stappen:

- Observeren van het kind in verschillende situaties.
- Gesprekken met het kind, ouders en collega's.
- Vaststellen van concrete leerdoelen.

Voorbeeld:

- Een kind begrijpt instructies niet goed. Door observatie blijkt dat visuele ondersteuning helpt. Doel: instructies visueel ondersteunen.

2.2.2. Kindgesprekken

Definitie:

- Gesprekken met het kind om hun beleving, wensen en behoeften te achterhalen.

Toepassing:

- Vragen naar wat het kind moeilijk vindt of wat helpt.
- Kinderen betrekken bij het opstellen van doelen.

Voorbeeld:

- "Wat vind je lastig tijdens het kringgesprek?" – "Ik hoor de juf niet goed als iedereen praat."

2.3. Van Onderwijsbehoeften naar een Zorgplan

Definitie:

- **Zorgplan:** Een plan waarin staat welke ondersteuning het kind krijgt, wie betrokken zijn en hoe de voortgang wordt gemonitord.

Kernpunten:

- Doelen zijn SMART geformuleerd (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden).
- Evaluatie en bijstelling zijn essentieel.

Voorbeeld:

- Zorgplan voor een kind met gehoorproblemen: gebruik van visuele ondersteuning, vaste zitplaats, evaluatie na 4 weken.

3. Praktijkvoorbeeld: Doven en Slechthorenden

3.1. Gehoorproblemen: Hoe hoort een kind anders?

Belangrijkste kenmerken:

- Geluid klinkt stiller.
- Geluiden worden vervormd waargenomen.
- Omgevingsgeluid heeft negatieve invloed.
- Moeilijkheden met richting horen (binauraal karakter).
- Combinatie van horen en zien is cruciaal.
- Mentale invulling van ontbrekende informatie.

Voorbeeld:

- Een kind met gehoorapparaat mist delen van een instructie als er veel lawaai is.

3.2. Communicatiebelemmerende factoren en aanpak

Factoren:

- De spreker: articulatie, spreektempo, gezichtsuitdrukking.
- De toehoorder: aandacht, positie in de klas.
- De ruimte: akoestiek, lichtinval.
- Achtergrondlawaai: storende geluiden verminderen.

Aanpak:

- Duidelijk spreken, visuele ondersteuning bieden.
- Kind vooraan plaatsen.
- Gebruik van pictogrammen, gebaren.
- Regelmatige audiologische opvolging.

3.3. Onderwijzen van doven en slechthorenden

Verskillende visies:

- Orale benadering (spraakgericht).
- Totale communicatie (spraak, gebaren, visuele middelen).
- Tweekanalige benadering (Nederlands en Vlaamse Gebarentaal).

Invloed op spraak- en taalontwikkeling:

- Korter spreekgeheugen.
- Moeilijker woordgeheugen.
- Beperkte taalervaring.
- Moeilijkheden met ritme en klankgroepen.

Voorbeeld:

- Een kind kan een liedje niet goed onthouden door een beperkt auditief geheugen.

3.4. Invloed op ontwikkeling

- Sociaal-emotionele ontwikkeling kan beïnvloed worden door communicatieproblemen.
- Ouders zijn belangrijke partners in begeleiding.
- Afstemming tussen school, ouders en externe experts is noodzakelijk.

4. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

Vraag 1: Wat is handelingsgericht werken?

Antwoord: Een systematische aanpak waarbij de onderwijsbehoeften van het kind centraal staan en het onderwijsaanbod hierop wordt afgestemd.

Vraag 2: Noem drie factoren die communicatie kunnen belemmeren bij slechthorende kinderen.

Antwoord: De spreker (articulatie), de ruimte (akoestiek), achtergrondlawaai.

Vraag 3: Waarom zijn kindgesprekken belangrijk in het diagnostisch proces?

Antwoord: Ze geven inzicht in de beleving en behoeften van het kind, waardoor het onderwijs beter afgestemd kan worden.

Vraag 4: Wat zijn mogelijke gevolgen van gehoorproblemen voor de taalontwikkeling?

Antwoord: Korter spreekgeheugen, moeilijk

Studiegids: Inspelen op Onderwijsbehoeften (Deel 2/37)

Inhoudsopgave

1. Toetsen: Het gebruik van taalvaardigheidstesten
2. Preventie en remediëring van taalproblemen
 - Interactievaardigheden
 - Observatieschalen met taalstimulering en remediëring
 - Taalstimulering via verhalen
 - Taalstimulering via muzische vorming
 - Taalstimulering via gebruik van taalmethodes
3. Articulatiestoornissen

- Fonetische articulatiestoornissen
 - Fonologische articulatiestoornissen
 - 4. Vloeienheidsstoornissen (stotteren)
 - Normale onvloeienheden
 - Fysiologisch stotteren (kernstotteren)
 - Screening
 - Preventie en remediëring
 - 5. Stemstoornissen (kinderheesheid)
 - Stemmisbruik
 - Verkeerd stemgebruik
 - Preventie en remediëring
 - 6. Dyslexie
 - 7. Praktische toepassingen
 - 8. Potentiële examenonderwerpen
 - 9. Zelfstudie: Vragen en antwoorden
-

1. Toetsen: Het gebruik van taalvaardigheidstesten

Belangrijke begrippen:

- **Taalvaardigheidstest:** Een gestandaardiseerd instrument om de taalontwikkeling van kinderen in kaart te brengen.
- **Diagnostisch protocol:** Een stappenplan voor het vaststellen van onderwijsbehoeften.

Kernconcepten:

- Taalvaardigheidstesten meten verschillende domeinen: woordenschat, zinsbouw, begrippe luisteren, etc.
- Testen kunnen zowel signalerend als diagnostisch worden ingezet.
- Resultaten geven richting aan verdere begeleiding of remediëring.

Voorbeeld:

- Een kleuter scoort laag op een woordenschattoets. Dit signaleert een mogelijke taalachterstand, waarna extra taalstimulering wordt ingezet.

Verbanden:

- Testresultaten vormen de basis voor het opstellen van een zorgplan.

Praktische toepassing:

- Gebruik van testen om individuele noden te detecteren en gerichte interventies te plannen.
-

2. Preventie en Remediëring van Taalproblemen

2.1 Interactievaardigheden

Definitie:

- **Interactievaardigheden:** De manier waarop een leerkracht met kinderen communiceert en interactie stimuleert.

Kernconcepten:

- Open vragen stellen
- Actief luisteren
- Feedback geven

Voorbeeld:

- Een leerkracht moedigt een kind aan om een verhaal te vertellen en stelt verdiepende vragen.

Toepassing:

- Interactievaardigheden bevorderen taalontwikkeling en voorkomen taalproblemen.
-

2.2 Observatieschalen met taalstimulering en remediëring

Definitie:

- **Observatieschaal:** Een instrument om systematisch het taalgedrag van kinderen te observeren.

Kernconcepten:

- Observaties maken sterktes en zwaktes in taalgebruik zichtbaar.
- Op basis van observaties kan gerichte stimulering plaatsvinden.

Voorbeeld:

- Een observatieschaal toont dat een kind weinig spontaan spreekt. De leerkracht biedt extra taalkansen.
-

2.3 Taalstimulering via verhalen (verhaalbegrip)

Definitie:

- **Verhaalbegrip:** Het vermogen om de inhoud en structuur van een verhaal te begrijpen.

Kernconcepten:

- Voorlezen en nabespreken van verhalen stimuleert taalbegrip en woordenschat.

Voorbeeld:

- Na het voorlezen van een prentenboek laat de leerkracht de kinderen het verhaal navertellen.
-

2.4 Taalstimulering via muzische vorming

Definitie:

- **Muzische vorming:** Creatieve activiteiten zoals zingen, dansen, drama, die taalontwikkeling ondersteunen.

Kernconcepten:

- Liedjes en rijmpjes vergroten de fonologische vaardigheden.

Voorbeeld:

- Samen zingen van een liedje met rijmende woorden.
-

2.5 Taalstimulering via gebruik van taalmethodes

Definitie:

- **Taalmethode:** Een gestructureerd programma voor taalonderwijs.

Kernconcepten:

- Taalmethodes bieden systematische opbouw en differentiatiemogelijkheden.

Voorbeeld:

- Gebruik van een methode met dagelijkse taalkringen en woordenschatactiviteiten.
-

3. Articulatiestoornissen

3.1 Fonetische articulatiestoornissen

Definitie:

- **Fonetische articulatiestoornis:** Problemen met de motorische productie van spraakklanken.

Kernconcepten:

- Klanken worden verkeerd uitgesproken, maar het taalsysteem is intact.

Voorbeeld:

- Een kind zegt "tat" in plaats van "kat".

Preventie en remediëring:

- Oefeningen gericht op de juiste uitspraak van klanken.
-

3.2 Fonologische articulatiestoornissen

Definitie:

- **Fonologische articulatiestoornis:** Problemen met het taalsysteem; klanken worden systematisch verkeerd gebruikt.

Kernconcepten:

- Fouten zijn patroonmatig (bijv. altijd de 'k' vervangen door 't').

Voorbeeld:

- Een kind zegt "toek" in plaats van "koek".

Preventie en remediëring:

- Oefeningen gericht op het herkennen en toepassen van klankpatronen.
-

4. Vloeiendheidsstoornissen (stotteren)

4.1 Normale onvloeiendheden

Definitie:

- **Normale onvloeiendheden:** Niet-vloeiende spraak die hoort bij de taalontwikkeling, meestal tijdelijk.

Voorbeeld:

- Herhalen van woorden of zinnen bij jonge kinderen.
-

4.2 Fysiologisch stotteren (kernstotteren)

Definitie:

- **Fysiologisch stotteren:** Hardnekkige, niet-normale onvloeiendheid van spraak.

Voorbeeld:

- Herhaaldelijk vastlopen op de eerste letter van een woord.
-

4.3 Screening

Definitie:

- **Screening:** Kort onderzoek om te bepalen of verder onderzoek naar stotteren nodig is.
-

4.4 Preventie en remediëring

Kernconcepten:

- Omgeving aanpassen (rust, tijd geven)
- Stotteren bespreekbaar maken

Voorbeeld:

- Leerkracht spreekt rustig en onderbreekt het kind niet.
-

5. Stemstoornissen (kinderheesheid)

5.1 Stemmisbruik

Definitie:

- **Stemmisbruik:** Onjuist gebruik van de stem, bijvoorbeeld schreeuwen.

5.2 Verkeerd stemgebruik

Studiegids Deel 3/37: Inspelen op Onderwijsbehoeften vanuit Diagnostische Protocolen

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
2. Kernconcepten en Theorieën
 - 2.1 Algemeen Diagnostisch Protocol
 - 2.2 Handelingsgericht Werken (HGW)
 - 2.3 Zorgcontinuüm en Onderwijsbehoeften
 - 2.4 Kindgesprekken
 - 2.5 Van Onderwijsbehoeften naar Zorgplan
3. Praktijkvoorbeeld: Dove en Slechthorende Kleuters
4. Verbanden tussen Concepten
5. Praktische Toepassingen
6. Potentiële Examenonderwerpen
7. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

1. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Handelingsgericht Werken (HGW):**
Een systematische en cyclische manier van werken waarbij de onderwijsbehoeften van leerlingen centraal staan. Het doel is om samen met alle betrokkenen (leerling, ouders, collega's, externen) te komen tot effectieve ondersteuning.
- **Zorgcontinuüm:**
Een model dat de verschillende niveaus van ondersteuning in het onderwijs beschrijft, van basiszorg tot intensieve zorg.
- **Onderwijsbehoeften:**
Wat een leerling nodig heeft om zich optimaal te kunnen ontwikkelen, leren en functioneren op school.
- **Diagnostisch Protocol:**
Een gestructureerde werkwijze om onderwijsbehoeften en ondersteuningsnoden in kaart te brengen.
- **Kindgesprek:**
Een gesprek met de leerling zelf, gericht op het achterhalen van zijn/haar perspectief, wensen en behoeften.

2. Kernconcepten en Theorieën

2.1 Algemeen Diagnostisch Protocol

- **Doel:**
Het systematisch in kaart brengen van de onderwijsbehoeften van leerlingen, als basis voor verdere ondersteuning.
- **Belang:**
Zorgt voor objectiviteit en volledigheid in het bepalen van de juiste aanpak.
- **Voorbeeld:**
Een leerling presteert onder het niveau. Met het protocol wordt nagegaan of er sprake is van leerproblemen, gedragsproblemen, of externe factoren.

2.2 Handelingsgericht Werken (HGW)

- **Uitgangspunten (volgens Pameijer et al., 2018):**

- **Doelgericht:** Altijd werken vanuit concrete doelen.
- **Onderwijsbehoeften centraal:** Niet het probleem, maar de behoefte van de leerling staat centraal.
- **Samenwerken:** Met ouders, leerling en collega's.
- **Afstemming en wisselwerking:** Tussen leerling, leerkracht, ouders en omgeving.
- **Positieve aspecten benutten:** Kijken naar wat werkt en sterke kanten van de leerling.
- **Systematisch en transparant:** Werken volgens een vaste cyclus en open communiceren.

- **De HGW-cyclus:**

1. Waarnemen en signaleren
2. Begrijpen en analyseren
3. Plannen en uitvoeren
4. Evalueren en bijstellen

- **Praktisch voorbeeld:**

Een leerling heeft moeite met lezen. In de HGW-cyclus wordt eerst het probleem gesignaleerd, vervolgens geanalyseerd (waarom lukt het niet?), een plan gemaakt (extra leesondersteuning), uitgevoerd en geëvalueerd.

2.3 Handelingsgericht Werken in het Zorgcontinuüm

- **Niveaus van ondersteuning:**

- **Basiszorg:** Voor alle leerlingen.
- **Verhoogde zorg:** Extra ondersteuning voor leerlingen met specifieke behoeften.
- **Uitbreiding van zorg:** Intensieve, individuele begeleiding.

- **In kaart brengen van onderwijsbehoeften:**

- Observaties, gesprekken, toetsresultaten, overleg met ouders en externen.

- **Doelbepaling:**

- SMART-formulering (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden).

2.4 Kindgesprekken

- **Doel:**

De leerling betrekken bij het eigen leerproces en inzicht krijgen in zijn/haar beleving en behoeften.

- **Werkwijze:**

- Open vragen stellen.
- Aandacht voor de gevoelens en wensen van het kind.
- Actief luisteren en samenvatten.

- **Voorbeeldvragen:**

- "Wat vind je leuk op school?"
- "Waar heb je hulp bij nodig?"
- "Hoe voel je je in de klas?"

2.5 Van Onderwijsbehoeften naar Zorgplan

- **Stappen:**

1. Onderwijsbehoeften formuleren.
2. Doelen bepalen.
3. Interventies kiezen.
4. Uitvoeren en monitoren.
5. Evalueren en bijstellen.

- **Voorbeeld:**

Een leerling met concentratieproblemen krijgt een aangepast dagrooster en extra pauzes. Dit wordt opgenomen in het zorgplan en regelmatig geëvalueerd.

3. Praktijkvoorbeeld: Dove en Slechthorende Kleuters

3.1 Kenmerken van Auditieve Beperking

- **Geluid klinkt stiller:**
Geluiden moeten harder zijn om waargenomen te worden. Eigen stem wordt stiller of niet waargenomen.
- **Vervormde waarneming:**
Klanken lijken op elkaar; vooral medeklinkers worden minder goed herkend.

Gevolgen in de klas:

- Moeilijkheden met spraakverstaan, vooral in rumoerige omgevingen.
- Niet alle instructies worden gehoord.
- Beperkte signaalfunctie (bijv. waarschuwende geluiden in het verkeer).

3.2 Handelingsgericht Werken bij Auditieve Beperking

- **Informatie verzamelen:**
Over de aard van de beperking, hulpmiddelen, communicatievormen.
- **Afstemmen van de omgeving:**
Zorgen voor visuele ondersteuning, rustige werkplekken, gebruik van gebaren of pictogrammen.
- **Voorbeeld:**
Een dove kleuter krijgt een vaste plek in de kring waar hij/zij de leerkracht goed kan zien, en de leerkracht gebruikt gebaren om instructies te verduidelijken.

4. Verbanden tussen Concepten

- **HGW en Diagnostisch Protocol:**
HGW biedt het kader, het protocol de praktische uitwerking.
- **Kindgesprekken en Onderwijsbehoeften:**
Door het kind te betrekken, krijg je een completer beeld van de behoeften.
- **Zorgcontinuüm en Zorgplan:**
Het zorgplan is de praktische vertaling van het niveau van ondersteuning binnen het zorgcontinuüm.

5. Praktische Toep

Studiegids – Kleuteronderwijs: Inspelen op onderwijsbehoeften (Deel 4/37)

Onderwerp: Omgaan met gehoorproblemen in het kleuteronderwijs – spraak, geluid, communicatie en praktische aanpak

1. Belangrijke Definities en Begrippen

1.1. Ritme in de taal

- **Definitie:** Het patroon van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen in spraak.
- **Belang:** Helpt bij het waarnemen van de structuur van woorden (lettergreepstructuur), essentieel voor taalontwikkeling.

1.2. Lettergreepstructuur

- **Definitie:** De opbouw van woorden uit afzonderlijke lettergrepen.
- **Toepassing:** Kinderen leren woorden beter herkennen en uitspreken door aandacht voor lettergrepen.

1.3. Binauraal karakter

- **Definitie:** Het gebruik van beide oren om geluiden waar te nemen.
- **Voordeel:** Beter richting horen, meer geluid opvangen, minder last van omgevingsgeluid.

1.4. Mentale invulwerk

- **Definitie:** Het proces waarbij iemand ontbrekende informatie in gesprekken aanvult door te raden op basis van context en taalbegrip.
 - **Belang:** Essentieel voor kinderen met gehoorproblemen om gesprekken te kunnen volgen.
-

2. Kernconcepten en Uitwerking

2.1. Invloed van Slecht Horen op Spraak en Taal

- **Probleem:** Slecht horen leidt tot problemen met het waarnemen van spraak, wat de eigen spraak negatief beïnvloedt (te stil/luid, klanken worden slecht uitgesproken of weggelaten).
- **Voorbeeld:** Een kind dat zichzelf niet goed hoort, spreekt vaak onduidelijk of laat klanken weg.

2.2. Negatieve Invloed van Omgevingsgeluid

- **Hoorapparaten versterken alle geluiden:** Niet alleen spraak, maar ook storende achtergrondgeluiden.
- **Gevolg:** In rumoerige omgevingen is het moeilijker om spraak te verstaan, zelfs met een hoorapparaat.
- **Praktijkvoorbeeld:** Een kind met een hoorapparaat in een drukke klas hoort veel ruis, waardoor het de leerkracht moeilijker verstaat.

2.3. Binauraal Horen

- **Met twee oren horen:** Vergroot het vermogen om geluiden te lokaliseren en achtergrondgeluid te filteren.
- **Gevolg bij gehoorverlies:** Richtingshoren en filteren van geluid wordt moeilijker.

2.4. Combinatie van Horen en Zien

- **Optimale spraakverstaanbaarheid:** Door zowel auditieve als visuele informatie (zoals liplezen) te combineren.
- **Voorbeeld:** Zonder geluid bij een film mis je veel informatie; zo ervaren slechthorenden gesprekken als ze niet kunnen liplezen.
- **Praktische tip:** Projecteer informatie, zodat kinderen niet tegelijk hoeven te luisteren en te schrijven.

2.5. Mentale Invulwerk

- **Belang van taalbegrip en concentratie:** Kinderen met goed taalbegrip kunnen ontbrekende woorden/klanken beter raden.
 - **Voorbeeld:** Een kind dat de context begrijpt, kan sneller raden wat er werd gezegd als het iets niet goed hoorde.
-

3. Communicatiebelemmerende Factoren en Aanpak

3.1. De Spreker

- **Risico's:** Slechte articulatie, te snel spreken, te zacht/luid spreken.
- **Aanpak:**
 - Duidelijk en niet te snel spreken
 - Ritmisch en met pauzes praten
 - Goede articulatie zonder te overdrijven
 - Gebruik van intonatie

3.2. De Toehoorder (Leerling)

- **Problemen:** Gehoorverlies, spraak klinkt anders via hoorapparaat.
- **Aanpak:**
 - **Gehoortraining:** Het apparaat zo veel mogelijk dragen, ook thuis.
 - **Visuele ondersteuning:** Schrijf kernwoorden op het bord, gebruik projecties.
 - **Herhaling:** Herhaal antwoorden en vragen in de klas.
 - **Voorbeeld:** De leerkracht schrijft huiswerk op het bord en herhaalt mondelinge instructies.

3.3. De Ruimte

- **Problemen:** Harde vloeren/muren veroorzaken nagalm, slechte verlichting belemmert liplezen.
 - **Aanpak:**
 - Gebruik geluiddempend materiaal (tapijt, gordijnen)
 - Goede verlichting
 - Dichtbij en op gelijke hoogte met het kind zitten
 - Niet rondlopen tijdens het spreken
 - Kind vooraan plaatsen
-

4. Verbanden Tussen Concepten

- **Ritme en lettergreepstructuur** zijn belangrijk voor spraakontwikkeling, vooral bij gehoorproblemen.
 - **Binauraal horen** en **combinatie van horen en zien** versterken elkaar in het spraakverstaan.
 - **Mentale invulwerk** hangt samen met taalbegrip en de mate van visuele/auditive ondersteuning.
 - **Communicatiebelemmeringen** kunnen worden verminderd door aanpassingen bij spreker, toehoorder en ruimte.
-

5. Praktische Toepassingen in de Klas

- **Gebruik visuele hulpmiddelen:** Bord, projecties, pictogrammen.
 - **Herhaal en vat samen:** Mondelinge instructies altijd herhalen.
 - **Creëer een rustige omgeving:** Dempend materiaal, goede verlichting.
 - **Zorg voor een goede positie:** Kind vooraan, op gelijke hoogte, oogcontact.
 - **Stimuleer het dragen van het hoorapparaat:** Ook buiten school.
 - **Maak afspraken met de klas:** Iedereen spreekt om de beurt, niet door elkaar.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat het binaurale karakter is en waarom het belangrijk is.
 - Gevolgen van omgevingsgeluid voor kinderen met een hoorapparaat.
 - Praktische maatregelen om communicatie te verbeteren bij slechthorende kinderen.
 - Het belang van mentale invulwerk en hoe dit te ondersteunen.
 - Voorbeelden geven van visuele ondersteuning in de klas.
-

7. Vragen en Antwoorden voor Zelfstudie

Vraag 1: Wat is het belang van het binaurale karakter bij spraakverstaan?

- **Antwoord:** Met twee oren horen we beter waar geluid vandaan komt, kunnen we meer geluid opvangen en hebben we minder last van omgevingsgeluid.

Vraag 2: Waarom is omgevingsgeluid problematisch voor kinderen met een hoorapparaat?

- **Antwoord:** Omdat het hoorapparaat alle geluiden versterkt, waardoor spraak moeilijker te onderscheiden is van achtergrondgeluid.
-

Studiegids Deel 5/37: Onderwijs aan Doven en Slechthorenden

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
 2. Kernconcepten en Theorieën
 3. Voorbeelden en Praktische Toepassingen
 4. Verbanden tussen Concepten
 5. Potentiële Examenonderwerpen
 6. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Auditive beperking:** Een beperking waarbij het gehoor (de auditieve waarneming) verminderd of afwezig is.
 - **FM-systeem:** Draadloos communicatiesysteem dat spraak direct van de spreker naar de ontvanger (bijv. hoorapparaat) stuurt, waardoor achtergrondlawaai verminderd wordt.
 - **Audiogram:** Grafische weergave van de resultaten van een gehoortest.
 - **Oralisme:** Onderwijsmethode waarbij dove kinderen leren spreken en luisteren, zonder gebruik van gebarentaal.
 - **Auraal-orale aanpak:** Benadering gericht op het stimuleren van restgehoor en gesproken taal, vaak ondersteund door hoorapparaten.
 - **Totale Communicatie (TC):** Onderwijsbenadering waarbij alle mogelijke communicatievormen (spraak, gebaren, mimiek, vingerspelling, lezen, schrijven) worden ingezet.
 - **Doventolk / schrijftolk:** Professionele ondersteuner die gesproken taal omzet naar gebarentaal of geschreven tekst.
-

2. Kernconcepten en Theorieën

2.1. Zitarrangement en Communicatie

- **U-vormig zitarrangement:** Zorgt ervoor dat leerlingen met auditieve beperking alle klasgenoten kunnen zien, essentieel voor groepsgesprekken.
- **Hand opsteken:** Duidelijke beurtverdeling voorkomt door elkaar praten, wat verwarrend is voor slechthorenden.
- **Samenvatten:** Regelmatig samenvatten helpt informatieverlies te voorkomen.

2.2. Omgaan met Achtergrondlawaai

- **Probleem:** Rumor (stoelen schuiven, praten) kan informatieoverdracht tot 100% belemmeren.
- **Oplossing:** Rustige klasomgeving creëren, gebruik van FM-systemen.
- **FM-systeem:** Versterkt de stem van de leerkracht en vermindert storend omgevingsgeluid.

2.3. Audiologische Opvolging

- **Regelmatische controle:** Minstens 2x per jaar audiogram en controle van apparatuur.
- **Problemen signaleren:** Direct contact opnemen met audiologische dienst bij defecten of klachten.
- **Comfort:** Apparatuur moet goed ingesteld en comfortabel zijn.

2.4. Ondersteuning door Tolken

- **Vlaamse Gebarentaal:** Mogelijk met tolk, mits leerling voldoende vaardig is.
- **Schrijftolk:** Alternatief voor leerlingen met goede leesvaardigheid.
- **Testen:** School type 7 test of ondersteuning zinvol is.

2.5. Impact van Gehoorverlies

- **Spraak- en taalontwikkeling:** Gehoorverlies beïnvloedt deze ontwikkeling sterk.
- **Schoolse leren:** Ook het leren op school wordt beïnvloed.
- **Individuele factoren:** Ernst, moment van ontstaan, oorzaak, intelligentie, motivatie, werkhouding.

2.6. Onderwijsvisies

- **Oralisme:** Alleen gesproken taal, geen gebarentaal, integratie in horende samenleving.
- **Auraal-orale methode:** Vroeg stimuleren van restgehoor, hoorapparaten, auditief aanbod.
- **Totale Communicatie (TC):** Gebruik van alle communicatievormen, afgestemd op het kind.

3. Voorbeelden en Praktische Toepassingen

- **Voorbeeld zitarrangement:** In een kring of U-vorm kan een dove leerling iedereen zien en liplezen.
- **FM-systeem in de praktijk:** Leerkracht draagt microfoon, leerling ontvangt geluid direct in het hoorapparaat.
- **Audiologische opvolging:** Leerling meldt dat apparaat piept; direct contact met audiotechnische dienst.
- **Totale Communicatie:** In de klas wordt gesproken, gebaard en geschreven om iedereen te bereiken.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Zitarrangement ↔ Communicatie:** Goede opstelling bevordert visuele toegang en beurtverdeling.
- **Achtergrondlawaai ↔ FM-systeem:** Rustige omgeving + technologie = optimale informatieoverdracht.
- **Audiologische opvolging ↔ Comfort:** Regelmatische controle voorkomt ongemak en leerproblemen.
- **Onderwijsvisie ↔ Ondersteuning:** Keuze voor oralisme of TC bepaalt inzet van tolken en hulpmiddelen.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Leg het belang uit van een U-vormig zitarrangement voor leerlingen met een auditieve beperking.
- Beschrijf het nut van een FM-systeem en geef een voorbeeld van gebruik.
- Verklaar waarom audiologische opvolging essentieel is.
- Vergelijk oralisme, aural-orale aanpak en Totale Communicatie.
- Noem factoren die de impact van gehoorverlies op schoolse ontwikkeling bepalen.

6. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

Vraag 1:

Wat is een FM-systeem en waarvoor wordt het gebruikt?

Antwoord:

Een FM-systeem is een draadloos communicatiesysteem dat de stem van de spreker rechtstreeks naar het hoorapparaat van de leerling stuurt, waardoor achtergrondlawaai verminderd wordt.

Vraag 2:

Waarom is het belangrijk om regelmatig een audiogram af te nemen bij dove of slechthorende leerlingen?

Antwoord:

Omdat gehoorverlies progressief kan zijn en apparatuur regelmatig gecontroleerd moet worden om optimaal te functioneren.

Vraag 3:

Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen oralisme en Totale Communicatie?

Antwoord:

Oralisme richt zich uitsluitend op gesproken taal en sluit gebarentaal uit, terwijl Totale Communicatie alle communicatievormen inzet, afhankelijk van het kind.

Vraag 4:

Noem drie factoren die bepalen hoe groot de impact van gehoorverlies is op een kind.

Antwoord:

- Ernst van het gehoorverlies
 - Moment van ontstaan
 - Intelligentie, werkhouding en motivatie van het kind
-

Vraag 5:

Welke rol speelt de leerkracht bij het verminderen van achtergrondlawaai?

Antwoord:

De leerkracht zorgt voor een rustige klasomgeving en kan hulpmiddelen zoals een FM-systeem inzetten.

7. Visuele Structuur en Overzicht

- **Koppen en subkoppen:** Zie bovenstaande indeling.
 - **Opsommingstekens:** Gebruikt bij definities, voorbeelden en examenvragen.
 - ****Vet**
-

Studiegids Deel 6/37: Oorresten om Spraak en Spraakafzien te Bevorderen

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en theorieën
 3. Voorbeelden ter verduidelijking
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Zelfstudie: Vraag & Antwoord
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Gehoorgestoord kind

- **Definitie:** Een kind dat door een gehoorstoornis geluiden niet (goed) kan waarnemen, wat gevolgen heeft voor de taalontwikkeling.

Simultane (gelijktijdige) methode

- **Definitie:** Communicatiemethode waarbij gesproken taal gelijktijdig ondersteund wordt door gebaren (afkomstig uit de dovensamenleving), die de woordvolgorde van de gesproken taal volgen.

Successieve (opeenvolgende) methode

- **Definitie:** Communicatiemethode waarbij gebarentaal als eerste taal wordt aangeboden; gesproken taal wordt later aangeleerd via lezen en schrijven.

Tweetalige methode (Bilinguale en biculturele visie)

- **Definitie:** Benadering waarbij dove kinderen zowel gebarentaal als gesproken taal leren, en zich ontwikkelen binnen zowel de horende als de dovencultuur.

Cultuur van de stilte

- **Definitie:** De unieke, visuele cultuur en gemeenschap die dove mensen samen vormen, met eigen communicatievormen, sociale netwerken en kunst.
-

2. Kernconcepten en Theorieën

A. Communicatiemethoden in de praktijk van TC (Totale Communicatie)

- **Simultane methode:**
 - Gebaren en gesproken taal tegelijk.
 - Gebaren volgen de structuur van de gesproken taal (bv. Nederlands met Gebaren).
 - Resultaten op gebied van taalverwerving, lezen, schrijven en sociaal-emotionele ontwikkeling zijn vaak teleurstellend.
 - Moeilijk correct toe te passen door leerkrachten en ouders.
- **Successieve methode:**
 - Eerst gebarentaal als moedertaal.
 - Gesproken taal later via lezen en schrijven.
 - Sterke invloed in de jaren '90.
 - Basis voor de tweetalige en biculturele visie.

B. Tweetalige en biculturele visie

- Dove kinderen groeien op tot tweetalige volwassenen (gebarentaal + gesproken taal).
- Behoren tot twee culturen: horende cultuur en dovencultuur.
- Wereldwijd zoeken dove mensen elkaar op en vormen een eigen gemeenschap.
- Creëren unieke visuele communicatie, gebarentalen en cultuur.

C. Cultuur van de stilte

- Eigen sociale banden, netwerken, informatieverspreiding, gebruiken en kunst.
- Essentieel voor persoonlijk welbevinden en ontplooiing van dove volwassenen.

D. Invloed op spraak- en taalontwikkeling

- Horende kinderen leren taal vanzelf door blootstelling aan geluid.
- Gehoorgestoorde kinderen missen deze voorwaarde → achterstand vanaf de wieg.
- Geluid is zwakker, onvolledig en vervormd.
- Geluidsherkenning en woordherkenning zijn problematisch.
- Verwarring tussen klanken en woorden is gebruikelijk.
- Gevolgen verschillen per kind (ernst, tijdstip, taalvermogen).

Mogelijke problemen:

- **Korter spreekgeheugen:** Moeite met onthouden en naspreken van lange zinnen.
 - **Moeilijker woordgeheugen:** Minder voordeel van melodie en ritme, moeilijker woorden onthouden.
 - **Onvolledige omgangstaal:** Fonologische en morfologische ontwikkeling blijft achter (bv. eindklanken worden niet gehoord of uitgesproken).
-

3. Voorbeelden ter Verduidelijking

- **Geluidsverwarring:**
 - Hond blaft ↔ claxon
 - Gelach meisje ↔ zangvogels
 - Gerinkel koffiekopjes ↔ telefoon
- **Woordverwarring:**

- 'pan' wordt 'man'
 - 'het gaat rond de duizend euro kosten' wordt 'het gaat honderdduizend euro kosten'
 - 'het eerste wereldrijk' wordt 'de eerste wereldtrein'
 - **Klankverwarring:**
 - [p/t/k], [s/f/g], [b/p/m], [ie/uu/oe]
 - **Fonologische/morfologische problemen:**
 - 's' niet gehoord → niet uitgesproken
 - Eind-t bij werkwoordvervoeging of meervoudsvorming niet waargenomen of uitgesproken
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Communicatiemethoden ↔ Taalontwikkeling:**
 - De gekozen methode (simultaan, successief, tweetalig) beïnvloedt de mate waarin kinderen taalvaardigheid ontwikkelen.
 - **Cultuur van de stilte ↔ Sociaal-emotionele ontwikkeling:**
 - Deel uitmaken van een dovencultuur draagt bij aan het welzijn en de persoonlijke groei van dove kinderen en volwassenen.
 - **Gehoorgeverlies ↔ Cognitieve processen:**
 - Gehoorgeverlies beïnvloedt het spreek- en woordgeheugen, wat weer gevolgen heeft voor taalverwerving en schoolprestaties.
-

5. Praktische Toepassingen

- **Onderwijs:**
 - Leerkrachten moeten zich bewust zijn van de beperkingen van simultane communicatie en het belang van gebarentaal als eerste taal.
 - Tweetalig onderwijs (gebarentaal + gesproken taal) wordt aanbevolen.
 - **Ouderbegeleiding:**
 - Ouders ondersteunen bij het correct leren gebruiken van gebarensystemen.
 - **Sociaal-emotionele ondersteuning:**
 - Kinderen stimuleren om deel te nemen aan de dovencultuur voor hun welzijn.
 - **Diagnostiek en begeleiding:**
 - Rekening houden met individuele verschillen in taalontwikkeling en gehoorgeverlies.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Verschillen tussen de simultane en successieve methode.
 - Kenmerken van de tweetalige en biculturele visie.
 - Invloed van gehoorgeverlies op spraak- en taalontwikkeling.
 - Voorbeelden van geluids-, woord- en klankverwarring.
 - Belang van de dovencultuur ('cultuur van de stilte').
 - Praktische implicaties voor onderwijs en begeleiding.
-

7. Zelfstudie: Vraag & Antwoord

Vraag 1: Wat is het belangrijkste verschil tussen de simultane en successieve methode?

- **Antwoord:** De simultane methode combineert gesproken taal en gebaren tegelijk, terwijl de successieve methode eerst gebarentaal als moedertaal aanbiedt en gesproken taal later via lezen en schrijven introduceert.

Vraag 2: Waarom is de dovencultuur belangrijk voor dove kinderen?

Studiegids Deel 7/37: Spraak- en Taalontwikkeling bij Gehoorgestoorde

Kleuters

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
 2. Kernconcepten en Theorieën
 3. Voorbeelden ter Verduidelijking
 4. Verbanden tussen Concepten
 5. Praktische Toepassingen
 6. Potentiële Examenonderwerpen
 7. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Gehoorgestoord kind

- **Definitie:** Een kind met een verminderd gehoorvermogen, variërend van licht tot ernstig gehoorverlies, wat invloed heeft op de spraak- en taalontwikkeling.

Spraakafzien

- **Definitie:** Het visueel waarnemen van spraak (liplezen), waarbij het kind probeert te begrijpen wat er gezegd wordt door naar de mondbewegingen en gezichtsuitdrukkingen te kijken.

Ritmisch groeperen van taal

- **Definitie:** Het vermogen om woorden in betekenisvolle groepen te plaatsen op basis van ritme, wat helpt bij het onthouden en begrijpen van taal.

Taalgevoelige periode

- **Definitie:** De periode (tot 5 à 6 jaar) waarin kinderen het meest ontvankelijk zijn voor het leren van taal.

Receptieve taal (taalbegrip)

- **Definitie:** Het vermogen om taal te begrijpen.

Expressieve taal (taalproductie)

- **Definitie:** Het vermogen om taal te produceren (spreken, schrijven).

Type 7-onderwijs

- **Definitie:** Speciaal onderwijs voor kinderen met een auditieve beperking.
-

2. Kernconcepten en Theorieën

2.1 Beperkingen bij Gehoorgestoorde Kinderen

- **Auditieve beperking:** Gehoorgestoorde kinderen missen veel taalaanbod dat horende kinderen wel krijgen.
- **Beperkte taalervaring:** Ze ervaren slechts flarden van taal, vooral in de taalgevoelige periode.
- **Ritmisch groeperen:** Moeite met het groeperen van woorden, wat essentieel is voor taalgeheugen en het zien van relaties tussen woorden.

Gevolgen:

- Moeilijkheden met het begrijpen van zinsstructuren.
- Minder vanzelfsprekende taalontwikkeling.
- Beperkte woordenschat en grammaticale kennis.

2.2 Het Belang van Intensieve Begeleiding

- **Noodzaak van begeleiding:** Spraak- en taalontwikkeling verloopt niet spontaan.
- **Individuele therapie:** Logopedie richt zich op hoortraining, spraakafzien, taalbegrip en taalproductie.
- **Componenten van taal:** Articulatie, morfologie, syntaxis, semantiek.

2.3 Pedagogische Aanpak in het Kleuteronderwijs

- **Type 7-pedagogiek:** Specifieke methoden en materialen voor auditief beperkte kinderen.
 - **Rol van de leerkracht:** Essentieel in het stimuleren van taal; moet intentioneel en doelgericht zijn.
 - **Ondersteuning:** Leerkrachten worden begeleid door ondersteuners (collegiale consultatie).
-

3. Voorbeelden ter Verduidelijking

- **Ritmisch groeperen:**
 - Horend kind: "We zijn / met de auto / op vakantie geweest / naar Frankrijk."
 - Gehoorgestoord kind: Kan deze structuur niet herkennen, mist samenhang.
 - **Taalbad:**
 - Horend kind: Wordt continu blootgesteld aan taal in verschillende contexten.
 - Gehoorgestoord kind: Krijgt enkel rechtstreeks aangeboden taal, mist veel context.
 - **Therapie:**
 - Logopedist werkt met kleuter aan zinsbouw door samen zinnen te maken over het klas-thema (bv. "De beer eet honing").
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Auditieve beperking** → **Beperkte taalervaring** → **Problemen met ritmisch groeperen** → **Beperkt taalgeheugen en taalbegrip**
 - **Intensieve begeleiding** is noodzakelijk omdat **spontane taalontwikkeling** ontbreekt.
 - **Type 7-onderwijs** ontwikkelt specifieke **pedagogische methoden** die ook in het reguliere onderwijs bruikbaar zijn.
 - **Leerkrachtgerichte ondersteuning** (collegiale consultatie) zorgt voor betere **taalstimulering** in de klas.
-

5. Praktische Toepassingen

- **Gerichte taalactiviteiten:** Leerkracht kiest een taalthema en werkt dit uit met de hele klas, met extra aandacht voor gehoorgestoorde kinderen.
 - **Individuele logopedie:** Gericht op de specifieke taalcomponenten waar het kind moeite mee heeft.
 - **Indirecte therapie:** Kleuterleidster biedt gedurende de week taalstimulatie aan, niet alleen tijdens therapie.
 - **Collegiale consultatie:** Ondersteuner helpt de leerkracht om handelingsbekwaam te worden in het begeleiden van auditief beperkte kinderen.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen waarom spontane taalontwikkeling bij gehoorgestoorde kinderen niet vanzelf verloopt.
 - Beschrijven van de rol van ritmisch groeperen bij taalontwikkeling.
 - Verschillen tussen horende en gehoorgestoorde kinderen in de taalgevoelige periode.
 - Belang van type 7-onderwijs en de overdracht van deze principes naar het reguliere onderwijs.
 - Voorbeelden geven van gerichte taalstimulatie in de klas.
-

7. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

Vragen

1. Wat is het effect van een auditieve beperking op de taalontwikkeling van een kleuter?
2. Waarom is ritmisch groeperen van taal belangrijk?
3. Welke rol speelt de leerkracht in de taalontwikkeling van gehoorgestoorde kleuters?
4. Wat is het verschil tussen directe en indirecte therapie?
5. Noem vier componenten van taal die in de logopedie aan bod komen.
6. Wat is collegiale consultatie en waarom is het belangrijk?
7. Waarom is 'vrij kleuterinitiatief' niet geschikt voor deze doelgroep?

Antwoorden

1. **Effect:** Gehoorgestoorde kleuters missen veel taalaanbod, waardoor hun taalontwikkeling vertraagd of afwijkend verloopt.
2. **Belang:** Ritmisch groeperen helpt bij het opbouwen van het taalgeheugen en het zien van relaties tussen woorden.
3. **Rol leerkracht:** De leerkracht moet intentioneel en doelgericht taal stimuleren, ondersteund door specialisten.
4. **Verschil:** Directe therapie is individuele begeleiding (bv. logopedie); indirecte therapie is taalstimulatie door

Studiegids Deel 8/37: Begeleiding van de Gehoorgestoorde Kleuter in het Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
 2. Kernconcepten en Theorieën
 3. Concrete Voorbeelden
 4. Verbanden tussen Concepten
 5. Praktische Toepassingen
 6. Potentiële Examenonderwerpen
 7. Zelfstudie: Vraag & Antwoord
 8. Samenvatting en Tips
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Auditieve beperking

- **Definitie:** Een (gedeeltelijk) verlies van het gehoor, waardoor het waarnemen van geluiden en spraak bemoeilijkt wordt.
- **Toepassing:** Heeft invloed op de taalontwikkeling, communicatie en sociaal-emotioneel functioneren van kleuters.

Visualiseren

- **Definitie:** Het ondersteunen van communicatie en instructie met visuele middelen zoals foto's, prenten, tekeningen en schriftbeeld.
- **Toepassing:** Onmisbaar in de communicatie met gehoorgestoorde kleuters.

FM-systeem

- **Definitie:** Een draadloos communicatiesysteem dat spraak direct naar het hoortoestel van het kind stuurt, waardoor omgevingslawaaï wordt verminderd.
- **Toepassing:** Wordt gebruikt tijdens gerichte taalactiviteiten.

Huisbegeleiding

- **Definitie:** Begeleiding van ouders thuis om hen te leren op een speelse en interactieve manier taal te stimuleren bij hun kind.
- **Toepassing:** Ouders leren o.a. werken met geluidenboeken, dagboeken en het FM-systeem.

Afstemming

- **Definitie:** Het op elkaar afstemmen van de begeleiding tussen alle betrokken partijen (leerkracht, ouders, ondersteuner, logopedist, etc.).
 - **Toepassing:** Essentieel voor een effectieve begeleiding van het kind.
-

2. Kernconcepten en Theorieën

2.1 Taalstimulering bij gehoorgestoorde kleuters

- **Beleven van activiteiten:** Kleuters moeten activiteiten niet alleen observeren, maar ook zelf ervaren.
- **Verwerking van thema's:** Leerkracht past verwerking aan op de specifieke noden van de gehoorgestoorde kleuter.
- **Visualiseren:** Gebruik van visuele hulpmiddelen om taal te ondersteunen.
- **Taal vangen en uitbreiden:** Leerkracht herhaalt en breidt de uitingen van het kind uit in correcte taal.
- **Taal en actie koppelen:** Handelingen benoemen tijdens het uitvoeren (bv. appel schillen).
- **Interactief voorlezen:** Inspelen op het taalniveau en de spontane uitingen van het kind, niet alleen letterlijk voorlezen.

2.2 Rol van ouders

- **Informatie en ondersteuning:** Ouders worden geïnformeerd over apparatuur en technieken.

- **Taalstimulering thuis:** Ouders leren spelenderwijs taal te stimuleren, bv. via geluidenboeken en dagboeken.
- **Gebruik FM-systeem thuis:** Ouders leren hoe ze het FM-systeem kunnen inzetten voor taalontwikkeling.

2.3 Afstemming tussen partijen

- **Samenwerking:** Leerkracht, ondersteuner, ouders, logopedist, revalidatiecentrum, etc. werken samen.
- **Voorbeelden van afstemming:** Liedjes en versjes meegeven, weekendverslagen, informeren over thema's.
- **Communicatie:** Contactschrift, evolutiebesprekingen, taakverdeling.

2.4 Sociaal-emotionele ontwikkeling

- **Belang van openheid:** Probleem niet verbergen, maar bespreekbaar maken.
- **Stimuleren van apparaatgebruik:** Ouders en leerkrachten moedigen het dragen van apparaten aan.
- **Voorkomen van pesterijen:** Door open communicatie en acceptatie.

3. Concrete Voorbeelden

- **Visualiseren:** Gebruik van foto's en prenten bij het uitleggen van nieuwe woorden.
- **Taal uitbreiden:** Kleuter zegt "gas is goen"; leerkracht zegt: "Ja, gras is groen!"
- **Taal en actie:** Tijdens het schillen van een appel benoemt de leerkracht elke stap.
- **Afstemming:** Ouders schrijven een weekendverslagje, zodat de leerkracht hierop kan inspelen tijdens de praatronde.
- **Interactief voorlezen:** Leerkracht stelt vragen over het verhaal en past het taalgebruik aan het kind aan.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Visualiseren ↔ Taalontwikkeling:** Visuele ondersteuning helpt bij het begrijpen en onthouden van taal.
- **Afstemming ↔ Sociaal-emotioneel welzijn:** Goede samenwerking voorkomt frustratie en bevordert het zelfvertrouwen van het kind.
- **Ouders ↔ School:** Gezamenlijke inspanningen versterken de taalontwikkeling en het welzijn van het kind.

5. Praktische Toepassingen

- **In de klas:** Gebruik altijd visuele ondersteuning en het FM-systeem tijdens taalactiviteiten.
- **Thuis:** Ouders lezen interactief voor, begeleiden dagelijkse activiteiten met taal, en gebruiken het FM-systeem.
- **Samenwerking:** Regelmatige communicatie tussen school en thuis via contactschrift of digitale middelen.
- **Sociaal-emotioneel:** Bespreek gehoorapparaten openlijk, moedig gebruik aan, en wees alert op signalen van pesterijen.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Wat is het belang van visualiseren bij gehoorgestoorde kleuters?
- Beschrijf de rol van ouders in de taalontwikkeling van een kind met auditieve beperking.
- Geef voorbeelden van afgestemd werken tussen school en thuis.
- Waarom is het gebruik van het FM-systeem belangrijk?
- Hoe kan de sociaal-emotionele ontwikkeling van een gehoorgestoorde kleuter ondersteund worden?

7. Zelfstudie: Vraag & Antwoord

Vraag 1:

Wat betekent 'visualiseren' en waarom is het belangrijk voor gehoorgestoorde kleuters?

Antwoord:

Visualiseren is het ondersteunen van communicatie met visuele middelen zoals foto's, prenten en tekeningen. Het is belangrijk omdat gehoorgestoorde kleuters hierdoor taal beter begrijpen en onthouden.

Vraag 2:

Hoe kan een leerkracht de taal van een kleuter 'vangen' en uitbreiden?

Antwoord:

Door de uiting van het kind in correcte of uitgebreidere vorm terug te geven. Bijvoorbeeld: kleuter zegt "kast", leerkracht zegt: "Ja, zet je auto maar in de kast."

Vraag 3:

Noem drie manieren waarop ouders thuis de taalontwikkeling kunnen stimuleren.

Antwoord:

1. Interactief voorlezen
2. Dagelijkse ervaringen begeleiden met taal (bv. tanden poetsen benoemen)
3. Gebruik van geluidenboek of dagboek

Vraag 4:
Waarom

Studiegids Deel 9/37: Ondersteuning van leerlingen met een auditieve beperking in het gewoon onderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en theorieën
 3. Voorbeelden uit de praktijk
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Vragen en antwoorden voor zelfstudie
-

1. Belangrijke definities en begrippen

- **Auditieve beperking:**
Een beperking waarbij het gehoor (de auditieve waarneming) verminderd of afwezig is. Dit kan variëren van licht gehoorverlies tot volledige doofheid.
 - **Integratie:**
Het proces waarbij kinderen met een auditieve beperking deelnemen aan het reguliere onderwijs en sociale leven binnen een horende omgeving.
 - **Lotgenotencontact:**
Het in contact brengen van kinderen met een auditieve beperking met andere kinderen met een vergelijkbare beperking, om ervaringen te delen en zich minder geïsoleerd te voelen.
 - **Handelingsbekwaam maken:**
Het proces waarbij een leerling vaardigheden en strategieën aanleert om zelfstandig om te gaan met zijn/haar beperking binnen de schoolcontext.
 - **Krachtige leeromgeving:**
Een leeromgeving die optimaal is ingericht om tegemoet te komen aan de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen, inclusief die met een auditieve beperking.
-

2. Kernconcepten en theorieën

A. Moeilijkheden bij integratie

- **Communicatieproblemen:**
Kinderen met een auditieve beperking hebben moeite met het volgen van groepsgesprekken, vooral in rumoerige omgevingen zoals speelplaatsen en refters.
- **Sociale isolatie:**
Door het missen van informatie kunnen deze kinderen zich buitengesloten of achterdochtig voelen.
- **Bewustwording van 'anders-zijn':**
Naarmate kinderen ouder worden, beseffen ze hun beperking meer en stellen ze vragen over hun eigen identiteit.

B. Belang van lotgenotencontact

- **Reden:**
Contact met lotgenoten helpt kinderen hun ervaringen en problemen te delen, waardoor ze zich minder alleen voelen.
- **Effect:**
Het stimuleert het onder woorden brengen van hun onderwijsbehoeften, wat leidt tot gerichtere ondersteuning.

C. Onderwijsbehoeften en begeleiding

- **Teamgebeuren:**
Begeleiding van een kind met een auditieve beperking vereist samenwerking tussen ouders, leerkrachten, ondersteuners, tolken en audiologen.
- **Audiologische opvolging:**
Regelmatige controle van hoorapparatuur en afstemming op het individuele gehoorverlies is essentieel.
- **Taalmoeilijkheden:**
Veel problemen zijn terug te voeren op taalachterstand of -problemen.

D. Grenzen van het regulier onderwijs

- **Individuele hulp vs. schoolaanpak:**
Succesvolle integratie hangt niet alleen af van individuele hulp, maar ook van de mate waarin de school inspeelt op de specifieke zorgvraag.
 - **Buitengewoon onderwijs:**
In sommige gevallen is het buitengewoon onderwijs meer aangewezen, vooral bij ernstige taalproblemen.
-

3. Voorbeelden uit de praktijk

- **Voorbeeld 1:**
Een kind met een auditieve beperking kan op de speelplaats niet volgen waarover de andere kinderen praten. Hierdoor voelt het zich buitengesloten en wordt soms achterdochtig.
 - **Voorbeeld 2:**
Door deel te nemen aan een ontmoetingsdag voor dove en slechthorende kinderen, leert een leerling dat anderen dezelfde problemen ervaren. Dit geeft steun en zelfvertrouwen.
-

4. Verbanden tussen concepten

- **Communicatieproblemen** leiden tot **sociale isolatie** en **achterdocht**.
 - **Lotgenotencontact** helpt bij het verwerken van het 'anders-zijn' en het ontwikkelen van een positieve **identiteit**.
 - **Handelingsbekwaamheid** wordt bevorderd door een **krachtige leeromgeving** en goede **begeleiding**.
 - **Taalmoeilijkheden** zijn een centrale factor in de problemen die kinderen met een auditieve beperking ervaren.
 - **Teamwerk** is noodzakelijk om de **onderwijsbehoeften** van deze leerlingen te identificeren en aan te pakken.
-

5. Praktische toepassingen

- **Creëer een rustige leeromgeving:**
Minimaliseer achtergrondgeluid in de klas.
 - **Gebruik visuele ondersteuning:**
Werk met gebaren, pictogrammen, geschreven instructies.
 - **Stimuleer lotgenotencontact:**
Organiseer ontmoetingsdagen of -momenten.
 - **Werk samen in een team:**
Betrek ouders, audiologen, tolken en ondersteuners.
 - **Regelmatige controle van apparatuur:**
Zorg dat hoorapparaten goed functioneren.
 - **Zorg voor duidelijke communicatie:**
Spreek duidelijk, kijk het kind aan, gebruik korte zinnen.
-

6. Potentiële examenonderwerpen

- Beschrijf de belangrijkste uitdagingen voor kinderen met een auditieve beperking in het reguliere onderwijs.
 - Leg uit waarom lotgenotencontact belangrijk is voor deze doelgroep.
 - Geef voorbeelden van hoe een krachtige leeromgeving eruitziet voor een kind met een auditieve beperking.
 - Bespreek de rol van het team bij de begeleiding van een kind met een auditieve beperking.
 - Wanneer is buitengewoon onderwijs meer aangewezen dan regulier onderwijs?
-

7. Vragen en antwoorden voor zelfstudie

Vraag 1:

Wat wordt bedoeld met 'handelingsbekwaam maken' van een leerling met een auditieve beperking?

Antwoord:

Het aanleren van vaardigheden en strategieën waarmee de leerling zelfstandig kan omgaan met zijn/haar beperking in de schoolcontext.

Vraag 2:

Waarom is lotgenotencontact belangrijk voor kinderen met een auditieve beperking?

Antwoord:

Omdat het hen helpt hun ervaringen en zorgen te delen, waardoor ze zich minder geïsoleerd voelen en hun onderwijsbehoeften beter kunnen verwoorden.

Vraag 3:

Noem drie praktische maatregelen die een leerkracht kan nemen om een kind met een auditieve beperking te ondersteunen.

Antwoord:

1. Minimaliseren van achtergrondgeluid
 2. Gebruik van visuele hulpmiddelen
 3. Duidelijke en directe communicatie
-

Vraag 4:

Wat zijn mogelijke gevolgen van het missen van informatie in groepsgesprekken voor een kind met een auditieve beperking?

Antwoord:

Het kind kan zich buitengesloten voelen, achterdochtig worden en moeite hebben met integratie.

Vraag 5:

Wanneer is buitengewoon onderwijs aangewezen voor een kind met een auditieve beperking?

Antwoord:

Als het probleem zo ernstig is dat opvang binnen het reguliere onderwijs onvoldoende kansen biedt, vooral bij ernstige taalproblemen.

8. Visuele structuur (schema)

Auditieve beperking

|

|— Moeilijkheden

|

Studiegids Deel 10/37: Gedrag en Emotie in het Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. **Belangrijke definities en begrippen**
2. **Kernconcepten en theorieën**
 - Het ijsbergmodel van McClelland
 - Sociaal-Emotioneel Leren (SEL)
 - Emotieregulatie
 - Executieve functies
3. **Diagnostische tools en observatie-instrumenten**
4. **Het ABC-model**
5. **Verbanden tussen de concepten**
6. **Praktische toepassingen voor de leerkracht**
7. **Potentiele examenonderwerpen**
8. **Vragen en antwoorden voor zelfstudie**

1. Belangrijke definities en begrippen

- **Gedrag**

Definitie: Waarneembare handelingen of reacties van een kind in een bepaalde context.

Voorbeeld: Een kleuter die huult wanneer hij zijn speelgoed moet delen.

- **Emotie**

Definitie: Gevoelens die een kind ervaart en die vaak aan gedrag ten grondslag liggen.

Voorbeeld: Verdriet, boosheid, blijdschap.

- **Sociaal-Emotioneel Leren (SEL)**

Definitie: Het proces waarbij kinderen sociale en emotionele vaardigheden ontwikkelen die nodig zijn om effectief te functioneren.

- **Executieve functies**

Definitie: Mentale vaardigheden die nodig zijn voor zelfsturing, zoals plannen, impulsen beheersen, aandacht vasthouden en emoties reguleren.

- **Emotieregulatie**

Definitie: Het vermogen om eigen emoties te herkennen, begrijpen en op een gepaste manier te uiten of te beheersen.

2. Kernconcepten en theorieën

Het ijsbergmodel van McClelland

- **Uitleg**:

Gedrag is slechts het topje van de ijsberg; onder het zichtbare gedrag liggen onzichtbare factoren zoals gevoelens, gedachten, behoeften.

- **Toepassing**:

Als leerkracht kijk je niet enkel naar wat een kind doet, maar probeer je te achterhalen *waarom* een kind zich zo gedraagt.

- **Voorbeeld**:

Een kleuter die agressief gedrag vertoont, kan zich eigenlijk onzeker of angstig voelen.

Sociaal-Emotioneel Leren (SEL)

- **Uitleg**:

SEL omvat het aanleren van vaardigheden zoals zelfbewustzijn, zelfmanagement, sociaal bewustzijn, relatievaardigheden en verantwoordelijkheid.

- **Praktijkvoorbeeld**:

In de klas oefenen met het benoemen van gevoelens of het oplossen van conflicten.

Emotieregulatie

- ****Uitleg**:**
Kinderen leren hun emoties herkennen en op een constructieve manier uiten.
- ****Voorbeeld**:**
Een kind dat leert tot tien te tellen als het boos is, in plaats van te slaan.

Executieve functies

- ****Belang**:**
Sterke executieve functies zorgen voor betere zelfsturing, wat leidt tot doelgericht en sociaal gedrag.
- ****Voorbeeld**:**
Een kleuter die kan wachten op zijn beurt, toont goede impulscontrole.

3. Diagnostische tools en observatie-instrumenten

- ****Screeningstool Welbevinden van de kleuter (EGO)****
 - Observeert het welbevinden in verschillende situaties en relatievelden.
 - Score op 5 niveaus.
- ****Diagnostische observatielijst "sociaal-emotionele ontwikkeling" (Marc Boone)****
 - Brengt sociaal-emotionele ontwikkeling in kaart.
 - Praktisch hulpmiddel voor handelingsplannen.
- ****Kwaliteitskaart "sociaal-emotionele competenties" (van Overveld)****
 - Meet sociaal-emotionele vaardigheden.
 - Geeft inzicht in sterke en zwakke punten.
- ****Criterialijst van Rutter****
 - Helpt de ernst van gedragsproblemen te bepalen.
- ****Gedragsmetingen****
 - Kijk naar frequentie, duur, intensiteit van gedrag.
 - Observeer in verschillende contexten.

4. Het ABC-model

- ****Definitie**:**
Een hulpmiddel om gedrag te analyseren door te kijken naar:
 - ****A**ntecedenten:** Wat gaat vooraf aan het gedrag? (uitlokkende factoren)
 - ****B**ehavior:** Het gedrag zelf
 - ****C**onsequenties:** Wat volgt er op het gedrag?
- ****Voorbeeld**:**
 - ***A*:** Een kind krijgt geen aandacht.
 - ***B*:** Het kind begint te schreeuwen.
 - ***C*:** De leerkracht geeft aandacht.
- ****Toepassing**:**
Door antecedenten en consequenties te veranderen, kan het gedrag beïnvloed worden.

5. Verbanden tussen de concepten

- ****Gedrag en emotie zijn onlosmakelijk verbonden**:**
Emoties liggen vaak aan de basis van gedrag. Begrip van emoties helpt het gedrag beter te interpreteren (IJSbergmodel).
- ****Executieve functies ondersteunen emotieregulatie**:**
Kinderen met sterke executieve functies kunnen hun emoties en gedrag beter sturen.
- ****Diagnostische tools helpen bij het objectiveren van observaties**:**
Ze maken het mogelijk om gericht in te spelen op onderwijsbehoeften.

6. Praktische toepassingen voor de leerkracht

- ****Gedrag interpreteren met het ijsbergmodel**:**
Probeer altijd te achterhalen wat er onder het zichtbare gedrag schuilgaat.
- ****Gebruik van observatietools**:**
Zet systematische observaties in om het welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling in kaart te brengen.
- ****ABC-model toepassen**:**
Analyseer probleemgedrag met het ABC-model en pas waar nodig antecedenten of consequenties aan.
- ****Stimuleren van executieve functies**:**
Bied activiteiten aan die zelfsturing, plannen en emotieregulatie bevorderen.
- ****Ondersteunen van emotieregulatie**:**
Leer kinderen emoties te herkennen en te benoemen, en geef strategieën om met emoties om te gaan.

7. Potentiële examenonderwerpen

- Uitleg en toepassing van het ijsbergmodel van McClelland
- Verschil tussen gedrag en emotie
- Het belang van sociaal-emotioneel leren in de kleuterklas
- Voorbeelden van diagnostische instrumenten en hun gebruik
- Analyse van gedrag met het ABC-model
- Executieve functies: definitie, belang en voorbeelden
- Praktische strategieën voor emotieregulatie in de klas

8. Vragen en antwoorden voor zelfstudie

Vraag 1

****Wat is het ijsbergmodel van McClelland en hoe kan je**

Studiegids: Inspelen op Onderwijsbehoeften bij Gedrag en Executieve Functies in de Kleuterklas

**** (Deel 11/37 - Educatieve bachelor in het kleuteronderwijs) ****

Inhoudsopgave

1. [Belangrijke Definities en Begrippen] (#definities)
2. [Kernconcepten en Theorieën] (#kernconcepten)
3. [Voorbeelden en Toepassingen] (#voorbeelden)
4. [Verbanden tussen Concepten] (#verbanden)
5. [Praktische Handvatten voor de Leerkracht] (#praktisch)
6. [Potentiële Examenonderwerpen] (#examen)
7. [Zelfstudie: Vragen en Antwoorden] (#zelfstudie)

1. Belangrijke Definities en Begrippen

****Executieve Functies****

- ***Definitie*:** Mentale processen die nodig zijn voor doelgericht gedrag, zoals plannen, aandacht vasthouden, impulsen onderdrukken, etc.
- ***Voorbeelden*:** Impulscontrole, werkgeheugen, cognitieve flexibiliteit.

****Co-regulatie****

- ***Definitie*:** Het proces waarbij een volwassene (leerkracht) samen met het kind emoties en gedrag reguleert, door als model en spiegel te fungeren.

****Impulscontrole****

- ***Definitie*:** Het vermogen om impulsen te beheersen en niet direct te reageren op prikkels.

****Onderwijsbehoeften****

```
- *Definitie*: De specifieke noden van een kind om optimaal te kunnen leren en zich te ontwikkelen.

**Scaffolding**
- *Definitie*: Het bieden van tijdelijke, stapsgewijze ondersteuning aan een kind zodat het zelfstandig verder kan.

**Acting-out Cyclus**
- *Definitie*: De opeenvolging van fasen waarin gedrag escaleert van basisrust naar een uitbarsting (Colvin, 2012).

---

<a name="kernconcepten"></a>
## 2. Kernconcepten en Theorieën

### 2.1 Executieve Functies in de Kleuterklas

- **Lagere orde executieve functies**: Aandacht richten, impulscontrole, eenvoudige planning.
- **Hogere orde executieve functies**: Probleemoplossend denken, doelgericht plannen, zelfmonitoring.

#### Kinderen met Ontwikkelingsstoornissen
- Kinderen met ADHD, autisme, TOS en leerstoornissen hebben vaak moeite met executieve functies.
- Ook kinderen met een hoog ontwikkelingspotentieel kunnen vertraagde of afwijkende ontwikkeling van deze functies tonen.

### 2.2 Rol van de Leerkracht

- **Model en Spiegel**: Leerkracht toont gewenst gedrag en helpt kinderen reflecteren op hun eigen gedrag.
- **Externe Gedragsregulator**: Leerkracht ondersteunt kinderen bij het reguleren van hun gedrag, vooral bij jonge kinderen die dit moeilijk vinden.

### 2.3 Drie Vormen van Steun

1. **Emotionele Steun**
   - Warm en positief klimaat creëren.
   - Leren omgaan met stress.
2. **Instructionele Steun**
   - Juiste vragen stellen.
   - Denken uitdagen.
   - Gestructureerde instructie bieden.
3. **Organisationele Steun**
   - Duidelijke planning.
   - Stappenplannen.
   - Herhaalde instructie (scaffolding).

### 2.4 Didactische Aanbevelingen

- Rust brengen in de klas.
- Structuur aanbieden.
- Prikkelverarming toepassen.
- Langdurige ondersteuning bieden; geen quick fixes.

### 2.5 Escalatie van Gedrag: Acting-out Cyclus (Colvin)

- **Fasen**: Basisrust → Triggers → Escalatie → Uitbarsting → Herstel.
- Herkennen van signalen en preventief/curatief handelen is essentieel.

---

<a name="voorbeelden"></a>
## 3. Voorbeelden en Toepassingen

- **Impulscontrole oefenen**: Gebruik stoplichtkaarten (rood = stoppen, groen = starten) bij groepsactiviteiten.
- **Structuur bieden**: Dagritmekaarten ophangen zodat kinderen weten wat er komt.
- **Emotionele steun**: Een kind dat boos is, mag even in de 'rusthoek' gaan zitten met een knuffel.
- **Scaffolding**: Bij het opruimen samen een stappenplan doorlopen: "Eerst de blokken, dan de puzzels."
- **Co-regulatie**: Samen met het kind diep ademhalen als het overstuurt.

---
```


4. Verbanden tussen Concepten

- **Executieve functies** zijn de basis voor zelfregulatie; zonder deze functies kan een kind zijn gedrag niet sturen.
- **Co-regulatie** is nodig omdat kleuters hun executieve functies nog ontwikkelen; de leerkracht ondersteunt dit proces.
- **Drie vormen van steun** zijn complementair: emotionele steun zorgt voor veiligheid, instructionele steun voor groei, organisatorische steun voor structuur.
- **Acting-out cyclus** en executieve functies: Kinderen met zwakke executieve functies escaleren sneller; preventieve steun kan escalatie voorkomen.

5. Praktische Handvatten voor de Leerkracht

- **Rust brengen**: Gebruik rustige kleuren, zachte muziek, duidelijke regels.
- **Structuur aanbieden**: Werk met vaste routines en visuele ondersteuning.
- **Prikkelverarming**: Minimaliseer afleidingen, beperk overbodige materialen.
- **Herhaalde instructie**: Geef opdrachten in kleine stappen, herhaal regelmatig.
- **Gedragsproblemen aanpakken**: Gebruik inspiratielijsten en literatuur (Runeman, Horreweg).
- **Omgaan met woede-uitbarstingen**: Werk met methodes zoals 'Kleine vulkaantjes' (Pudney & Whitehouse).

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat executieve functies zijn en waarom ze belangrijk zijn in de kleuterklas.
- Beschrijven van de rol van co-regulatie.
- Toepassen van de drie vormen van steun in praktijksituaties.
- Herkennen en uitleggen van de acting-out cyclus.
- Praktische voorbeelden geven van het ondersteunen van kinderen met gedragsproblemen.
- Verschillen uitleggen tussen lagere en hogere orde executieve functies.
- Benoemen van strategieën voor rust, structuur en prikkelverarming.

7. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

Vraag 1: Wat zijn executieve functies?

Antwoord: Executieve functies zijn mentale processen die nodig zijn voor doelgericht gedrag, zoals plannen, aandacht vasthouden, en

Studiegids: Sociaal-Emotioneel Leren (SEL) als Basis

Deel 12/37 van de cursus - Educatieve bachelor in het kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. **Inleiding**
2. **Belangrijke definities en begrippen**
3. **Kernconcepten van Sociaal-Emotioneel Leren**
4. **Voorbeelden en toepassingen**
5. **Verbanden met andere onderwijsconcepten**
6. **Praktische toepassingen in de klas**
7. **Potentiële examenonderwerpen**
8. **Zelfstudie: Vragen en antwoorden**

1. Inleiding

Sociaal-emotioneel leren (SEL) vormt de basis voor effectief leren en welzijn van kinderen. In dit deel van de cursus leer je waarom

2. Belangrijke definities en begrippen

Sociaal-Emotioneel Leren (SEL)

- **Definitie:** Het proces waarbij kinderen (en volwassenen) vaardigheden ontwikkelen om emoties te herkennen, te begrijpen en te reguleren.
- **Belang:** SEL is essentieel voor het welzijn, het leren en de ontwikkeling van kinderen.

**Emotieregulatie

- **Definitie:** Het vermogen om eigen emoties te herkennen, te begrijpen en op een gepaste manier te uiten of te beheersen.

**Empathie

- **Definitie:** Het vermogen om zich in te leven in de gevoelens en gedachten van anderen.

**Toxische stress

- **Definitie:** Langdurige, intense stress zonder voldoende steun, die schadelijk kan zijn voor de ontwikkeling van het kind.

**Ritme en rituelen

- **Definitie:** Terugkerende, voorspelbare activiteiten of handelingen die structuur en veiligheid bieden in de klas.

3. Kernconcepten van Sociaal-Emotioneel Leren

3.1 De vijf kerncompetenties van SEL (CASEL-model)

1. **Zelfbewustzijn**
 - Herkennen van eigen emoties, waarden, sterke en zwakke punten.
2. **Zelfmanagement**
 - Emoties reguleren, stress hanteren, doelen stellen en discipline tonen.
3. **Sociaal bewustzijn**
 - Empathie tonen, perspectief nemen, respect voor anderen.
4. **Relatievaardigheden**
 - Effectief communiceren, samenwerken, conflicten oplossen.
5. **Verantwoordelijke besluitvorming**
 - Ethische, constructieve keuzes maken over gedrag en sociale interacties.

3.2 Het belang van SEL in het kleuteronderwijs

- **Basis voor leren:** Kinderen die zich veilig en begrepen voelen, leren beter.
- **Preventie van gedragsproblemen:** SEL voorkomt en vermindert gedragsproblemen.
- **Gelijke kansen:** SEL helpt om diversiteit te omarmen en elk kind te ondersteunen.

4. Voorbeelden en toepassingen

Voorbeeld 1: Emotieregulatie bij jonge kinderen

- **Situatie:** Een kind wordt boos omdat het niet aan de beurt is.
- **Toepassing:** De leerkracht benoemt de emotie ("Ik zie dat je boos bent") en biedt een strategie aan ("Zullen we samen tot tien tellen?").

Voorbeeld 2: Rituelen in de klas

- **Situatie:** Elke ochtend start met een kringgesprek.
- **Toepassing:** Dit voorspelbare ritueel geeft kinderen een veilig gevoel en bevordert sociale interactie.

Voorbeeld 3: Omgaan met toxische stress

- **Situatie:** Een kind vertoont teruggetrokken gedrag na een ingrijpende gebeurtenis thuis.
- **Toepassing:** De leerkracht biedt extra steun, rustmomenten en zoekt samenwerking met ouders en zorgteam.

5. Verbanden met andere onderwijsconcepten

- **Differentiatie:** SEL sluit aan bij het inspelen op onderwijsbehoeften; niet elk kind heeft dezelfde ondersteuning nodig.
- **Handelingsgericht werken:** SEL is een onderdeel van een brede basiszorg en verhoogde zorg.
- **Gedragsproblemen:** SEL is preventief en curatief inzetbaar bij gedragsproblemen.

6. Praktische toepassingen in de klas

- ****Gebruik van routines en rituelen:**** Start de dag met een vast moment, zoals een begroeting of liedje.
- ****Emotiekaarten:**** Laat kinderen dagelijks aangeven hoe ze zich voelen.
- ****Samenwerkingsopdrachten:**** Stimuleer samenwerking en communicatie.
- ****Rustmomenten:**** Bied mindfulness- of ademhalingsoefeningen aan.
- ****Reflectiegesprekken:**** Bespreek na een conflict wat er gebeurde en hoe het anders kan.

7. Potentiële examenonderwerpen

- Uitleg van de vijf kerncompetenties van SEL.
- Voorbeelden geven van SEL-interventies in de klas.
- Het belang van rituelen en routines voor SEL.
- De impact van toxische stress op leren en ontwikkeling.
- Verbanden tussen SEL en gedragsproblemen.
- Praktische strategieën voor emotieregulatie bij kleuters.

8. Zelfstudie: Vragen en antwoorden

VRAAG 1:

Wat is sociaal-emotioneel leren (SEL)?

****ANTWOORD:****

SEL is het proces waarbij kinderen vaardigheden ontwikkelen om emoties te herkennen, begrijpen en reguleren, positieve relaties op te bouwen en problemen op te lossen.

VRAAG 2:

Noem en beschrijf de vijf kerncompetenties van SEL.

****ANTWOORD:****

1. Zelfbewustzijn: Herkennen van eigen emoties en kwaliteiten.
2. Zelfmanagement: Emoties reguleren en doelen stellen.
3. Sociaal bewustzijn: Empathie en respect tonen.
4. Relatievaardigheden: Communiceren en samenwerken.
5. Verantwoordelijke besluitvorming: Ethische keuzes maken.

VRAAG 3:

Geef een voorbeeld van een ritueel dat SEL ondersteunt in de klas.

****ANTWOORD:****

Elke ochtend de dag starten met een kringgesprek waarin kinderen hun gevoelens delen.

VRAAG 4:

Waarom zijn ritme en rituelen belangrijk voor SEL?

****ANTWOORD:****

Ze bieden structuur, voorspelbaarheid en veiligheid, waardoor kinderen zich beter kunnen ontwikkelen en leren.

VRAAG 5:

Wat is toxische stress en wat is het effect ervan op kinderen?

****ANTWOORD:****

Toxische stress is langdurige, intense stress zonder voldoende steun. Het kan de ontwikkeling van het brein en het leren negatief beïnvloeden.

VRAAG 6:

Hoe kun je als leerkracht SEL toepassen bij gedragsproblemen?

Studiegids Deel 13/37: Inspelen op Onderwijsbehoeften & Ondersteuning van Risicoleerlingen in het Kleuteronderwijs

1. **Belangrijke Definities en Begrippen**

• Typische Ontwikkelingskenmerken

- **Definitie:** Eigenschappen en gedragingen die kenmerkend zijn voor kinderen in een bepaalde leeftijdsfase (bv. kleuter, lager school).
- **Voorbeeld:** Kleuters kruipen meestal voordat ze leren lopen; tekenen vaak eerst 'kopvoeters'.

• Diversiteit in de Klas

- **Definitie:** De grote verschillen tussen kinderen binnen eenzelfde klasgroep, ondanks algemene ontwikkelingskenmerken.
- **Voorbeeld:** Niet elk driejarig kind ontwikkelt zich op exact dezelfde manier of in hetzelfde tempo.

• Brede Basiszorg

- **Definitie:** De algemene, preventieve zorg die een leerkracht biedt aan alle leerlingen, gericht op het creëren van een krachtige leeromgeving.
- **Voorbeeld:** Differentiatie in opdrachten, aandacht voor sociaal-emotioneel welzijn.

• Verhoogde Zorg

- **Definitie:** Extra ondersteuning voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, meestal binnen de klascontext.
- **Voorbeeld:** Extra oefening voor een kleuter met spraakproblemen.

• Risicoleerlingen

- **Definitie:** Kinderen die een verhoogd risico lopen op leerproblemen of stagnatie in hun ontwikkeling.
- **Voorbeeld:** Kleuters met onvoldoende beheersing van voorbereidende rekenvaardigheden.

• Voorbereidende Rekenvaardigheden

- **Definitie:** Basisvaardigheden die nodig zijn voor het latere rekenen, zoals seriatie, classificatie, en telvaardigheden.
- **Voorbeeld:** Objecten op volgorde van grootte leggen (seriatie).

2. **Kernconcepten in Detail**

2.1. **Ontwikkelingsvolgorde en Typische Kenmerken**

- Kinderen doorlopen bepaalde ontwikkelingsfasen in een min of meer vaste volgorde.
- Leerkrachten stemmen hun onderwijsaanpak af op deze typische kenmerken.
- **Let op:** Binnen een groep zijn er altijd grote individuele verschillen.

2.2. **Diversiteit en Differentiatie**

- Er bestaat geen 'standaard' driejarige; verschillen zijn de norm.
- **Implicatie:** Leerkrachten moeten leren deze verschillen te herkennen én ernaar te handelen.
- **Toepassing:** Differentiatie in instructie, materialen en begeleiding.

2.3. **Brede Basiszorg en Verhoogde Zorg**

- **Brede basiszorg:** Preventief, gericht op alle leerlingen, vergelijkbaar met ouderlijke zorg.
- **Verhoogde zorg:** Gericht op leerlingen met specifieke noden, liefst binnen de klascontext.
- **Rol van de leerkracht:** Spilfiguur in het bieden van zorg en het creëren van een krachtige leeromgeving.

2.4. **Ondersteuning van Risicoleerlingen**

- Leerproblemen ontstaan vaak door onvoldoende beheersing van onderliggende deelvaardigheden.
- De leerkracht heeft een opdracht om deze risico's vroegtijdig te signaleren en aan te pakken.

2.5. **Wetenschappelijk Onderzoek: Voorbereidende Rekenvaardigheden**

- **Onderzoek (De Soete, A e.a.):** Volgde 800 kinderen van de derde kleuterklas tot het tweede leerjaar.
- **Belangrijkste voorspellers van latere rekenprestaties:**
 - **Seriatie:** Objecten ordenen op basis van kenmerken (bv. grootte).
 - **Classificatie:** Objecten groeperen op basis van overeenkomsten.
 - **Telvaardigheden:** Zowel procedurele (hoe tellen) als conceptuele kennis (telprincipes).
- **Minder belangrijk:** Conservatie (inzicht dat hoeveelheid niet verandert bij verplaatsen).

3. **Concrete Voorbeelden**

- **Seriatie:** Kinderen leggen blokken van klein naar groot.
- **Classificatie:** Kinderen sorteren knopen op kleur.

```
- **Telvaardigheden:** Een kind telt hardop tot 10, maar snapt ook dat het laatste getal het totaal aangeeft (telprincipe van kardinaliteit).

---

## 4. **Verbanden tussen Concepten**

- **Brede basiszorg** vormt de fundering; **verhoogde zorg** bouwt hierop voort voor specifieke noden.
- **Voorbereidende rekenvaardigheden** zijn een onderdeel van de brede basiszorg, maar bij problemen is verhoogde zorg nodig.
- **Diversiteit in de klas** vraagt om zowel brede basiszorg als verhoogde zorg.

---

## 5. **Praktische Toepassingen**

- **Signaleren van risicoleerlingen:** Gebruik observaties en toetsen om kinderen met achterstanden te identificeren.
- **Differentiëren:** Pas activiteiten aan op het niveau van het kind (bv. moeilijkere telopdrachten voor gevorderden).
- **Samenwerken met ouders:** Informeer ouders over de ontwikkeling en eventuele zorgen.
- **Preventief werken:** Stimuleer voorbereidende vaardigheden bij alle kinderen, niet alleen bij risicoleerlingen.

---

## 6. **Potentiële Examenonderwerpen**

- Definieer en verklaar het begrip 'brede basiszorg'.
- Leg het verschil uit tussen brede basiszorg en verhoogde zorg.
- Geef voorbeelden van voorbereidende rekenvaardigheden en hun belang.
- Beschrijf hoe je als leerkracht inspeelt op diversiteit in de klas.
- Bespreek de rol van seriatie en classificatie bij het voorspellen van rekenprestaties.

---

## 7. **Vragen en Antwoorden voor Zelfstudie**

**Vraag 1:** Wat is het verschil tussen brede basiszorg en verhoogde zorg?
- **Antwoord:** Brede basiszorg is algemene, preventieve ondersteuning voor alle leerlingen; verhoogde zorg is extra ondersteuning voor kinderen met specifieke problemen.

**Vraag 2:** Waarom is het belangrijk om voorbereidende rekenvaardigheden te stimuleren bij kleuters?
- **Antwoord:** Omdat deze vaardigheden (zoals seriatie en classificatie) sterke voorspellers zijn van latere rekenprestaties.

**Vraag 3:** Noem twee voorbeelden van differentiatie in de klas.
- **Antwoord:** Verschillende moeilijkheidsgraden in opdrachten aanbieden; extra begeleiding geven aan kinderen die moeite hebben met bepaalde concepten.

**Vraag 4:** Wat wordt bedoeld met 'diversiteit in de klas'?
- **Antwoord:** De grote onderlinge verschillen tussen kinderen binnen eenzelfde klasgroep, ondanks algemene ontwikkelingskenmerken.

**Vraag 5:** Welke rol speelt de leerkracht in het ondersteunen van risicoleerlingen?
- **Antwoord:** De leerkracht signaleert risico's, biedt preventieve en verhoogde zorg, en past de leeromgeving aan de behoeften van de leerlingen aan.

---

## 8. **Visuele Structuur (Samenvattend Schema)**
```

Studiegids Deel 14/37: Voorbereidende Rekenvaardigheden en Vroege Signalering van Rekenproblemen

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
 2. Kernconcepten en Theorieën
 3. De Negen Componenten van Voorbereidende Rekenvaardigheid
 4. Voorbeelden ter Verduidelijking
 5. Verbanden en Praktische Toepassingen
 6. Potentiële Examenonderwerpen
 7. Vragen en Antwoorden voor Zelfstudie
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Voorbereidende rekenvaardigheden:** Vaardigheden die jonge kinderen (kleuters) ontwikkelen en die een basis vormen voor latere rekenprestaties.
 - **Getalbegrip op kleuterniveau:** Het inzicht en de vaardigheden rondom getallen en hoeveelheden die kinderen in de kleuterklas ontwikkelen.
 - **Rekenproblemen:** Moeilijkheden met rekenen die tijdelijk of minder ernstig zijn.
 - **Rekenstoornis (dyscalculie):** Ernstige, hardnekkige problemen met rekenen, vaak ondanks normale intelligentie en goed onderwijs.
 - **Globaal assessment:** Een brede, integrale beoordeling van een kind, inclusief verschillende vaardigheden zoals intelligentie en rekenvaardigheden.
 - **Piagetiaanse voorwaarden:** Cognitieve voorwaarden voor logisch denken, gebaseerd op de theorie van Jean Piaget, die belangrijk zijn voor het ontwikkelen van rekenvaardigheden.
-

2. Kernconcepten en Theorieën

a. Voorspellende waarde van voorbereidende rekenvaardigheden

- Prestaties op voorbereidende rekenvaardigheden in de derde kleuterklas voorspellen sterk de rekenprestaties in het tweede leerjaar.
- Vooral het **vergelijken van grootte-representaties** is een sterke voorspeller.

b. Differentiatie tussen kinderen

- Op basis van prestaties in de kleuterklas kunnen kinderen worden onderscheiden in:
 - Normale rekenontwikkeling
 - Rekenproblemen
 - Rekenstoornissen

c. Detectie en opvolging

- Het is eenvoudiger om kinderen met een normale rekenontwikkeling te herkennen dan kinderen met (risico op) een rekenstoornis.
- Vroege signalering en nauwgezette opvolging zijn essentieel, vooral voor risicokinderen.

d. Globaal assessment

- Opsporing van rekenstoornissen moet niet alleen op voorbereidende rekenvaardigheden gebeuren, maar in een breder kader (inclusief intelligentiemeting).
 - Onderzoek toont geen significante verschillen in intelligentie tussen de groepen, maar intelligentie blijft relevant voor remediëring.
-

3. De Negen Componenten van Voorbereidende Rekenvaardigheid

Alle negen componenten samen vormen het **getalbegrip op kleuterniveau** en integreren Piagetiaanse voorwaarden.

1. Vergelijken

- **Definitie:** Objecten vergelijken op kwalitatieve (kleur, vorm) of kwantitatieve (aantal, grootte) kenmerken.
- **Belangrijke begrippen:** meeste, minste, hoger, lager.

2. Hoeveelheden koppelen

- **Definitie:** Objecten groeperen op basis van overeenkomsten of verschillen.
- **Toepassing:** Onderscheid maken tussen hoeveelheden en deze groeperen.

3. Eén-één correspondentie

- **Definitie:** Hoeveelheden vergelijken door één-op-één-relaties te leggen.
- **Voorbeeld:** Evenveel kippen als eieren; zes vakjes op een bord = zes stippen op een dobbelsteen.

4. Ordenen

- **Definitie:** Objecten rangschikken volgens bepaalde criteria (hoog-laag, dik-dun, breed-smal).
- **Toepassing:** Logische verbanden leggen, bijvoorbeeld groot konijn bij grote wortel.

5. Telwoorden gebruiken

- **Definitie:** Vooruit, terug en verder tellen; gebruik van kardinale (hoeveelheid) en ordinale (volgorde) getallen tot twintig.
- **Toepassing:** Akoestisch tellen, getallen benoemen.

6. Synchroon en verkort tellen

- **Definitie:** (Volgt in het volgende deel, maar alvast benoemd voor het overzicht.)

4. Voorbeelden ter Verduidelijking

- **Vergelijken:** Vraag een kind welke toren hoger is of welke rij blokjes langer is.
- **Hoeveelheden koppelen:** Laat kinderen verschillende groepen knikkers sorteren op kleur of grootte.
- **Één-één correspondentie:** Leg twee rijen appels en peren neer en vraag of er evenveel van elk zijn.
- **Ordenen:** Geef kinderen verschillende lengtes potloden en laat ze van kort naar lang leggen.
- **Telwoorden gebruiken:** Laat kinderen hardop tellen tot twintig en vraag welk getal na 15 komt.

5. Verbanden en Praktische Toepassingen

- **Vroege signalering:** Door voorbereidende rekenvaardigheden te meten, kunnen leerkrachten tijdig interventies inzetten.
- **Remediëring:** Inzicht in welke componenten zwak zijn, helpt bij het opstellen van gerichte oefenprogramma's.
- **Assessment:** Een breed assessment voorkomt dat kinderen onterecht als 'rekenzwak' worden bestempeld door bijvoorbeeld een tijdelijke achterstand.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Benoem en leg uit: de negen componenten van voorbereidende rekenvaardigheid.
- Verklaar het belang van een globaal assessment bij het signaleren van rekenstoornissen.
- Geef voorbeelden van één-één correspondentie en ordenen.
- Bespreek het verschil tussen rekenproblemen en rekenstoornissen.
- Leg uit waarom intelligentiëmeting relevant kan zijn bij rekenproblemen.

7. Vragen en Antwoorden voor Zelfstudie

Vraag 1: Wat is het verschil tussen een rekenprobleem en een rekenstoornis?

Antwoord: Een rekenprobleem is vaak tijdelijk en minder ernstig, terwijl een rekenstoornis (dyscalculie) een hardnekkig, ernstig probleem is dat niet verklaard kan worden door een lage intelligentie of slecht onderwijs.

Vraag 2: Waarom is het meten van voorbereidende rekenvaardigheden in de kleuterklas belangrijk?

Antwoord: Omdat deze vaardigheden een sterke voorspellende waarde hebben voor latere rekenprestaties en het mogelijk maken om vroeg kinderen met risico op rekenproblemen te signaleren.

Vraag 3: Noem drie voorbeelden van voorbereidende rekenvaardigheden.

Antwoord: Vergelijken, hoeveelheden koppelen, één-één correspondentie

Studiegids Deel 15/37: Getalbegrip, Tellen, Differentiatie en Diagnostiek in het Kleuteronderwijs

1. Belangrijke Definities en Begrippen

1.1 Synchroon Tellen

- **Definitie:** Het gelijktijdig aanwijzen en tellen van objecten, bijvoorbeeld door met de vinger elk object aan te raken terwijl het getal wordt uitgesproken.
- **Voorbeeld:** Een kind telt vijf pionnen door ze één voor één aan te wijzen en bij elke pion een getal te zeggen: "één, twee, drie, vier, vijf".

1.2 Verkort Tellen (Subiteren)

- **Definitie:** Het snel en direct herkennen van een hoeveelheid zonder elk object afzonderlijk te tellen, vaak door gebruik te maken van bekende patronen (zoals bij een dobbelsteen).
- **Voorbeeld:** Een kind ziet een dobbelsteen met zes stippen en zegt direct "zes" zonder te tellen.

1.3 Dobbelsteenstructuur

- **Definitie:** De vaste patronen van stippen op een dobbelsteen die kinderen leren herkennen, wat verkort tellen mogelijk maakt.

1.4 Resultatief Tellen

- **Definitie:** Het tellen van een verzameling waarbij het laatst genoemde getal de totale hoeveelheid aangeeft. Dit kan bij zowel gestructureerde als ongestructureerde verzamelingen, en ook bij bedekte hoeveelheden (waarbij niet alles zichtbaar is).
- **Voorbeeld:** Een kind telt een rij blokjes en zegt bij het laatste blokje "acht", waarmee het weet dat er acht blokjes zijn.

1.5 Getallenlijn

- **Definitie:** Een visuele weergave van getallen op een lijn, vaak van 0 tot 10 of 0 tot 20, gebruikt om inzicht te krijgen in de grootte en positie van getallen.

1.6 Schatten

- **Definitie:** Het inschatten van de positie of grootte van een getal op een getallenlijn, zonder precies te tellen.

2. Kernconcepten en Uitwerking

2.1 Ontwikkeling van Tellen bij Kleuters

a. Synchroon Tellen

- **Belangrijk voor:** Het leggen van de basis voor getalbegrip.
- **Praktische toepassing:** Gebruik van concreet materiaal zoals pionnen, blokjes of kralen.
- **Didactisch advies:** Laat kinderen hardop tellen en objecten aanwijzen.

b. Verkort Tellen en Dobbelsteenstructuren

- **Belangrijk voor:** Efficiënt tellen en getalherkenning.
- **Praktische toepassing:** Spelletjes met dobbelstenen, memory met stippenpatronen.
- **Didactisch advies:** Stimuleer het herkennen van patronen zonder te tellen.

c. Resultatief Tellen

- **Belangrijk voor:** Inzicht dat het laatst genoemde getal de hoeveelheid aangeeft.
- **Praktische toepassing:** Tellen van voorwerpen zonder ze aan te wijzen, tellen van bedekte hoeveelheden (bijvoorbeeld in een doos).
- **Didactisch advies:** Oefen met verschillende soorten verzamelingen (gestructureerd/ongestructureerd).

d. Toepassen van Getalkennis

- **Belangrijk voor:** Gebruik van getallen in dagelijkse situaties.
- **Praktische toepassing:** Kinderen laten boodschappen doen, spelletjes waarbij getallen een rol spelen.
- **Didactisch advies:** Integreer getallen in alledaagse klasactiviteiten.

e. Schatten op de Getallenlijn

- **Belangrijk voor:** Inzicht in de relatieve grootte van getallen.
 - **Praktische toepassing:** Laat kinderen getallen plaatsen op een lege getallenlijn.
 - **Didactisch advies:** Gebruik getallenlijnen van 0-10 en 0-20.
-

3. Differentiatie en Krachtige Leeromgeving

3.1 Tekortkomingen in het Werkveld

- **Gebrek aan inzicht in de ontwikkelingslijn:** Veel kleuteronderwijzers missen overzicht van de stapsgewijze ontwikkeling van getalbegrip.
- **Weinig gebruik van concreet materiaal:** Ondersteunend materiaal wordt onvoldoende ingezet.

3.2 Oplossingen in de Opleiding

- **Inzicht in ontwikkelingslijn:** Opleiding biedt kennis en overzicht van de leerlijn wiskunde bij kleuters.
- **Gebruik van ondersteunend materiaal:** Studenten leren concreet materiaal te ontwikkelen en in te zetten.

3.3 Differentiatie-model in de Praktijk

- **Checklist voor differentiatie:**
 - Observeren van beginsituatie
 - Doelen selecteren op basis van observatie
 - Gedifferentieerde doelen nastreven
 - Leerlijn en geleidelijkheid bewaken
 - Extra doelen (kerndoelen, fasedoelen, leerplandoelen)
 - Gedifferentieerde werkvormen (hoekenwerk, co-teaching, peer-tutoring, contractwerk, projectwerk, enz.)
 - Flexibele opbouw afgestemd op het kind
 - Gedifferentieerde evaluatie en effectieve feedback
-

4. Diagnostiek bij Wiskundeproblemen

4.1 Specifiek Diagnostisch Protocol

- **Doel:** Problemen en dyscalculie tijdig signaleren en aanpakken.
 - **Toepassing:** Gebruik van protocollen en observatie-instrumenten in de klas.
-

5. Concrete Voorbeelden

- **Synchroon tellen:** Kind telt vijf appels door ze één voor één aan te wijzen.
 - **Verkort tellen:** Kind ziet drie blokjes in een L-vorm en zegt direct "drie".
 - **Resultatief tellen:** Kind telt een stapel kaarten zonder ze aan te wijzen en weet het totaal.
 - **Getallenlijn:** Kind plaatst het getal 7 op een lege lijn tussen 0 en 10.
 - **Schatten:** Kind schat waar het getal 15 ligt op een lijn van 0 tot 20.
-

6. Verbanden tussen Concepten

- **Synchroon tellen** is de basis voor **resultatief tellen**.
 - **Verkort tellen** bouwt voort op het herkennen van patronen (zoals dobbelsteenstructuren).
 - **Getallenlijn** en **schatten** versterken het inzicht in de grootte en volgorde van getallen.
 - **Differentiatie** zorgt ervoor dat elk kind op zijn eigen niveau kan oefenen met deze vaardigheden.
-

7. Praktische Toepassingen

- **Lesactiviteiten:** Tellen met concreet materiaal, spelletjes met dobbelstenen, werken met getallenlijnen.
 - **Observatie:** Gebruik observatie-instrumenten om de ontwikkeling van getalbegrip te volgen.
 - **Differentiatie:** Pas werkvormen aan op het niveau en de behoeften van de kinderen.
 - ****Diagnostiek**
-

Studiegids Deel 16/37: Diagnostische Protocollen voor Rekenen in het

Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Inleiding
 2. Belangrijke definities en begrippen
 3. Kernconcepten en theorieën
 4. Kenmerken van rekenproblemen
 5. Diagnostisch protocol: Fasen van het zorgcontinuüm
 6. Voorbeelden en toepassingen
 7. Verbanden tussen concepten
 8. Praktische toepassingen in de klas
 9. Potentiële examenonderwerpen
 10. Zelfstudie: Vragen en antwoorden
-

1. Inleiding

In dit hoofdstuk leer je hoe je als leerkracht in de kleuterklas rekenproblemen herkent, monitort en aanpakt via een systematisch protocol. Het doel is het onderwijs- en opvoedingsaanbod optimaal af te stemmen op de zorgvraag van de leerling, rekening houdend met diens mogelijkheden en beperkingen.

2. Belangrijke definities en begrippen

Rekenproblemen

- **Overkoepelende term** voor zowel rekenmoeilijkheden als rekenstoornissen.

Rekenmoeilijkheden

- **Definitie:** Kinderen met een score \leq percentiel 16 op genormeerde rekentesten én een bijkomende oorzaak (bv. lagere intelligentie, schoolafwezigheid).
- **Kenmerk:** Vaak te verhelpen met aangepaste interventies.

Rekenstoornis (Dyscalculie)

- **Definitie:** Kinderen met een score \leq percentiel 10 op genormeerde rekentesten, zonder bijkomende oorzaak.
- **Kenmerk:** Ernstig en hardnekkig, blijft bestaan ondanks langdurige en intensieve interventies.

STICORDI-maatregelen

- **Acroniem voor:** Stimuleren, Compenseren, Remediëren, Dispenseren.
- **Toepassing:** Specifieke aanpassingen voor kinderen met hardnekkige rekenproblemen.

Brede basiszorg

- **Definitie:** Universele ondersteuning voor alle leerlingen, gericht op preventie en vroegtijdige signalering.

Verhoogde zorg

- **Definitie:** Extra ondersteuning voor leerlingen met beginnende problemen.

Uitbreiding van zorg

- **Definitie:** Intensieve, individuele begeleiding voor leerlingen met ernstige en/of hardnekkige problemen.

IAC (Individueel Aangepast Curriculum)

- **Definitie:** Specifiek leertraject voor leerlingen met bijzondere onderwijsbehoeften.
-

3. Kernconcepten en theorieën

Diagnostisch protocol

- **Doel:** Systematisch en genuanceerd in kaart brengen van onderwijs- en opvoedingsbehoeften.
- **Fasen:** Brede basiszorg → Verhoogde zorg → Uitbreiding van zorg → IAC.

Oorzaken van rekenproblemen

- **Externe factoren:** Schoolafwezigheid, onvoldoende instructie.
- **Interne factoren:** Cognitieve beperkingen, zwak werkgeheugen, bijkomende stoornissen (bv. ADHD, dyslexie).

Typen rekenproblemen

- **Feitenkennis:** Moeite met automatiseren van rekenfeiten.
- **Procedurekennis:** Moeite met het uitvoeren van rekenprocedures.
- **Metend rekenen:** Moeite met meten, schatten, omgaan met hoeveelheden.
- **Let op:** In de praktijk zijn er geen zuivere types; problemen overlappen vaak.

4. Kenmerken van rekenproblemen

Kenmerken bij kleuters met rekenmoeilijkheden

- Weinig tot geen spontane getalinteresse
- Geringe beheersing van rekentaalbegrippen
- Zwak (werk)geheugen
- Moeite met dobbelsteenstructuur
- Beperkt profijt van instructie
- Problemen met 'mapping' (koppelen van hoeveelheden aan getallen)
- Geen inzicht in de relatie tussen getallen (mental number line)

Kenmerken bij dyscalculie (rekenstoornis)

- Ernstige uitval: behoort tot de 10% zwakste leeftijdsgenoten
- Hardnekkige uitval: blijft bestaan ondanks langdurige, frequente en gepaste remediërende zorg (min. 6 maanden)
- Kan samengaan met andere stoornissen (bv. ADHD, dyslexie)

5. Diagnostisch protocol: Fasen van het zorgcontinuüm

1. Brede basiszorg

- **Voor wie?** Alle leerlingen
- **Wat?** Preventie, algemene observatie, differentiatie in de klas
- **Voorbeeld:** Rijke rekenomgeving, spelenderwijs oefenen, observeren van getalbegrip

2. Verhoogde zorg

- **Voor wie?** Leerlingen met beginnende problemen
- **Wat?** Extra instructie, kleine groepjes, gerichte observatie
- **Voorbeeld:** Extra oefenmomenten, visuele ondersteuning, herhaling

3. Uitbreiding van zorg

- **Voor wie?** Leerlingen met ernstige/hardnekkige problemen
- **Wat?** Individuele begeleiding, externe hulp inschakelen, STICORDI-maatregelen
- **Voorbeeld:** Gebruik van rekenmachine, hulpkarten, aangepaste toetsen

4. IAC (Individueel Aangepast Curriculum)

- **Voor wie?** Leerlingen met zeer specifieke onderwijsbehoeften
- **Wat?** Persoonlijk leertraject, multidisciplinaire aanpak
- **Voorbeeld:** Samenwerking met logopedist, psycholoog, ergotherapeut

6. Voorbeelden en toepassingen

Voorbeeld 1: Brede basiszorg in de praktijk

- **Situatie:** Een kleuter toont weinig interesse in getallen.
- **Aanpak:** Spelletjes met dobbelstenen, tellen tijdens dagelijkse routines, liedjes met getallen.

Voorbeeld 2: Verhoogde zorg

- **Situatie:** Een kleuter heeft moeite met het benoemen van hoeveelheden.
- **Aanpak:** Extra oefening met concrete materialen (blokjes, kralen), visuele ondersteuning (plaatjes, schema's).

Voorbeeld 3: Uitbreiding van zorg

- **Situatie:** Ondanks extra oefening blijft een kleuter problemen houden.
- **Aanpak:** Individueel plan, gebruik van hulpmiddelen, overleg met ouders en zorgteam.

Voorbeeld 4: STICORDI-maatregelen

- **Situatie:** Een kind met dyscalculie krijgt een toets.
- **Aanpak:** Meer tijd, gebruik van rekenmachine, minder opgaven, mondelinge toelichting.

7. Verbanden tussen concepten

- **Rekenproblemen** kunnen voortkomen uit zowel **externe** als **interne factoren**.
- **Brede basiszorg** is gericht op preventie, terwijl **verhoogde zorg** en ****uitbre**

Studiegids Deel 17/37 – Dyscalculie en Vroegtijdige Signalering van Rekenproblemen

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
2. Kernconcepten en Theorieën
3. Concrete Voorbeelden
4. Verbanden Tussen Concepten
5. Praktische Toepassingen
6. Potentiële Examenonderwerpen
7. Zelfstudie: Vraag & Antwoord
8. Bronnen en Verwijzingen

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Dyscalculie

- **Definitie:** Een specifieke leerstoornis die zich uit in hardnekkige problemen met het leren en toepassen van rekenvaardigheden, ondanks een normale intelligentie en voldoende onderwijs.
- **Kenmerken:** Problemen met getalbegrip, basisbewerkingen, rekenprocedures en het automatiseren van rekenfeiten.

Exclusiviteitscriterium

- **Definitie:** Het criterium dat stelt dat rekenproblemen niet volledig verklaard mogen worden door andere oorzaken zoals:
 - Zicht- of gehoorproblemen
 - Cognitieve beperkingen
 - Onvoldoende kwaliteit van het onderwijs
 - Moeilijke thuissituatie

Early Markers

- **Definitie:** Vroege signalen of indicatoren in de kleuterleeftijd die kunnen wijzen op een verhoogd risico op latere rekenproblemen of dyscalculie.

2. Kernconcepten en Theorieën

Vroegtijdige Signalering

- **Waarom belangrijk?**
 - Veel rekenproblemen op de basisschool ontstaan door onvoldoende ontwikkeld getalbegrip in de kleuterleeftijd.
 - Vroegtijdige signalering maakt het mogelijk om tijdig in te grijpen en ernstige rekenproblemen te voorkomen.

Ontwikkeling van Getalbegrip

- **Getalbegrip:** Het inzicht in hoeveelheden, tellen, vergelijken en ordenen van getallen.
- **Belang:** Een onvoldoende ontwikkeld getalbegrip leidt tot hardnekkige rekenproblemen in de lagere school en zelfs in het voortgezet onderwijs.

Instructiebehoefte

- **Individuele verschillen:** Zwakke rekenaars hebben vaak specifieke instructiebehoeften die verschillen van leerling tot leerling.
- **Probleem:** Standaardinstructie sluit niet altijd aan bij de hiaten in kennis van zwakke leerlingen.

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:** Een kleuter die moeite heeft met tellen tot 10, raakt snel de tel kwijt of slaat getallen over.
- **Voorbeeld 2:** Een leerling in groep 3 die de som $5 + 3$ niet kan automatiseren en telkens opnieuw moet tellen.
- **Voorbeeld 3:** Een kind dat niet begrijpt dat het getal 8 groter is dan 6, ook niet na herhaalde uitleg.

4. Verbanden Tussen Concepten

- **Vroegtijdige signalering** ↔ **Preventie van dyscalculie:** Door vroeg te signaleren kunnen interventies op maat worden ingezet, waardoor ernstige rekenproblemen (dyscalculie) mogelijk worden voorkomen.
- **Getalbegrip in de kleuterklas** ↔ **Succesvol leren rekenen in de basisschool:** Een stevig fundament in de kleuterklas is essentieel voor verdere rekenontwikkeling.
- **Exclusiviteitscriterium** ↔ **Diagnose dyscalculie:** Alleen als andere verklaringen uitgesloten zijn, kan men spreken van dyscalculie.

5. Praktische Toepassingen

- **Systematische signalering en toetsing in de kleuterklas:** Regelmatig screenen van rekenvaardigheden om problemen vroeg te detecteren.
- **Samenwerking met externe partners:** Zoals ergotherapeuten, voor aanvullende diagnostiek en begeleiding.
- **Handelingsplannen opstellen:** Voor kinderen met (een vermoeden van) rekenproblemen, afgestemd op hun specifieke behoeften.
- **Gebruik van speelse screeningsinstrumenten:** Zoals 'KWIK – Kijk wat ik kan' voor kleuters.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleg van het exclusiviteitscriterium bij de diagnose van dyscalculie
- Vroege signalen ('early markers') van rekenproblemen in de kleuterklas
- Het belang van getalbegrip in de kleuterleeftijd voor latere rekenvaardigheid
- Praktische stappen bij het signaleren en begeleiden van kinderen met rekenproblemen
- Samenwerking tussen leerkracht en externe partners (zoals ergotherapeuten)
- Voorbeelden van handelingsplannen voor zwakke rekenaars

7. Zelfstudie: Vraag & Antwoord

Vraag 1: Wat is het exclusiviteitscriterium bij dyscalculie?

- **Antwoord:** Het criterium dat rekenproblemen niet volledig verklaard mogen worden door andere factoren zoals zintuiglijke beperkingen, cognitieve achterstand, onvoldoende onderwijs of problemen thuis.

Vraag 2: Waarom is vroegtijdige signalering van rekenproblemen belangrijk?

- **Antwoord:** Omdat veel rekenproblemen op latere leeftijd terug te voeren zijn op onvoldoende ontwikkeld getalbegrip in de kleuterleeftijd. Vroegtijdige signalering maakt tijdig ingrijpen mogelijk.

Vraag 3: Noem drie vroege signalen ('early markers') van rekenproblemen bij kleuters.

- **Antwoord:** Moeite met tellen, moeite met vergelijken van hoeveelheden, niet begrijpen van getalrelaties.

Vraag 4: Hoe kan een leerkracht inspelen op de onderwijsbehoeften van zwakke rekenaars?

- **Antwoord:** Door instructie op maat te geven, gebruik te maken van handelingsplannen en samen te werken met externe specialisten.

Vraag 5: Wat zijn mogelijke gevolgen van onvoldoende getalbegrip in de kleuterklas?

- **Antwoord:** Langdurige rekenachterstand, hardnekkige rekenproblemen, mogelijk zelfs dyscalculie op latere leeftijd.

8. Bronnen en Verwijzingen

- Barneveld, S. (2013). *Spelend leren rekenen*.
- Boone, M. (2012, 2014). *Groei- en leerlijnen in de kleuterschool, Kleuters met extra zorg, KWIK*.
- Bouwman, A. e.a. (2011). *Als kleuters leren meten*.
- Desoete, A. (2015, 2011). *Dyscalculie*.
- Pieters, S. e.a. (2013). *Daar had ik niet op gerekend!*
- Protocol voor wiskunde problemen en dyscalculie: [www.prodiagnostiek.be](http://www.prodiagnostiek.be/?q=wiskunde) (<http://www.prodiagnostiek.be/?q=wiskunde>).

Vis

Studiegids: Aanpak Vroege Rekenproblemen

Gebaseerd op: Deel 18/37 van de cursus, Van Luit (2012) en aanvullende bronnen

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Belangrijke definities en begrippen
3. Signaleren van achterblijvende rekenvaardigheid
4. Oorzaken van vroege rekenproblemen
5. Kernconcepten in de aanpak van rekenproblemen
6. Concrete voorbeelden en toepassingen
7. Verbanden tussen concepten
8. Praktische toepassingen in de klas
9. Potentiële examenonderwerpen
10. Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat

1. Inleiding

Vroege rekenproblemen signaleren en aanpakken is essentieel om ernstige rekenstoornissen, zoals dyscalculie, te voorkomen of te beperken. In deze studiegids worden de belangrijkste concepten, signaleringsmethoden en interventies besproken, met nadruk op de praktijk in het kleuter- en basisonderwijs.

2. Belangrijke definities en begrippen

Rekenproblemen

- **Definitie:** Moeilijkheden die kinderen ervaren bij het verwerven van rekenvaardigheden, vaak zichtbaar in de vroege schooljaren.
- **Voorbeeld:** Een kind dat moeite heeft met tellen tot 10 of het herkennen van getallen.

Dyscalculie

- **Definitie:** Een specifieke leerstoornis waarbij het verwerven van rekenvaardigheden ernstig en hardnekkig is verstoord, ondanks normale intelligentie en voldoende onderwijs.
- **Voorbeeld:** Een leerling die structureel moeite heeft met eenvoudige optel- en aftreksommen.

Getalbegrip

- **Definitie:** Het inzicht in de betekenis van getallen, hun volgorde en waarde.
- **Voorbeeld:** Weten dat 5 meer is dan 3, en dat 7 volgt op 6.

Tellen

- **Definitie:** Het in de juiste volgorde benoemen van getallen, vaak gekoppeld aan het aanwijzen of ordenen van objecten.
- **Voorbeeld:** Een kind telt hardop: "Eén, twee, drie..." terwijl het blokjes aanwijst.

Leerlingvolgsysteem (LVS)

- **Definitie:** Een systeem waarmee de ontwikkeling van leerlingen systematisch wordt gevolgd, o.a. op het gebied van rekenen.
 - **Toepassing:** Vroegtijdig signaleren van achterstanden.
-

3. Signaleren van achterblijvende rekenvaardigheid

Waarom signaleren?

- Vroege signalering voorkomt hardnekkige rekenproblemen.
- Maakt gerichte interventie mogelijk.

Signalering in de praktijk

- Gebruik van observatielijsten en LVS.
- Let op kinderen die:
 - Moeite hebben met tellen, getalherkenning of eenvoudige bewerkingen.
 - Niet spontaan rekenactiviteiten ondernemen.
 - Veel fouten maken bij eenvoudige rekenopgaven.

Voorbeeld observatie

- Een kleuter die bij het tellen van blokjes steeds blokjes overslaat of dubbel telt.
-

4. Oorzaken van vroege rekenproblemen

- **Cognitieve factoren:** Zwak werkgeheugen, problemen met ruimtelijk inzicht.
 - **Taalproblemen:** Moeilijkheden met rekenbegrippen (zoals "meer", "minder", "evenveel").
 - **Omgevingsfactoren:** Weinig rekenstimulatie thuis of op school.
 - **Specifieke stoornissen:** Dyscalculie.
-

5. Kernconcepten in de aanpak van rekenproblemen

Preventie

- Rijke rekenomgeving bieden.
- Spelenderwijs oefenen met getallen en hoeveelheden.

Remediëring

- Gericht oefenen van zwakke vaardigheden.
- Gebruik van concrete materialen (blokjes, kralen, telramen).

Differentiatie

- Aansluiten bij het niveau van het kind.
- Extra instructie en oefening waar nodig.

Samenwerking met ouders

- Ouders betrekken bij rekenactiviteiten thuis.
 - Informeren over het belang van tellen en getalbegrip.
-

6. Concrete voorbeelden en toepassingen

- **Voorbeeld 1:** Een kind dat moeite heeft met tellen krijgt dagelijks telspelletjes aangeboden, zoals het tellen van stappen of blokjes.

- **Voorbeeld 2:** Gebruik van een telraam om sommen visueel te maken.
 - **Voorbeeld 3:** In de kring samen liedjes zingen waarin geteld wordt ("Tien kleine visjes").
-

7. Verbanden tussen concepten

- **Taal en rekenen:** Begrip van rekenbegrippen is afhankelijk van taalontwikkeling.
 - **Sociaal-emotioneel en rekenen:** Faalangst kan rekenproblemen versterken.
 - **LVS en interventie:** Systematische observatie leidt tot gerichte ondersteuning.
-

8. Praktische toepassingen in de klas

- **Rijke rekenomgeving:** Hoeken met rekenmateriaal, telspellen, dobbelstenen.
 - **Observeren en registreren:** Gebruik observatielijsten om vorderingen bij te houden.
 - **Samenwerkend leren:** Kinderen samen laten werken aan rekenopdrachten.
 - **Individuele begeleiding:** Extra ondersteuning voor kinderen met achterstand.
-

9. Potentiële examenonderwerpen

- Definities van rekenproblemen en dyscalculie.
 - Signalering en observatie van rekenproblemen.
 - Oorzaken van vroege rekenproblemen.
 - Voorbeelden van preventieve en remediërende maatregelen.
 - Het belang van getalbegrip en tellen.
 - Het gebruik van het leerlingvolgsysteem.
 - De relatie tussen taalontwikkeling en rekenvaardigheid.
-

10. Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat

Vraag 1:

Wat is het verschil tussen rekenproblemen en dyscalculie?

Antwoord:

Rekenproblemen zijn algemene moeilijkheden met rekenen, vaak tijdelijk en oplosbaar met extra hulp. Dyscalculie is een hardnekkige, specifieke rekenstoornis die niet verdwijnt ondanks goede begeleiding.

Vraag 2:

Noem drie signalen van achterblijvende rekenvaardigheid bij kleuters.

Antwoord:

1. Moeite met tellen in de juiste volgorde.
 2. Niet herkennen van getallen.
 3. Problemen met eenvoudige rekenopgaven (zoals optellen tot 10).
-

Vraag 3:

Waarom is het belangrijk om een leerlingvolgsysteem te gebruiken?

Antwoord:

Het LVS maakt het mogelijk om de ontwikkeling van rekenvaardigheden systematisch te volgen en tijdig in te grijpen bij achterstanden.

Vraag 4:

Geef een voorbeeld van een preventieve maatregel tegen rekenproblemen.

Antwoord:

Het aanbieden van dagelijkse

Studiegids: Inspelen op Talige Onderwijsbehoeften van Kleuters

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
 2. Kernconcepten en Theorieën
 3. Screeningsinstrumenten en Kindvolgsystemen
 4. Objectieve Observatie en Registratie
 5. In kaart brengen van Talige Onderwijsbehoeften
 6. Formuleren van Geïndividualiseerde Doelen
 7. Praktische Toepassingen en Casussen
 8. Examenonderwerpen
 9. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Onderwijsbehoefte**
Definitie: De ondersteuning, aanpassing of uitdaging die een kind nodig heeft om zich optimaal te ontwikkelen binnen het onderwijs.
 - **Talige Onderwijsbehoefte**
Definitie: Specifieke behoeften van een kind op het gebied van taalontwikkeling, zoals spraak, taalbegrip, woordenschat, zinsbouw, enz.
 - **Screeningsinstrument**
Definitie: Een meetinstrument dat snel en globaal in kaart brengt of een kind risico loopt op een ontwikkelingsachterstand, bijvoorbeeld op het gebied van taal.
 - **Kindvolgsysteem (KVS)**
Definitie: Een systematische manier om de ontwikkeling van kinderen over langere tijd te volgen en te registreren.
 - **Objectieve Observatie**
Definitie: Het systematisch en onbevooroordeeld waarnemen en registreren van gedrag, zonder interpretatie of oordeel.
-

2. Kernconcepten en Theorieën

2.1 Zorgcontinuüm

- **Fase 1: Brede basiszorg**
Iedere kleuter krijgt kwalitatief goed onderwijs en ondersteuning binnen de klas.
- **Fase 2: Verhoogde zorg**
Extra ondersteuning voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften, binnen de klascontext.
- **Fase 3: Uitbreiding van zorg**
Individuele trajecten, eventueel met externe hulp.

Voorbeeld:

Een kleuter die moeite heeft met woordenschat krijgt extra taal oefeningen (verhoogde zorg) naast de gewone lessen (brede basiszorg).

2.2 Differentiatie

- *Definitie:* Het afstemmen van onderwijs op de verschillen tussen leerlingen.
- *Toepassing:* Aanpassen van instructie, materialen en begeleiding op basis van individuele behoeften.

2.3 Krachtige Leeromgeving

- **Kenmerken:**
 - Veiligheid en structuur
 - Uitdagende opdrachten
 - Aandacht voor taalontwikkeling
 - Samenwerking en interactie
-

3. Screeningsinstrumenten en Kindvolgsystemen

3.1 Kritische Analyse van Instrumenten

- **Opbouw:**

- Welke domeinen worden gemeten? (bv. spraak, taalbegrip, woordenschat)
- Hoe is het instrument gestructureerd?

- **Werkwijze:**

- Hoe wordt het afgenomen? (observatie, test, vragenlijst)
- Wie neemt het af? (leerkracht, logopedist)

- **Visie:**

- Welke aannames liggen aan het instrument ten grondslag?
- Is er aandacht voor diversiteit en meertaligheid?

Voorbeeld:

Het instrument 'Taal voor het Leven' screent op woordenschat en zinsbouw via observatie in de klas.

3.2 Voorbeelden van Instrumenten

- **CELF-Preschool:** Meet verschillende aspecten van taalontwikkeling.
- **KOALA:** Kindvolgsysteem voor observatie van algemene ontwikkeling, inclusief taal.

4. Objectieve Observatie en Registratie

4.1 Objectieve Criteria

- Gebruik van gestandaardiseerde observatielijsten.
- Registratie van concreet gedrag (bv. "Het kind benoemt 5 kleuren correct" i.p.v. "Het kind spreekt goed").

4.2 Methodieken

- **Anecdotische notities:** Korte, feitelijke beschrijvingen van opvallend gedrag.
- **Checklists:** Afvinken van waargenomen vaardigheden.
- **Beoordelingsschalen:** Inschatten van frequentie of kwaliteit van gedrag.

5. In kaart brengen van Talige Onderwijsbehoeften

5.1 Verzamelen van Informatie

- Observaties in de klas
- Gesprekken met ouders
- Analyse van toetsresultaten en kindvolgsystemen

5.2 Specifieke Ondersteuningsbehoeften

- Moeite met uitspraak (articulatie)
- Beperkte woordenschat
- Problemen met zinsbouw
- Moeite met taalbegrip

Voorbeeld:

Een kind begrijpt instructies niet goed en heeft een beperkte actieve woordenschat. Ondersteuningsbehoefte: extra visuele ondersteuning en herhaling van instructies.

6. Formuleren van Geïndividualiseerde Doelen

6.1 SMART-doelen

- **Specifiek:** Wat wil je bereiken?
- **Meetbaar:** Hoe weet je dat het doel bereikt is?
- **Acceptabel:** Is het doel haalbaar?
- **Realistisch:** Past het doel bij het kind?
- **Tijdgebonden:** Wanneer moet het doel bereikt zijn?

Voorbeeld van een doel:

"Binnen 2 maanden benoemt het kind zelfstandig 10 nieuwe woorden uit het thema 'lente' tijdens kringactiviteiten."

7. Praktische Toepassingen en Casussen

7.1 Casus: Meertalige Kleuter

- **Situatie:**

Een kleuter spreekt thuis Turks en op school Nederlands. De woordenschat in het Nederlands is beperkt.

- **Aanpak:**

- Gebruik van visuele ondersteuning (plaatjes, gebaren)
- Herhalen en uitbreiden van woordenschat
- Betrekken van ouders bij taalstimulering

7.2 Rekening houden met specifieke beperkingen

- **Voorbeeld:**

Een kleuter met een taalontwikkelingsstoornis (

Studiegids: Verhoogde Zorg voor Taal- en Spraakontwikkeling bij Kleuters

Deel 20/37 – Opsporen en Ondersteunen van Spraak- en Taalproblemen

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Belangrijke Definities en Begrippen
3. Kernconcepten
 - 3.1 Ondervangen van Risicoleerlingen
 - 3.2 Taalontwikkeling: Normaal, Achterstand en Stoornis
4. Voorbeelden uit de Praktijk
5. Verbanden en Gevolgen
6. Praktische Toepassingen
7. Potentiële Examenonderwerpen
8. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

1. Inleiding

Binnen de klascontext is het essentieel om moeilijkheden met spraak- en taalontwikkeling bij kleuters tijdig te signaleren. Deze studiegids behandelt het herkennen van risicoleerlingen, het onderscheiden van verschillende taalproblemen, het gebruik van screeningsinstrumenten en het ondernemen van passende acties als leerkracht. Ook wordt ingegaan op preventie en remediëring.

2. Belangrijke Definities en Begrippen

Taalontwikkeling

- Het proces waarbij kinderen zich de taal eigen maken, zowel wat betreft begrijpen (receptief) als spreken (productief).

Taalachterstand

- Een vertraagde, maar op zich normale taalontwikkeling.
- Kan vaak worden ingehaald door extra ondersteuning (bv. woordenschattraining).

Taalontwikkelingsstoornis (TOS)

- Ook wel dysfasie of kinderafasie genoemd.
- Een blijvende stoornis in de taalverwerking en/of -productie.
- Kenmerken: van niet spreken (mutisme) tot woordvindings- en syntactische problemen.

Mutisme

- Het geheel niet spreken, ondanks het beschikken over de fysieke mogelijkheden daartoe.

Meertalige kinderen met een achterstand in het Nederlands

- Kinderen die in hun moedertaal mogelijk geen achterstand hebben, maar in het Nederlands wel.

Screeningsinstrumenten

- Hulpmiddelen om taal- en spraakproblemen vroegtijdig te signaleren (bv. observatielijsten, taaltoetsen).
-

3. Kernconcepten

3.1 Ondervangen van Risicoleerlingen

- **Differentiatie:** Elk kind ontwikkelt zich anders; als leerkracht begeleid je elk kind op maat.
- **Signalen van risico:**
 - Moeite met het verwerven van nieuwe woorden.
 - Stagnerende geletterdheidsontwikkeling.
 - Onvloeiend of slecht verstaanbaar spreken.
 - Kinderen die juist sneller ontwikkelen en extra uitdaging nodig hebben.

3.2 Taalontwikkeling: Normaal, Achterstand en Stoornis

- **Normale taalontwikkeling:** Kind volgt het verwachte ontwikkelingspad.
 - **Taalachterstand:**
 - Vertraagde ontwikkeling, maar in principe in te halen.
 - Vooral bij meertalige kinderen is het belangrijk te kijken naar de ontwikkeling in de moedertaal.
 - **Taalontwikkelingsstoornis (TOS):**
 - Blijvende problemen met taal, ondanks intensieve begeleiding.
 - Kan zich uiten in mutisme, woordvindingsproblemen, syntactische problemen.
-

4. Voorbeelden uit de Praktijk

- **Voorbeeld 1:**

Een kleuter spreekt nauwelijks in de klas, maar thuis wel. Mogelijk sprake van selectief mutisme of onzekerheid in de schoolcontext.
 - **Voorbeeld 2:**

Een kind begrijpt opdrachten goed, maar kan moeilijk woorden vinden om zich uit te drukken (woordvindingsproblemen).
 - **Voorbeeld 3:**

Een meertalig kind spreekt vloeiend Turks thuis, maar heeft moeite met Nederlandse zinsbouw. Hier is mogelijk sprake van een achterstand in het Nederlands, niet per se een stoornis.
-

5. Verbanden en Gevolgen

- **Taal en sociaal-emotionele ontwikkeling:**

Problemen met taal kunnen leiden tot teruggetrokken gedrag, impulsiviteit en agressiviteit.
 - **Taal en leren:**

Vroege taalproblemen verhogen het risico op latere lees-, schrijf- en rekenproblemen.
 - **Taal en interactie:**

Taalgestoorde kinderen zoeken minder contact, wat hun sociale ontwikkeling belemmert.
 - **Fonologische ontwikkeling:**

Slechte fonologische vaardigheden (klanken herkennen/onderscheiden) zijn een risicofactor voor latere leesproblemen.
-

6. Praktische Toepassingen

- **Vroegtijdig signaleren:**

Gebruik observatielijsten en screeningsinstrumenten om problemen snel te herkennen.
- **Differentiatie:**

Pas je aanbod aan op de behoeften van elk kind.
- **Extra ondersteuning:**

Bied woordenschattraining of intensief taalonderwijs bij achterstanden.

- **Samenwerking:**

Werk samen met logopedisten, intern begeleiders en ouders.

- **Preventie:**

Stimuleer taalontwikkeling door rijke taalomgeving, veel interactie en gevarieerde taal oefeningen.

7. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen taalachterstand en taalontwikkelingsstoornis.
 - Voorbeelden geven van alarmsignalen bij spraak- en taalproblemen.
 - Beschrijven van de gevolgen van onbehandelde taalproblemen.
 - Benoemen van screeningsinstrumenten en hun toepassing.
 - Toepassen van differentiatie in de klas bij taalproblemen.
 - Uitleggen van het belang van vroegtijdige signalering.
-

8. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

Vraag 1: Wat is het verschil tussen een taalachterstand en een taalontwikkelingsstoornis?

Antwoord:

Een taalachterstand is een vertraagde, maar op zich normale taalontwikkeling die vaak kan worden ingehaald. Een taalontwikkelingsstoornis (TOS) is een blijvende stoornis in de taalverwerking en/of -productie, waarbij intensieve begeleiding nodig is en volledige inhaal vaak niet mogelijk is.

Vraag 2: Noem drie alarmsignalen van spraak- of taalproblemen bij kleuters.

Antwoord:

- Moeite met het verwerven van nieuwe woorden
 - Onvloeidend of slecht verstaanbaar spreken
 - Stagnerende ontwikkeling van geletterdheid
-

Vraag 3: Waarom is vroegtijdige signalering van taalproblemen belangrijk?

Antwoord:

Omdat onbehandelde taalproblemen kunnen leiden tot sociaal-emotionele problemen, leerproblemen (zoals lees- en rekenproblemen) en belemmeringen in de algemene ontwikkeling.

Vraag 4: Wat zijn enkele praktische acties die een leerkracht kan ondernemen bij vermoedens van taalproblemen?

Antwoord:

- Observ
-

Studiegids Deel 21/37: Taalstoornissen en Communicatieproblemen bij Kinderen

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en theorieën
 3. Voorbeelden ter verduidelijking
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Vragen en antwoorden voor zelfstudie
-

1. Belangrijke definities en begrippen

Taalontwikkelingsstoornis (TOS)

- **Definitie:** Een stoornis waarbij de taalontwikkeling van een kind achterblijft bij die van leeftijdsgenootjes, zonder duidelijke oorzaak zoals gehoorproblemen of verstandelijke beperking.

- **Kenmerken:** Problemen met spreken, begrijpen, lezen en/of schrijven.

Stotteren

- **Definitie:** Een spraakstoornis waarbij de vloeiendheid van het spreken verstoord is door herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken, lettergrepen of woorden.
- **Prevalentie:** Ongeveer 5% van de kinderen tussen 2 en 9 jaar; bij 1% groeit het uit tot een blijvende handicap.

Articulatiestoornissen

- **Fonetische articulatiefouten:** Problemen met de motorische productie van spraakklanken (bv. lispelen, niet kunnen maken van de 'r').
- **Fonologische articulatiefouten:** Problemen met het toepassen van klankregels; vereenvoudigingsprocessen blijven te lang aanwezig (bv. klanken vervangen, delen van woorden weglaten).

Fonologisch bewustzijn

- **Definitie:** Het vermogen om te kunnen omgaan met klanken in woorden, zoals rijmen, klappen van lettergrepen, klanken herkennen en manipuleren.
- **Belang:** Essentieel voor het leren lezen en schrijven; tekorten voorspellen risico op dyslexie.

2. Kernconcepten en theorieën

2.1 Impact van taalstoornissen op schoolprestaties

- Kinderen met een taalstoornis worden vaak onderschat qua intelligentie.
- Kans op blijvende taalstoornis is groot als deze op 6-jarige leeftijd nog aanwezig is (Miniscalco, 2006).
- Taalstoornissen kunnen leiden tot lagere schoolprestaties en gedragsproblemen.

2.2 Gedragsproblemen door communicatieproblemen

- Communicatieproblemen kunnen leiden tot frustratie, onzekerheid en gedragsproblemen.
- Gedragsproblemen nemen toe met de leeftijd als communicatieproblemen niet worden aangepakt.
- Multidisciplinaire follow-up wordt aanbevolen.

2.3 Stotteren en de rol van de omgeving

- Stotteren wordt beïnvloed door het emotionele klimaat: stress, tijdsdruk, ongeduld en drukte verhogen de kans op stottermomenten.
- Vicieuze cirkel: gespannen momenten → meer stotteren → meer spanning.
- Belang van een ondersteunende, geduldige en rustige omgeving.

2.4 Articulatiestoornissen

- **Fonetisch:** Motorisch probleem, klanken worden foutief gevormd.
- **Fonologisch:** Taalregelprobleem, klankpatronen worden niet goed toegepast.
- Fonologische stoornissen zijn vooral risicovol voor latere lees- en schrijfproblemen.

2.5 Moeilijkheden met voorbereidende leesvaardigheden

- Problemen met fonologisch bewustzijn (bv. rijmen, klappen van lettergrepen) voorspellen dyslexie.
- Kinderen met dyslexie hebben vaak ernstige tekorten op het gebied van fonologisch bewustzijn en verbaal kortetermijngeheugen.

3. Voorbeelden ter verduidelijking

- **Taalstoornis:** Een kind van 6 jaar begrijpt eenvoudige instructies niet en spreekt in korte, ongrammaticale zinnen, terwijl leeftijdsgenoten al volledige zinnen maken.
- **Stotteren:** Een kleuter die bij het vertellen van een verhaal vaak blijft hangen op de eerste letter van een woord ("m-m-m-mama").
- **Fonetische articulatiefout:** Een kind zegt "sijp" in plaats van "schip" (vervanging van -sch- door -sj-).
- **Fonologische articulatiefout:** Een kind zegt "tat" in plaats van "kat" (vervanging van /k/ door /t/).
- **Fonologisch bewustzijn:** Een kind kan niet rijmen of een woord in lettergrepen klappen.

4. Verbanden tussen concepten

- **Taalstoornissen ↔ Schoolprestaties:** Taalstoornissen beïnvloeden het leren lezen en schrijven, wat weer invloed heeft op de algemene schoolprestaties.
 - **Communicatieproblemen ↔ Gedragsproblemen:** Moeilijkheden in communicatie kunnen leiden tot frustratie en gedragsproblemen.
 - **Articulatiestoornissen ↔ Leesontwikkeling:** Vooral fonologische articulatiefouten zijn risicovol voor latere lees- en schrijfproblemen.
 - **Fonologisch bewustzijn ↔ Dyslexie:** Tekorten in fonologisch bewustzijn zijn een sterke voorspeller voor het ontwikkelen van dyslexie.
-

5. Praktische toepassingen

- **Vroegtijdige signalering:** Herken taal- en spraakproblemen vroeg en verwijs tijdig door naar specialisten (zoals logopedisten).
 - **Ondersteunende omgeving:** Creëer een rustig, geduldig en veilig klimaat in de klas, vooral voor kinderen die stotteren.
 - **Samenwerking:** Werk samen met logopedisten en andere professionals voor multidisciplinaire begeleiding.
 - **Bewustwording:** Maak spraak- en taalproblemen bespreekbaar in de klas om stigmatisering te voorkomen.
 - **Stimuleren van fonologisch bewustzijn:** Oefen met rijmen, klappen van lettergrepen, klankherkenning en manipulatie als voorbereiding op het leren lezen.
-

6. Potentiële examenonderwerpen

- Definitie en kenmerken van taalontwikkelingsstoornissen
 - Verschil tussen fonetische en fonologische articulatiefouten
 - Invloed van het emotionele klimaat op stotteren
 - Verband tussen fonologisch bewustzijn en dyslexie
 - Praktische aanpak en begeleiding van kinderen met spraak- en taalproblemen
 - Rol van de leerkracht bij het signaleren en ondersteunen van deze kinderen
-

7. Vragen en antwoorden voor zelfstudie

Vraag 1: Wat is een taalontwikkelingsstoornis en welke gevolgen kan dit hebben voor een kind op school?

Antwoord: Een taalontwikkelingsstoornis is een achterstand in de taalontwikkeling zonder duidelijke oorzaak. Dit kan leiden tot onderschatting van intelligentie, lagere schoolprestaties en gemiste kansen.

Vraag 2: Wat is het verschil tussen fonetische en fonologische articulatiefouten?

Antwoord: Fonetische

Studiegids Deel 22/37: Heugen, Benoemsnelheid & Taalontwikkelingsproblemen

Inhoudsopgave

1. Inleiding
 2. Belangrijke Definities en Begrippen
 3. Kernconcepten en Theorieën
 4. Oorzaken van Taalachterstand
 5. Taalstoornissen: (S)TOS/Dysfasie
 6. Verbanden tussen Concepten
 7. Praktische Toepassingen
 8. Potentiële Examenonderwerpen
 9. Zelfstudie: Vragen & Antwoorden
-

1. Inleiding

Dit deel behandelt de relatie tussen geheugen, benoemsnelheid, dyslexie en taalontwikkelingsproblemen bij kleuters. Er wordt ingegaan op de factoren die taalachterstand veroorzaken en op specifieke taalontwikkelingsstoornissen zoals (S)TOS/dysfasie.

2. Belangrijke Definities en Begrippen

Dyslexie

Een hardnekkige stoornis in het aanleren en vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau. Dyslectische kinderen scoren laag op letterkennis, leesaccuratesse, leessnelheid en spelling.

Fonologische vaardigheden

Vaardigheden die te maken hebben met het herkennen en manipuleren van klanken in woorden. Essentieel voor het leren lezen en spellen.

Taalachterstand

Een situatie waarin de taalontwikkeling van een kind achterblijft bij die van leeftijdsgenoten, vaak veroorzaakt door externe of interne factoren.

Taalstoornis (Specifieke Taalontwikkelingsstoornis, (S)TOS, Dysfasie)

Een ernstige, hardnekkige spraak- en taalachterstand zonder duidelijke oorzaak (zoals gehoorproblemen, motoriek, etc.). Ook wel kinderafasie genoemd.

Meertaligheid

Het beheersen van meer dan één taal. Meertalige kinderen met een achterstand in het Nederlands hebben niet per definitie een taalachterstand.

3. Kernconcepten en Theorieën

3.1 Dyslexie en Fonologische Vaardigheden

- **Problemen bij dyslexie:**

- Letterkennis
- Leesaccuratesse
- Leessnelheid
- Spelling

- **Belang van vroege interventie:**

In de kleuterklas moet veel aandacht zijn voor fonologische vaardigheden om dyslexie en taalproblemen te voorkomen.

Voorbeeld:

Een kind dat moeite heeft met het onderscheiden van de klanken /b/ en /p/ zal problemen ondervinden bij het leren lezen en spellen.

3.2 Taalontwikkeling: Factoren en Invloeden

- **Taalontwikkeling = Samenspel van factoren:**

- Aangeboren taalvermogen
- Taalaanbod uit de omgeving
- Sensori-motorische ontwikkeling
- Sociaal-emotionele ontwikkeling

Voorbeeld:

Een kind met een rijk taalaanbod thuis ontwikkelt doorgaans sneller taalvaardigheden dan een kind in een minder stimulerende omgeving.

4. Oorzaken van Taalachterstand

Zes factoren die kunnen leiden tot taalachterstand:

1. Gehoor

- Veel voorkomende middenoorontstekingen → gehoorverlies
- Moeilijker luisteren, klanken onderscheiden, onduidelijke spraak
- Impact op receptieve (begrijpen) en productieve (spreken) vaardigheden

2. Motoriek

- Motorische problemen (bv. hersenverlamming, afwijkingen spraakorgaan)
- Moeilijkheden met spraakproductie

3. Leervermogen

- Lager algemeen leervermogen/intelligentie
- Traag taalverwervingsproces, hardnekkige fouten

4. Emotionele ontwikkeling

- Onzekerheid, ongelukkig zijn, weinig interactie, autisme
- Minder spreken of helemaal niet spreken

5. Taalinput

- Weinig stimulerende omgeving, weinig interactie
- Ongestructureerde meertalige input → negatieve invloed

6. Meertaligheid

- Achterstand in Nederlands ≠ taalachterstand als thuistaal wel goed is
- Term: "meertalige kinderen met een achterstand in het Nederlands"

Voorbeeld:

Een kind met frequente oorontstekingen kan klanken niet goed onderscheiden en ontwikkelt daardoor een achterstand in spraak en taalbegrip.

5. Taalstoornissen: (S)TOS/Dysfasie

5.1 Definitie

(S)TOS (Specifieke Taalontwikkelingsstoornis) / Dysfasie / Kinderafasie:

Een neurologische stoornis waarbij het kind veel meer begrijpt dan het zelf kan zeggen. Geen van de zes eerder genoemde factoren is aanwezig.

5.2 Kenmerken

- Begrip is duidelijk hoger dan expressie
- Grote problemen met vloeiendheid (woordvindingsproblemen)
- Ernst en beeld variëren met leeftijd
- Diagnose door multidisciplinair team

Voorbeeld:

Een kind begrijpt instructies goed, maar kan zelf nauwelijks zinnen formuleren.

6. Verbanden tussen Concepten

- **Dyslexie en fonologische vaardigheden:** Problemen met fonologisch bewustzijn vergroten het risico op dyslexie.
- **Taalachterstand** kan ontstaan door externe factoren (bv. gehoor, omgeving), terwijl **(S)TOS/dysfasie** een interne, neurologische oorzaak heeft.
- **Meertaligheid** is niet automatisch een risicofactor voor taalachterstand; het onderscheid tussen echte achterstand en een achterstand in de schooltaal is belangrijk.

7. Praktische Toepassingen

- **Vroegtijdige signalering** van risicofactoren (bv. gehoorproblemen, weinig taalinput) in de kleuterklas.
- **Gerichte stimulatie** van fonologische vaardigheden om leesproblemen te voorkomen.
- **Samenwerking met specialisten** (logopedist, psycholoog, arts) bij vermoeden van (S)TOS/dysfasie.
- **Differentiatie** in de klas voor meertalige kinderen en kinderen met taalachterstand.

8. Potentiële Examenonderwerpen

- Noem en beschrijf de zes factoren die kunnen leiden tot een taalachterstand.
- Leg het verschil uit tussen een taalachterstand en een taalstoornis ((S)TOS/dysfasie).
- Verklaar waarom fonologische vaardigheden belangrijk zijn in de preventie van dyslexie.
- Geef voorbeelden van hoe een kleuterleid(st)er kan inspelen op taalontwikkelingsproblemen.
- Bespreek de impact van meertaligheid op de taalontwikkeling.

9. Zelfstudie: Vragen & Antwoorden

Vraag 1:

Noem drie kenmerken van dyslexie bij jonge kinderen.

Antwoord:

Studiegids Deel 23/37:

Taalontwikkelingsstoornissen bij jonge kinderen – Focus op Dysfasie

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Dysfasie (Specifieke Taalontwikkelingsstoornis)

- **Definitie:** Een neurobiologische stoornis waarbij de taalontwikkeling ernstig en hardnekkig verstoord is, zonder dat dit volledig verklaard kan worden door andere problemen (zoals gehoorverlies, cognitieve beperkingen of onvoldoende taalaanbod).
- **Kenmerken:** Grote problemen met vloeiendheid, woordvindingsproblemen, moeite met dialogen, problemen met het verbinden van verhaal-elementen, chronologisch vertellen, zinsbouw- en woordvormproblemen.

Dyspraxie

- **Definitie:** Problemen met het plannen en uitvoeren van motorische handelingen.
- **Relatie tot dysfasie:** Vaak komen motorische ontwikkelingsproblemen (zoals dyspraxie) samen voor met dysfasie.

Exclusiviteitscriterium

- **Definitie:** De taalproblemen kunnen niet volledig verklaard worden door andere factoren zoals zintuiglijke beperkingen, lage intelligentie, onvoldoende onderwijs of gezinsproblemen.

Ernstige en Hardnekkige Uitval

- **Ernstig:** Het kind behoort bij herhaalde metingen tot de zwakste 10% van leeftijdsgenoten op het gebied van taal (of rekenen).
 - **Hardnekkig:** Ondanks minimaal 6 maanden intensieve, deskundige begeleiding is er slechts beperkte vooruitgang.
-

2. Kernconcepten en Details

2.1. Kenmerken van Dysfasie

- **Woordvindingsproblemen:** Kinderen vinden moeilijk de juiste woorden, wat leidt tot haperingen en lange pauzes.
- **Problemen met dialogen:** Moeite om op directe vragen te reageren of een gesprek gaande te houden.
- **Verhaalstructuur:** Moeilijkheden met het chronologisch vertellen van gebeurtenissen en het verbinden van verhaal-elementen.
- **Zinsbouw en woordvorming:** Fouten in grammatica, zinsopbouw en verbuigingen.
- **Motorische problemen:** Problemen met fijne motoriek (bv. fietsen, knopen, eten met lepel, knippen).

2.2. Sociaal-emotionele gevolgen

- Moeite met uiten kan leiden tot frustratie, gedragsproblemen en sociaal-emotionele problemen.

2.3. Diagnostische Criteria

- **Ernst:** Zwakste 10% van leeftijdsgenoten.
 - **Hardnekkigheid:** Minimaal 6 maanden begeleiding zonder voldoende vooruitgang.
 - **Exclusiviteit:** Uitsluiten van andere oorzaken.
-

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:** Een kind van 4 jaar kan geen eenvoudige zinnen maken en is minder dan 75% verstaanbaar.
 - **Voorbeeld 2:** Een kind kan niet vertellen wat het gisteren heeft gedaan, of springt van de hak op de tak zonder samenhang.
 - **Voorbeeld 3:** Een kind heeft moeite met het dichtknopen van de jas én met het correct uitspreken van woorden.
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Taal en motoriek:** Dysfasie en dyspraxie komen vaak samen voor; problemen in taalontwikkeling kunnen gepaard gaan met motorische problemen.
- **Taal en sociaal-emotioneel functioneren:** Moeilijkheden in communicatie kunnen leiden tot frustratie en gedragsproblemen.
- **Diagnose en onderwijs:** Het stellen van de juiste diagnose is cruciaal voor het bepalen van passende onderwijsbehoeften en interventies.

5. Praktische Toepassingen

Observatie en signalering in de klas

- Observeer kinderen in verschillende contexten (individueel, in groep, met pop).
- Vergelijk taalontwikkeling met normale mijlpalen.
- Gebruik hulpmiddelen zoals het zorgwerkboek van Marc Boone of de Groninger Minimum Spreeknormen (GMS).

Doorverwijzing

- Bij afwijkingen van de minimumnormen: logopedisch advies en eventueel breder ontwikkelingsonderzoek.

Voorbeeld van GMS-normen:

- **1 jaar:** Veel en gevarieerd brabbelen.
- **1,5 jaar:** Minstens 5 woorden (vorm mag onvolledig zijn).
- **2 jaar:** Zinnen van twee woorden (woordopbouw onvolledig).
- **3 jaar:** Drie- tot vijf-woorduitingen, 50-75% verstaanbaar.
- **4 jaar:** Enkelvoudige zinnen, problemen met meervouden/vervoegingen, 75-90% verstaanbaar.
- **5 jaar:** Goed gevormde samengestelde zinnen, goed verstaanbaar.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Definitie en kenmerken van dysfasie
- Verschil tussen dysfasie en andere taalstoornissen
- Diagnostische criteria: ernstig, hardnekkig, exclusiviteit
- Relatie tussen taalproblemen en motorische ontwikkeling
- Observatie- en signaleringsmethoden in de klas
- Toepassing van Groninger Minimum Spreeknormen
- Praktische aanpak en doorverwijzing

7. Vraag- en Antwoordformaat voor Zelfstudie

Vraag 1: Wat zijn de drie belangrijkste criteria om van een taalontwikkelingsstoornis te spreken?

- **Antwoord:** Ernstige uitval (zwakste 10%), hardnekkige uitval (minimaal 6 maanden begeleiding zonder voldoende vooruitgang), exclusiviteitscriterium (andere oorzaken uitgesloten).

Vraag 2: Noem twee voorbeelden van motorische problemen die vaak samen voorkomen met dysfasie.

- **Antwoord:** Problemen met leren fietsen, dichtknopen van de jas, eten met een lepel, knippen.

Vraag 3: Wat zijn de Groninger Minimum Spreeknormen voor een kind van 3 jaar?

- **Antwoord:** Drie- tot vijf-woorduitingen, weinig grammaticale structuur, 50-75% verstaanbaar.

Vraag 4: Waarom is het belangrijk om kinderen in verschillende contexten te observeren bij een vermoeden van een taalprobleem?

- **Antwoord:** Omdat een kind zich anders kan gedragen in verschillende situaties; het kan bijvoorbeeld niet tegen de leerkracht praten, maar wel tegen leeftijdsgenoten.

Vraag 5: Wat moet je doen als een kind niet voldoet aan de minimumnormen voor taalontwikkeling?

- **Antwoord:** Doorverwijzen naar een logopedist en eventueel een breder ontwikkelingsonderzoek laten uitvoeren.

8. Visuele Structuur

Overzichtstabel: Groninger Minimum Spreeknormen

Leeftijd Minimumnorm Taalproductie Verstaanbaarheid

1 jaar Veel en gevarieerd brabbelen -
1,5 jaar

Studiegids Deel 24/37: Observatie en Evaluatie van Taalontwikkeling bij Kleuters

Inhoudsopgave

1. Inleiding
 2. Belangrijke definities en begrippen
 3. Kernconcepten
 4. Voorbeelden uit de praktijk
 5. Verbanden tussen concepten
 6. Praktische toepassingen
 7. Potentiële examenonderwerpen
 8. Vragen en antwoorden voor zelfstudie
-

1. Inleiding

In dit deel van de cursus staat het observeren en evalueren van de taalontwikkeling bij kleuters centraal, met speciale aandacht voor de leeftijd van 4 tot 5 jaar. Ook wordt ingegaan op het gebruik van observatie-instrumenten en taalvaardigheidstesten, vooral bij meertalige kleuters.

2. Belangrijke definities en begrippen

Taalontwikkeling

Taalontwikkeling is het proces waarbij kinderen hun taalvaardigheden verwerven en verfijnen, waaronder spreken, luisteren, woordenschat, zinsbouw en het vertellen van verhalen.

Observatiewijzer

Een **observatiewijzer** is een instrument waarmee leerkrachten systematisch het taalgedrag van kleuters kunnen observeren in natuurlijke of gestructureerde situaties, zonder formeel toetsmoment.

Taalvaardigheidstest

Een **taalvaardigheidstest** is een formeel instrument om de taalvaardigheid van een kind te meten, vaak met gestandaardiseerde taken en scores.

Meertalige kleuters

Meertalige kleuters zijn kinderen die thuis of in hun omgeving meer dan één taal leren of gebruiken.

3. Kernconcepten

3.1 Kritische leeftijd voor taalontwikkeling (4-5 jaar)

- **Waarom belangrijk?**
 - Basisperiode voor spraak- en taalontwikkeling loopt ten einde.
 - Kinderen staan op de drempel van het lager onderwijs.
- **Risico's:** Onvoldoende taalvaardigheid kan leiden tot achterstand in het basisonderwijs.

3.2 Signaleren van taalproblemen

- **Checklist Signalen bij Meertalige Leerlingen:** Hulpmiddel om te bepalen of verder onderzoek nodig is bij vermoeden van taalproblemen.
- **Voorbeeldsignalen:** Onverstaanbaarheid, geen zinnen kunnen maken, geen verhalen kunnen vertellen.

3.3 Observatie-instrumenten

- **Voordelen:**
 - Niet gekoppeld aan formeel toetsmoment.
 - Observeren in een veilig, natuurlijk klimaat.

- **Situaties:**
 - Willekeurige activiteiten.
 - Specifiek opgezette spelactiviteiten.

Voorbeelden van observatiewijzers:

- **Observatielijst taalvaardigheid** (Centrum voor Taal en Onderwijs)
- **TOK! Taalontwikkeling kleuters**
- **CombiList** (taalontwikkeling via interactie)
- **Observatielijsten bij Puk & Ko en Ik & Ko**
- **Checklist taalgedrag Schatkist**
- **Werkmap fonemisch bewustzijn**
- **Observatielijsten uit "Kleuters met extra zorg"**
- **Kwik- Kijk wat ik kan!**
- **Praatjes peilen**

3.4 Taalvaardigheidstesten

- **Doel:** Vaststellen van de omvang van een taalachterstand.
- **Belang:** Vroege signalering maakt gerichte ondersteuning mogelijk.
- **Toepassing:** Vooral bij risicokleuters en meertalige kinderen.

4. Voorbeelden uit de praktijk

- **Voorbeeld 1:** Een kleuter van 4,5 jaar kan nog geen eenvoudige zinnen maken en is grotendeels onverstaaanbaar. De leerkracht gebruikt de Observatielijst taalvaardigheid om het taalniveau in kaart te brengen.
- **Voorbeeld 2:** In een meertalige klas wordt de Checklist Signalen bij Meertalige Leerlingen ingezet om te bepalen of een kind extra ondersteuning nodig heeft.
- **Voorbeeld 3:** Tijdens een spelsituatie observeert de leerkracht of een kind in staat is een verhaal te vertellen, met behulp van de CombiList.

5. Verbanden tussen concepten

- **Observatie vs. Toetsing:** Observatie-instrumenten zijn laagdrempelig en geven een breed beeld van taalgebruik in de praktijk, terwijl toetsen meer gestandaardiseerd en formeel zijn.
- **Meertaligheid en signalering:** Bij meertalige kleuters is het belangrijk om onderscheid te maken tussen een normale meertalige ontwikkeling en echte taalproblemen. Observatielijsten en checklists helpen hierbij.
- **Vroege signalering en latere schoolprestaties:** Hoe eerder een taalachterstand wordt gesignaleerd, hoe groter de kans op succesvolle interventie en betere schoolprestaties.

6. Praktische toepassingen

- **Gebruik observatiewijzers:** Regelmatig inzetten tijdens verschillende activiteiten om een compleet beeld te krijgen van de taalontwikkeling.
- **Samenwerken met ouders:** Gebruik van de checklist thuissituatie om ook de taalontwikkeling thuis in kaart te brengen.
- **Gerichte interventies:** Op basis van observatie en toetsresultaten passende ondersteuning bieden, zoals extra taalaanbod of logopedie.
- **Documentatie:** Resultaten van observaties en testen goed vastleggen voor overdracht naar het lager onderwijs.

7. Potentiële examenonderwerpen

- Beschrijf het belang van de leeftijd van 4-5 jaar voor de taalontwikkeling.
- Leg uit wat het verschil is tussen een observatiewijzer en een taalvaardigheidstest.
- Noem en licht drie observatie-instrumenten toe die geschikt zijn voor meertalige kleuters.
- Geef een voorbeeld van hoe je een taalachterstand bij een kleuter kunt signaleren.
- Bespreek het belang van vroege signalering van taalproblemen.

8. Vragen en antwoorden voor zelfstudie

Vraag 1:

Wat is het voordeel van het gebruik van observatiewijzers ten opzichte van formele toetsen?

Antwoord:

Observatiewijzers zijn niet gekoppeld aan een formeel toetsmoment, waardoor de taalontwikkeling in een veilige, natuurlijke omgeving kan worden geobserveerd.

Vraag 2:

Waarom is de leeftijd van vier tot vijf jaar cruciaal voor de taalontwikkeling van kleuters?

Antwoord:

Omdat de basisperiode voor spraak- en taalontwikkeling dan afloopt en kinderen bijna naar het lager onderwijs gaan, waar een goede taalvaardigheid essentieel is.

Vraag 3:

Noem twee signalen die kunnen wijzen op een taalontwikkelingsprobleem bij een kleuter.

Antwoord:

1. Het kind kan nog geen kleine zinnen maken.
 2. Het kind is grotendeels onverstaanbaar.
-

Vraag 4:

Welke observatie-instrumenten kun je inzetten bij meertalige kleuters?

Antwoord:

- Observatielijst taalvaardigheid (CTENO)
- Checklist Signalen bij Meertalige Leer

Studiegids Deel 25/37: Taalvaardigheidstesten in het Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en theorieën
 3. Voorbeelden van taalvaardigheidstesten
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat
-

1. Belangrijke definities en begrippen

Taalvaardigheidstest

Definitie:

Een gestandaardiseerd instrument om de taalvaardigheid van kinderen te meten, vaak gericht op receptieve (begrijpen) en productieve (spreken) taalvaardigheden.

Observatie-instrument

Definitie:

Een hulpmiddel waarmee leerkrachten via observatie de taalontwikkeling van kinderen in kaart brengen, zonder formele toetsing.

Percentielscore

Definitie:

Een statistische maat die aangeeft hoeveel procent van de normgroep eenzelfde of lagere score behaalt dan het geteste kind.

Normgroep

Definitie:

Een representatieve groep kinderen waarmee de prestaties van een individueel kind worden vergeleken.

2. Kernconcepten en theorieën

A. Doel van taalvaardigheidstesten

- In kaart brengen van de taalvaardigheid van kleuters.
- Signaleren van mogelijke taalproblemen of leermoeilijkheden.
- Bepalen of een kind voldoende voorbereid is op het eerste leerjaar.

B. Verschil tussen testen en observatie-instrumenten

- **Testen:** Formeel, gestandaardiseerd, vaak schriftelijk of mondeling.
- **Observatie-instrumenten:** Informeel, via dagelijkse klasactiviteiten, minder belastend voor kind en leerkracht.

C. Schoolafhankelijk gebruik

- Niet alle scholen gebruiken dezelfde testen.
 - Keuze voor testen of observatie-instrumenten hangt af van schoolbeleid, visie en beschikbare middelen.
-

3. Voorbeelden van taalvaardigheidstesten

A. TALK (Taalvaardigheidstoets Aanvang Laatste Kleuterklas)

- **Doel:** Taalvaardigheid meten bij aanvang van de laatste kleuterklas.
- **Werkwijze:** Kinderen duiden antwoorden aan op tekeningen na het horen van korte tekstjes.
- **Toepassing:** Groepjes van 7 à 8 leerlingen.

B. TAL (Taalvaardigheidstoets Aanvang Lager Onderwijs)

- **Doel:** Taalvaardigheid meten aan het einde van de laatste kleuterklas.
- **Werkwijze:** Vergelijkbaar met TALK, gericht op overgang naar lager onderwijs.

C. KOBİ-TV (Kleuterobservatie-instrument Taalvaardigheid)

- **Doel:** Observeren van taalvaardigheid in de tweede kleuterklas.
- **Kenmerken:**
 - 27 opdrachten, oplopend in moeilijkheidsgraad.
 - Gericht op natuurlijke klasactiviteiten.
 - Receptieve en productieve vaardigheden.

D. TOETERS (TOetsboekje voor Taal- En Rekenvoorwaarden, Schrijfmotoriek en werkhouding)

- **Doel:** Nagaan van voorbereidende vaardigheden voor lezen, schrijven en rekenen.
- **Kenmerken:**
 - Percentielscores voor vergelijking met normgroep.
 - Signaleren van risico op leermoeilijkheden.
 - Herkansing mogelijk via de Kontrabastest.

E. Kontrabastest

- **Doel:** Extra toets voor kinderen met lage scores op TOETERS.
- **Kenmerken:**
 - Iets hogere moeilijkheidsgraad.
 - Peilt risico's bij overgang naar eerste leerjaar.

F. Andere testen

- **CELF4 – Preschool:** Uitgebreide logopedische taalttest.
 - **Schlichting Test voor Taalbegrip/Taalproductie:** Logopedische testen voor taalbegrip en -productie.
 - **Reynell Taalontwikkelingsschalen (RTOS):** Meet verschillende aspecten van taalontwikkeling.
-

4. Verbanden tussen concepten

- **Testen vs. Observatie-instrumenten:**

Testen geven gestandaardiseerde scores, observatie-instrumenten bieden een natuurlijker beeld van taalgebruik.

- **Percentielscore en normgroep:**
Percentielscore is alleen interpreteerbaar in relatie tot de normgroep.
 - **Signalering en vervolgonderzoek:**
Lage scores op testen leiden tot verder onderzoek of opvolging.
-

5. Praktische toepassingen

- **Leerkrachten:**
Kunnen met deze instrumenten tijdig kinderen signaleren die extra ondersteuning nodig hebben.
- **Schoolbeleid:**
Afhankelijk van visie en middelen wordt gekozen voor testen of observatie.
- **Logopedisten:**
Voeren diepgaandere, individuele taaltesten uit bij vermoeden van taalstoornissen.

Voorbeeld:

Een kleuter scoort op de TOETERS een percentielscore van 10. Dit betekent dat 90% van de normgroep beter scoort. De leerkracht meldt dit aan het CLB, dat een vervolgonderzoek opstart.

6. Potentiële examenonderwerpen

- Verschil tussen taalvaardigheidstesten en observatie-instrumenten.
 - Uitleggen wat een percentielscore is en hoe deze wordt geïnterpreteerd.
 - Beschrijven van de opbouw en het doel van de TALK, TAL, KOB-TV en TOETERS.
 - Praktische toepassing: Wat doe je als een kind laag scoort op een test?
 - Verband tussen testresultaten en vervolgacties.
-

7. Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat

Vraag 1:

Wat is het verschil tussen een taalvaardigheidstest en een observatie-instrument?

Antwoord:

Een taalvaardigheidstest is een gestandaardiseerd meetinstrument dat formeel de taalvaardigheid test, vaak met schriftelijke of mondelinge opdrachten. Een observatie-instrument observeert de taalvaardigheid van kinderen in natuurlijke klassituaties, zonder formele toetsing.

Vraag 2:

Wat betekent een percentielscore van 15 op de TOETERS?

Antwoord:

Dit betekent dat 15% van de normgroep eenzelfde of lagere score behaalde. Scores onder de 15 wijzen op duidelijke moeilijkheden en vereisen verder onderzoek.

Vraag 3:

Noem twee verschillen tussen de TALK en de KOB-TV.

Antwoord:

- De TALK is een formele test, de KOB-TV een observatie-instrument.
 - De TALK wordt afgenomen bij de aanvang van de laatste kleuterklas, de KOB-TV in de tweede kleuterklas.
-

Vraag 4:

Welke stappen onderneem je als een kind laag scoort op de TOETERS?

Antwoord:

- Signaleren van mogelijke leermoeilijk
-

Studiegids Deel 26/37: Taalontwikkeling, Observatie en Interactievaardigheden bij

Kleuters (Vlaanderen16 CITO)

Inhoudsopgave

1. Inleiding: Het belang van een leerlingvolgsysteem (LVS)
2. Belangrijke definities en begrippen
3. Kernconcepten en theorieën
 - 3.1 Leerlingvolgsysteem (LVS)
 - 3.2 Taalontwikkeling in de tweede en derde kleuterklas
 - 3.3 Interactievaardigheden en conversatiestijlen
 - 3.4 Preventie en remediëring van taalproblemen
4. Concrete voorbeelden en toepassingen
5. Verbanden tussen concepten
6. Praktische toepassingen in de klas
7. Potentiële examenonderwerpen
8. Vragen en antwoorden voor zelfstudie

1. Inleiding: Het belang van een leerlingvolgsysteem (LVS)

Een **leerlingvolgsysteem (LVS)** is een instrument waarmee leerkrachten de ontwikkeling van kleuters systematisch volgen. Het biedt inzicht in de vorderingen van leerlingen en helpt bij het tijdig signaleren van eventuele problemen, vooral op het gebied van taal en ordenen.

2. Belangrijke definities en begrippen

- **Leerlingvolgsysteem (LVS):** Een systeem om de ontwikkeling van leerlingen te volgen, zowel als momentopname als in de tijd.
- **Passieve woordenschat:** Woorden die een kind begrijpt, maar (nog) niet actief gebruikt.
- **Kritisch luisteren:** Het vermogen om gericht te luisteren en informatie te verwerken.
- **Schriftoriëntatie:** Eerste kennismaking met de structuur en functie van geschreven taal.
- **Taalbeschouwende aspecten (TBS):** Bewustzijn van klanken, rijm, eerste/laatste woord horen, auditieve synthese.
- **Interactievaardigheden:** De manier waarop kinderen communiceren en deelnemen aan gesprekken.
- **Conversatiestijlen:** Verschillende manieren waarop kinderen interacties aangaan en beantwoorden.

3. Kernconcepten en theorieën

3.1 Leerlingvolgsysteem (LVS)

- **Doel:** Ontwikkeling van kleuters volgen op domeinen taal en ordenen.
- **Toepassing:** Zowel momentopname als opvolging doorheen de tijd.
- **Voorbeeld:** CITO LVS voor kleuters in Vlaanderen.

3.2 Taalontwikkeling in de tweede en derde kleuterklas

- **Tweede kleuterklas:** Focus op passieve woordenschat en kritisch luisteren.
- **Derde kleuterklas:** Voorgaande aspecten + schriftoriëntatie en TBS (klank, rijm, auditieve synthese).
- **Testen sluiten aan bij:** Programma Taalplezier (Van Kuijk, 1999).

Voorbeeld:

- **Passieve woordenschat:** Een kind begrijpt het woord "paraplu" als de juf het gebruikt, maar zegt het zelf nog niet.
- **Kritisch luisteren:** Een kind kan na het luisteren naar een verhaal vragen beantwoorden over de inhoud.

3.3 Interactievaardigheden en conversatiestijlen

Vier interactiestijlen bij kinderen (Pepper & Weitzman, 2011):

1. **Het kind met een eigen agenda**
 - Lijkt niet geïnteresseerd in gesprek
 - Speelt vaak alleen, neemt initiatief, reageert zelden
2. **Het passieve kind**

- Weinig interesse in sociaal contact
- Neemt zelden initiatief, reageert zelden, begrijpt vaak niet

3. Het verlegen kind

- Spreekt alleen als er direct iets gevraagd wordt
- Neemt zelden initiatief, reageert wel, gebruikt niet alle mogelijkheden

4. Het sociale kind

- Houdt van converseren, neemt vaak initiatief en reageert vaak

Differentiatie in taalstimulering:

- **Eigen agenda:** Activiteiten aanbieden die het kind leuk vindt, aandacht vangen, elke poging tot communicatie erkennen.
- **Passief/verlegen:** Veel kansen tot communicatie, activiteiten herhalen, tijd nemen voor kijken, wachten, luisteren.
- **Sociaal, maar beperkte taal:** Helpen duidelijker te communiceren, betrekken bij dagelijkse bezigheden, tempo aanpassen.

3.4 Preventie en remediëring van taalproblemen

- **Focus op interactievaardigheden:** Essentieel voor preventie én remediëring.
- **Observatieschalen:** Gebruikt om taalstimulering en remediëring te volgen.
- **Specifieke taalmethoden:** Inzetten bij kinderen met taalproblemen.
- **Remediëring via verhalen en muziek:** Verhalen en muziek als hulpmiddel om taal te stimuleren.

4. Concrete voorbeelden en toepassingen

- **Voorbeeld van remediëring:** Een kind dat moeite heeft met klanken, krijgt extra oefeningen met rijmspelletjes en klankherkenning.
- **Observatievoorbeeld:** De leerkracht noteert dat een kind zelden reageert op vragen en plant extra kringgesprekken in.
- **Taalstimulering:** Tijdens het voorlezen vraagt de leerkracht gericht naar het eerste en laatste woord van een zin.

5. Verbanden tussen concepten

- **LVS en interactievaardigheden:** Door observatie in het LVS kunnen leerkrachten hun interactiestijl aanpassen aan de noden van het kind.
- **Taalontwikkeling en remediëring:** Vroege signalering van taalproblemen via LVS maakt gerichte remediëring mogelijk.
- **Conversatiestijlen en differentiatie:** Inzicht in conversatiestijlen helpt bij het differentiëren van taalactiviteiten.

6. Praktische toepassingen in de klas

- **Gebruik van observatiewijzers:** Dagelijks observeren en noteren van taalgedrag.
- **Aanpassen van leerkrachtstijl:** Bewust variëren in eigen interactiestijl om alle kinderen te bereiken.
- **Taalstimulerende activiteiten:** Spelletjes met rijm, klankherkenning, verhalen vertellen, muziek gebruiken.

7. Potentiële examenonderwerpen

- Uitleggen van de vier interactiestijlen bij kinderen en hoe daarop in te spelen.
- Verschil tussen passieve en actieve woordenschat.
- Werking en belang van een leerlingvolgsysteem.
- Voorbeelden geven van remediëring van taalproblemen.
- Verband tussen observatie, LVS en differentiatie in de klas.
- Toepassen van taalbeschouwende aspecten (TBS) in de praktijk.

8. Vragen en antwoorden voor zelfstudie

Vraag 1: Wat is het verschil tussen passieve en actieve woordenschat?

Antwoord: Passieve woordenschat omvat woorden die een kind begrijpt, maar niet zelf gebruikt. Actieve woordenschat zijn woorden die het

Studiegids Deel 27/37: Responsieve Interactiestijl & Taalstimulering in het Kleuteronderwijs

1. Belangrijke Definities & Begrippen

Responsieve Interactiestijl

- **Definitie:** Een houding waarbij de leerkracht actief inspeelt op de signalen, behoeften en initiatieven van het kind. De leerkracht reageert sensitief en volgt het kind in interacties.
- **Belang:** Wordt gezien als de meest aangewezen houding voor interactie met kinderen, ongeacht hun eigen interactiestijl.

Hanen-principes

- **Definitie:** Een set van uitgangspunten ontwikkeld in Canada (jaren '70) om taalontwikkeling bij kinderen te stimuleren, oorspronkelijk gericht op kinderen met taalontwikkelingsproblemen.
- **Kern:** Sluit aan bij taalstimulering en taalontwikkeld lesgeven; toepasbaar voor alle kinderen.

Taalrijke Omgeving

- **Definitie:** Een omgeving waarin kinderen voortdurend worden uitgedaagd en gestimuleerd om taal te gebruiken en te begrijpen, op een natuurlijke en motiverende manier.

TOS (Taalontwikkelingsstoornis)

- **Definitie:** Een neurobiologische stoornis waarbij de taalontwikkeling van een kind significant achterblijft zonder duidelijke oorzaak.
-

2. Kernconcepten in Detail

2.1. Fasen van Taalstimulering volgens Hanen

Fase 1: Observeren en Volgen

- Leerkracht observeert het kind, volgt zijn/haar interesses, en sluit aan bij het initiatief van het kind.

Fase 2: Uitbreiden van Interactie

- Leerkracht breidt de interactie uit door te reageren en het gesprek gaande te houden, zonder te forceren.

Fase 3: Taal Toevoegen

- Leerkracht voegt taal toe aan de interactie:
 - Herhaalt en vult de boodschap van het kind aan.
 - Benadrukt eigen taalgebruik (langzaam, duidelijk, minder woorden).
 - Ondersteunt met gebaren en herhaling.
 - **Let op:** Kinderen worden niet verplicht om te praten!

2.2. Motivatie tot Communicatie

- **Belangrijk:** De motivatie om te communiceren moet intrinsiek zijn (van binnenuit).
- **Praktijk:** Creëer een omgeving waarin kinderen willen communiceren uit zichzelf, niet omdat het moet.

2.3. Taalstimulering bij TOS

- **Leerkrachtrol:** Ook als paramedici betrokken zijn, kan de leerkracht veel doen in de klas.
- **Tips:**
 - Stel geen directe vragen.
 - Verwoord wat er gebeurt.
 - Begroet het kind duidelijk (verbaal & non-verbaal).
 - Denk hardop (verwoord stappen).

- Gebruik visuele ondersteuning bij instructies.
- Gebruik liedjes/rimpjes als geheugensteun.
- Zorg voor visuele ondersteuning bij kringgesprekken.

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld Fase 3:**
Kind: "Auto!"
Leerkracht: "Ja, een rode auto rijdt hard!" (herhalen + uitbreiden)
- **Visuele ondersteuning:**
Bij het uitleggen van een taak, gebruik pictogrammen of tekeningen.
- **Liedje als geheugensteun:**
Een opruimliedje zingen om het opruimen te structureren.

4. Verbanden Tussen Concepten

- **Responsieve interactiestijl ↔ Hanen-principes:**
De responsieve stijl is de praktische toepassing van de Hanen-principes in de klas.
- **Taalrijke omgeving ↔ Motivatie tot communicatie:**
Door een taalrijke omgeving te creëren, stimuleer je intrinsieke motivatie tot communicatie.
- **TOS ↔ Differentiatie:**
Kinderen met TOS hebben baat bij dezelfde principes, maar met extra ondersteuning en visuele hulpmiddelen.

5. Praktische Toepassingen

- **Dagelijks gebruik:**
Hanen-principes toepassen in alle interacties, niet alleen tijdens taalactiviteiten.
- **Individuele ondersteuning:**
Specifieke tips voor kinderen met TOS integreren in de dagelijkse praktijk.
- **Omgevingsaanpassing:**
Zorg voor visuele hulpmiddelen, routines en liedjes in de klas.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van de responsieve interactiestijl en het belang ervan.
- Beschrijven van de Hanen-principes en hun toepassing.
- Voorbeelden geven van taalstimulering in de praktijk.
- Uitleggen waarom je kinderen niet moet verplichten tot praten.
- Specifieke strategieën voor het ondersteunen van kleuters met TOS.
- Het belang van intrinsieke motivatie bij communicatie.

7. Vraag- en Antwoordformaat (Zelfstudie)

Vraag 1: Wat is de responsieve interactiestijl?

Antwoord: Een houding waarbij de leerkracht actief inspeelt op de signalen en behoeften van het kind, en sensitief reageert op initiatieven van het kind.

Vraag 2: Noem drie Hanen-principes die je in de klas kan toepassen.

Antwoord: Observeren en volgen van het kind, uitbreiden van interactie, taal toevoegen aan interactie.

Vraag 3: Waarom mag je kinderen niet dwingen om te praten?

Antwoord: Omdat communicatie intrinsiek gemotiveerd moet zijn; druk kan leiden tot frustratie en minder communicatie.

Vraag 4: Geef twee tips voor het ondersteunen van een kleuter met TOS.

Antwoord: Gebruik visuele ondersteuning bij instructies, verwoord wat er gebeurt in plaats van directe vragen te stellen.

Vraag 5: Hoe kun je taalontwikkeling stimuleren in een kringgesprek?

Antwoord: Door visuele ondersteuning te bieden en niet te veel directe vragen te stellen.

8. Visuele Structuur (Samenvattend Schema)

Overzicht Taalstimulering en Interactiestijl

Begrip	Definitie/Kern	Praktische Toepassing
Responsieve interactiestijl	Sensitief inspelen op kind	Hanen-principes toepassen
Hanen-principes	Taalstimulering via interactie	Observeren, uitbreiden, toevoegen
Taalrijke omgeving	Veel kansen tot taalgebruik	Liedjes, routines, visuele steun
TOS	Specifieke taalstoornis	Visuele steun, geen druk

9. Belangrijkste Take-aways

- **Responsieve interactiestijl** is essentieel voor optimale taalontwikkeling.
- **Hanen-principes** zijn universeel

Studiegids: Spraak- en Taalontwikkeling in de Kleuterklas

Deel 28/37 – Observatie, Handelingsplan en Taalstimulering

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Belangrijke Definities en Begrippen
3. Kernconcepten en Uitwerking
 - Observatielijst Spraak- en Taalontwikkeling
 - Handelingsplan: Moeilijkheden en Interventies
 - Taalstimulering via Spel en Verhalen
4. Voorbeelden uit de Praktijk
5. Verbanden tussen Concepten
6. Praktische Toepassingen in de Klas
7. Potentiële Examenonderwerpen
8. Vragen & Antwoorden voor Zelfstudie

1. Inleiding

Spraak- en taalontwikkeling is een essentieel domein binnen het kleuteronderwijs. Het observeren, begeleiden en stimuleren van deze ontwikkeling vraagt om specifieke kennis, vaardigheden en een flexibele aanpak. In dit deel behandelen we observatie-instrumenten, handelingsplannen en methodieken om taalontwikkeling doelgericht te ondersteunen.

2. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Spraakontwikkeling:**
Het proces waarbij kinderen leren klanken en woorden correct uit te spreken.
- **Taalontwikkeling:**
Het verwerven van woordenschat, zinsbouw, en het begrijpen en produceren van taal.
- **Observatielijst:**
Een gestructureerd instrument om de voortgang en eventuele problemen in de spraak- en taalontwikkeling van kinderen te signaleren.
- **Handelingsplan:**
Een plan van aanpak met concrete stappen en interventies om kinderen met taalmoeilijkheden te ondersteunen.
- **Taalstimulering:**
Het doelgericht bevorderen van taalvaardigheid door middel van activiteiten, spel en interactie.
- **Verhaalbegrip:**
Het vermogen van een kind om de inhoud en structuur van een verhaal te begrijpen.

3. Kernconcepten en Uitwerking

3.1 Observatielijst Spraak- en Taalontwikkeling

Doel:

- Signaleren van sterke en zwakke punten in de taalontwikkeling.
- Niet leeftijdsgebonden; elk kind volgt een eigen traject.

Observatiecategorieën:

- Algemeen Nederlands in de klas
- Bereidheid tot praten
- Begrippen verwerven (groot-klein, boven-onder, etc.)
- Kleurenkennis
- Woordenschat en correct taalgebruik
- Zinsbouw (enkelvoudige/ samengestelde zinnen)
- Articulatie (duidelijke uitspraak)
- Opdrachten begrijpen en uitvoeren
- Vragen beantwoorden
- Verzen voordragen
- Kleuters vertellen (verhaalstructuur, chronologie)

Praktijkvoorbeeld:

- Een kleuter die moeite heeft met kleuren benoemen, wordt extra geobserveerd tijdens kleurenspelletjes.

3.2 Handelingsplan: Moeilijkheden en Interventies

Stappenplan (flexibel toe te passen):

1. Signaleren:

Gebruik observatielijst om problemen te identificeren.

2. Analyseren:

Bepaal de aard van het probleem (bijv. beperkte woordenschat, slechte articulatie).

3. Doelen stellen:

Wat moet het kind leren? (Bijv. 5 nieuwe kleuren benoemen)

4. Interventies kiezen:

- Spelletjes gericht op het probleemgebied
- Extra individuele aandacht
- Samenwerken met ouders/logopedist

5. Evalueren:

Regelmatig terugkijken: Is er vooruitgang?

Voorbeeldinterventies:

- **Articulatie:**
Spelletjes met klanken, spiegel oefeningen.
- **Woordenschat:**
Prentenboeken, voorwerpen benoemen, memoryspel.
- **Zinsbouw:**
Zinnen afmaken, verhalen navertellen.

3.3 Taalstimulering via Spel en Verhalen

Spelenderwijs observeren en stimuleren:

- Gebruik van materialen uit de dagelijkse praktijk.
- Spelletjes uit hoofdstuk 7 en 8 van de cursus.
- Spel KWIK: diagnostische observatie in spelvorm.

Verhaalbegrip:

- **Belang:**
Verhaalbegrip is cruciaal voor taalvaardigheid en voorbereidende leesvaardigheden.
- **Aandachtspunten bij anderstalige/taalzwakke kinderen:**
 - Kies verhalen met duidelijke prenten en eenvoudige verhaallijn.

- Pas taalgebruik aan:
 - Werkwoorden in OTT (tegenwoordige tijd)
 - Namen i.p.v. voornaamwoorden
 - Enkelvoudige zinnen
 - Beschrijf prenten expliciet
 - Laat irrelevante zinnen weg
- Verhoog taalniveau naarmate het kind groeit in begrip.

Variatie in vraagstelling:

- **Reproductieve vragen:**
"Wie is dit?" (kort antwoord)
 - **Productieve vragen:**
"Wat zou er gebeuren als...?" (uitgebreider antwoord, meer taalproductie)
-

4. Voorbeelden uit de Praktijk

- **Kleurenkennis:**
Kinderen sorteren blokken op kleur en benoemen deze.
 - **Woordenschatuitbreiding:**
Samen een prentenboek lezen en nieuwe woorden aanwijzen en herhalen.
 - **Zinsbouw oefenen:**
Kinderen laten vertellen wat ze hebben gedaan in het weekend, begeleid door de leerkracht.
-

5. Verbanden tussen Concepten

- **Observatie en Handelingsplan:**
Observatie vormt de basis voor het opstellen van een handelingsplan.
 - **Taalstimulering en Verhaalbegrip:**
Verhalen stimuleren zowel woordenschat als zinsbouw en begrip.
 - **Differentiatie:**
Door variatie in vraagstelling en materiaal sluit je aan bij de individuele behoeften van elk kind.
-

6. Praktische Toepassingen in de Klas

- Gebruik observatielijsten regelmatig om de voortgang te monitoren.
 - Zet spelvormen en verhalen in als natuurlijke context voor taalstimulering.
 - Pas taalgebruik en vragen aan op het niveau van het kind.
 - Werk samen met ouders en eventueel externe specialisten (zoals logopedisten).
-

7. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen spraak- en taalontwikkeling.
 - Beschrijven van het nut en de toepassing van een observatielijst.
 - Opstellen van een handelingsplan bij een specifiek taalprobleem.
 - Voorbeelden geven van differentiatie in taalstimulering.
 - Uitleggen waarom verhaalbegrip belangrijk is voor latere leesvaardigheid.
 - Praktische interventies noemen bij articulatieproblemen.
-

8. Vragen & Antwoorden voor Zelfstudie

Vraag 1:
Wat is het

Studiegids Deel 29/37: Interactief met Taal in het Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
2. Kernconcepten
 - o Typen Vragen en Interactieniveaus
 - o Pre-teaching en Herhaling
 - o Digitale Verhalen en Multimedia
 - o Verwerkingsactiviteiten
 - o Taalstimulering via Muzische Vorming
3. Voorbeelden en Toepassingen
4. Verbanden tussen Concepten
5. Praktische Toepassingen
6. Potentiële Examenonderwerpen
7. Vragen en Antwoorden voor Zelfstudie

1. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Interactieniveau:** Het niveau van verbale reactie dat een vraag uitlokt bij kinderen.
- **Pre-teaching:** Het vooraf aanbieden van een verhaal of woordenschat aan een selecte groep kinderen.
- **Verwerkingsactiviteiten:** Activiteiten die kinderen helpen om een verhaal beter te begrijpen door ermee aan de slag te gaan.
- **Muzische vorming:** Activiteiten waarbij kinderen taal leren via muziek, drama, beeldende kunst, beweging, enz.
- **Digiboeke/Digitale verhalen:** Verhalen die via digitale media (computer, tablet, digibord) worden aangeboden.

2. Kernconcepten

2.1 Typen Vragen en Interactieniveaus

Vragen kunnen worden ingedeeld op basis van het interactieniveau dat ze uitlokken:

Soort vraag	Interactieniveau	Voorbeeld
Aanwijsvragen	Geen verbale reactie	"Wijs de spin aan op het plaatje."
Ja/Nee-vragen	Beperkt antwoord	"Kan de spin ook vliegen?"
Wie/Wat/Waar-vragen	Beperkt antwoord	"Wat vangt de spin in het web?"
Of/of-vragen	Beperkt antwoord	"Eet de spin vliegjes of bloempjes?"
Taalvragen	Kort antwoord, betekenis	"Wat zou dat betekenen: uitbroeden?"
Hoe- en waarom-vragen	Uitgebreid antwoord	"Waarom maakt de spin een web?"
Tegendeel-vragen	Prikkelen tot reactie	"Een spin in je bed, dat is toch niet griezelig?"
Vragen naar eigen ervaring	Open, uitlokken van taal	"Als er een spin in je kamer zit, wat doe je dan?"

Let op: Start bij jonge kinderen vooral met ja/nee- of aanwijsvragen.

2.2 Pre-teaching en Herhalen

- **Pre-teaching:**
 - o Het verhaal en/of de streefwoordenschat vooraf aanbieden in een kleine groep.
 - o Helpt kinderen om het verhaal beter te begrijpen bij het klassikaal voorlezen.
- **Herhalen:**
 - o Herhaal het verhaal in verschillende contexten (bijvoorbeeld tijdens vrij initiatief).
 - o Pas het verhaal steeds minder aan; streef naar integraal voorlezen met de originele schrijftaal.
 - o Belangrijk voor het opbouwen van verhaalbegrip en woordenschat.

2.3 Digitale Verhalen en Multimedia

- **Effecten van digitale verhalen:**
 - o Positief effect op cognitieve, sociale en motorische ontwikkeling (vanaf 3 jaar).
 - o Vooral winst op mondelinge communicatie, woordenschat en verhaalkennis.
 - o Digiboeke verbeteren verhaalbegrip en woordenschatontwikkeling.
- **Voor alle kinderen:**
 - o Meerdere keren hetzelfde verhaal horen is essentieel, ook voor kinderen met een zwakke taalvaardigheid.
 - o Multimedia vergroot het leereffect, vooral bij deze groep.

2.4 Verwerkingsactiviteiten

Verwerkingsactiviteiten helpen kinderen om een verhaal te verwerken en te begrijpen:

- **Prentlezen:** Elke prent is een praatplaat; kan gekoppeld worden aan zoekopdrachten.
 - **Ervaringsgesprek:** Gesprek over eigen ervaringen naar aanleiding van het verhaal.
 - **Dramatische expressie:** Figuur- of schimmenspel, uitbeelden, geluidenverhaal.
 - **Verteltafel:** Materialen uit het verhaal naspelen of nabouwen.
 - **Bewegingsverhaal:** Het verhaal uitbeelden met bewegingen.
 - **Beeldende verwerking:** Teken, schilderen, knutselen rond het verhaal.
 - **Moderne media:** Animatiefilms, cd's, digitale verhalen, apps.
-

2.5 Taalstimulering via Muzische Vorming

- **Bonte Boel:** Programma voor taalvaardigheidsstimulering via muzische vorming, vooral voor peuters en eerste kleuterklas.
 - **Kenmerken:**
 - Geen vaste woordenschatlijsten, wel veel kansen om taal te leren via experimenteren.
 - Leraar reikt taal aan bij wat het kind doet.
 - Online beschikbaar.
-

3. Voorbeelden en Toepassingen

- **Voorbeeld aanwijsvraag:** "Wijs de spin aan op het plaatje." (Kind wijst, hoeft niet te spreken)
 - **Voorbeeld ja/nee-vraag:** "Kan de spin ook vliegen?" (Kind antwoordt: "Nee.")
 - **Voorbeeld hoe-vraag:** "Hoe maakt een spin een web?" (Kind legt uit: "Met draden uit haar lijf.")
 - **Voorbeeld verwerkingsactiviteit:** Na het verhaal over een spin maken kinderen samen een web met touw in de klas.
 - **Voorbeeld digitale toepassing:** Kinderen luisteren naar een digitaal prentenboek op de tablet en bespreken daarna het verhaal.
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Vragen stellen** is een manier om **taalontwikkeling** te stimuleren en interactie te verhogen.
 - **Pre-teaching** en **herhaling** versterken het begrip en de woordenschat, vooral bij zwakkere taalgebruikers.
 - **Digitale verhalen** en **multimedia** bieden extra kansen voor **herhaling** en **verwerkingsactiviteiten**.
 - **Muzische vorming** biedt een speelse, creatieve context voor taalstimulering, aansluitend bij de belevingswereld van jonge kinderen.
-

5. Praktische Toepassingen

- Gebruik verschillende vraagsoorten om het interactieniveau aan te passen aan de groep.
 - Zet digitale verhalen in als aanvulling op klassiek voorlezen.
 - Plan verwerkingsactiviteiten na het voorlezen om het verhaal te verdiepen.
 - Integreer taalstimulering in muzische activiteiten zoals drama, muziek en beeldende kunst
-

Studiegids Deel 30/37 – Taalstimulering via Taalmethodes & Articulatiestoornissen

Inhoudsopgave

1. Taalstimulering via Taalmethodes

- Belangrijke definities
- Overzicht van methodes
- Differentiatie en meertaligheid
- Praktische toepassingen
- Examenonderwerpen
- Zelfstudievragen

2. Articulatiestoornissen

- Definities en kernconcepten
- Soorten articulatiestoornissen
- Voorbeelden

- Preventie en remediëring
 - Examenonderwerpen
 - Zelfstudievragen
-

1. Taalstimulering via Taalmethodes

1.1. Belangrijke definities en begrippen

- **Taalstimulering:** Het doelgericht ondersteunen en bevorderen van de taalontwikkeling bij kinderen, vooral bij kinderen met een taalachterstand of meertalige kleuters.
- **Taalachterstand:** Een situatie waarbij een kind minder taalvaardig is dan verwacht op basis van leeftijdsnormen.
- **Pre-teaching:** Voorafgaand aan de klassikale instructie bepaalde begrippen of woorden aanleren, zodat kinderen met een achterstand beter kunnen volgen.
- **Integrale taalmethode:** Een methode die alle aspecten van taal (spreken, luisteren, lezen, schrijven) samen aanbiedt, vaak in samenhang met andere ontwikkelingsdomeinen.

1.2. Overzicht van taalmethodes

Belangrijke programma's voor taalstimulering:

- **Dag Jules! (Zwijsen)**
 - Focus op pre-teaching.
 - Gericht op kleuters met taalachterstand.
- **Dag Loeloe (Zwijsen)**
 - Integrale taalmethode.
- **Dag Pompom (Zwijsen)**
 - Integrale taalmethode.
- **Ik en Ko**
 - Knieboekverhalen in gewone en vereenvoudigde versie.
 - Zowel tekst als vraagstelling aangepast.
- **TOK!**
 - Vertrekt vanuit streefwoordenschat.
 - Gebaseerd op het VSCC-model van Verhallen (Visueel, Semantisch, Contextueel, Communicatief).
 - Zie: [TOK! - De taalontwikkelingsmethode \(http://www.averbode.be/Pub/tok_vl/Tijdschriften%20Methodes-ed-TOK-Homepages/TOK!-de-taalontwikkelingsmethode-voor-alle-kleuters.html\)](http://www.averbode.be/Pub/tok_vl/Tijdschriften%20Methodes-ed-TOK-Homepages/TOK!-de-taalontwikkelingsmethode-voor-alle-kleuters.html)
- **TOK! Stapjes**
 - Speciaal voor kleuters met extra taalbehoeften.
- **Puk en Ko**
 - Gericht op NT2-beginners.
 - Versterkt voorkennis door verhalen in de thuistaal te laten vertellen.
- **Digitale boeken**
 - Zie bijlage Chamilo.
 - Let op: 'Ik en Ko' en 'Puk en Ko' worden niet meer gepubliceerd.
- **Woorden in prenten (Deel 1 & 2)**
 - Vertrekt van prentenboeken om woordenschat aan te brengen.
 - Vijf uitgewerkte NT2-lessen per prentenboek.
 - Gebruik van een "beeldwoordenschrift" voor thuis.

Differentiatie in nieuwe methodes:

- Nieuwe versies van Dag Jules (1K), Dag Loeloe (2K), Dag Pompom (3K) bevatten nu differentiatie voor meertalige en taalarme kleuters.

1.3. Differentiatie en meertaligheid

- **Differentiatie:** Aanpassen van de instructie aan de taalbehoeften van individuele kinderen.
- **Meertaligheid:** Rekening houden met de thuistaal van het kind; inzet van thuistaal kan de taalontwikkeling in het Nederlands ondersteunen (zie Puk en Ko).

Verbanden:

- Taalmethodes sluiten aan bij de verschillende behoeften van kinderen (NT2, taalachterstand, meertaligheid).
- Integrale methodes combineren taalontwikkeling met andere ontwikkelingsdomeinen.

1.4. Praktische toepassingen

- Gebruik pre-teaching om kinderen met een achterstand te ondersteunen.
- Werk met beeldwoordenschriften om de woordenschat te versterken, ook thuis.
- Zet verhalen in de thuistaal in om de betrokkenheid en het begrip te vergroten.
- Gebruik differentiatie binnen methodes om alle kinderen te bereiken.

1.5. Potentiële examenonderwerpen

- Verschillen tussen de genoemde taalmethodes.
- Werking van pre-teaching en integrale taalmethode.
- Het belang van differentiatie in de klas.
- Praktische voorbeelden van taalstimulering bij meertalige kleuters.

1.6. Vraag- en antwoordformaat voor zelfstudie

Vraag: Wat is het verschil tussen Dag Jules! en TOK!?

- **Antwoord:** Dag Jules! focust op pre-teaching voor kinderen met een taalachterstand, terwijl TOK! werkt vanuit streefwoordenschat volgens het VSCC-model en een bredere doelgroep heeft.

Vraag: Waarom is differentiatie belangrijk in taalmethodes?

- **Antwoord:** Differentiatie zorgt ervoor dat zowel meertalige als taalarme kleuters op hun eigen niveau ondersteund worden, waardoor iedereen optimaal kan leren.
-

2. Articulatiestoornissen

2.1. Definities en kernconcepten

- **Articulatiestoornis:** Een blijvend probleem in het correct uitspreken van bepaalde spraakklanken, voorbij de leeftijd waarop dit normaal is.
- **Fonetische articulatiestoornis:** Het kind kan een bepaalde klank motorisch niet correct produceren.
- **Fonologische articulatiestoornis:** Het kind gebruikt klanken foutief in het taalsysteem, ondanks dat het de klank wel kan produceren.

Leeftijdsnormen:

- Niet alle klanken hoeven op jonge leeftijd correct uitgesproken te worden. Problemen zijn pas zorgwekkend als ze aanhouden na de leeftijdsnormen.

2.2. Soorten articulatiestoornissen

Fonetische articulatiestoornissen (motorisch):

- **Rotacisme:** Problemen met de /r/ (bv. vervangen door /j/).
 - *Voorbeeld:* Maxine uit het eerste leerjaar zegt "jood" in plaats van "rood".
- **Sigmatisme:** Problemen met de /s/ (bv. lispelen).
 - *Voorbeeld:* De tong komt tussen de tanden bij het uitspreken van /s/.
- **Dentale klanken verkeerd uitspreken:**
 - *Interdentale spraak:* Tong tussen de tanden (te ver vooraan).
 - *Te ver achteraan:* Dof geluid.

2.3. Voorbeelden

- **Rotacisme:** Kind zegt "jip" i.p.v. "rip".
- **Sigmatisme:** Kind lispelt, tong zichtbaar tussen tanden.
- **Dent

Studiegids Deel 31/37: Lipsluiting, Spierversterking en Fonologische Articulatiestoornissen

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Lipsluiting

- **Definitie:** Het volledig sluiten van de lippen, essentieel voor correcte spraakproductie, slikken en het voorkomen van mondademen.
- **Toepassing:** Nodig bij het vormen van bepaalde klanken (zoals /p/, /b/, /m/) en bij het eten en drinken.

Lipsluitingskracht

- **Definitie:** De kracht waarmee de lippen op elkaar kunnen worden gedrukt.
- **Belang:** Essentieel voor duidelijke spraak en het voorkomen van speekselverlies.

Tongbewegingen

- **Definitie:** De verschillende bewegingen die de tong kan maken tijdens spraak, eten en slikken.
- **Voorbeeld:** Tong naar links en rechts bewegen, tongklakken.

Kauwoefeningen

- **Definitie:** Oefeningen gericht op het versterken van de kauwspieren en het verbeteren van de mondmotoriek.
- **Voorbeeld:** Samen koek eten in de klas.

Zuigoefeningen

- **Definitie:** Oefeningen waarbij kinderen zuigen aan een rietje om de lip- en wangenspiers te trainen.
- **Voorbeeld:** Een stukje papier opzuigen met een rietje.

Blaasoefeningen

- **Definitie:** Oefeningen waarbij kinderen blazen om de mondspieren te versterken.
- **Voorbeeld:** Blaasvoetbal met een pingpongbal en een rietje.

Fonologische articulatiestoornissen

- **Definitie:** Stoornissen waarbij klanken wel correct kunnen worden uitgesproken, maar foutief worden gebruikt in spontane taal.
- **Voorbeeld:** Eindklanken weglaten, medeklinkerclusters niet volledig uitspreken, klanken vervangen.

2. Kernconcepten en Uitwerking

A. Oefeningen voor Mondmotoriek

1. Blaasspelletjes

- **Doel:** Versterken van lip-, wang- en ademhalingsspieren.
- **Voorbeelden:**
 - Blaasvoetbal met pingpongbal, veertje, watje of propje papier (met of zonder rietje).
 - Verf blazen met een rietje over een blad papier.
 - Papieren bootjes of pingpongballen over water blazen.
 - Kaars uitblazen.
 - Ballonnen opblazen.
 - Tegen een object aan een touwtje blazen.
 - Bollen wangen maken met gesloten mond en vasthouden.
 - Met open mond op een spiegel blazen (aandamping zichtbaar maken).

2. Zuigspelletjes

- **Doel:** Versterken van lip- en wangenspiers, verbeteren van zuigkracht.
- **Voorbeeld:** Met een rietje een stukje papier van de tafel opzuigen en zo lang mogelijk vasthouden.

3. Spelletjes voor Kaak-, Lip- en Tongspieren

- **Voorbeelden:**
 - **Choco van de lippen likken:** Tongoefening.
 - **Kusjes met lippenstift op papier:** Lipoefening.
 - **Clownoefening:** Lippen stulpen en spreiden.
 - **Potloodoefening:** Potlood tussen de lippen houden.
 - **Brommeroefening:** Lippen laten trillen.
 - **Slingeroefening:** Tong naar links en rechts bewegen.
 - **Paardoefening:** Tongklakken.
 - **Nijlpaardoefening:** Mond zo ver mogelijk open doen (grote hap nemen).

4. Articulatie-oefeningen

- **Tongbrekers:** Korte zinnen met veel gelijke klanken, uitgesproken als papegaai (met handpop).

- Voorbeeld: "De slome slak eet slappe sla."
- Voorbeeld: "Drie dikke boren drillen door drie dikke deuren."
- **Versjes:** Ritmische teksten uit bijvoorbeeld "aa bee see" van Vos en Haas.

B. Fonologische Articulatiestoornissen

1. Definitie en Kenmerken

- Kind kan klanken correct articuleren, maar gebruikt ze foutief in spontane taal.
- **Niet** veroorzaakt door spierzwakte of verkeerde tongpositie, maar door een talige problematiek.

2. Voorbeelden

- Eindklanken worden weggelaten: "boe" i.p.v. "boek".
- Medeklinkerclusters niet volledig uitgesproken: "pan" i.p.v. "plan".
- Klankvervangings: /t/ wordt /k/: "kat" i.p.v. "tat".

3. Diagnose en Verwijzing

- **Altijd** verwijzen naar een logopedist, ongeacht de leeftijd.
- Logopedist voert screening uit, bijvoorbeeld met:
 - **ASIA-5:** Antwerps Screeningsinstrument voor Articulatie van vijfjarigen.
 - **AFPO:** Antwerps Fonologische Processen Onderzoek.

4. Preventie en Remediëring

- **Spreektempo aanpassen.**
- **Duidelijke articulatie tonen.**
- **Visuele stimulatie:** Mondbeeld tonen, gebruik van spiegels.
- **Auditieve ondersteuning:** Versjes, rijmpjes, articulatiespelletjes.

3. Concrete Voorbeelden

- **Blaasvoetbal:** Twee kinderen blazen een pingpongbal over de tafel met een rietje. Wie de bal van de tafel blaast, verliest.
- **Choco van de lippen likken:** Kinderen smeren choco op hun lippen en likken het af met de tong.
- **Tongbreker:** "De slome slak eet slappe sla."
- **Versje:** Gebruik een versje uit "aa bee see" van Vos en Haas als articulatieoefening.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Mondmotorische oefeningen** (blazen, zuigen, kauwen) versterken de spieren die nodig zijn voor **articulatie**.
- **Articulatiespelletjes** en **tongbrekers** oefenen niet alleen de motoriek, maar ook de **fonologische vaardigheden**.
- **Fonologische articulatiestoornissen** zijn niet het gevolg van slechte motoriek, maar van een **talige problematiek**; motorische oefeningen helpen hier niet, maar duidelijke articulatie en visuele ondersteuning wel.

5. Praktische Toepassingen

- **Kleuterklas:** Gezamenlijk koek eten om kauwspieren te oefenen.
- **Articulatiespelletjes:** Inlassen als intermezzo of binnen thema's als voeding of lichaam.
- **Gebruik van spiegels:** Kinderen laten zien hoe ze hun mond bewegen.
- **Logopedische screening:** Vroegtijd

Studiegids: Vloeïendheidsstoornissen (Stotteren)

Educatieve bachelor in het kleuteronderwijs – Syllabus WPL inspelen op onderwijsbehoeften – BOKO 4

Deel 32/37

Inhoudsopgave

1. [Belangrijke definities en begrippen](#)
 2. [Kernconcepten en theorieën](#)
 3. [Voorbeelden ter verduidelijking](#)
 4. [Verbanden tussen concepten](#)
 5. [Praktische toepassingen in de klas](#)
 6. [Potentiële examenonderwerpen](#)
 7. [Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat](#)
-

Belangrijke definities en begrippen

1. Vloeiendheidsstoornissen

- **Definitie:** Verzamelnaam voor problemen met het vloeiend spreken, waarvan stotteren de bekendste is.

2. Normale onvloeiendheden

- **Definitie:** Tijdelijke, niet-pathologische onderbrekingen in de spreekvloeiendheid die bij bijna alle jonge kinderen voorkomen tijdens de taalontwikkeling.
- **Kenmerken:** Pauzes, herhalingen van zinnen/woorden, gebruik van 'euh...'.
• **Leeftijd:** Vooral tussen 2 en 4 jaar.

3. Fysiologisch stotteren / Kernstotteren

- **Definitie:** Een stoornis in de spreekvloeiendheid veroorzaakt door een gebrekkige timing van spraakbewegingen.
- **Kenmerken:** Onwillekeurige herhalingen (b-b-b-boek), verlengingen (vvvvvogel), blokkades.
- **Oorzaak:** Biologisch, niet psychologisch.

4. Chronisch stotteren

- **Definitie:** Stotteren dat niet spontaan verdwijnt en blijvend is.
- **Voorkomen:** Ongeveer 1% van de kinderen.

5. Detectie Instrument Stotteren (DIS)

- **Definitie:** Vragenlijst (Stes & Boey, 1997) om de kans op (chronisch) stotteren bij kleuters in te schatten.
 - **Doel:** Geen diagnose, maar inschatting van de waarschijnlijkheid.
-

Kernconcepten en theorieën

1. Normale onvloeiendheden vs. stotteren

- **Normale onvloeiendheden:**
 - Komt bij bijna alle kinderen voor.
 - Tijdelijk en hoort bij de taalontwikkeling.
 - Geen spanning of stress bij het spreken.
- **Stotteren (kernstotteren):**
 - Spanning zichtbaar/audible bij het spreken.
 - Herhalingen, verlengingen, blokkades.
 - Biologisch bepaald, niet te wijten aan opvoeding of gebeurtenissen.

2. Oorzaken van stotteren

- **Biologisch bepaald:** Problemen in de timing van spraakbewegingen (hersenen).
- **Niet veroorzaakt door gebeurtenissen:** Gebeurtenissen kunnen stotteren uitlokken, maar zijn nooit de oorzaak.

3. Prevalentie

- **5% van de kinderen** vertoont op een bepaald moment kernstotteren.
- **75%** van deze kinderen groeit er spontaan overheen.
- **1%** blijft chronisch stotteren.
- **Jongens** zijn vier keer vaker getroffen dan meisjes.

4. Screening met het DIS

- **Scores ≤ 8:** Vlot spreken (99,8% overeenstemming).

- **Scores 9-11:** Veel normale haperingen of lichte vorm van stotteren (88% overeenstemming).
- **Scores ≥ 12 :** Stotteren (100% overeenstemming).

Voorbeelden ter verduidelijking

- **Normale onvloeiendheid:**
Kind zegt: "En toen... en toen... en toen gingen we naar de winkel."
- **Kernstotteren:**
Kind zegt: "M-m-m-mama, mag ik... mag ik... mag ik een koekje?"
- **Verlenging:**
Kind zegt: "Vvvvvvvvvogel vliegt."
- **Blokkade:**
Kind probeert te spreken, maar er komt geen geluid uit, zichtbaar gespannen gezicht.

Verbanden tussen concepten

- **Normale onvloeiendheden** zijn een normaal onderdeel van de taalontwikkeling, maar **kernstotteren** is een vloeiendheidsstoornis die voortkomt uit een verstoorde timing in het spraaksysteem.
- **Screening** met het DIS helpt onderscheid te maken tussen normale onvloeiendheden en (beginnend) stotteren.
- **Chronisch stotteren** ontstaat als het timingssysteem zich niet voldoende herstelt.
- **Preventie en remediëring** zijn belangrijk om verergering te voorkomen en het kind te ondersteunen.

Praktische toepassingen in de klas

- **Niet direct reageren op stottergedrag:** Geef geen speciale aandacht op het moment zelf.
- **Observeren en registreren:** Noteer opvallendheden in het spreken van het kind.
- **Ouders informeren:** Bespreek observaties met ouders.
- **Samenwerken met logopedist:** Vraag om advies en ondersteuning.
- **DIS gebruiken:** Vul het instrument in bij twijfel.
- **Stimuleer fonologisch bewustzijn:** Werk vanuit het lichaam, zoals in KL9 beschreven.

Potentiële examenonderwerpen

- Uitleggen wat het verschil is tussen normale onvloeiendheden en kernstotteren.
- Beschrijven hoe het Detectie Instrument Stotteren werkt en hoe je de scores interpreteert.
- Oorzaken van stotteren en misvattingen hierover.
- Praktische aanpak in de klas bij vermoeden van stotteren.
- Prevalentie en verloop van stotteren bij jonge kinderen.
- Het belang van vroege interventie en samenwerking met ouders/logopedist.

Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat

1. Wat zijn normale onvloeiendheden?

Antwoord: Tijdelijke onderbrekingen in de spreekvloeiendheid die bij bijna alle jonge kinderen voorkomen, zoals pauzes, herhalingen van woorden of zinnen, zonder spanning.

2. Wat is het verschil tussen normale onvloeiendheden en kernstotteren?

Antwoord: Normale onvloeiendheden zijn tijdelijk en zonder spanning, kernstotteren is een stoornis met spanning, herhalingen, verlengingen en blokkades, veroorzaakt door een verstoorde timing van spraakbewegingen

Studiegids: Communicatie met de Kleuter – Stotteren en Omgevingsfactoren

Deel 33/37 – Educatieve Bachelor Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
 2. Kernconcepten en Theorieën
 3. Concrete Voorbeelden
 4. Verbanden tussen Concepten
 5. Praktische Toepassingen
 6. Potentiële Examenonderwerpen
 7. Zelfstudie: Vragen & Antwoorden
 8. Samenvatting in Tabelvorm
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Stotteren:**
Een spraakstoornis waarbij de vloeiendheid van het spreken wordt onderbroken door herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken, lettergrepen of woorden.
 - **Omgevingsfactoren:**
Externe invloeden vanuit de omgeving (zoals communicatiegedrag van volwassenen, klasgenoten, sfeer) die het stotteren kunnen verergeren of verminderen.
 - **Communicatie-bevorderende factoren:**
Gedragingen en aanpassingen die de communicatie vergemakkelijken en de spreekdruk bij het kind verminderen.
 - **Stotterbevorderende factoren:**
Gedragingen of situaties die het stotteren kunnen verergeren of de communicatie bemoeilijken.
 - **Schaduwen:**
Het herhalen van wat het kind zegt, in korte, correcte zinnen, als bevestiging en zonder druk op verbetering.
-

2. Kernconcepten en Theorieën

2.1 Communicatie Bevorderen door Omgeving aan te passen

- **Vertragen van spreektempo:**
Door zelf trager en duidelijker te spreken, geef je het kind een voorbeeld en verlaag je de spreekdruk.
- **Verminderen van vragen:**
Minder vragen stellen voorkomt dat het kind zich onder druk gezet voelt om te antwoorden.
- **Eenvoudig commentaar geven:**
In plaats van vragen stellen, geef je commentaar op wat het kind zegt of doet, of beschrijf je je eigen handelingen.
- **Schaduwen:**
Herhaal wat het kind zegt, ook bij vloeiende zinnen, om te bevestigen dat je luistert en begrijpt.
- **Beurtwisseling:**
Zorg voor een evenwichtige verdeling van spreektijd, leer andere kinderen wachten.
- **Wachtmomenten:**
Wacht even voordat je reageert, zodat het kind kan uitspreken en minder druk ervaart.

2.2 Stotteren Bespreekbaar Maken

- **Acceptatie tonen:**
Laat merken dat je het kind accepteert, met of zonder stotteren.

- **Stotteren geen taboe:**
Praat openlijk over stotteren, bijvoorbeeld met behulp van prentenboeken zoals *Het eendje dat moeilijk praten kon*.
- **Bevestigen van alle spraak:**
Geef positieve feedback op zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak.
- **Spreekdurf belonen:**
Waardeer elk kind dat durft te spreken, zodat niemand zich geïsoleerd voelt.

2.3 Afstemmen met Logopedist

- **Samenwerking:**
Regelmatig overleg met de behandelend logopedist zorgt voor een consistente aanpak en ondersteuning van het kind.

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:**
Je merkt dat een kleuter stottert tijdens het kringgesprek. In plaats van het kind te onderbreken of aan te sporen "rustig te praten", wacht je geduldig tot het kind is uitgesproken en bevestig je: "Dat was lastig hè, goed dat je verder hebt gepraat!"
- **Voorbeeld 2:**
Tijdens een activiteit herhaal je rustig wat het kind zegt ("Jij hebt een rode auto") zonder te corrigeren, ook als het kind stottert.
- **Voorbeeld 3:**
Je introduceert het prentenboek *Het eendje dat moeilijk praten kon* om stotteren bespreekbaar te maken in de klas.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Omgevingsfactoren & Communicatie:**
Door de omgeving aan te passen (spreektempo, minder vragen, schaduwen) wordt de communicatie voor alle kinderen in de klas verbeterd, niet alleen voor het kind dat stottert.
- **Acceptatie & Welbevinden:**
Openheid over stotteren en acceptatie van het kind bevorderen het welbevinden en het zelfvertrouwen.
- **Samenwerking met Logopedist & Effectiviteit:**
Afstemming met de logopedist zorgt voor een eenduidige aanpak en vergroot de kans op succes.

5. Praktische Toepassingen

- **In de klas:**
 - Pas je spreektempo aan.
 - Stel minder vragen, geef meer commentaar.
 - Gebruik schaduwen als bevestiging.
 - Zorg voor beurtwisseling en wachtmomenten.
 - Maak stotteren bespreekbaar met prentenboeken.
 - Geef bevestiging aan alle kinderen, niet alleen aan het kind dat stottert.
- **Thuis:**
 - Ouders kunnen dezelfde communicatie-bevorderende strategieën toepassen.
 - Open gesprekken over stotteren voeren.
- **Samenwerking:**
 - Regelmatig contact met de logopedist voor afstemming.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Definieer stotteren en leg uit welke omgevingsfactoren invloed hebben op stotteren.
- Geef voorbeelden van communicatie-bevorderende en stotterbevorderende factoren.
- Beschrijf het belang van het bespreekbaar maken van stotteren in de klas.
- Leg uit waarom afstemming met de logopedist belangrijk is.
- Pas de besproken tips toe op een praktijksituatie (casus).

7. Zelfstudie: Vragen & Antwoorden

Vraag 1:

Wat zijn drie communicatie-bevorderende factoren bij kinderen die stotteren?

Antwoord:

- Vertraag je eigen spreektempo
- Verminder het aantal vragen
- Gebruik schaduwen (herhaal wat het kind zegt)

Vraag 2:

Waarom is het belangrijk om stotteren bespreekbaar te maken in de klas?

Antwoord:

Dit vermindert de schaamte en vechtreacties bij het kind, bevordert acceptatie en welbevinden, en maakt stotteren minder een taboe.

Vraag 3:

Noem twee dingen die je absoluut niet moet doen bij een stotterend kind.

Antwoord:

- Boos worden als het kind stottert
- Het kind vragen om rustig te praten of goed te ademen

Vraag 4:

Wat is het effect van enkel vloeiende spraak bevestigen?

**Antwoord

Studiegids Deel 34/37: Stotteren en Stemstoornissen bij Kinderen

Inhoudsopgave

1. Stotteren bij Kinderen

- Definitie en bewustwording
- Acceptatie en bespreekbaarheid
- Praktische tips in de klas
- Boeken en materialen
- Bevestiging van spreekdurf
- Communicatiebevorderende factoren

2. Stemstoornissen (Kinderheesheid)

- Definitie en oorzaken
- Stemmisbruik
- Verkeerd stemgebruik
- Invloed van omgeving en persoonlijke factoren

3. Toepassingen en Voorbeelden

4. Examenonderwerpen

5. Zelfstudie: Vragen & Antwoorden

1. Stotteren bij Kinderen

Belangrijke Definities

- **Stotteren:** Een spraakstoornis waarbij het vloeiend spreken wordt onderbroken door herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken, lettergrepen of woorden.
- **Bewustwording van stotteren:** Het moment waarop een kind zich realiseert dat zijn/haar spraak anders is dan die van anderen.

Kernconcepten

Acceptatie en Bespreekbaarheid

- **Acceptatie:** Laat het kind merken dat het geaccepteerd wordt, ongeacht of het stottert.
 - *Voorbeeld:* Zeg tegen het kind: "Ik luister graag naar je, ook als het even moeilijk gaat."
- **Stotteren niet als taboe:** Praat over stotteren zoals over elk ander onderwerp. Maak het geen reden tot schaamte.
- **Bespreekbaarheid in de klas:** Introduceer boeken en materialen die stotteren normaliseren.

Praktische Tips in de Klas

- **Boeken ter bespreking:**
 - *Het eendje dat moeilijk praten kon* – Prentenboek voor en door kinderen die stotteren.
 - *Iedereen is anders geboren* – Boek over diversiteit, met een personage dat stottert.
 - *Joep!* – Over een schaap dat stottert en hoe zijn omgeving reageert.
- **Bevestiging van spreekdurf:**
 - Geef complimenten voor zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak.
 - Zeg bijvoorbeeld: "Dat was lastig, goed dat je verder hebt gepraat!"
 - Bevestig álle kinderen die spreekdurf tonen, niet alleen het kind dat stottert.

Communicatiebevorderende Factoren

- Deze factoren zijn goed voor elk kind, niet alleen voor kinderen die stotteren.
- Voorbeelden: Geduldig luisteren, niet onderbreken, positieve feedback geven.

2. Stemstoornissen (Kinderheesheid)

Belangrijke Definities

- **Heesheid:** Een stem die niet helder klinkt, vaak schor of ruw.
- **Stemstoornissen:** Problemen met de stem die kunnen leiden tot heesheid of verlies van stem.

Kernconcepten

Oorzaken van Heesheid

- **Overbelasting:** Te veel of te luid praten, schreeuwen, keelschrapen, of vaak 'gekke' stemmetjes nadoen.
- **Aangeboren vs. verworven:** De meeste stemstoornissen zijn verworven (door gedrag ontstaan).

Stemmisbruik

- **Definitie:** Overmatig of verkeerd gebruik van de stem, zoals hard roepen.
- **Gevolgen:** Ontstaan van stembandknobbels of -poliepen, stem kan hees worden of zelfs verdwijnen.
 - *Voorbeeld:* Een kind dat vaak schreeuwt tijdens het spelen kan zijn stem verliezen en alleen nog fluisteren.

Verkeerd Stemgebruik

- **Definitie:** Onjuiste spreektechniek, zoals verkeerde ademhaling of geknepen stem.
- **Gevolgen:** Gevoelige, gezwollen stembanden, functionele stemproblemen.

Invloed van Omgeving en Persoonlijke Factoren

- **Omgeving:** Kinderen imiteren stemgebruik van ouders/verzorgers.
 - *Voorbeeld:* Als ouders vaak schreeuwen, neemt het kind dit gedrag over.
- **Persoonlijke factoren:** Hyperactieve kinderen zijn gevoeliger voor stemproblemen.
- **Uitbreiding leefwereld:** School en sociale interactie vergroten stemgebruik.
- **Stress:** Kan bijdragen aan stemproblemen.

3. Toepassingen en Voorbeelden

- **In de klas:** Gebruik boeken om stotteren bespreekbaar te maken.
- **Bij stemproblemen:** Adviseer rust, vermijd stemmisbruik, leer kinderen goede spreektechnieken.
- **Voor ouders:** Geef het goede voorbeeld in stemgebruik.

4. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen waarom acceptatie belangrijk is bij kinderen die stotteren.
- Verschil tussen stemmisbruik en verkeerd stemgebruik.
- Oorzaken en gevolgen van kinderheesheid.

- Praktische tips om stotteren bespreekbaar te maken in de klas.
 - Invloed van omgeving en persoonlijke factoren op stemstoornissen.
-

5. Zelfstudie: Vragen & Antwoorden

Vragen

1. Wat is stotteren?
2. Waarom is het belangrijk om stotteren bespreekbaar te maken?
3. Noem twee boeken die je kunt gebruiken om stotteren in de klas te bespreken.
4. Wat is het verschil tussen stemmisbruik en verkeerd stemgebruik?
5. Welke rol speelt de omgeving bij het ontstaan van stemstoornissen?
6. Hoe kun je een kind bevestigen dat stottert?
7. Noem een praktische tip om stemproblemen bij kinderen te voorkomen.

Antwoorden

1. **Stotteren** is een spraakstoornis waarbij het vloeiend spreken wordt onderbroken door herhalingen, verlengingen of blokkades.
 2. Het bespreekbaar maken van stotteren voorkomt dat het een taboe wordt en helpt het kind zich geaccepteerd te voelen.
 3. *Het eendje dat moeilijk praten kon* en *Joep!* zijn twee geschikte boeken.
 4. **Stemmisbruik** is overmatig of verkeerd gebruik van de stem (zoals schreeuwen); **verkeerd stemgebruik** is een onjuiste spreektechniek (zoals verkeerde ademhaling).
 5. Kinderen nemen stemgebruik over van hun omgeving; een foutief voorbeeld kan leiden tot stemproblemen.
 6. Door te zeggen: "Dat was lastig, goed dat je verder hebt gepraat!" bevestig je zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak.
 7. Leer kinderen om niet te schreeuwen en geef het goede voorbeeld als volwassene.
-

6. Verbanden tussen Concepten

- **Acceptatie en communicatiebevordering** zijn essentieel voor het welzijn van alle kinderen, niet alleen voor kinderen die stotteren.
 - **Omgevingsfactor
-

Studiegids Deel 35/37 – Stemproblemen, Stress en Dyslexie bij Kleuters

Inhoudsopgave

1. Inleiding
 2. Belangrijke Begrippen en Definities
 3. Stress bij Kleuters
 4. Stemproblemen bij Kleuters
 - Fysische Gevolgen
 - Functionele Gevolgen
 - Sociaal-Emotionele Gevolgen
 - Voorbeelden
 5. Preventie en Remediëring van Stemproblemen
 6. Dyslexie: Signalering, Preventie en Remediëring
 7. Verbanden tussen de Concepten
 8. Praktische Toepassingen in de Kleuterklas
 9. Potentiële Examenonderwerpen
 10. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden
-

1. Inleiding

In dit deel van de cursus wordt aandacht besteed aan de invloed van de omgeving en persoonlijke factoren op het welzijn van kleuters, met een focus op stress, stemproblemen en dyslexie. Het is essentieel voor toekomstige leerkrachten om deze problemen te herkennen, voorkomen en remediëren.

2. Belangrijke Begrippen en Definities

- **Stress:** Een lichamelijke en/of psychische reactie op een (dreigende) situatie die als belastend wordt ervaren.
 - **Heesheid:** Een afwijking in de stem waarbij de stem schor, rauw of minder helder klinkt.
 - **Functionele stemproblemen:** Problemen met het gebruik van de stem, zonder dat er sprake is van een lichamelijke afwijking aan de stembanden.
 - **Dyslexie:** Een specifieke leerstoornis die zich uit in hardnekkige problemen met het aanleren en vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.
-

3. Stress bij Kleuters

Kernconcepten

- **Bronnen van stress:** Gezinssituatie, school, buurt, ingrijpende gebeurtenissen.
- **Individuele verschillen:** Niet elk kind reageert hetzelfde op stress; persoonlijke veerkracht speelt een rol.
- **Complex samenspel:** Zowel interne (persoonlijke) als externe (omgevings-) factoren beïnvloeden stress.

Voorbeeld

- Een kind dat verhuist naar een nieuwe buurt kan stress ervaren door het verlies van vertrouwde vriendjes, terwijl een ander kind dit als een avontuur ziet.
-

4. Stemproblemen bij Kleuters

Fysische Gevolgen

- Keelpijn
- **Buiten adem raken** tijdens spreken of zingen
- **Kriebelend, branderig gevoel** in de keel
- **Hoesten, schrapen, kuchen** (kan oorzaak én gevolg zijn)

Functionele Gevolgen

- Verminderd vermogen om te zingen of roepen
- Stem klinkt anders of stiller
- Sneller vermoeid na praten
- Minder verstaanbaar

Sociaal-Emotionele Gevolgen

- Verlegenheid of schaamte
- Frustratie, boosheid
- Negatief zelfbeeld over de stem
- Problemen in communicatie met anderen

Voorbeeld

- Een kleuter met een hese stem wordt vaak niet goed verstaan door klasgenootjes, wat kan leiden tot terugtrekgedrag en minder participatie in groepsactiviteiten.
-

5. Preventie en Remediëring van Stemproblemen

Preventieve Maatregelen

- **Rustige praatomgeving** creëren
- **Goede lichaamshouding** stimuleren (niet ingezakt of krampachtig)
- **Goed stemgebruik** modelleren als leerkracht (niet schreeuwen, juiste toonhoogte)
- **Water drinken** bij irritatie van de keel
- **Niet verplichten tot zingen**
- **Letten op spelgedrag** waarbij de stem geforceerd wordt (bv. nadoen van auto's, vliegtuigen)
- **Complimenten geven** bij goed stemgebruik

Remediëring

- **Verwijzing naar logopedist** bij langdurige heesheid en communicatieproblemen
-

6. Dyslexie: Signalering, Preventie en Remediëring

Te kennen leerstof (voor het examen)

- **Reader op Chamilo** (Ceyssens, 2001; De Bondt, 2009)
- **PowerPoint**: alarmsignalen, preventie en remediëring

Alarmsignalen

- Moeite met klanken herkennen en benoemen
- Problemen met rijmen, hakken en plakken van woorden
- Trage of onnauwkeurige letterherkenning

Preventie

- Vroegtijdige signalering
- Oefeningen in fonemisch bewustzijn
- Differentiatie in de klas

Remediëring

- Extra begeleiding door gespecialiseerde leerkrachten of logopedisten
- Gebruik van ondersteunend materiaal (bv. dyslexiesoftware)

7. Verbanden tussen de Concepten

- **Stress kan stemproblemen verergeren**: Kinderen die onder stress staan, kunnen hun stem forceren.
- **Stemproblemen en sociaal-emotionele ontwikkeling**: Problemen met verstaanbaarheid kunnen leiden tot sociale isolatie.
- **Dyslexie en spraak/taalproblemen**: Vroege spraakproblemen kunnen een risicofactor zijn voor latere leesproblemen.

8. Praktische Toepassingen in de Kleuterklas

- **Observeren** van stemgebruik en signalen van stress
- **Aanpassen van de klasomgeving** om stemproblemen te voorkomen
- **Samenwerken met ouders en logopedisten**
- **Gebruik van speelse oefeningen** om fonemisch bewustzijn te stimuleren (voor dyslexiepreventie)
- **Individuele begeleiding** bieden waar nodig

9. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen fysische, functionele en sociaal-emotionele gevolgen van stemproblemen
- Voorbeelden geven van preventieve maatregelen tegen stemproblemen
- Herkennen van alarmsignalen van dyslexie bij kleuters
- Beschrijven van de rol van de omgeving bij stress en stemproblemen
- Praktische adviezen formuleren voor de klaspraktijk

10. Zelfstudie: Vragen en Antwoorden

Vraag 1: Wat zijn de belangrijkste oorzaken van stemproblemen bij kleuters?

Antwoord: Een rumoerige omgeving, verkeerd stemgebruik, slechte lichaamshouding, en het forceren van de stem tijdens spel.

Vraag 2: Noem drie fysische gevolgen van een hese stem.

Antwoord: Keelpijn, buiten adem raken, kriebelend of branderig gevoel in de keel.

Vraag 3: Waarom is het belangrijk om een rustige praatomgeving te creëren?

Antwoord: Zodat kinderen niet hoeven te schreeuwen of hun stem te forceren om verstaanbaar te zijn, wat stemproblemen voorkomt.

Vraag 4: Wat zijn alarmsignalen

Studiegids Logopedie – Deel 36/37

Bronnen o.a.: Ceyssens, M. (2001), Coenen, J., Nout, M. (2016), Daems, F. e.a. (2004), Damhuis, R. e.a. (2004), De Bondt, A. (2009), De Croon, K. (2003), Durieux, P. (2010, 2011), Elsäcker, W. (2006), Förrer, M. e.a. (2011), Ghysen, S. e.a. (1999), Gielen, S. e.a. (2015), Goorhuis-Brouwer (1997), Govaert, K. e.a. (2014), Grauwels, R., De Nooij, G. (2010), Haayema, M. (2013), Haugland, S.W. (2000), Hekster, E. (1985), Leten, E. (2002-2003), Mommers, C. e.a. (1989), Pepper, J., Weitzman, E. (2011), Schaerlaekens, A. (2008), Schaerlaekens, A. e.a. (2003), Schlichting, L., Spelberg, H. (2011), Stes, R., Boey, R. (1997), Stoep, J.V. (2005), Van den Nulft, D., Verhallen, M. (2005), Vanden Heede, S. (2008), Verhallen, M.J.A.J. (2004), Verkinderen, S. (2016), Wiig, E.H. et al. (2014), Zink, I., Smessaert, H. (2009), Artikels (diverse).

Inhoudsopgave

1. [Belangrijke definities en begrippen](#)
 2. [Kernconcepten en theorieën](#)
 3. [Voorbeelden en toepassingen](#)
 4. [Verbanden tussen concepten](#)
 5. [Praktische toepassingen in de klas](#)
 6. [Potentiële examenonderwerpen](#)
 7. [Zelfstudie: Vraag & Antwoord](#)
-

1. Belangrijke definities en begrippen

- **Dyslexie:** Een specifieke leerstoornis waarbij het lezen en/of spellen ernstig en hardnekkig achterblijft bij de leeftijdsgenoten, ondanks normaal onderwijs en voldoende intelligentie.
Bron: Ceyssens (2001), De Bondt (2009)
 - **Taalontwikkeling:** Het proces waarbij kinderen zich de taal eigen maken, zowel receptief (begrijpen) als productief (spreken/schrijven).
Bron: Schaerlaekens (2008), Daems e.a. (2004)
 - **Fonemisch bewustzijn:** Het vermogen om klanken in woorden te herkennen en ermee te manipuleren (zoals rijmen, klanksegmentatie).
Bron: Förrer e.a. (2011)
 - **Meertaligheid:** Het beheersen van meer dan één taal, waarbij beide talen een rol spelen in het dagelijks leven.
Bron: Gielen e.a. (2015)
 - **Interactief taalonderwijs:** Een onderwijsaanpak waarbij taalontwikkeling gestimuleerd wordt door betekenisvolle interactie tussen kind en volwassene.
Bron: Elsäcker (2006), Damhuis e.a. (2004)
 - **Differentiatie:** Het aanpassen van onderwijs aan de verschillende behoeften, niveaus en interesses van leerlingen.
Bron: Heetveld (1993)
-

2. Kernconcepten en theorieën

2.1 Ontwikkeling van geletterdheid

- **Ontluikende geletterdheid:**
 - Fase waarin jonge kinderen (peuters, kleuters) kennismaken met geschreven taal, letters, klanken en boeken.
 - Belangrijk voor latere lees- en schrijfvaardigheden.
 - *Voorbeeld:* Kinderen herkennen hun naam op de kapstok.
- **Tussendoelen geletterdheid:**
 - Concrete mijlpalen in de ontwikkeling van geletterdheid (zoals klankherkenning, letterkennis, verhaalbegrip).
 - *Bron: Blauw (2002), Berben & Vandommele (2011)*

2.2 Taalverwerving en -stimulering

- **Natuurlijke taalverwerving:**
 - Kinderen leren taal door interactie en communicatie in een betekenisvolle context.
 - *Bron: Goorhuis-Brouwer (1997)*
- **Taalstimulerende interacties:**
 - Volwassenen passen hun taalgebruik aan het kind aan (taalmodeling, uitbreiden, vragen stellen).
 - *Voorbeeld:* Een leerkracht herhaalt en verrijkt de uiting van een kind.

2.3 Signaleren en begeleiden van taalproblemen

- **Observatie-instrumenten:**

- Hulpmiddelen om de taalontwikkeling systematisch te volgen (bv. Kleuterobservatie-instrument Taalvaardigheid, Reynell Taalontwikkelingsschalen).
- Bron: Ghysen e.a. (1999), Schaerlaekens e.a. (2003)

- **Vroegtijdige signalering:**

- Het tijdig herkennen van taalproblemen is cruciaal voor effectieve begeleiding.
 - Bron: Miniscalco e.a. (2006), Vandewalle (2012)
-

3. Voorbeelden en toepassingen

- **Fonemisch bewustzijn oefenen:**

- Spel: "Welk woord begint met dezelfde klank als 'maan'?"
- Rijmspelletjes, klankklapspelletjes.

- **Interactief voorlezen:**

- Prentenboeken gebruiken (bv. "Woorden in prenten") en samen met het kind praten over het verhaal, voorspellen wat er gebeurt, vragen stellen.

- **Meertaligheid als troef:**

- Thuistaal betrekken bij activiteiten, ouders uitnodigen om in hun eigen taal voor te lezen.

- **Differentiatie in de klas:**

- Extra ondersteuning bieden aan kinderen met taalproblemen, verrijking voor taalsterke kinderen.
-

4. Verbanden tussen concepten

- **Taalontwikkeling en geletterdheid:**

- Een rijke mondelinge taalontwikkeling vormt de basis voor latere geletterdheid.

- ****Fonemisch bewustzijn en dyslex**

Studiegids: Geletterdheid bij Kleuters – Deel 37/37

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en theorieën
 3. Voorbeelden ter verduidelijking
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat
-

1. Belangrijke definities en begrippen

Geletterdheid

- **Definitie:** Het vermogen om geschreven taal te begrijpen, te gebruiken, te interpreteren en te creëren. Bij kleuters spreekt men van *ontluikende geletterdheid*.

Ontluikende geletterdheid

- **Definitie:** De eerste fase van geletterdheidsontwikkeling waarin jonge kinderen zich bewust worden van geschreven taal en de functies ervan, nog vóór het formele lees- en schrijfonderwijs.

Taalscreening

- **Definitie:** Systematisch observeren en testen van de taalontwikkeling van kinderen om eventuele problemen vroegtijdig te signaleren.

Taalontwikkelingstoornissen (TOS)

- **Definitie:** Een neurobiologische ontwikkelingsstoornis waarbij de taalontwikkeling significant achterblijft bij leeftijdsgenoten, zonder duidelijke oorzaak.

Geïndividualiseerde doelen (KL13)

- **Definitie:** Doelen die worden afgestemd op de specifieke onderwijsbehoeften van het individuele kind.
-

2. Kernconcepten en theorieën

2.1 Ontwikkeling van geletterdheid bij kleuters

- **Fasen van geletterdheid:**
 - *Ontluikende geletterdheid* (peuters/kleuters)
 - *Beginnende geletterdheid* (eind kleuter/begin lager)
 - *Gevorderde geletterdheid* (lager onderwijs)
- **Belangrijke vaardigheden:**
 - Fonologisch bewustzijn (herkennen en manipuleren van klanken)
 - Letterkennis (herkennen van letters en klanken)
 - Begrip van het schrift (weten dat geschreven taal betekenis heeft)
 - Narratief vermogen (verhalen kunnen navertellen)

2.2 Taalscreening: Waarom, waarmee en hoe?

- **Waarom:** Vroegtijdige signalering van taalproblemen voorkomt latere leerproblemen.
- **Waarmee:** Observatielijsten, gestandaardiseerde testen, checklists (zoals de Checklist signalen bij meertalige leerlingen).
- **Hoe:** Regelmatige observatie, gestructureerde activiteiten, samenwerking met ouders en specialisten.

2.3 Meertaligheid en geletterdheid

- **Uitdagingen:** Meertalige kinderen kunnen andere signalen van taalproblemen tonen.
- **Belang:** Differentiatie tussen taalachterstand en TOS is essentieel.

2.4 Taalontwikkelingstoornissen (TOS)

- **Kenmerken:** Moeite met woordenschat, grammatica, zinsbouw, verstaanbaarheid.
- **Signalering:** Gebruik van checklists, observaties, gesprekken met ouders.

2.5 Geïndividualiseerde doelen (KL13)

- **Waarom:** Elk kind ontwikkelt zich op eigen tempo en niveau.
 - **Hoe:** Doelen opstellen op basis van observatie, screening en overleg met ouders.
-

3. Voorbeelden ter verduidelijking

- **Fonologisch bewustzijn:** Kinderen spelen met rijmwoorden ("kat", "mat", "rat").
 - **Letterkennis:** Een kleuter herkent de letter 'M' als de eerste letter van zijn naam.
 - **Taalscreening:** Een leerkracht gebruikt een observatielijst om te kijken of een kind zinnen van drie woorden kan maken.
 - **Meertaligheid:** Een kind spreekt thuis Turks en op school Nederlands; de leerkracht let op of taalproblemen in beide talen voorkomen.
 - **Geïndividualiseerde doelen:** Voor een kind met articulatieproblemen wordt een doel gesteld: "Kan aan het einde van het schooljaar de /s/ correct uitspreken in woorden."
-

4. Verbanden tussen concepten

- **Taalscreening** helpt bij het **signaleren van TOS** en het opstellen van **geïndividualiseerde doelen**.
 - **Meertaligheid** vereist aangepaste **screening** en interpretatie van resultaten.
 - **Ontluikende geletterdheid** vormt de basis voor latere **lees- en schrijfvaardigheden**.
 - **Praktische toepassingen** van deze concepten zijn essentieel voor het voorkomen van latere leerproblemen.
-

5. Praktische toepassingen

- **In de klas:**
 - Dagelijks voorlezen en praten over boeken.
 - Spelletjes met klanken en rijm.
 - Letterhoek inrichten met materialen om letters te ontdekken.
 - Gebruik van observatielijsten en checklists.
 - Samenwerking met logopedist bij signalering van TOS.
 - **Voor ouders:**
 - Stimuleren van taal thuis door samen te lezen en te praten.
 - Informeren over het belang van vroege signalering.
-

6. Potentiële examenonderwerpen

- Definieer ontlukkende geletterdheid en geef voorbeelden.
 - Beschrijf het belang van taalscreening bij kleuters.
 - Leg uit hoe je het verschil herkent tussen een taalachterstand en een taalstoornis bij meertalige kinderen.
 - Geef voorbeelden van geïndividualiseerde doelen in de klaspraktijk.
 - Noem en beschrijf de fasen van geletterdheidsontwikkeling.
 - Bespreek de rol van ouders bij de taalontwikkeling van hun kind.
-

7. Zelfstudie: Vraag- en antwoordformaat

Vraag 1: Wat is ontlukkende geletterdheid?

- **Antwoord:** De fase waarin jonge kinderen zich bewust worden van geschreven taal en de functies ervan, nog vóór het formele lees- en schrijfonderwijs.

Vraag 2: Waarom is taalscreening belangrijk bij kleuters?

- **Antwoord:** Het zorgt voor vroege signalering van taalproblemen, waardoor tijdig ondersteuning kan worden geboden en latere leerproblemen kunnen worden voorkomen.

Vraag 3: Noem drie kenmerken van taalontwikkelingstoornissen (TOS).

- **Antwoord:** Moeite met woordenschat, grammatica en verstaanbaarheid.

Vraag 4: Hoe kun je in de klas werken aan fonologisch bewustzijn?

- **Antwoord:** Door spelletjes met rijm en klanken, liedjes zingen, klankherkenningsoefeningen.

Vraag 5: Wat is het verschil tussen een taalachterstand en TOS bij meertalige kinderen?

- **Antwoord:** Een taalachterstand is vaak tijdelijk en gerelateerd aan onvoldoende blootstelling aan de onderwijstaal, terwijl TOS zich in alle talen manifesteert en niet verdwijnt door meer blootstelling.

Werk de belangrijkste leerdoelen uit in een format waarmee studenten kunnen controleren of ze de stof beheersen. Voeg oefenvragen toe en geef ook de oplossing mee.

Werkplekieren: Inspelen op Onderwijsbehoeften

Educatieve Bachelor in het Kleuteronderwijs

INHOUD

1. Belangrijke Begrippen en Definities
 2. Kernconcepten en Verbanden
 3. Voorbeelden uit de Praktijk
 4. Praktische Toepassingen
 5. Potentiële Examenonderwerpen
 6. Zelftoets: Vragen en Antwoorden
-

1. Belangrijke Begrippen en Definities

Werkplekleren

Definitie: Leren op de werkvloer, waarbij praktijkervaring en reflectie centraal staan.

Toepassing: Studenten leren door actief deel te nemen aan het onderwijsproces in een echte kleuterklas.

Onderwijsbehoeften

Definitie: De specifieke noden van een kind die het leren en ontwikkelen beïnvloeden.

Voorbeeld: Extra visuele ondersteuning voor een slechthorend kind.

Handelingsgericht Werken (HGW)

Definitie: Een systematische manier van werken waarbij de onderwijsbehoeften van kinderen centraal staan en acties hierop worden afgestemd.

Belangrijk: Focus op wat een kind nodig heeft om optimaal te leren.

Zorgcontinuüm

Definitie: Een model dat de verschillende niveaus van ondersteuning in kaart brengt, van basiszorg tot intensieve zorg.

Voorbeeld: Van differentiatie in de klas tot individuele begeleiding.

2. Kernconcepten en Verbanden

2.1 Situering vanuit het Algemeen Diagnostisch Protocol

- **Diagnostisch Protocol:**
 - Systematische aanpak om onderwijsbehoeften in kaart te brengen.
 - Startpunt voor het bepalen van doelen en interventies.
- **Rol van HGW binnen een zorgbrede aanpak:**
 - HGW zorgt voor een cyclische aanpak: observeren, analyseren, plannen, uitvoeren, evalueren.
 - Samenwerking met ouders en andere betrokkenen is essentieel.

2.2 Handelingsgericht Werken in het Zorgcontinuüm

- **In kaart brengen van onderwijsbehoeften:**
 - Observeren en bespreken met het kind (kindgesprekken).
 - Doelen bepalen op basis van observaties.
- **Van onderwijsbehoeften naar een zorgplan:**
 - Concrete acties formuleren.
 - Evalueren en bijsturen waar nodig.

Verbanden:

- HGW is de rode draad binnen het zorgcontinuüm.
 - Diagnostisch protocol ondersteunt het HGW-proces.
-

3. Voorbeelden uit de Praktijk

Voorbeeld: Onderwijsbehoeften van dove en slechthorende kinderen

- **Problemen:**
 - Geluid klinkt stiller of vervormd.
 - Omgevingsgeluid heeft negatieve invloed.
 - Combinatie van horen en zien is belangrijk.
 - Mentale inspanning om ontbrekende informatie aan te vullen.
 - **Aanpassingen:**
 - Gebruik van visuele ondersteuning (gebaren, pictogrammen).
 - Duidelijke articulatie en rustig spreken.
 - Minimaliseren van achtergrondlawaai.
-

4. Praktische Toepassingen

- **In de klas:**
 - Differentiëren op basis van observaties.
 - Samenwerken met ouders en externen.
 - Reflecteren op eigen handelen en bijsturen.
 - **Vorbereiding op de praktijk:**
 - Oefenen met het opstellen van zorgplannen.
 - Leren observeren en kindgesprekken voeren.
-

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat werkplekieren inhoudt.
 - Het stappenplan van handelingsgericht werken beschrijven.
 - Verschillen tussen basiszorg en verhoogde zorg toelichten.
 - Praktische voorbeelden geven van het inspelen op onderwijsbehoeften.
 - Het belang van samenwerking met ouders uitleggen.
-

6. Zelftoets: Vragen en Antwoorden

Kennisvragen

1. Wat is handelingsgericht werken?

Antwoord: Een systematische manier van werken waarbij de onderwijsbehoeften van kinderen centraal staan en acties hierop worden afgestemd.

2. Noem twee kenmerken van het zorgcontinuüm.

Antwoord:

- Het beschrijft verschillende niveaus van ondersteuning (basiszorg, verhoogde zorg, intensieve zorg).
- Het is cyclisch: observeren, plannen, uitvoeren, evalueren.

3. Waarom zijn kindgesprekken belangrijk bij het bepalen van onderwijsbehoeften?

Antwoord: Ze geven inzicht in de beleving en behoeften van het kind, waardoor gericht kan worden ingespeeld op wat het kind nodig heeft.

Toepassingsvragen

4. Geef een voorbeeld van een aanpassing voor een slechthorend kind in de klas.

Antwoord: Gebruik maken van visuele ondersteuning zoals gebaren of pictogrammen, en zorgen voor een rustige klasomgeving.

5. Hoe kun je als leerkracht samenwerken met ouders bij het inspelen op onderwijsbehoeften?

Antwoord: Door regelmatig overleg, het delen van observaties en samen doelen formuleren voor het kind.

Casusvraag

6. Je merkt dat een kind moeite heeft met het volgen van instructies. Welke stappen uit het handelingsgericht werken kun je toepassen?

Antwoord:

- Observeren waar het precies misgaat.
- In gesprek gaan met het kind en ouders.
- Doelen formuleren (bijvoorbeeld: kind kan instructies in 3 stappen volgen).

- Aanpassingen doen in de instructie (korter, visueel ondersteunen).
- Evalueren of het werkt en bijsturen indien nodig.

7. Visuele Structuur (Samenvattende Tabel)

Begrip	Definitie / Uitleg	Voorbeeld / Toepassing
Werkplekleren	Leren op de werkvloer, praktijkervaring centraal	Stage in kleuterklas
Onderwijsbehoeften	Specifieke noden van een kind	Extra visuele ondersteuning
Handelingsgericht Werken	Systematische aanpak rond onderwijsbehoeften	Observeren, plannen, uitvoeren
Zorgcontinuüm	Model van niveaus van ondersteuning	Basiszorg, verhoogde zorg, intensief

8. Checklist: Beheers ik de leerdoelen?

- ☐ Kan ik uitleggen wat werkplekleren is?
- ☐ Begrijp ik het belang van onderwijsbehoeften?
- ☐ Kan ik het stappenplan van handelingsgericht werken toepassen?
- ☐ Kan ik voorbeelden geven van aanpassingen voor specifieke behoeften?
- ☐ Weet ik hoe ik samenwerk met ouders en externen?
- ☐ Kan ik een eenvoudig zorgplan opstellen?

Studiegids Deel 2/37 – Inspelen op Onderwijsbehoeften (Educatieve Bachelor Kleuteronderwijs)

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
2. Kernconcepten en Verbanden
3. Voorbeelden en Praktische Toepassingen
4. Potentiële Examenonderwerpen
5. Oefenvragen met Antwoorden (Zelfstudie)
6. Visuele Structuur: Overzicht en Samenvatting

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Algemeen Diagnostisch Protocol (ADP)

- **Definitie:** Het ADP is een leidraad voor het systematisch in kaart brengen van onderwijs- en opvoedingsbehoeften van kinderen.
- **Doel:** Ondersteunen van leerkrachten bij het signaleren, analyseren en aanpakken van specifieke onderwijsbehoeften.

OLR (Opleidingsspecifieke Leerresultaten)

- **Definitie:** Concrete doelstellingen die aangeven wat een student moet kennen, kunnen en integreren aan het einde van een opleidingsonderdeel.
- **Voorbeeld:** OLR 01, T = Toepassen van kennis in de praktijk.

Handelingsgericht Werken (HGW)

- **Definitie:** Een systematische aanpak waarbij de behoeften van het kind centraal staan en waarbij planmatig wordt gewerkt aan oplossingen.

2. Kernconcepten en Verbanden

2.1. Onderwijsbehoeften in Kaart Brengen

- **Waarom?** Om gericht te kunnen inspelen op wat een kind of groep kinderen nodig heeft.

- **Hoe?** Met behulp van observaties, gesprekken, toetsen en protocollen (zoals het ADP).

2.2. Gebruik van Protocollen

- **ADP en Specifieke Protocollen:** Bieden structuur en houvast bij het verzamelen van informatie.
- **Verband:** Protocollen zorgen voor een objectieve en systematische aanpak, essentieel binnen handelingsgericht werken.

2.3. Zorgplan Opstellen

- **Wat?** Een plan waarin doelen, aanpak en evaluatie voor een kind met specifieke onderwijsbehoeften worden vastgelegd.
- **Stap-voor-stap:**
 1. Signaleren van behoeften
 2. Analyseren van oorzaken
 3. Formuleren van doelen
 4. Uitvoeren van interventies
 5. Evalueren van effecten

2.4. Opleidingsspecifieke Leerresultaten (OLR's)

- **Drie niveaus:**
 - **Weten & Inzien (W & I):** Theoretische kennis en inzicht.
 - **Toepassen (T):** Praktische toepassing van kennis.
 - **Integreren (I):** Kennis en vaardigheden combineren in complexe situaties.

3. Voorbeelden en Praktische Toepassingen

Voorbeeld 1: Toepassen van het ADP

- **Situatie:** Een kind toont weinig betrokkenheid tijdens kringactiviteiten.
- **Toepassing:** De leerkracht gebruikt het ADP om observaties te structureren, analyseert mogelijke oorzaken (bv. taalproblemen, sociaal-emotioneel), en stelt samen met het team een zorgplan op.

Voorbeeld 2: OLR in de Praktijk

- **OLR 01, T:** Je past het protocol toe door een observatie-instrument te gebruiken en een verslag te maken van de onderwijsbehoeften van een kind.

4. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat het Algemeen Diagnostisch Protocol inhoudt en hoe je het gebruikt.
- Verschil tussen Weten & Inzien, Toepassen en Integreren (OLR's) uitleggen en voorbeelden geven.
- Stappen van het opstellen van een zorgplan benoemen en toelichten.
- Verbanden leggen tussen protocollen en handelingsgericht werken.
- Praktische toepassing van een protocol in een casus beschrijven.

5. Oefenvragen met Antwoorden (Zelfstudie)

Vraag 1

Wat is het doel van het Algemeen Diagnostisch Protocol (ADP)?

- **Antwoord:** Het ADP biedt een systematische leidraad om de onderwijs- en opvoedingsbehoeften van kinderen in kaart te brengen, zodat er gericht ondersteuning geboden kan worden.

Vraag 2

Noem de drie niveaus van Opleidingsspecifieke Leerresultaten (OLR's) en geef van elk een voorbeeld.

- **Antwoord:**
 - **Weten & Inzien (W & I):** Uitleggen wat een observatie-instrument is.
 - **Toepassen (T):** Een observatie-instrument gebruiken in de klas.
 - **Integreren (I):** Observatiegegevens combineren met andere informatie om een zorgplan op te stellen.

Vraag 3

Beschrijf kort de stappen bij het opstellen van een zorgplan volgens het handelingsgericht werken.

- **Antwoord:**
 1. Signaleren van behoeften
 2. Analyseren van oorzaken
 3. Formuleren van doelen
 4. Uitvoeren van interventies
 5. Evalueren van effecten

Vraag 4

Leg uit waarom het gebruik van protocollen belangrijk is bij het inspelen op onderwijsbehoeften.

- **Antwoord:** Protocollen zorgen voor objectiviteit, structuur en consistentie in het verzamelen en interpreteren van informatie, waardoor de ondersteuning beter afgestemd kan worden op het kind.

6. Visuele Structuur: Overzicht en Samenvatting

Schema: Van Signalering tot Zorgplan

graph TD A[Signaleren] --> B[Analyseren] B --> C[Doelen formuleren] C --> D[Interventies uitvoeren] D --> E[Evalueren]

Tabel: Overzicht OLR's

Niveau	Omschrijving	Voorbeeld
Weten & Inzien	Theoretische kennis en inzicht	Uitleggen wat een protocol is
Toepassen	Praktische toepassing	Protocol gebruiken in de klas
Integreren	Combineren in complexe situaties	Zorgplan opstellen met verschillende info

Samenvatting

- **Het ADP** is essentieel voor het in kaart brengen van onderwijsbehoeften.
- **OLR's** geven richting aan wat je moet kennen, kunnen en integreren.
- **Handelingsgericht werken** is een cyclisch proces: signaleren, analyseren, doelen stellen, interventies uitvoeren, evalueren.
- **Protocollen** zijn hulpmiddelen voor objectieve en gestructureerde aanpak.
- **Praktische toepassing** is belangrijk: oefen met observatie-instrumenten en het opstellen van zorg

Studiegids Deel 3/37 – Inspelen op Onderwijsbehoeften vanuit Diagnostische Protocollen

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en uitwerking
3. Voorbeelden en praktische toepassingen
4. Verbanden tussen concepten
5. Potentiële examenonderwerpen
6. Oefenvragen met antwoorden (zelfstudie)
7. Overzicht leerdoelen & zelfcontrole

1. Belangrijke definities en begrippen

Handelingsgericht Werken (HGW)

- **Definitie:** Een systematische, planmatige manier van werken waarbij het onderwijs wordt afgestemd op de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen, met als doel hun ontwikkeling en participatie te optimaliseren.

- **Kernpunten:** Samenwerking, doelgerichtheid, afstemming, cyclisch proces.

Zorgcontinuüm

- **Definitie:** Een model dat de verschillende niveaus van ondersteuning in het onderwijs beschrijft, van basiszorg tot intensieve zorg.
- **Niveaus:**
 - Basiszorg (voor alle leerlingen)
 - Verhoogde zorg (voor leerlingen met extra behoeften)
 - Uitbreiding van zorg (voor leerlingen met complexe behoeften)

Onderwijsbehoeften

- **Definitie:** De ondersteuning, instructie en omgeving die een leerling nodig heeft om zich optimaal te kunnen ontwikkelen.

Diagnostisch Protocol

- **Definitie:** Een gestructureerde werkwijze om de onderwijsbehoeften van een leerling in kaart te brengen en passende ondersteuning te bieden.

2. Kernconcepten en uitwerking

2.1 Handelingsgericht Werken binnen een Zorgbrede Aanpak

- **Uitgangspunten HGW (volgens Pameijer et al., 2018):**
 - Aandacht voor wat werkt (positieve benadering)
 - Samenwerking met ouders, leerlingen en collega's
 - Doelgericht werken: duidelijke doelen formuleren
 - Afstemming en differentiatie: onderwijs aanpassen aan individuele behoeften
 - Systematische en transparante werkwijze

Voorbeeld:

Bij een leerling met leesproblemen wordt samen met ouders en het kind een plan opgesteld, waarin doelen, aanpak en evaluatiemomenten duidelijk zijn vastgelegd.

2.2 HGW in het Zorgcontinuüm

2.2.1 In kaart brengen van onderwijsbehoeften & doelen bepalen

- **Stappen:**
 1. Observeren en signaleren
 2. Gesprekken voeren (met kind, ouders, collega's)
 3. Analyse van sterktes en ontwikkelpunten
 4. Formuleren van concrete, haalbare doelen

2.2.2 Kindgesprekken

- **Belang:** Het perspectief van het kind meenemen in het opstellen van het plan vergroot de betrokkenheid en effectiviteit.
- **Praktijk:** Gebruik open vragen, luister actief, geef ruimte voor eigen inbreng.

2.3 Van Onderwijsbehoeften naar een Zorgplan

- **Zorgplan:** Een document waarin de onderwijsbehoeften, doelen, aanpak en evaluatie worden vastgelegd.
- **Cyclisch proces:** Plannen – uitvoeren – evalueren – bijstellen.

3. Voorbeelden en praktische toepassingen

Praktijkvoorbeeld: Dove of Slechthorende Kleuter

Stappenplan:

1. **Informereren:** Verzamel informatie over de aard van de auditieve beperking.
2. **Afstemmen:** Pas communicatie en omgeving aan (visuele ondersteuning, rustige klas, duidelijke instructies).
3. **Samenwerken:** Betrek ouders, specialisten en het kind zelf.
4. **Zorgplan opstellen:** Specifieke doelen en aanpak formuleren.

Concrete gevolgen van gehoorproblemen:

- Geluid klinkt stiller: zachte geluiden worden niet waargenomen.
 - Vervormde waarneming: spraakklanken lijken op elkaar, vooral medeklinkers zijn moeilijk te onderscheiden.
-

4. Verbanden tussen concepten

- **HGW** is de rode draad in het inspelen op onderwijsbehoeften, ongeacht het type protocol (gedrag, taal, motoriek, enz.).
 - **Het zorgcontinuüm** biedt het kader waarbinnen HGW wordt toegepast: van basiszorg tot intensieve zorg.
 - **Diagnostische protocollen** helpen bij het systematisch in kaart brengen van de onderwijsbehoeften, die vervolgens via HGW worden vertaald naar een zorgplan.
-

5. Potentiële examenonderwerpen

- Uitleggen wat handelingsgericht werken inhoudt en waarom het belangrijk is.
 - Het zorgcontinuüm kunnen beschrijven en toepassen.
 - Stappen benoemen van het in kaart brengen van onderwijsbehoeften.
 - Het belang van kindgesprekken toelichten.
 - Een zorgplan opstellen aan de hand van een casus (bijv. dove kleuter).
 - Verschillen tussen horende en dove/slechthorende kinderen benoemen.
-

6. Oefenvragen met antwoorden (zelfstudie)

Vraag 1

Wat zijn de vier niveaus van het zorgcontinuüm? Leg kort uit.

Antwoord:

1. Basiszorg: ondersteuning voor alle leerlingen.
 2. Verhoogde zorg: extra ondersteuning voor leerlingen met lichte problemen.
 3. Uitbreiding van zorg: intensievere begeleiding voor leerlingen met complexe behoeften.
 4. Individuele zorg: maatwerk, vaak met externe hulp.
-

Vraag 2

Noem drie uitgangspunten van handelingsgericht werken en licht toe.

Antwoord:

- Doelgericht werken: duidelijke doelen stellen.
 - Samenwerken: met ouders, leerlingen en collega's.
 - Afstemming: onderwijs aanpassen aan de behoeften van de leerling.
-

Vraag 3

Geef een voorbeeld van hoe je het onderwijs aanpast voor een slechthorende kleuter.

Antwoord:

- Gebruik visuele ondersteuning (plaatjes, gebaren).
 - Zorg voor een rustige klasomgeving.
 - Spreek duidelijk en kijk het kind aan.
-

Vraag 4

Waarom zijn kindgesprekken belangrijk binnen HGW?

Antwoord: Omdat het perspectief van het kind helpt om het plan beter af te stemmen op zijn/haar behoeften en de betrokkenheid vergroot.

Vraag 5

Wat is het verschil tussen een diagnostisch protocol en een zorgplan?

Antwoord:

- Een diagnostisch protocol is een stappenplan om onderwijsbehoeften te analyseren.
- Een zorgplan is het concrete plan van aanpak op basis van die analyse.

7. Overzicht leerdoelen & zelfcontrole

Leerdoel

Kan ik dit? (Ja/Nee)

Ik kan de uitgangspunten van handelingsgericht werken uitleggen

Ik kan het zorgcontinuüm beschrijven en toepassen

Studiegids Deel 4/37 – Inspelen op onderwijsbehoeften bij gehoorgestoorde leerlingen

Syllabus: Educatieve bachelor in het kleuteronderwijs – WPL – BOKO

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en hun uitwerking
 3. Concrete voorbeelden
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Oefenvragen met antwoorden
-

1. Belangrijke definities en begrippen

Hoorapparaat

- Een elektronisch hulpmiddel dat geluiden, inclusief spraak en omgevingsgeluid, versterkt voor mensen met gehoorverlies.

Binauraal horen

- Het gebruik van beide oren om geluiden waar te nemen. Dit helpt bij het lokaliseren van geluiden en het filteren van achtergrondgeluid.

Lettergreepstructuur

- De manier waarop woorden in lettergrepen worden opgedeeld; belangrijk voor het ritme en de verstaanbaarheid van taal.

Mentale invulwerk

- Het proces waarbij een persoon ontbrekende informatie in een gesprek probeert aan te vullen op basis van context en taalbegrip.

Spraakverstaanbaarheid

- De mate waarin spraak duidelijk en begrijpelijk is voor de luisteraar.
-

2. Kernconcepten in detail

2.1 Invloed van gehoorproblemen op spraak en taal

- **Slechthorendheid** beïnvloedt het vermogen om spraak van zichzelf en anderen goed te horen.
- Dit kan leiden tot:
 - Te zachte of te luide spraak
 - Onjuiste uitspraak van klanken
 - Weglaten van klanken

2.2 Negatieve invloed van omgevingsgeluid

- Hoorapparaten versterken alle geluiden, niet alleen spraak.
- In een **stille omgeving** werkt een hoorapparaat goed.
- In een **rumoerige omgeving** kan het hoorapparaat juist verwarrend zijn, omdat het achtergrondgeluid ook versterkt.

2.3 Binauraal karakter

- Met twee oren (binauraal) kun je:
 - Meer geluid opvangen
 - Richting van geluid bepalen
 - Beter achtergrondgeluid filteren
- Bij gehoorverlies valt dit voordeel grotendeels weg.

2.4 Combinatie van horen en zien

- **Visuele ondersteuning** (liplezen, gezichtsuitdrukkingen) is essentieel voor spraakverstaanbaarheid.
- Gehoorgestoorde leerlingen moeten vaak wisselen tussen luisteren, kijken en schrijven.
- **Projecteren van informatie** helpt: leerlingen hoeven niet tegelijk te luisteren en te schrijven.

2.5 Mentaal invulwerk

- Leerlingen met gehoorproblemen moeten vaak raden wat er gezegd wordt.
- Goed taalbegrip en concentratievermogen helpen bij het correct invullen van ontbrekende informatie.

2.6 Communicatiebelemmerende factoren

a. De spreker

- Slechte articulatie, te snel spreken, of te zacht praten bemoeilijken het verstaan.
- Duidelijk, niet te snel, met pauzes en intonatie spreken is belangrijk.

b. De toehoorder

- Gehoorverlies zelf zorgt voor informatieverlies.
- **Training** met het hoorapparaat en het veel dragen ervan verbetert het spraakverstaan.
- Visuele ondersteuning is noodzakelijk (bord, herhalen, projecteren).

c. De ruimte

- Harde vloeren/muren veroorzaken nagalm.
- Geluiddempend materiaal (tapijt, gordijnen) verbetert de luisteromgeving.
- Goede verlichting is belangrijk voor liplezen.
- Dichtbij, op gelijke hoogte, en met oogcontact communiceren.

3. Concrete voorbeelden

- **Voorbeeld 1:**
Een leerling met een hoorapparaat heeft moeite om de juf te verstaan tijdens het kringgesprek, omdat er veel achtergrondgeluid is van andere kinderen.
→ Oplossing: Gebruik geluiddempend materiaal en laat de leerling vooraan zitten.
- **Voorbeeld 2:**
De leerkracht schrijft kernwoorden op het bord en herhaalt vragen van klasgenoten, zodat de slechthorende leerling niets mist.
→ Oplossing: Visuele ondersteuning en herhaling.

4. Verbanden tussen concepten

- **Omgevingsgeluid** beïnvloedt de werking van het hoorapparaat, wat weer effect heeft op de **spraakverstaanbaarheid**.
- **Binauraal horen** helpt bij het filteren van geluiden, maar bij gehoorverlies is **visuele ondersteuning** extra belangrijk.
- **Mentale invulwerk** wordt makkelijker als de spreker duidelijk articuleert en visuele hulpmiddelen gebruikt.

5. Praktische toepassingen

- **Lesgeven aan slechthorende leerlingen:**

- Spreek duidelijk, niet te snel, met pauzes.
- Gebruik visuele hulpmiddelen (bord, projecties).
- Zorg voor een rustige, goed verlichte klas.
- Herhaal mondelinge informatie.
- Laat de leerling vooraan zitten.
- Controleer regelmatig het functioneren van het hoorapparaat.

6. Potentiële examenonderwerpen

- Uitleggen waarom omgevingsgeluid problematisch is bij het gebruik van een hoorapparaat.
- Beschrijven van het belang van binauraal horen.
- Oplossingen geven voor communicatieproblemen in de klas bij slechthorende leerlingen.
- Het belang van visuele ondersteuning toelichten.
- Praktische maatregelen in het klaslokaal benoemen voor optimale communicatie.

7. Oefenvragen met antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Waarom is het belangrijk om visuele ondersteuning te bieden aan slechthorende leerlingen?

- a. Omdat ze dan minder hoeven te luisteren
- b. Omdat ze dan niet hoeven te schrijven
- c. Omdat ze veel informatie halen uit mondbeeld en gezichtsuitdrukkingen
- d. Omdat het verplicht is volgens de wet

Antwoord: c) Omdat ze veel informatie halen uit mondbeeld en gezichtsuitdrukkingen

2. Wat is het effect van harde vloeren en muren in een klaslokaal op slechthorende leerlingen?

- a. Ze verbeteren de akoestiek
- b. Ze veroorzaken nagalm, wat het luisteren moeilijker maakt
- c. Ze hebben geen effect
- d. Ze zorgen voor meer licht

Antwoord: b) Ze veroorzaken nagalm, wat het luisteren moeilijker maakt

Open vragen

3. Beschrijf twee manieren waarop een leerkracht de communicatie met een slechthorende leerling kan verbeteren.

Antwoord:

- Door duidelijk, niet te snel en met goede articulatie te spreken.
- Door kernwoorden en opdrachten op het bord te schrijven en informatie te projecteren.

****4.** Leg uit wat wordt

Studiegids Deel 5/37: Onderwijs aan Doven en Slechthorenden

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en uitleg
3. Concrete voorbeelden
4. Verbanden tussen concepten
5. Praktische toepassingen
6. Potentiële examenonderwerpen

1. Belangrijke definities en begrippen

Auditieve beperking

Een beperking waarbij het gehoor (de auditieve waarneming) verminderd is, variërend van licht gehoorverlies tot volledige doofheid.

FM-systeem

Een draadloos communicatiesysteem waarbij de leerkracht een microfoon draagt; het geluid wordt direct naar het hoorapparaat van de leerling gestuurd, waardoor storend achtergrondlawaai vermindert.

Audiogram

Een grafiek die het gehoorverlies van een persoon in kaart brengt, gebruikt om de mate van gehoorverlies te monitoren.

Oralisme

Onderwijsmethode waarbij dove kinderen leren spreken en luisteren, zonder gebruik van gebarentaal.

Auraal-orale methode

Een benadering waarbij gesproken taal via het gehoor (auraal) en mondbeeld (oraal) wordt aangeleerd, vaak ondersteund door hoorapparaten.

Totale Communicatie (TC)

Een onderwijsvisie waarbij alle mogelijke communicatievormen (spraak, gebaren, gebarentaal, spraakafzien, mimiek, vingerspelling, lezen en schrijven) worden ingezet, aangepast aan het individuele kind.

2. Kernconcepten en uitleg

2.1 Zitarrangement en communicatie

- **U-vormig zitarrangement:**
 - Voordelen: Leerlingen kunnen elkaar zien, wat essentieel is voor leerlingen met een auditieve beperking, vooral bij groepsgesprekken.
 - Regels: Hand opsteken om te spreken, niet door elkaar praten, samenvatten wat gezegd is.
- **Plaatsing in de klas:**
 - Denk na over wie naast de leerling met auditieve beperking zit; kies iemand die ondersteunend is.

2.2 Achtergrondlawaai

- **Problemen:**
 - Rumor (bv. schuiven met stoelen, praten) kan informatieoverdracht ernstig verstoren, soms tot 100% informatieverlies.
- **Oplossingen:**
 - Rustige klasomgeving creëren.
 - Gebruik van een FM-systeem om spraak direct over te brengen en achtergrondlawaai te verminderen.

2.3 Audiologische opvolging en apparatuur

- **Regelmatige controle:**
 - Audiogram minstens 2x per jaar afnemen.
 - Apparatuur (hoorapparaten, FM-systemen) minstens 2x per jaar laten controleren.
- **Problemen signaleren:**
 - Direct contact opnemen met audiologische diensten bij problemen (bv. apparaat werkt niet, kind heeft last van geluiden).
 - Apparaten moeten comfortabel en technisch in orde zijn.

2.4 Ondersteuning door tolken

- **Soorten tolken:**
 - Vlaamse Gebarentaal-tolk, schrijftolk, of combinatie.
- **Voorwaarden:**
 - Leerling moet voldoende gebarentaal beheersen of voldoende leesvaardigheid hebben.
 - School (type 7, buitengewoon onderwijs) test de vaardigheden.

2.5 Impact van gehoorverlies op leren

- **Spraak- en taalontwikkeling:**
 - Gehoorverlies beïnvloedt deze ontwikkeling en het verdere schoolse leren.

- **Factoren van invloed:**
 - Ernst, moment van ontstaan, oorzaak, intelligentie, motivatie, werkhouding.

2.6 Verschillende visies op onderwijs aan dove kinderen

- **Oralisme:**
 - Focus op spraak, geen gebarentaal, integratie in horende samenleving.
- **Auraal-orale methode:**
 - Vroeg versterken van gehoorresten, aanleren van gesproken taal met hoorapparaten en mondbeeld.
- **Totale Communicatie (TC):**
 - Alle communicatievormen zijn toegestaan; keuze afhankelijk van het kind.

3. Concrete voorbeelden

- **Voorbeeld zitarrangement:**

In een kring of U-vorm kan een dove leerling iedereen zien en makkelijker liplezen of gebaren volgen.
- **Voorbeeld FM-systeem:**

De leerkracht spreekt in een microfoon; het geluid komt direct in het hoorapparaat van de leerling, ook bruikbaar tijdens uitstappen of thuis.
- **Voorbeeld tolkinzet:**

Een leerling die goed gebarentaal beheerst krijgt ondersteuning van een gebarentolk tijdens de les.

4. Verbanden tussen concepten

- **Zitarrangement ↔ Communicatie:**

Een goede opstelling bevordert visuele communicatie, wat essentieel is bij auditieve beperkingen.
- **Achtergrondlawaai ↔ Informatieoverdracht:**

Meer lawaai = minder verstaanbaarheid, dus technische hulpmiddelen en klasmanagement zijn cruciaal.
- **Audiologische opvolging ↔ Effectiviteit hulpmiddelen:**

Regelmatige controle zorgt ervoor dat hulpmiddelen optimaal werken en het leerproces ondersteunen.
- **Onderwijsvisie ↔ Ondersteuningsvormen:**

De gekozen onderwijsvisie (oralisme, TC) bepaalt welke communicatiemiddelen en ondersteuning worden ingezet.

5. Praktische toepassingen

- **Klasinrichting aanpassen** voor optimale zichtbaarheid en akoestiek.
- **Gebruik van FM-systemen** om spraak direct over te brengen.
- **Regelmatige technische en audiologische controles** plannen.
- **Tolken inzetten** afhankelijk van de vaardigheden van de leerling.
- **Individuele aanpak:** Afstemmen op de unieke behoeften van elk kind.

6. Potentiële examenonderwerpen

- Verschillen tussen oralisme, aural-orale methode en Totale Communicatie.
- Belang van zitarrangement en klasmanagement bij auditieve beperkingen.
- Werking en voordelen van het FM-systeem.
- Procedures voor audiologische opvolging en technische controle.
- Criteria voor inzet van tolken in het basisonderwijs.

7. Oefenvragen met antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Wat is het belangrijkste voordeel van een U-vormig zitarrangement voor leerlingen met een auditieve beperking?

- A. Meer ruimte in de klas
- B. Betere zichtbaarheid van medeleerlingen
- C. Minder kans op spieken
- D. Snellere lesovergang

Antwoord: B

2. Wat is het doel van een FM-systeem in de klas?

- A. Het versterken van het achtergrondlawaaï
- B. Het direct overbrengen van de stem van de leerkracht naar het hoorapparaat
- C. Het vertalen van spraak naar tekst
- D. Het opnemen van lessen

Antwoord:

Studiegids Deel 6/37: Oorresten om Spraak en Spraakafzien te Bevorderen

Overzicht & Leerdoelen

Na bestudering van dit deel kun je:

- De twee belangrijkste communicatiemethoden voor dove kinderen uitleggen en vergelijken.
- De impact van gehoorverlies op spraak- en taalontwikkeling beschrijven.
- Voorbeelden geven van typische verwarringen bij gehoorgestoorde kinderen.
- Uitleggen waarom de dovencultuur belangrijk is voor het welbevinden van dove volwassenen.
- Praktische gevolgen voor het onderwijs en de begeleiding van dove kinderen benoemen.

1. Belangrijke Definities & Begrippen

Simultane (gelijktijdige) methode

- **Definitie:** Een communicatiemethode waarbij gesproken taal gelijktijdig ondersteund wordt door gebaren die de woordvolgorde van de gesproken taal volgen (bijvoorbeeld Nederlands met Gebaren).
- **Belangrijk:** Gebaren zijn ontleend aan de dovengemeenschap, maar de resultaten op taalgebied zijn beperkt.

Successieve (opeenvolgende) methode

- **Definitie:** De gebarentaal wordt als eerste taal (moedertaal) aangeboden aan dove kinderen; gesproken taal volgt later via lezen en schrijven.
- **Belangrijk:** Vormt de basis voor de bilinguale en biculturele visie.

Bilinguale en biculturele visie

- **Definitie:** De visie dat dove kinderen opgroeien tot tweetalige volwassenen die deel uitmaken van zowel de horende als de dovencultuur.

Dovencultuur

- **Definitie:** Een unieke, visuele cultuur met eigen sociale netwerken, communicatievormen, kunst en gebruiken, ontstaan binnen de dovengemeenschap.

2. Kernconcepten & Verbanden

Communicatiemethoden in de praktijk van TC (Totale Communicatie)

- **Simultane methode:**
 - Voordeel: Directe ondersteuning van gesproken taal.
 - Nadeel: Moeilijk correct toe te passen door leerkrachten/ouders; matige resultaten op taal- en sociaal-emotioneel vlak.
- **Successieve methode:**
 - Voordeel: Gebarentaal als stevige basis; betere resultaten in taalontwikkeling en identiteit.
 - Nadeel: Gesproken taal wordt pas later verworven.

Verband: De keuze van communicatiemethode beïnvloedt de taalverwerving, sociale ontwikkeling en het welbevinden van dove kinderen.

3. Voorbeelden ter Verduidelijking

- **Geluid verwisselen:**
 - Hond blaft ↔ claxon
 - Gelach meisje ↔ zangvogels

- Gerinkel koffiekopjes ↔ telefoon
 - **Woorden verkeerd verstaan:**
 - 'pan' → 'man'
 - 'het gaat rond de duizend euro kosten' → 'het gaat honderdduizend euro kosten'
 - 'het eerste wereldrijk' → 'de eerste wereldtrein'
 - **Klankverwarring:**
 - [p/t/k], [s/f/g], [b/p/m], [ie/uu/oe]
-

4. Invloed op Spraak- en Taalontwikkeling

Problemen bij gehoorgestoorde kinderen:

- **Korter spreekgeheugen:** Moeite met het onthouden en nazeggen van lange zinnen.
- **Moeilijker woordgeheugen:** Minder ondersteuning door melodie en ritme.
- **Omgangstaal wordt half gehoord:**
 - Fonologische ontwikkeling blijft achter (klanken als 's' worden niet gehoord/uitgesproken).
 - Morfologische ontwikkeling blijft achter (eind-t bij werkwoorden, meervoudsvormen).

Verband: De mate van gehoorverlies, het tijdstip van ontstaan en het taalvermogen van het kind bepalen de ernst van de problemen.

5. Praktische Toepassingen

- **Onderwijs:**
 - Gebarentaal als eerste taal aanbieden.
 - Extra aandacht voor fonologische en morfologische aspecten van taal.
 - Visuele ondersteuning bieden bij communicatie.
 - **Begeleiding:**
 - Kinderen stimuleren in beide talen (gebarentaal én gesproken/schriftelijke taal).
 - Rekening houden met individuele verschillen in taalontwikkeling.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Verschillen tussen simultane en successieve methode.
 - Voor- en nadelen van de bilinguale en biculturele visie.
 - Effecten van gehoorverlies op taalontwikkeling.
 - Voorbeelden van typische verwarringen bij gehoorgestoorde kinderen.
 - Belang van dovenscultuur voor persoonlijke ontwikkeling.
-

7. Oefenvragen (met antwoorden)

Meerkeuzevragen

1. Wat is het belangrijkste verschil tussen de simultane en successieve methode?

- A. De simultane methode gebruikt alleen gebaren.
- B. De successieve methode biedt gebarentaal als eerste taal aan.
- C. De simultane methode richt zich alleen op gesproken taal.
- D. De successieve methode gebruikt geen gebaren.

Antwoord: B

2. Welke problemen kunnen zich voordoen bij de taalontwikkeling van een gehoorgestoord kind?

- A. Korter spreekgeheugen
- B. Moeilijker woordgeheugen
- C. Achterstand in fonologische en morfologische ontwikkeling
- D. Alle bovenstaande

Antwoord: D

Open Vragen

3. Geef een voorbeeld van hoe een gehoorgestoord kind geluiden kan verwisselen.

Antwoord: Een gehoorgestoord kind kan het geluid van een hond verwarren met het geluid van een claxon.

4. Waarom is de dovencultuur belangrijk voor dove volwassenen?

Antwoord: De dovencultuur biedt een eigen sociale omgeving, communicatievormen en kunst, wat belangrijk is voor het persoonlijk welbevinden en de persoonlijke ontwikkeling van dove volwassenen.

5. Leg uit waarom het voor horende kinderen makkelijker is om woorden te onthouden dan voor gehoorgestoorde kinderen.

Antwoord: Horende kinderen kunnen gebruik maken van melodie en ritme in taal, wat het onthouden van woorden vergemakkelijkt. Gehoorgestoorde kinderen missen deze ondersteuning.

8. Visuele Structuur Samenvatting

Tabel: Vergelijking Simultane vs. Successieve Methode

Kenmerk	Simultane Methode	Successieve Methode
Eerste taal	Gesproken taal + gebaren	Gebarentaal
Tweede taal	-	Gesproken taal (lezen/schrijven)
Resultaten	Beperkt	Beter (taal, identiteit)
Moeilijkheden	Correct gebruik gebaren	Later verwerven gesproken taal

Schematische weergave: Gevolgen gehoorverlies op taalontwikkeling

- **Gehoor

Studiegids Deel 7/37: Spraak- en Taalontwikkeling bij Gehoorgestoorde Kleuters

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Gehoorgestoord kind

- **Definitie:** Een kind met een auditieve beperking, variërend van licht gehoorverlies tot volledige doofheid.
- **Belang:** Dit beïnvloedt de manier waarop het kind taal waarneemt, begrijpt en leert.

Spraakafzien

- **Definitie:** Het visueel waarnemen van spraak (liplezen).
- **Belang:** Moeilijk voor jonge kinderen, zeker als ze nog geen goed taalbegrip hebben.

Ritmisch Groeperen van Taal

- **Definitie:** Het vermogen om woorden in betekenisvolle groepen te plaatsen op basis van ritme en intonatie.
- **Voorbeeld:** "We zijn / met de auto / op vakantie geweest / naar Frankrijk."
- **Belang:** Helpt bij het opbouwen van spreek- en taalgeheugen.

Taalgevoelige Periode

- **Definitie:** De periode (tot 5 à 6 jaar) waarin kinderen het meest ontvankelijk zijn voor het leren van taal.
- **Belang:** Cruciaal voor de ontwikkeling van een volledige taalvaardigheid.

Receptieve en Expressieve Taal

- **Receptieve taal:** Taalbegrip, het vermogen om taal te begrijpen.

- **Expressieve taal:** Taalproductie, het vermogen om zich in taal uit te drukken.

Type 7-onderwijs

- **Definitie:** Speciaal onderwijs voor kinderen met een auditieve beperking.
-

2. Kernconcepten

Beperkingen bij Gehoorgestoorde Kleuters

- **Beperkt taalbad:** Gehoorgestoorde kinderen krijgen minder taalinput, vooral in de taalgevoelige periode.
- **Moeilijkheden met relaties in taal:** Door het ontbreken van ritmisch groeperen, herkennen ze minder snel verbanden tussen woorden.
- **Beperkte taalervaring:** Ze missen veel van de vanzelfsprekende, informele taalervaringen van horende kinderen.

Belang van Intensieve Begeleiding

- **Noodzaak:** Spraak- en taalontwikkeling verloopt niet vanzelf.
- **Begeleiding:** Zowel op school als thuis, met individuele therapie (logopedie) en ondersteuning in de klas.

Logopedische Begeleiding

- **Focus:** Hoortraining, spraakafzien, taalbegrip en taalproductie.
- **Testen:** Gebruik van genormeerde taaltests.
- **Componenten:** Articulatie, morfologie, syntaxis, semantiek.

Pedagogisch-Didactische Principes

- **Leerkrachtgerichte hulp:** De ondersteuner begeleidt en informeert de leerkracht.
 - **Indirecte therapie:** De kleuterleidster biedt gedurende de hele week taalstimulering.
 - **Intentioneel handelen:** Gericht en planmatig taalactiverende activiteiten aanbieden.
-

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld van beperkt taalbad:** Een horend kind hoort tijdens het ontbijt gesprekken tussen gezinsleden, een gehoorgestoorde kind mist veel van deze interacties.
 - **Voorbeeld van intentionele taalstimulering:** De leerkracht kiest het thema "vervoer" en organiseert activiteiten waarbij woorden als "auto", "bus", "fiets" herhaald en in context gebruikt worden.
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Taalgevoelige periode ↔ Intensieve begeleiding:** Juist in deze periode is extra stimulatie nodig om de achterstand te beperken.
 - **Ritmisch groeperen ↔ Taalgeheugen:** Door woorden te groeperen, onthouden kinderen beter zinnen en verbanden.
 - **Logopedie ↔ Klaspraktijk:** Logopedische doelen worden geïntegreerd in het klasgebeuren via samenwerking tussen logopedist en leerkracht.
-

5. Praktische Toepassingen

- **Leerkracht kiest een taalthema:** Bijvoorbeeld "de boerderij" en koppelt hieraan activiteiten zoals liedjes, verhalen, en spelletjes.
 - **Gerichte taalactiviteiten:** Gebruik van visuele ondersteuning (plaatjes, gebaren), herhaling, en duidelijke structuur.
 - **Samenwerking:** Regelmatige afstemming tussen logopedist, ondersteuner en leerkracht.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen waarom de taalontwikkeling bij gehoorgestoorde kinderen anders verloopt dan bij horende kinderen.
 - Beschrijven van de rol van de leerkracht en ondersteuner in het stimuleren van taalontwikkeling.
 - Voorbeelden geven van intentionele taalstimulerende activiteiten.
 - Verschil uitleggen tussen directe en indirecte therapie.
 - Belang van de taalgevoelige periode toelichten.
-

7. Oefenvragen (met Antwoorden)

Vraag 1

Wat wordt bedoeld met 'ritmisch groeperen van taal' en waarom is dit belangrijk voor gehoorgestoorde kinderen?

Antwoord:

Ritmisch groeperen van taal is het vermogen om woorden in betekenisvolle groepen te plaatsen op basis van ritme en intonatie. Dit helpt bij het opbouwen van het spreek- en taalgeheugen. Gehoorgestoorde kinderen missen vaak deze vaardigheid, waardoor ze minder goed relaties tussen woorden herkennen en taalstructuren moeilijker oppikken.

Vraag 2

Waarom is intensieve begeleiding op het vlak van taalontwikkeling noodzakelijk bij gehoorgestoorde kleuters?

Antwoord:

Omdat deze kinderen in de taalgevoelige periode minder taalinput krijgen dan horende kinderen, ontwikkelen ze taal niet vanzelf. Intensieve begeleiding is nodig om hun taalbegrip en taalproductie te stimuleren en achterstanden te beperken.

Vraag 3

Noem drie componenten van taal die tijdens logopedische begeleiding aan bod komen.

Antwoord:

- Articulatie (uitspraak van klanken)
 - Morfologie (vervoegingen, verbuigingen)
 - Syntaxis (zinsbouw)
 - Semantiek (woordenschat en betekenissen)
-

Vraag 4

Wat is het verschil tussen directe en indirecte therapie bij taalstimulering?

Antwoord:

- **Directe therapie:** Individuele begeleiding door een logopedist.
 - **Indirecte therapie:** Taalstimulering door de kleuterleidster gedurende de hele week in de klas.
-

Vraag 5

Geef een voorbeeld van een intentionele taalstimulerende activiteit voor gehoorgestoorde kleuters.

Antwoord:

Een leerkracht kiest het thema "dieren" en organiseert een kringgesprek waarbij elk kind een dier benoemt, het geluid nadoet en een plaatje toont. Hierbij wordt veel herhaald en visuele ondersteuning gebruikt.

8. Visuele Structuur

Overzichtstabel: Belangrijke Begrippen

| Begrip

Studiegids Deel 8/37: Begeleiding van kleuters met een auditieve beperking

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en uitwerking
3. Voorbeelden uit de praktijk
4. Verbanden tussen concepten

- 5. Praktische toepassingen
 - 6. Potentiële examenonderwerpen
 - 7. Oefenvragen met antwoorden
-

1. Belangrijke definities en begrippen

- **Auditieve beperking:** Een stoornis waarbij het gehoor (de auditieve waarneming) verminderd of afwezig is, wat invloed heeft op de taal- en spraakontwikkeling.
 - **Visualiseren:** Het ondersteunen van communicatie en begrip door gebruik te maken van visuele hulpmiddelen zoals foto's, prenten, tekeningen en geschreven tekst.
 - **FM-systeem:** Een hulpmiddel dat de stem van de spreker (bv. de leerkracht) rechtstreeks naar het hoortoestel van het kind stuurt, waardoor achtergrondlawaai wordt verminderd.
 - **Thuisbegeleiding:** Ondersteuning aan ouders om hen te leren hoe ze de spraak- en taalontwikkeling van hun kind op een speelse en effectieve manier kunnen stimuleren.
 - **Afstemming:** Het op elkaar afstemmen van de begeleiding en communicatie tussen alle betrokkenen (ouders, leerkracht, ondersteuner, logopedist, enz.).
 - **Sociaal-emotionele ontwikkeling:** De ontwikkeling van het kind op het gebied van emoties, zelfbeeld, relaties en sociale vaardigheden.
-

2. Kernconcepten en uitwerking

A. Rol van de leerkracht in taalontwikkeling

- **Verwerken van thema's met aandacht voor auditieve beperking**
 - Thema's worden aangepast zodat ook gehoorgestoorde kleuters actief kunnen deelnemen.
- **Visualiseren**
 - Gebruik van visuele hulpmiddelen in de klas om taalbegrip te ondersteunen.
- **Taal teruggeven en uitbreiden**
 - De leerkracht corrigeert en breidt de taal van het kind uit, bv. door correcte zinnen te herhalen of extra informatie toe te voegen.
- **Koppeling tussen taal en actie**
 - Handelingen worden benoemd tijdens het uitvoeren (bv. "Ik schil de appel").
- **Interactief voorlezen**
 - Niet letterlijk voorlezen, maar inspelen op het niveau en de reacties van het kind.
- **Gebruik van lichaamstaal**
 - Spreken wordt ondersteund door mimiek, gebaren en andere non-verbale signalen.
- **Gebruik van het FM-systeem**
 - Altijd inzetten bij gerichte taalactiviteiten om verstaanbaarheid te maximaliseren.

B. Rol van ouders en thuisbegeleiding

- **Ouders als partners**
 - Ouders worden actief betrokken bij de spraak- en taalontwikkeling.
- **Huisbegeleiding**
 - Ouders leren via huisbegeleiding hoe ze taal kunnen stimuleren, bv. via geluidenboek, dagboek, en interactief voorlezen.
- **Gebruik van het FM-systeem thuis**
 - Ouders leren het FM-systeem ook thuis te gebruiken.

C. Afstemming tussen betrokkenen

- **Samenwerking**
 - Afstemming tussen leerkracht, ondersteuner, ouders, logopedist, revalidatiecentrum, enz.
- **Communicatiemiddelen**
 - Gebruik van contactschrift, evolutiebesprekingen, en taakverdeling.
- **Voorbeelden van afgestemd werken**
 - Liedjes en versjes vooraf meegeven, weekendverslagjes, ouders informeren over thema's, taakverdeling tussen begeleiders.

D. Sociaal-emotionele ontwikkeling

- **Open communicatie**
 - Het belang van openheid over de auditieve beperking om pesten en frustratie te voorkomen.
 - **Stimuleren van apparaatgebruik**
 - Ouders en leerkrachten moedigen het dragen van hoorapparaten aan.
-

3. Voorbeelden uit de praktijk

- **Visualiseren:** In de kring wordt een verhaal verteld met behulp van prenten en pictogrammen.
- **Taal uitbreiden:** Kleuter zegt "auto", leerkracht zegt: "Ja, de rode auto rijdt snel op de weg."
- **Afstemming:** Ouders schrijven een weekendverslagje, zodat de leerkracht tijdens de praatronde kan inspelen op de ervaringen van het kind.

- **Sociaal-emotioneel:** In de klas wordt besproken waarom sommige kinderen een hoortoestel dragen.
-

4. Verbanden tussen concepten

- **Taalontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling**
 - Goede taalstimulering draagt bij aan het zelfvertrouwen en de sociale integratie van het kind.
 - **Afstemming en effectiviteit van begeleiding**
 - Hoe beter de samenwerking tussen alle partijen, hoe groter de kans op succesvolle taal- en spraakontwikkeling.
 - **Visualiseren en verstaanbaarheid**
 - Door visuele ondersteuning wordt de taal toegankelijker voor kinderen met een auditieve beperking.
-

5. Praktische toepassingen

- Gebruik van visuele hulpmiddelen in de klas
 - Interactief voorlezen en inspelen op het kind
 - Inzetten van het FM-systeem bij alle taalactiviteiten
 - Ouders betrekken bij thema's en taalactiviteiten
 - Regelmatig overleg tussen alle betrokkenen
-

6. Potentiële examenonderwerpen

- Leg uit waarom visualiseren belangrijk is voor kleuters met een auditieve beperking.
 - Beschrijf de rol van ouders in de spraak- en taalontwikkeling van hun kind.
 - Geef voorbeelden van afgestemd werken tussen school en thuis.
 - Verklaar het belang van het FM-systeem.
 - Bespreek de invloed van een auditieve beperking op de sociaal-emotionele ontwikkeling.
-

7. Oefenvragen met antwoorden

Vraag 1

Wat is het doel van het gebruik van visualiseren in de kleuterklas voor kinderen met een auditieve beperking?

Antwoord:

Visualiseren ondersteunt het taalbegrip door informatie niet alleen auditief, maar ook visueel aan te bieden. Dit maakt het voor kinderen met een auditieve beperking makkelijker om de boodschap te begrijpen en actief deel te nemen aan de activiteit.

Vraag 2

Noem drie manieren waarop ouders kunnen bijdragen aan de spraak- en taalontwikkeling van hun kind met een auditieve beperking.

Antwoord:

- Interactief voorlezen en inspelen op de reacties van het kind.
 - Dagelijkse ervaringen begeleiden met taal (bv. benoemen wat je doet tijdens het tandenpoetsen).
 - Gebruik van een geluidenboek of dagboek om samen over gebeurtenissen te praten.
-

Vraag 3

Waarom is afstemming tussen de verschillende begeleiders van een kind met een auditieve beperking belangrijk?

Antwoord:

Afstemming zorgt ervoor dat alle betrokkenen op de hoogte zijn van de doelen, aanpak en voortgang. Dit voorkomt tegenstrijdige informatie en zorgt voor een eenduid

Studiegids Deel 9/37: Ondersteuning van leerlingen met een auditieve handicap in het

regulier onderwijs

Overzicht en Leerdoelen

Belangrijkste Leerdoelen

Na bestudering van dit deel kun je:

- **Definiëren** wat een auditieve beperking inhoudt en de impact ervan op integratie in het regulier onderwijs uitleggen.
 - **Uitleggen** waarom lotgenotencontact belangrijk is voor kinderen met een auditieve beperking.
 - **Herkennen** welke factoren bijdragen aan succesvolle ondersteuning in de klas.
 - **Analyseren** waarom taalmoeilijkheden vaak centraal staan bij auditieve beperkingen.
 - **Toepassen** van strategieën om een krachtige leeromgeving te creëren voor deze leerlingen.
 - **Evalueren** wanneer buitengewoon onderwijs aangewezen is.
 - **Reflecteren** op het belang van multidisciplinaire samenwerking.
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Auditieve beperking

- **Definitie:** Een auditieve beperking is een stoornis waarbij het gehoor (de auditieve waarneming) verminderd of afwezig is. Dit kan variëren van licht gehoorverlies tot volledige doofheid.
- **Voorbeeld:** Een kind dat enkel zachte geluiden niet hoort, heeft een lichte auditieve beperking; een kind dat helemaal niets hoort, is doof.

Integratie

- **Definitie:** Het proces waarbij kinderen met een beperking deelnemen aan het reguliere onderwijs en sociale leven.
- **Voorbeeld:** Een slechthorend kind volgt les in een gewone klas en neemt deel aan groepsactiviteiten.

Lotgenotencontact

- **Definitie:** Het in contact brengen van kinderen met een gelijkaardige beperking, zodat ze ervaringen en gevoelens kunnen delen.
- **Voorbeeld:** Een ontmoetingsdag voor dove kinderen uit verschillende scholen.

Handelingsbekwaamheid

- **Definitie:** De mate waarin een kind in staat is om zelfstandig en adequaat te handelen in verschillende situaties.
 - **Voorbeeld:** Een kind met gehoorverlies leert zelf om hulp te vragen als het iets niet verstaat.
-

2. Kernconcepten en Verbanden

Moeilijkheden bij Integratie

- **Groepsgesprekken zijn lastig:** Door rumoer (bv. speelplaats, refter) missen kinderen met gehoorproblemen vaak informatie.
- **Gevolg:** Ze kunnen zich buitengesloten voelen of achterdochtig worden.
- **Bewustwording:** Naarmate kinderen ouder worden, beseffen ze meer hun 'anders-zijn' en stellen ze vragen over hun beperking.

Belang van Lotgenotencontact

- **Reden:** Kinderen voelen zich vaak geïsoleerd in het regulier onderwijs.
- **Voordeel:** Lotgenotencontact helpt bij het verwoorden van zorgen en het zoeken naar oplossingen.
- **Identiteitsontwikkeling:** De auditieve beperking wordt een deel van hun identiteit.

Onderwijsbehoeften en Aanpak

- **Teamwerk:** Begeleiding is een samenwerking tussen ouders, leerkrachten, ondersteuners, tolken en audiologen.
- **Audiologische opvolging:** Regelmatige controle van apparatuur is essentieel.
- **Krachtige leeromgeving:** Maatregelen en aanpassingen zijn nodig om optimaal te kunnen leren.
- **Taalmoeilijkheden:** Veel problemen zijn terug te voeren op taal, niet enkel op het gehoorverlies zelf.

Grenzen van het regulier onderwijs

- **Soms onvoldoende:** Bij ernstige problemen kan buitengewoon onderwijs meer kansen bieden, vooral voor intensieve taalondersteuning.
-

3. Praktische Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:** Een kind met een gehoorapparaat begrijpt de instructies in de klas niet als er veel achtergrondlawaai is. De leerkracht zorgt voor visuele ondersteuning (bv. pictogrammen, geschreven instructies).
 - **Voorbeeld 2:** Tijdens een lotgenotencontact delen kinderen hun ervaringen over misverstanden op de speelplaats en leren ze hoe ze dit kunnen oplossen.
 - **Voorbeeld 3:** Een multidisciplinair team bespreekt samen met ouders en het kind welke aanpassingen nodig zijn in de klas (bv. zitplaats vooraan, gebruik van een FM-systeem).
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Taalmoeilijkheden ↔ Integratie:** Taalproblemen maken het moeilijk om te participeren in groeps gesprekken, wat de integratie belemmert.
 - **Lotgenotencontact ↔ Identiteitsontwikkeling:** Door contact met anderen in dezelfde situatie leren kinderen hun beperking te accepteren als deel van hun identiteit.
 - **Teamwerk ↔ Succesvolle ondersteuning:** Alleen door samenwerking tussen alle betrokkenen kan een krachtige leeromgeving ontstaan.
-

5. Praktische Toepassingen

- **Aanpassingen in de klas:** Gebruik van visuele hulpmiddelen, duidelijke articulatie, herhalen van belangrijke informatie.
 - **Regelmatig overleg:** Tussen leerkracht, ouders en ondersteuners om noden op te volgen.
 - **Stimuleren van lotgenotencontact:** Organiseren van ontmoetingsdagen of kleine groepjes binnen de school.
 - **Professionele ondersteuning:** Regelmatige controle van gehoorapparatuur en bijscholing van het team.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Beschrijf de uitdagingen van kinderen met een auditieve beperking in het regulier onderwijs.
 - Leg uit waarom lotgenotencontact belangrijk is voor deze kinderen.
 - Geef voorbeelden van hoe een leerkracht kan inspelen op de onderwijsbehoeften van een kind met een auditieve beperking.
 - Bespreek wanneer buitengewoon onderwijs aangewezen is.
 - Benoem de rol van het multidisciplinaire team.
-

7. Oefenvragen (met Antwoorden)

Meerkeuzevragen

1. Wat is een belangrijk voordeel van lotgenotencontact voor kinderen met een auditieve beperking?

- a. Ze leren beter lezen
- b. Ze kunnen hun zorgen delen met anderen die hen begrijpen
- c. Ze krijgen extra huiswerk
- d. Ze hoeven niet meer naar de gewone school

Antwoord: b) Ze kunnen hun zorgen delen met anderen die hen begrijpen

2. Waarom is het volgen van groeps gesprekken moeilijk voor kinderen met een auditieve beperking?

- a. Ze zijn niet geïnteresseerd
- b. Ze missen vaak informatie door achtergrondlawaai
- c. Ze willen liever alleen spelen
- d. Ze spreken een andere taal

Antwoord: b) Ze missen vaak informatie door achtergrondlawaai

Open Vragen

3. Leg uit waarom begeleiding van een kind met een auditieve beperking een teamgebeuren is.

Antwoord:

Omdat verschillende aspecten van de beperking aangepakt moeten worden: audiologische opvolging, technische ondersteuning, didactische aanpassingen en emotionele begeleiding. Ouders, leerkrachten, ondersteuners, tolken en audiologen moeten samenwerken om het kind optimaal te ondersteunen.

4. Geef drie voorbeelden van aanpassingen die een leerkracht kan doen voor een kind met een auditieve beperking.

Antwoord:

- Gebruik maken van visuele hulpm

Studiegids Deel 10/37: Gedrag en Emotie bij Kleuters – Diagnostiek en Onderwijsbehoeften

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en hun uitwerking
3. Concrete voorbeelden
4. Verbanden tussen concepten
5. Praktische toepassingen
6. Potentiële examenonderwerpen
7. Oefenvragen met antwoorden
8. Visuele structuur en samenvatting

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Gedrag

- **Definitie:** Waarneembare handelingen van een kind, zowel positief als negatief.
- **Voorbeeld:** Een kleuter trekt zich terug in de klas of zoekt juist veel aandacht.

Emotie

- **Definitie:** Gevoelens die het gedrag van een kind beïnvloeden, vaak niet direct zichtbaar.
- **Voorbeeld:** Verdriet, boosheid, angst, blijdschap.

Sociaal-Emotioneel Leren (SEL)

- **Definitie:** Het proces waarbij kinderen sociale en emotionele vaardigheden ontwikkelen, zoals zelfbewustzijn, zelfmanagement, sociaal bewustzijn, relatievaardigheden en verantwoordelijk beslissen.

Emotieregulatie

- **Definitie:** Het vermogen om emoties te herkennen, begrijpen en op een gepaste manier te uiten of te beheersen.

Executieve Functies

- **Definitie:** Hersenfuncties die zorgen voor zelfsturing, zoals plannen, organiseren, impulsen beheersen en flexibel denken.

ABC-model

- **Definitie:** Analysemodel om gedrag te begrijpen via drie componenten:
 - **Antecedent:** Wat gaat vooraf aan het gedrag?
 - **Behavior:** Het gedrag zelf.
 - **Consequentie:** Wat volgt op het gedrag?

Ijsbergmodel van McClelland

- **Definitie:** Model dat aangeeft dat zichtbaar gedrag slechts het topje van de ijsberg is; onder het oppervlak liggen emoties, behoeften en gedachten.

2. Kernconcepten in Detail

2.1 Het Belang van Gedrag en Emotie in de Klas

- Gedrag is vaak een uiting van onderliggende emoties of behoeften.
- Kleuters kunnen hun gevoelens nog niet altijd verbaal uiten; gedrag is hun communicatiemiddel.
- De leerkracht moet het gedrag 'ontcijferen' om passende ondersteuning te bieden.

2.2 Diagnostiek: Tools en Instrumenten

- **Screeningstool Welbevinden (EGO):** Observeer het welbevinden van de kleuter in verschillende situaties en relatievelden.
- **Diagnostische Observatielijst Sociaal-Emotionele Ontwikkeling (Marc Boone):** Meet sociaal-emotionele ontwikkeling, signaleer extra zorgbehoeften.
- **Kwaliteitskaart Sociaal-Emotionele Competenties (van Overveld):** Beoordeel competenties op het vlak van sociaal-emotioneel functioneren.
- **Criterialijst van Rutter:** Meet de ernst van gedragsproblemen.

2.3 Het ABC-model als Analyse-instrument

- **Antecedenten:** Wat lokt het gedrag uit? (bv. verandering in routine, conflict met een ander kind)
- **Behavior:** Wat is het concrete gedrag? (bv. huilen, schreeuwen, terugtrekken)
- **Consequenties:** Wat gebeurt er na het gedrag? (bv. aandacht van de leerkracht, vermijden van een taak)

2.4 Executieve Functies en Zelfsturing

- Kinderen met sterke executieve functies zijn beter in zelfsturing en emotieregulatie.
- Slechte executieve functies kunnen leiden tot gedragsproblemen.
- De leerkracht ondersteunt de ontwikkeling van deze functies door structuur, routines en expliciete instructie.

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:** Een kleuter die telkens boos wordt bij het opruimen. Via het ABC-model ontdek je dat de antecedent het plotselinge einde van het spel is, het gedrag is boos worden, de consequentie is dat de leerkracht extra aandacht geeft.
- **Voorbeeld 2:** Een kind dat zich terugtrekt tijdens groepsactiviteiten. Het ijsbergmodel helpt je beseffen dat onder dit gedrag onzekerheid of angst kan liggen.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Gedrag en Emotie:** Gedrag is vaak een uiting van emotie; inzicht in emoties helpt gedrag te begrijpen.
- **ABC-model en Ijsbergmodel:** Het ABC-model analyseert de situatie, terwijl het ijsbergmodel helpt bij het begrijpen van onderliggende oorzaken.
- **Executieve Functies en Emotieregulatie:** Sterke executieve functies ondersteunen het reguleren van emoties en dus positief gedrag.
- **Diagnostische Tools en Praktijk:** Observatielijsten en screeningsinstrumenten helpen om onderwijsbehoeften concreet te maken en interventies te plannen.

5. Praktische Toepassingen

- **Observatie:** Gebruik de EGO-tool of Boone-lijst om gedrag en emoties systematisch te observeren.
- **Analyse:** Pas het ABC-model toe om triggers en gevolgen van gedrag te identificeren.
- **Interventie:** Ontwikkel gerichte strategieën, zoals het aanpassen van routines of het aanleren van emotieregulatievaardigheden.
- **Ondersteuning:** Stimuleer executieve functies door spel, structuur en reflectie.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen gedrag en emotie.
- Toepassen van het ABC-model op een casus.
- Beschrijven van het ijsbergmodel en het belang voor de praktijk.
- Benoemen en toelichten van diagnostische instrumenten.
- Verband leggen tussen executieve functies en sociaal-emotioneel functioneren.
- Praktische voorbeelden geven van het ondersteunen van kleuters met gedrags- of emotionele problemen.

7. Oefenvragen met Antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Wat is het doel van het ABC-model?

- A. Het meten van intelligentie
- B. Het analyseren van gedrag door antecedenten, gedrag en consequenties te onderscheiden
- C. Het beoordelen van motorische vaardigheden
- D. Het bepalen van de groeps grootte

Antwoord: B

2. Welke tool gebruik je om het welbevinden van een kleuter te observeren?

- A. Criterialijst van Rutter
- B. Screeningstool Welbevinden (EGO)
- C. Kwaliteitskaart van Overveld
- D. Diagnostische Observatielijst van Boone

Antwoord: B

Open Vragen

3. Leg het verschil uit tussen gedrag en emotie bij kleuters.

Antwoord: Gedrag is wat je kunt zien (zoals huilen, schreeuwen, terugtrekken), terwijl emotie

Studiegids Deel 11/37: Inspelen op Onderwijsbehoeften bij Executieve Functies en Gedragsproblemen in de Kleuterklas

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Executieve Functies

Definitie:

Executieve functies zijn de hogere-orde cognitieve processen die nodig zijn om doelgericht gedrag te reguleren, zoals plannen, organiseren, impulscontrole, flexibiliteit en werkgeheugen.

Co-regulatie

Definitie:

Co-regulatie is het proces waarbij een volwassene (leerkracht) samen met het kind emoties en gedrag stuurt door als model en spiegel te fungeren.

Acting-out Cyclus

Definitie:

De acting-out cyclus beschrijft hoe gedrag van kinderen kan escaleren van basisrust naar een uitbarsting, vaak als reactie op triggers in de omgeving.

2. Kernconcepten in Detail

2.1. Rol van de Leerkracht bij Executieve Functies

- **Model en Spiegel:** Leerkracht laat gewenst gedrag zien en reflecteert het gedrag van het kind.
- **Didactische Aanbevelingen:**
 - **Klasomgeving:** Structuur, rust, prikkelverarming.
 - **Begeleidingsstijl:** Geduldig, voorspelbaar, ondersteunend.
 - **Gerichte Activiteiten:** Oefeningen die executieve functies stimuleren (bv. spelletjes met regels, stappenplannen).

2.2. Drie Vormen van Steun

- **Emotionele Steun:**
 - Warm, positief klimaat.
 - Leren omgaan met stress.
- **Instructionele Steun:**
 - Juiste vragen stellen.

- Denken uitdagen.
- Gestructureerde instructie.
- **Organisationele Steun:**
 - Duidelijke planning.
 - Stappenplannen.
 - Herhaalde instructie (scaffolding).

2.3. Gedragsproblemen en Executieve Functies

- Kinderen met ADHD, autisme, TOS en leerstoornissen hebben vaak moeite met executieve functies.
- Ook kinderen met een hoog ontwikkelingspotentieel kunnen problemen ervaren.

2.4. Escalatie van Gedrag (Acting-out Cyclus)

- **Fasen:**
 1. Basisrust
 2. Triggers
 3. Escalatie
 4. Uitbarsting
 5. Herstel
- **Handelen als Leerkracht:**
 - Herkennen van signalen.
 - Preventief ingrijpen.
 - Rust en structuur bieden.

2.5. Muzisch Werken

- Gebruik van drama en beeldende werkvormen om kinderen te leren omgaan met gedrag en emoties.

3. Concrete Voorbeelden

- **Structuur bieden:**
Dagritmekaarten, vaste routines.
- **Prikkelverarming:**
Rustige hoekjes, minder visuele prikkels.
- **Stappenplan bij boosheid:**
 1. Herkennen van boosheid.
 2. Ademhalingsoefening.
 3. Gevoel benoemen.
 4. Oplossing zoeken.
- **Muzisch werken:**
Rollenspel rond emoties, tekenen van gevoelens.

4. Verbanden Tussen Concepten

- **Executieve functies** zijn essentieel voor **gedragsregulatie**; problemen hiermee kunnen leiden tot **acting-out gedrag**.
- **Co-regulatie** ondersteunt de ontwikkeling van executieve functies, vooral bij kinderen met ontwikkelingsstoornissen.
- **Emotionele, instructie en organisatie steun** zijn samen nodig voor een effectieve aanpak.

5. Praktische Toepassingen

- **Dagelijkse routines:** Helpen kinderen voorspelbaarheid en veiligheid te ervaren.
- **Gedragskaarten:** Visualiseren gewenst gedrag.
- **Scaffolding:** Stapsgewijze begeleiding bij nieuwe taken.
- **Muzische werkvormen:** Bevorderen emotionele expressie en zelfregulatie.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van executieve functies en hun belang.
- Voorbeelden geven van co-regulatie in de praktijk.
- De acting-out cyclus beschrijven en interventies benoemen.
- Verschillen in aanpak bij kinderen met ADHD, autisme, TOS.

- Praktische strategieën voor emotionele, instructionele en organisationele steun.

7. Vraag- en Antwoordformaat voor Zelfstudie

Vraag 1

Wat zijn executieve functies? Geef drie voorbeelden.

Antwoord:

Executieve functies zijn cognitieve processen die nodig zijn voor doelgericht gedrag. Voorbeelden: impulscontrole, plannen, werkgeheugen.

Vraag 2

Noem drie acties die een leerkracht kan ondernemen om impulscontrole bij kleuters te ondersteunen.

Antwoord:

Rust brengen, structuur aanbieden, prikkelverarming uitvoeren.

Vraag 3

Wat is co-regulatie en waarom is het belangrijk in de kleuterklas?

Antwoord:

Co-regulatie is het samen sturen van emoties en gedrag door de leerkracht en het kind. Het is belangrijk omdat kleuters hun gedrag en emoties nog niet zelfstandig kunnen reguleren.

Vraag 4

Beschrijf kort de acting-out cyclus en geef aan wat een leerkracht kan doen in de escalatiefase.

Antwoord:

De acting-out cyclus bestaat uit basisrust, triggers, escalatie, uitbarsting, herstel. In de escalatiefase kan de leerkracht preventief ingrijpen door rust en structuur te bieden.

Vraag 5

Welke vormen van steun kan een leerkracht bieden aan kinderen met problemen in executieve functies?

Antwoord:

Emotionele steun (warm klimaat), instructionele steun (gestructureerde instructie), organisationele steun (planning, stappenplannen).

8. Visuele Structuur

Overzichtstabel: Vormen van Steun

Soort Steun	Kenmerken	Voorbeelden
Emotioneel	Warm, positief klimaat, omgaan met stress	Complimenten, emoties benoemen
Instructioneel	Juiste vragen, denken uitdagen, structuur	Denkvragen, stappenplannen, scaffolding
Organisationeel	Duidelijke planning, herhaalde instructie	Dagritmekaarten, routines, checklists

9. Samenvatting in Bullet Points

- Executieve functies zijn cruciaal voor zelfregulatie.
- Kleuters hebben ondersteuning nodig bij het ontwikkelen van deze functies.
- Leerkracht is model, spiegel en externe regulator.
- Drie vormen van steun: emotioneel, instructioneel, organisationeel.
- Acting-out cyclus helpt bij het herkennen en aanpakken

Studiegids Deel 12/37: Sociaal-Emotioneel Leren (SEL) als Basis

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen

2. Kernconcepten en hun uitwerking
 3. Concrete voorbeelden
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen in de klas
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Oefenvragen met antwoorden
 8. Zelfcheck: Beheers je de leerdoelen?
-

1. Belangrijke definities en begrippen

Sociaal-Emotioneel Leren (SEL)

Definitie:

SEL is het proces waarbij kinderen en volwassenen kennis, vaardigheden en attitudes ontwikkelen om emoties te begrijpen en te hanteren, positieve relaties op te bouwen, empathie te tonen, verantwoorde beslissingen te nemen en doelen te stellen en te bereiken.

Toxische stress

Definitie:

Langdurige, ernstige stress zonder voldoende steun van volwassenen. Dit kan de ontwikkeling en het leren van kinderen negatief beïnvloeden.

Ritme en rituelen

Definitie:

Vaste, terugkerende activiteiten en gewoonten in de klas die zorgen voor voorspelbaarheid, veiligheid en rust.

2. Kernconcepten en hun uitwerking

De vijf kerncompetenties van SEL

1. **Zelfbewustzijn**
 - Inzicht in eigen emoties, waarden en sterke kanten.
2. **Zelfmanagement**
 - Emoties reguleren, stress hanteren, impulsen beheersen, motivatie vasthouden.
3. **Sociaal bewustzijn**
 - Empathie tonen, perspectief nemen, respect voor anderen.
4. **Relatievaardigheden**
 - Effectief communiceren, samenwerken, conflicten oplossen.
5. **Verantwoordelijke besluitvorming**
 - Ethische, constructieve keuzes maken over gedrag en sociale interacties.

Impact van SEL op leren

- SEL bevordert een positief leerklimaat.
 - Kinderen met goede SEL-vaardigheden presteren beter academisch.
 - SEL vermindert gedragsproblemen en stress.
-

3. Concrete voorbeelden

- **Rituelen in de klas:** Elke ochtend samen de dag starten met een kringgesprek.
 - **Zelfmanagement oefenen:** Kinderen leren tot tien tellen als ze boos zijn.
 - **Sociaal bewustzijn stimuleren:** Samen praten over hoe iemand zich voelt na een ruzie.
-

4. Verbanden tussen concepten

- **SEL en stress:** Door SEL toe te passen, leren kinderen beter omgaan met stressvolle situaties, wat de kans op toxische stress vermindert.
 - **Ritme/rituelen en SEL:** Rituelen bieden structuur, wat bijdraagt aan emotionele veiligheid en het makkelijker maakt om SEL-vaardigheden te oefenen.
 - **SEL en gedragsproblemen:** Een sterke focus op SEL kan preventief werken tegen gedragsproblemen in de klas.
-

5. Praktische toepassingen in de klas

- **Dagelijkse check-in:** Vraag elke ochtend hoe kinderen zich voelen.
- **Emotiekaarten:** Laat kinderen aangeven met een kaartje hoe ze zich voelen.
- **Samenwerkingsopdrachten:** Stimuleer relatievaardigheden door groepswerk.
- **Rustmomenten:** Plan vaste rustmomenten om stress te verminderen.
- **Conflictkaarten:** Gebruik kaarten met stappen om conflicten op te lossen.

6. Potentiële examenonderwerpen

- Benoem en leg uit: de vijf kerncompetenties van SEL.
- Beschrijf de impact van toxische stress op leren.
- Geef voorbeelden van rituelen die SEL ondersteunen.
- Leg het verband uit tussen SEL en gedragsproblemen.
- Noem praktische manieren om SEL in de klas toe te passen.

7. Oefenvragen met antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Welke van de volgende is géén kerncompetentie van SEL?

- A. Zelfbewustzijn
- B. Zelfmanagement
- C. Cognitieve flexibiliteit
- D. Relatievaardigheden

Antwoord: C. Cognitieve flexibiliteit

2. Wat is een belangrijk effect van rituelen in de klas?

- A. Ze verhogen de werkdruk
- B. Ze zorgen voor voorspelbaarheid en veiligheid
- C. Ze maken de dag onoverzichtelijk
- D. Ze verminderen sociale interactie

Antwoord: B. Ze zorgen voor voorspelbaarheid en veiligheid

Open vragen

3. Leg uit wat toxische stress is en noem één gevolg voor het leren van kinderen.

Antwoord: Toxische stress is langdurige, ernstige stress zonder voldoende steun van volwassenen. Gevolg: het kan de cognitieve ontwikkeling en het leervermogen van kinderen negatief beïnvloeden.

4. Geef een voorbeeld van een SEL-interventie in de klas.

Antwoord: Een dagelijkse check-in waarbij kinderen aangeven hoe ze zich voelen, zodat de leerkracht hierop kan inspelen.

Stelling: Waar of niet waar?

5. SEL is alleen belangrijk voor kinderen met gedragsproblemen.

Antwoord: Niet waar. SEL is belangrijk voor alle kinderen.

8. Zelfcheck: Beheers je de leerdoelen?

Gebruik deze checklist om te controleren of je de stof beheerst:

- ☐ Kan ik de vijf kerncompetenties van SEL benoemen en uitleggen?
- ☐ Begrijp ik wat toxische stress is en wat de gevolgen zijn voor leren?
- ☐ Kan ik voorbeelden geven van rituelen en routines die SEL ondersteunen?
- ☐ Weet ik hoe SEL bijdraagt aan het voorkomen van gedragsproblemen?
- ☐ Kan ik minstens drie praktische SEL-strategieën in de klas noemen?
- ☐ Kan ik verbanden leggen tussen SEL, stress en het leerklimaat?

Tip: Oefen met de oefenvragen en bespreek je antwoorden met een studiegenoot!

Visuele structuur:

Gebruik deze studiegids als overzicht. Maak eventueel een mindmap van de vijf SEL-competenties en hun toepassingen in de klas voor extra inzicht.

Bronnen:

Zie de context voor alle geraadpleegde literatuur en websites.

Voor verdieping: wij-leren.nl, klasse.be, kleutergewijs.wordpress.com, Prodiagnostiek, syllabus WPL inspelen op onderwijsbehoeften.

Studiegids Deel 13/37: Inspelen op Onderwijsbehoeften & Risicoleerlingen in het Kleuteronderwijs

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Kleuterkenmerken

- **Definitie:** Typische ontwikkelingskenmerken die vaak voorkomen bij kinderen van een bepaalde leeftijdsgroep (bv. kleuters, lagere schoolkinderen).
- **Voorbeeld:** Kleuters kruipen meestal voordat ze leren lopen.

Diversiteit in de klas

- **Definitie:** De grote onderlinge verschillen tussen kinderen binnen één klasgroep.
- **Voorbeeld:** Niet elke driejarige ontwikkelt zich op exact dezelfde manier of hetzelfde tempo.

Onderwijsbehoeften

- **Definitie:** De specifieke noden die een kind heeft om optimaal te kunnen leren en zich te ontwikkelen.
- **Voorbeeld:** Sommige kinderen hebben extra ondersteuning nodig bij taal of rekenen.

Risicoleerlingen

- **Definitie:** Kinderen bij wie het risico bestaat dat hun ontwikkeling of leerproces stagneert, vertraagt of terugvalt.
- **Voorbeeld:** Een kleuter die moeite heeft met tellen of met spraakontwikkeling.

Brede basiszorg

- **Definitie:** De algemene zorg die een leerkracht biedt aan alle leerlingen in de klas, vergelijkbaar met de zorg van ouders voor hun kinderen.
- **Voorbeeld:** Een veilige klasomgeving creëren waar elk kind zich gezien voelt.

Verhoogde zorg

- **Definitie:** Extra ondersteuning die een leerkracht biedt aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, liefst binnen de klascontext.
- **Voorbeeld:** Extra oefenmomenten voor kinderen met zwakke rekenvaardigheden.

Vorbereidende rekenvaardigheden

- **Definitie:** Basisvaardigheden die nodig zijn om later goed te kunnen rekenen, zoals seriatie, classificatie, en telvaardigheden.
- **Voorbeeld:** Voorwerpen op volgorde van grootte leggen (seriatie).

2. Kernconcepten in Detail

A. Typische Ontwikkelingsvolgorde

- Kinderen doorlopen vaak vergelijkbare ontwikkelingsfasen (bv. kruipen → lopen, krabbelen → tekenen).
- Leerkrachten gebruiken deze kennis om geschikte activiteiten aan te bieden.

B. Individuele Verschillen

- Ondanks algemene ontwikkelingslijnen zijn er grote individuele verschillen.
- Dé 'driejarige' bestaat niet in de praktijk; elk kind ontwikkelt zich uniek.

C. Leerkracht als Zorgfiguur

- De leerkracht is verantwoordelijk voor het bieden van brede basiszorg.
- Zorg is preventief: problemen voorkomen, versterken wat goed gaat.
- Basisdidactiek wordt omgezet in een gestructureerde aanpak.

D. Risicoleerlingen en Ondersteuning

- Risico's op stagnatie of achterstand vaak te wijten aan onvoldoende beheersing van deelvaardigheden.
- Leerkracht moet risicoleerlingen tijdig signaleren en gericht ondersteunen.

E. Voorbereidende Rekenvaardigheden als Voorspellers

- Wetenschappelijk onderzoek toont aan: voorbereidende rekenvaardigheden voorspellen latere schoolprestaties.
- Belangrijkste vaardigheden: **seriatie** (op volgorde zetten), **classificatie** (indelen in groepen), **telvaardigheden** (procedureel en conceptueel).
- Minder bewijs voor de rol van **conservatie** (begrip dat hoeveelheid hetzelfde blijft ondanks vormverandering).

3. Concrete Voorbeelden

- **Seriatie:** Kinderen leggen blokken van klein naar groot.
- **Classificatie:** Kinderen sorteren knopen op kleur of vorm.
- **Telvaardigheden:**
 - *Procedureel:* Een kind telt hardop tot tien.
 - *Conceptueel:* Een kind begrijpt dat het laatste getal het totaal aangeeft (kardinaliteitsprincipe).

4. Verbanden Tussen Concepten

- **Brede basiszorg** vormt de basis voor alle kinderen; **verhoogde zorg** is nodig voor wie extra ondersteuning vereist.
- **Voorbereidende rekenvaardigheden** zijn essentieel voor het voorkomen van rekenproblemen (preventieve zorg).
- **Individuele verschillen** vragen om differentiatie in de klaspraktijk.

5. Praktische Toepassingen

- **Observeren:** Leerkracht observeert actief om verschillen en noden te signaleren.
- **Differentiëren:** Aanpassen van activiteiten aan het niveau van elk kind.
- **Gerichte interventies:** Extra ondersteuning bieden aan risicoleerlingen (bv. extra telspelletjes).
- **Samenwerking:** Overleggen met collega's en ouders over aanpak en voortgang.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat brede basiszorg en verhoogde zorg betekenen.
- Voorbeelden geven van voorbereidende rekenvaardigheden.
- Beschrijven hoe je als leerkracht inspelt op individuele verschillen.
- Verband uitleggen tussen voorbereidende rekenvaardigheden en latere schoolprestaties.
- Praktische strategieën benoemen om risicoleerlingen te ondersteunen.

7. Vraag- en Antwoordformaat voor Zelfstudie

Vragen

1. Wat is brede basiszorg en waarom is het belangrijk in het kleuteronderwijs?
2. Noem drie voorbereidende rekenvaardigheden en leg ze uit.
3. Hoe kun je als leerkracht inspelen op de diversiteit in je klas?
4. Waarom is het belangrijk om zowel procedurele als conceptuele telkennis te stimuleren?
5. Wat is het verschil tussen brede basiszorg en verhoogde zorg?
6. Geef een voorbeeld van een activiteit die gericht is op seriatie.
7. Welke rol speelt de leerkracht bij het signaleren van risicoleerlingen?

8. Waarom is het onvoldoende om alleen te kijken of een kind kan tellen?
9. Wat betekent differentiatie in de klaspraktijk?
10. Hoe kun je de ontwikkeling van voorbereidende rekenvaardigheden observeren?

Antwoorden

1. **Brede basiszorg** is de algemene zorg die de leerkracht biedt aan alle leerlingen, gericht op een veilige, stimulerende leeromgeving. Het is belangrijk omdat het de basis vormt voor de ontwikkeling van elk kind en problemen zoveel mogelijk voorkomt.
2. **Seriatie** (op volgorde leggen), **classificatie** (sorteren op kenmerken), **telvaardigheden** (weten hoe je moet tellen en de principes erachter begrijpen).
3. Door te observeren, te differentiëren en activiteiten aan te passen aan de individuele behoeften van kinderen.
4. Omdat beide vormen van telkennis bijdragen aan een goed begrip van getallen en rekenen; kinderen met zwakke rekenvaardigheden hebben vaak moeite met beide.
5. **Brede basiszorg** is voor alle kinderen, **verhoogde zorg** is extra ondersteuning voor kinderen met specifieke noden.
6. Blokken

Studiegids Deel 14/37: Voorbereidende Rekenvaardigheden en Differentiatie bij Kinderen

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en hun uitwerking
3. Concrete voorbeelden
4. Verbanden tussen concepten
5. Praktische toepassingen
6. Potentiële examenonderwerpen
7. Oefenvragen met antwoorden
8. Samenvatting in schema

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Voorbereidende rekenvaardigheden

- **Definitie:** Vaardigheden die jonge kinderen ontwikkelen vóór het formele rekenonderwijs, zoals tellen, vergelijken en ordenen.
- **Belang:** Sterke voorspeller van latere rekenprestaties.

Rekenproblemen vs. Rekenstoornissen

- **Rekenproblemen:** Tijdelijke of milde moeilijkheden met rekenen, vaak op te lossen met extra ondersteuning.
- **Rekenstoornissen (dyscalculie):** Ernstige, hardnekkige rekenproblemen ondanks normale intelligentie en goed onderwijs.

Getalbegrip op kleuterniveau

- **Definitie:** Het geheel van negen componenten die samen de basis vormen voor rekenen bij jonge kinderen.

2. Kernconcepten in Detail

2.1. Differentiatie tussen kinderen

- Kinderen worden onderscheiden op basis van hun prestaties in voorbereidende rekenvaardigheden:
 - **Normale rekenontwikkeling**
 - **Rekenproblemen**
 - **Rekenstoornis**
- **Belangrijk:** Vroegtijdige meting (in de derde kleuterklas) voorspelt prestaties in het tweede leerjaar.

2.2. Predictieve waarde van voorbereidende rekenvaardigheden

- Metingen in de kleuterklas zijn sterke voorspellers voor latere rekenprestaties.
- **Let op:** Het is makkelijker om kinderen met een normale ontwikkeling te herkennen dan kinderen met een stoornis.

2.3. Globaal assessment

- Opsporing van rekenstoornissen moet breder zijn dan alleen voorbereidende rekenvaardigheden.
- **Intelligentiemeting:** Kan deel uitmaken van het assessment, maar intellectuele capaciteiten verschillen niet significant tussen de groepen.

2.4. Negen componenten van voorbereidende rekenvaardigheid

1. **Vergelijken:** Objecten vergelijken op kwalitatieve/kwantitatieve kenmerken (meeste, minste, hoger, lager).
2. **Hoeveelheden koppelen:** Objecten groeperen op basis van overeenkomsten/verschillen.
3. **Eén-één correspondentie:** Relaties leggen tussen twee groepen (bijv. kippen en eieren).
4. **Ordenen:** Objecten in rangorde plaatsen (hoog-laag, dik-dun).
5. **Telwoorden gebruiken:** Akoestisch tellen, kardinale en ordinale getallen tot 20.
6. **Synchroon en verkort tellen:** (Wordt verder uitgewerkt in het volgende deel.)

3. Concrete Voorbeelden

- **Vergelijken:** Een kind kiest uit drie bekertjes de grootste.
- **Hoeveelheden koppelen:** Groepeer alle rode blokjes samen, alle blauwe samen.
- **Eén-één correspondentie:** Leg bij elke stoel een pop, zijn er evenveel stoelen als poppen?
- **Ordenen:** Zet potloden van kort naar lang.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Voorbereidende rekenvaardigheden** vormen samen het **getalbegrip op kleuterniveau**.
- **Vroege detectie** van rekenproblemen kan leiden tot gerichte ondersteuning.
- **Globaal assessment** (inclusief intelligentiemeting) is nodig voor een volledig beeld, maar intelligentie alleen verklaart niet het verschil tussen rekenproblemen en rekenstoornissen.

5. Praktische Toepassingen

- **Screening in de kleuterklas** om risico's op latere rekenproblemen vroeg te signaleren.
- **Differentiatie in de klas:** Kinderen met zwakke voorbereidende vaardigheden krijgen extra ondersteuning.
- **Remediëringsprogramma's:** Gebaseerd op een breed assessment, niet alleen op rekenvaardigheden.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Benoem en beschrijf de negen componenten van voorbereidende rekenvaardigheden.
- Leg uit waarom voorbereidende rekenvaardigheden een sterke voorspeller zijn voor latere rekenprestaties.
- Verklaar het verschil tussen rekenproblemen en rekenstoornissen.
- Beschrijf het belang van een globaal assessment bij het opsporen van rekenstoornissen.
- Geef voorbeelden van hoe je voorbereidende rekenvaardigheden in de klas kunt observeren.

7. Oefenvragen met Antwoorden

Vraag 1:

Noem drie componenten van voorbereidende rekenvaardigheden en geef bij elk een concreet voorbeeld.

Antwoord:

- **Vergelijken:** Een kind kiest de langste stok uit een groep.
- **Hoeveelheden koppelen:** Alle blokjes van dezelfde kleur bij elkaar leggen.
- **Eén-één correspondentie:** Voor elke appel een bordje neerleggen en controleren of er genoeg bordjes zijn.

Vraag 2:

Waarom is het meten van voorbereidende rekenvaardigheden in de kleuterklas belangrijk?

Antwoord:

Omdat deze metingen sterke voorspellers zijn voor rekenprestaties in het tweede leerjaar en helpen bij het vroegtijdig signaleren van kinderen met risico op rekenproblemen of -stoornissen.

Vraag 3:

Leg uit waarom een intelligentiemeting alleen niet voldoende is om rekenstoornissen te diagnosticeren.

Antwoord:

Onderzoek toont aan dat er geen significante verschillen zijn in intellectuele capaciteiten tussen kinderen met rekenstoornissen, rekenproblemen en een normale rekenontwikkeling. Een breed assessment is nodig om een volledig beeld te krijgen.

Vraag 4:

Wat is het verschil tussen rekenproblemen en rekenstoornissen?

Antwoord:

Rekenproblemen zijn vaak tijdelijk en kunnen met extra hulp worden opgelost, terwijl rekenstoornissen (dyscalculie) hardnekkig zijn en blijven bestaan ondanks normale intelligentie en goed onderwijs.

8. Samenvatting in Schema

Component voorbereidende rekenvaardigheid	Voorbeeld uit de praktijk
Vergelijken	Grootste/smallste kiezen
Hoeveelheden koppelen	Blokjes sorteren op kleur
Eén-één correspondentie	Evenveel stoelen als kinderen
Ordenen	Potloden van kort naar lang
Telwoorden gebruiken	Akoestisch tellen tot 20
...	...

Zelfcheck: Kan ik...?

Studiegids Deel 15/37: Tellen, Getalbegrip & Differentiatie in het Kleuteronderwijs

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Synchroon Tellen

- **Definitie:** Het gelijktijdig tellen en aanwijzen van objecten (bijv. pionnen), vaak met de vinger.
- **Voorbeeld:** Een kind telt hardop "1, 2, 3, 4" en wijst bij elk getal een pion aan.

Verkort Tellen (Subitizing)

- **Definitie:** Het snel en direct herkennen van een hoeveelheid zonder te tellen, vaak via dobbelsteenstructuren.
- **Voorbeeld:** Een kind ziet een dobbelsteen met vijf stippen en zegt direct "vijf" zonder te tellen.

Resultatief Tellen

- **Definitie:** Het bepalen van de totale hoeveelheid in een verzameling, gestructureerd of ongestructureerd, zonder de voorwerpen aan te wijzen.
- **Voorbeeld:** Een kind kijkt naar een groep blokken en telt ze in gedachten of hardop, zonder ze aan te raken.

Getallenlijn

- **Definitie:** Een visuele representatie van getallen op een lijn, bijvoorbeeld van 0 tot 10 of 0 tot 20.
- **Voorbeeld:** Kinderen plaatsen het getal 7 op de juiste plek tussen 0 en 10.

Differentiatie

- **Definitie:** Het aanpassen van onderwijs aan de verschillende behoeften van leerlingen.
- **Voorbeeld:** Werken met verschillende niveaugroepen of individuele opdrachten.

2. Kernconcepten en Uitwerking

2.1 Tellen en Getalbegrip

- **Synchroon tellen** is de basis voor het leren tellen; kinderen leren hoeveelheden koppelen aan getalwoorden.
- **Verkort tellen** (subitizing) ontwikkelt het inzicht in hoeveelheden en patronen, essentieel voor vlot rekenen.
- **Resultatief tellen** is een stap verder: kinderen bepalen het totaal zonder visuele ondersteuning.
- **Toepassen van getalbegrip** betekent getallen gebruiken in dagelijkse situaties (bijv. "Ik heb 3 appels, jij hebt er 2, samen 5").

Voorbeeld:

- **Synchroon tellen:** Kind telt vijf blokken en wijst elk blok aan.
- **Verkort tellen:** Kind ziet een dobbelsteen met zes stippen en zegt direct "zes".

2.2 Schatten op de Getallenlijn

- Kinderen leren getallen plaatsen op een getallenlijn (0-10, 0-20).
- Ze ontwikkelen een gevoel voor de grootte van getallen en onderlinge verhoudingen.

Voorbeeld:

- Vraag: "Waar ligt het getal 8 op de lijn van 0 tot 10?"
- Antwoord: Iets voorbij het midden, dichtbij 10.

2.3 Differentiatie en Krachtige Leeromgeving

- **Differentiatie** is essentieel om tegemoet te komen aan uiteenlopende onderwijsbehoeften.
- Gebruik van **concreet materiaal** (zoals blokken, dobbelstenen) ondersteunt het leren.
- **Leerlijn:** Opbouw van activiteiten volgens het geleidelijkheidsprincipe.
- **Evaluatie:** Gericht op individuele voortgang, met effectieve feedback (feed up, feed back, feed forward).

Werkvormen:

- Hoekenwerk, coöperatief leren, contractwerk, peer-tutoring, projectwerk.

3. Verbanden tussen Concepten

- **Synchroon tellen** vormt de basis voor **verkort tellen**; beide zijn nodig voor **resultatief tellen**.
- **Getalbegrip** wordt versterkt door **schatten op de getallenlijn**.
- **Differentiatie** zorgt ervoor dat alle kinderen, ongeacht hun niveau, zich kunnen ontwikkelen binnen de leerlijn.
- **Concreet materiaal** ondersteunt alle fasen van tellen en getalbegrip.

4. Praktische Toepassingen

- Gebruik pionnen, blokken, dobbelstenen om tellen te oefenen.
- Laat kinderen getallen plaatsen op een getallenlijn in de klas.
- Pas differentiatie toe door verschillende moeilijkheidsgraden aan te bieden.
- Observeer welke telstrategieën kinderen gebruiken en speel daarop in.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen synchroon, verkort en resultatief tellen.
- Toepassen van getalbegrip in praktische situaties.
- Voorbeelden geven van differentiatie in de klas.
- Uitleggen waarom schatten op de getallenlijn belangrijk is.
- Beschrijven van het belang van concreet materiaal bij getalbegrip.

6. Oefenvragen & Antwoorden (Zelfstudie)

Vraag 1

Wat is het verschil tussen synchroon tellen en verkort tellen? Geef een voorbeeld van beide.

Antwoord:

- Synchroon tellen: Kind telt en wijst elk object aan ("1, 2, 3, 4" terwijl elk blok wordt aangeraakt).
 - Verkort tellen: Kind herkent direct een hoeveelheid zonder te tellen (ziet 5 stippen op een dobbelsteen en zegt "vijf").
-

Vraag 2

Waarom is het belangrijk dat kinderen leren schatten op een getallenlijn?

Antwoord:

- Het helpt kinderen inzicht te krijgen in de grootte en verhoudingen van getallen, wat essentieel is voor rekenen en getalbegrip.
-

Vraag 3

Noem twee manieren waarop je kunt differentiëren in de klas bij het aanleren van getalbegrip.

Antwoord:

- Werken met niveaugroepen (homogene/heterogene groepering).
 - Gebruik van verschillende materialen of opdrachten afgestemd op het niveau van het kind.
-

Vraag 4

Leg uit wat resultatief tellen is en waarom het een belangrijke stap is in de ontwikkeling van getalbegrip.

Antwoord:

- Resultatief tellen is het bepalen van de totale hoeveelheid zonder de voorwerpen aan te wijzen. Het toont aan dat een kind begrijpt dat het laatste getal het totaal aangeeft, wat essentieel is voor verder rekenen.
-

Vraag 5

Geef een concreet voorbeeld van hoe je concreet materiaal inzet bij het oefenen van synchroon tellen.

Antwoord:

- Zet 7 pionnen op tafel en laat het kind ze één voor één aanwijzen en tellen.
-

7. Checklist: Beheers ik de leerdoelen?

- ☐ Kan ik het verschil uitleggen tussen synchroon, verkort en resultatief tellen?
 - ☐ Kan ik voorbeelden geven van het toepassen van getalbegrip in de klas?
 - ☐ Weet ik hoe ik differentiatie kan toepassen bij het aanleren van getallen?
 - ☐ Kan ik uitleggen waarom schatten
-

Studiegids Deel 16/37: Diagnostische Protocollen voor Rekenproblemen en Dyscalculie in de Kleuterklas

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
2. Kernconcepten en Uitleg
3. Voorbeelden ter Verduidelijking
4. Verbanden tussen Concepten

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Rekenproblemen

- **Overkoepelende term** voor zowel rekenmoeilijkheden als rekenstoornissen.

Rekenmoeilijkheden

- **Definitie:** Kinderen scoren \leq percentiel 16 op genormeerde rekentesten én er is een andere oorzaak (bv. lage intelligentie, schoolafwezigheid).
- **Kenmerk:** Vaak tijdelijk en goed te remediëren met aangepaste interventies.

Rekenstoornis (Dyscalculie)

- **Definitie:** Kinderen scoren \leq percentiel 10 op genormeerde rekentesten, zonder onderliggende andere oorzaak.
- **Kenmerk:** Ernstig, hardnekkig, blijft bestaan ondanks langdurige, intensieve interventies.

STICORDI-maatregelen

- **Acroniem voor:** Stimuleren, Compenseren, Remediëren, Dispenseren.
- **Toepassing:** Aanpassingen zoals extra tijd, hulpmiddelen, aangepaste toetsing.

Brede basiszorg

- **Definitie:** Universele ondersteuning voor alle leerlingen, gericht op preventie en basisbegeleiding.

Verhoogde zorg

- **Definitie:** Extra ondersteuning voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Uitbreiding van zorg

- **Definitie:** Intensieve, individuele begeleiding voor leerlingen met ernstige en/of hardnekkige problemen.
-

2. Kernconcepten en Uitleg

Diagnostische Protocollen

- **Doel:** Systematisch en genuanceerd in kaart brengen van onderwijs- en opvoedingsbehoeften van leerlingen en ondersteuningsbehoeften van leerkrachten/ouders.
- **Toepassing:** Adviezen formuleren om onderwijsaanbod af te stemmen op de zorgvraag van de leerling.

Zorgcontinuüm in de Kleuterklas

- **Brede basiszorg:** Preventief werken, signaleren van problemen, basisinstructie.
- **Verhoogde zorg:** Differentiatie, extra instructie, kleine groepjes.
- **Uitbreiding van zorg:** Individuele aanpak, externe hulp, STICORDI-maatregelen.

Kenmerken van Kleuters met Rekenmoeilijkheden

- Weinig spontane getalinteresse
- Geringe beheersing van rekentaalbegrippen
- Zwak (werk)geheugen
- Moeite met dubbelsteenstructuur
- Beperkt profijt van instructie
- Problemen met 'mapping' (koppelen van symbolen aan hoeveelheden)
- Geen inzicht in relaties tussen getallen (mental number line)

Kenmerken van Dyscalculie

- Ernstige uitval (herhaaldelijk bij zwakste 10%)

- Hardnekkige uitval (blijft ondanks ≥ 6 maanden intensieve hulp)
 - Soms comorbiditeit met ADHD, dyslexie, enz.
-

3. Voorbeelden ter Verduidelijking

- **Rekenmoeilijkheid:** Een kleuter die door ziekte veel school mist en daardoor moeite heeft met tellen tot 10.
 - **Dyscalculie:** Een kleuter die, ondanks maandenlange intensieve begeleiding, nog steeds niet kan benoemen hoeveel stippen er op een dobbelsteen staan.
 - **STICORDI:** Een leerling krijgt extra tijd voor rekentoetsen en mag een rekenmachine gebruiken.
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Rekenproblemen** zijn de overkoepelende term; **rekenmoeilijkheden** zijn vaak tijdelijk, **dyscalculie** is hardnekkig.
 - **Diagnostische protocollen** helpen bepalen welke fase van het **zorgcontinuüm** nodig is.
 - **STICORDI-maatregelen** worden vooral ingezet bij hardnekkige problemen (dyscalculie).
 - **Brede basiszorg** is voor iedereen, **verhoogde zorg** voor risicoleerlingen, **uitbreiding van zorg** voor ernstige gevallen.
-

5. Praktische Toepassingen

- **Signaleren:** Gebruik observatielijsten in de klas om rekenproblemen vroegtijdig te herkennen.
 - **Preventief handelen:** Rijke rekenomgeving bieden, veel spelenderwijs oefenen met getallen.
 - **Remediëren:** Extra instructie, werken in kleine groepjes, gebruik van concreet materiaal (blokjes, dobbelstenen).
 - **STICORDI:** Aanpassingen in toetsing, hulpmiddelen toestaan, leerstof aanpassen.
 - **Samenwerking:** Overleg met ouders, intern begeleider, eventueel externe specialisten.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Het verschil tussen rekenmoeilijkheden en rekenstoornissen (dyscalculie)
 - Fasen van het zorgcontinuüm en bijpassende interventies
 - Kenmerken van kleuters met rekenproblemen
 - Voorbeelden van STICORDI-maatregelen
 - Praktische toepassingen van diagnostische protocollen in de kleuterklas
-

7. Oefenvragen met Antwoorden

Begrip en Toepassing

Vraag 1:

Wat is het verschil tussen rekenmoeilijkheden en een rekenstoornis (dyscalculie)?

Antwoord:

Rekenmoeilijkheden zijn rekenproblemen die samenhangen met een andere oorzaak (bv. lage intelligentie, schoolafwezigheid) en zijn vaak tijdelijk en goed te remediëren. Een rekenstoornis (dyscalculie) is een hardnekkig rekenprobleem zonder andere onderliggende oorzaak, blijft bestaan ondanks intensieve hulp, en wordt vastgesteld als een kind bij herhaalde metingen tot de 10% zwakste behoort.

Vraag 2:

Noem drie kenmerken van kleuters met rekenmoeilijkheden.

Antwoord:

- Weinig tot geen spontane getalinteresse
 - Geringe beheersing van rekentaalbegrippen
 - Moeite met dobbelsteenstructuur
-

Vraag 3:

Welke maatregelen vallen onder STICORDI? Geef een voorbeeld.

Antwoord:

Stimuleren, Compenseren, Remediëren, Dispenseren.

Voorbeeld: Een leerling met dyscalculie krijgt extra tijd voor een rekentoets (compenseren).

Studiegids Deel 17/37: Dyscalculie, Signalering en Ondersteuning in het Kleuteronderwijs

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Dyscalculie

- **Definitie:** Een specifieke leerstoornis die zich uit in hardnekkige problemen met het leren en toepassen van rekenvaardigheden, ondanks een normale intelligentie en adequate scholing.
- **Kernkenmerken:** Problemen met getalbegrip, tellen, rekenen, en het automatiseren van rekenhandelingen.

Exclusiviteitscriterium

- **Definitie:** De diagnose dyscalculie wordt alleen gesteld als de rekenproblemen niet volledig verklaard kunnen worden door andere factoren zoals:
 - Zicht- of gehoorproblemen
 - Lage cognitieve capaciteiten
 - Onvoldoende kwaliteit van onderwijs
 - Moeilijke thuissituatie

Early Markers

- **Definitie:** Vroege signalen of indicatoren die kunnen wijzen op een verhoogd risico op dyscalculie, vaak zichtbaar in de kleuterklas.

2. Kernconcepten in Detail

Vroegtijdige Signalering

- **Waarom belangrijk?**
 - Veel rekenproblemen op de basisschool zijn terug te voeren op onvoldoende ontwikkeld getalbegrip in de kleuterleeftijd.
 - Vroegtijdige signalering maakt gerichte ondersteuning mogelijk, waardoor ernstige rekenproblemen of dyscalculie voorkomen of verminderd kunnen worden.

Systematische Toetsing

- **Wat houdt dit in?**
 - Regelmatig en gestructureerd observeren en toetsen van rekenvaardigheden bij kleuters.
 - Gebruik van screeningsinstrumenten zoals KWIK (Kijk Wat Ik Kan).

Instructiebehoefte

- **Individuele verschillen:**
 - Zwakke rekenaars hebben vaak een andere instructiebehoefte dan hun klasgenoten.
 - Differentiatie en maatwerk zijn noodzakelijk om aan te sluiten bij de behoeften van elk kind.

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:** Een kleuter die consequent de telrij tot 10 niet correct kan opzeggen, kan een early marker zijn voor latere rekenproblemen.
- **Voorbeeld 2:** Een leerling die moeite heeft met het herkennen van hoeveelheden zonder te tellen (subiteren), kan risico lopen op dyscalculie.
- **Voorbeeld 3:** Ondanks extra oefening en instructie blijft een kind hardnekkig fouten maken bij eenvoudige optel- en aftreksommen.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Vroegtijdige signalering** is essentieel omdat **rekenproblemen** vaak al in de **kleuterperiode** ontstaan.
- **Exclusiviteitscriterium** zorgt ervoor dat alleen kinderen met een specifieke rekenstoornis de diagnose dyscalculie krijgen, niet kinderen met bredere leer- of ontwikkelingsproblemen.
- **Individuele instructiebehoefte** benadrukt het belang van **differentiatie** in het onderwijs, vooral bij zwakke rekenaars.

5. Praktische Toepassingen

- **Observeren en signaleren:** Gebruik observatielijsten en screeningsinstrumenten in de kleuterklas.
- **Samenwerken met externe partners:** Schakel bijvoorbeeld een ergotherapeut in bij hardnekkige rekenproblemen.
- **Handelingsplannen:** Stel individuele handelingsplannen op voor kinderen met (vermoedelijke) dyscalculie.
- **Gerichte interventies:** Bied extra ondersteuning aan op het gebied van getalbegrip, tellen en eenvoudige rekenhandelingen.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat het exclusiviteitscriterium inhoudt en waarom het belangrijk is.
- Vroegtijdige signalering van rekenproblemen: methoden en belang.
- Beschrijven van early markers voor dyscalculie in de kleuterklas.
- Praktische stappen bij het signaleren en ondersteunen van kinderen met rekenproblemen.
- Het belang van differentiatie en individuele instructiebehoefte.

7. Vraag- en Antwoordformaat voor Zelfstudie

Vragen

1. Wat is het exclusiviteitscriterium bij de diagnose van dyscalculie?
2. Noem drie early markers voor dyscalculie in de kleuterklas.
3. Waarom is vroegtijdige signalering van rekenproblemen belangrijk?
4. Welke factoren moeten uitgesloten worden voordat de diagnose dyscalculie gesteld kan worden?
5. Hoe kun je als leerkracht inspelen op de instructiebehoefte van zwakke rekenaars?
6. Wat zijn praktische stappen bij het signaleren van rekenproblemen in de kleuterklas?

Antwoorden

1. Het exclusiviteitscriterium houdt in dat rekenproblemen niet volledig verklaard mogen worden door andere factoren zoals zintuiglijke beperkingen, lage intelligentie, onvoldoende onderwijs of problemen thuis.
2. Drie early markers zijn: moeite met tellen, moeite met hoeveelheden inschatten (subiteren), en problemen met het herkennen van cijfers.
3. Omdat veel rekenproblemen op latere leeftijd terug te voeren zijn op onvoldoende ontwikkeld getalbegrip in de kleuterleeftijd, waardoor tijdige ondersteuning mogelijk is.
4. Zicht- of gehoorproblemen, lage cognitieve capaciteiten, onvoldoende kwaliteit van onderwijs, en moeilijke thuissituatie.
5. Door differentiatie toe te passen, extra instructie te geven en individuele handelingsplannen op te stellen.
6. Systematisch observeren, gebruik maken van screeningsinstrumenten, overleg met collega's en externe partners, en het opstellen van een handelingsplan.

8. Visuele Structuur

Overzichtstabel: Early Markers Dyscalculie

Early Marker	Toelichting
Moeite met tellen	Kan telrij niet correct opzeggen
Moeite met hoeveelheden	Kan niet snel hoeveelheden inschatten
Problemen met cijfers	Herkent cijfers niet of verwisselt ze vaak
Hardnekkige rekenfouten	Blijft fouten maken ondanks extra oefening

Stroomschema: Signalering en Ondersteuning

1. Observeren → 2. Signaleren van problemen → 3. Gebruik screeningsinstrument → 4. Overleg met collega's/externe partners → 5. Opstellen handelingsplan → 6. Evalueren en bijstellen

9. Samenvatting

- Dyscalculie is een hardnekkige rekenstoornis die vroeg gesignaleerd moet worden.

- Het exclusiviteitscriterium is essentieel voor een juiste diagnose.
- Vroegtijdige signalering en systematische toetsing in de kleuterklas zijn cruciaal.
- Differentiatie en individuele ondersteuning zijn noodzakelijk

Studiegids Deel 18/37: Signaleren en Aanpakken van Vroege Rekenproblemen

Bronnen o.a.: Van Luit (2012), Noteboom & Klep (2010), Stock (2009), Stolk (2011), Torbeyns et al. (1999)

Inhoudsopgave

1. [Belangrijke definities en begrippen](#)
 2. [Kernconcepten en uitwerking](#)
 3. [Voorbeelden uit de praktijk](#)
 4. [Verbanden tussen concepten](#)
 5. [Praktische toepassingen](#)
 6. [Potentiële examenonderwerpen](#)
 7. [Oefenvragen met antwoorden](#)
-

1. Belangrijke definities en begrippen

- **Rekenproblemen:** Problemen die kinderen ondervinden bij het leren van rekenen, vaak zichtbaar in een achterblijvende ontwikkeling van rekenvaardigheden t.o.v. leeftijdsgenoten.
 - **Dyscalculie:** Een specifieke leerstoornis die zich uit in hardnekkige problemen met het leren en toepassen van rekenvaardigheden, ondanks normale intelligentie en adequate instructie.
 - **Signaleren:** Het vroegtijdig opmerken van (mogelijke) rekenproblemen bij kinderen, vaak door observatie, toetsen of leerlingvolgsystemen.
 - **Preventie:** Maatregelen die genomen worden om te voorkomen dat (ernstige) rekenproblemen ontstaan of verergeren.
 - **Remediëring:** Gericht ingrijpen om bestaande rekenproblemen te verminderen of op te lossen.
-

2. Kernconcepten en uitwerking

2.1 Signaleren van rekenproblemen

- **Waarom signaleren?**
 - Vroege herkenning voorkomt achterstanden en vergroot de kans op succesvolle interventie.
- **Hoe signaleren?**
 - Observatie in de klas (let op: tellen, getalbegrip, oplossingsstrategieën)
 - Gebruik van leerlingvolgsystemen en gestandaardiseerde toetsen
 - Gesprekken met ouders en collega's

2.2 Kenmerken van vroege rekenproblemen

- Moeite met tellen (vooruit/achteruit)
- Onvoldoende getalbegrip (bijv. niet weten dat 5 groter is dan 3)
- Problemen met eenvoudige rekenhandelingen (optellen, aftrekken)
- Onvoldoende inzicht in hoeveelheden (subiteren)
- Trage ontwikkeling van rekenstrategieën

2.3 Risicofactoren

- Taalproblemen (belemmeren het leren van rekenbegrippen)
- Erfelijke aanleg (familie met dyscalculie)
- Weinig rekenervaring thuis
- Cognitieve beperkingen

2.4 Aanpak van vroege rekenproblemen

- **Preventieve maatregelen:**
 - Rijke rekenomgeving creëren

- Spelenderwijs oefenen met getallen en hoeveelheden
 - Differentiatie in instructie
 - **Remediërende maatregelen:**
 - Extra begeleiding in kleine groepjes
 - Gebruik van concreet materiaal (blokjes, telraam)
 - Herhaling en visuele ondersteuning
-

3. Voorbeelden uit de praktijk

- **Voorbeeld 1:**

Een kleuter die bij het tellen van blokjes steeds blokjes overslaat of dubbeltelt, kan een signaal zijn van een achterblijvend getalbegrip.
 - **Voorbeeld 2:**

Een leerling die bij het spel 'Wie heeft er meer?' niet kan aangeven welk groepje groter is, toont mogelijk onvoldoende inzicht in hoeveelheden.
-

4. Verbanden tussen concepten

- **Taal en rekenen:**

Kinderen met taalproblemen lopen vaak ook risico op rekenproblemen, omdat rekenbegrippen (zoals 'meer', 'minder', 'evenveel') talig zijn.
 - **Signaleren en remediëren:**

Vroegtijdig signaleren maakt het mogelijk om tijdig te remediëren en zo ernstige achterstanden te voorkomen.
 - **Leerlingvolgsysteem en interventie:**

Door het leerlingvolgsysteem kunnen leerkrachten gericht interventies plannen en de voortgang monitoren.
-

5. Praktische toepassingen

- **In de klas:**
 - Gebruik telpelletjes, sorteeroefeningen en rekenmateriaal dagelijks.
 - Observeer systematisch en noteer opvallendheden.
 - Werk samen met ouders om rekenactiviteiten thuis te stimuleren.
 - **Bij signalering:**
 - Zet vroegtijdig extra ondersteuning in bij signalen van achterstand.
 - Gebruik observatie-instrumenten en toetsen als leidraad.
-

6. Potentiële examenonderwerpen

- Definieer en herken vroege rekenproblemen.
 - Beschrijf het belang van vroegtijdig signaleren.
 - Noem en verklaar risicofactoren voor rekenproblemen.
 - Leg uit hoe preventie en remediëring in de praktijk vorm krijgen.
 - Geef voorbeelden van signalen van rekenproblemen in de kleuterklas.
 - Verklaar het verband tussen taalontwikkeling en rekenvaardigheid.
-

7. Oefenvragen met antwoorden

Vraag 1

Wat is het verschil tussen preventie en remediëring bij rekenproblemen?

Antwoord:

Preventie richt zich op het voorkomen van rekenproblemen door een rijke leeromgeving en vroegtijdige ondersteuning. Remediëring is gericht op het aanpakken van bestaande problemen door extra begeleiding en gerichte interventies.

Vraag 2

Noem drie signalen die kunnen wijzen op vroege rekenproblemen bij kleuters.

Antwoord:

- Moeite met tellen (bijvoorbeeld blokjes overslaan)
 - Onvoldoende getalbegrip (niet weten welk getal groter is)
 - Problemen met eenvoudige rekenhandelingen (optellen/afrekken)
-

Vraag 3

Waarom is het belangrijk om rekenproblemen vroeg te signaleren?

Antwoord:

Vroegtijdig signaleren vergroot de kans op succesvolle interventie en voorkomt dat achterstanden groter worden.

Vraag 4

Leg uit hoe taalproblemen kunnen bijdragen aan rekenproblemen. Geef een voorbeeld.

Antwoord:

Taalproblemen bemoeilijken het begrijpen van rekenbegrippen zoals 'meer', 'minder' of 'evenveel'. Een kind dat deze woorden niet begrijpt, kan moeite hebben met het vergelijken van hoeveelheden.

Vraag 5

Welke rol speelt het leerlingvolgsysteem bij het signaleren van rekenproblemen?

Antwoord:

Studiegids Deel 19/37: Inspelen op Talige Onderwijsbehoeften van Kleuters

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en hun uitwerking
 3. Voorbeelden ter verduidelijking
 4. Verbanden tussen concepten
 5. Praktische toepassingen
 6. Potentiële examenonderwerpen
 7. Oefenvragen met antwoorden
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Onderwijsbehoefte

- **Definitie:** De ondersteuning, aanpassingen en begeleiding die een kind nodig heeft om zich optimaal te ontwikkelen binnen het onderwijs.
- **Voorbeeld:** Een kleuter met een taalachterstand heeft behoefte aan extra taalstimulatie.

Zorgcontinuüm

- **Definitie:** Model dat de verschillende niveaus van zorg in het onderwijs beschrijft (brede basiszorg, verhoogde zorg, uitbreiding van zorg).
- **Voorbeeld:** Eerst wordt basiszorg geboden aan alle kinderen, bij problemen volgt verhoogde zorg.

Screeningsinstrument

- **Definitie:** Een gestandaardiseerd hulpmiddel om snel en systematisch na te gaan of een kind risico loopt op ontwikkelingsproblemen, zoals taalstoornissen.
- **Voorbeeld:** De CELF-Preschool screener.

Kindvolgsysteem (KVS)

- **Definitie:** Een systeem waarmee de ontwikkeling van kinderen op verschillende domeinen (zoals taal) systematisch wordt gevolgd.
- **Voorbeeld:** Het registreren van de taalontwikkeling in een digitaal leerlingvolgsysteem.

Objectieve criteria

- **Definitie:** Meetbare, vastgelegde kenmerken of gedragingen die gebruikt worden om observatiegegevens te registreren.
 - **Voorbeeld:** "Het kind gebruikt zinnen van minimaal drie woorden."
-

2. Kernconcepten in Detail

2.1 Talige Onderwijsbehoeften in Kaart Brengen

- Observatie en analyse van het taalgedrag van kleuters.
- Gebruik maken van screeningsinstrumenten en kindvolgsystemen.
- Objectieve registratie van observatiegegevens.

2.2 Kritische Analyse van Instrumenten

- **Opbouw:** Welke onderdelen bevat het instrument?
- **Werkwijze:** Hoe wordt het instrument afgenomen? Hoe worden de gegevens geïnterpreteerd?
- **Visie:** Welke opvattingen over taalontwikkeling liggen aan de basis?

2.3 Formuleren van Ondersteuningsbehoeften en Doelen

- Op basis van verzamelde data individuele doelen opstellen.
- Doelen zijn SMART geformuleerd (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden).

2.4 Toepassen van Kennis in Casussen

- Herkennen van beperkingen en behoeften in praktijksituaties.
- Passende ondersteuning bieden.

3. Concrete Voorbeelden

- **Screeningsinstrument:** Je gebruikt de 'Taalstandaard Kleuters' om te bepalen of een kind voldoende woordenschat heeft voor zijn leeftijd.
- **Objectieve registratie:** Je noteert: "Kind benoemt vijf kleuren correct."
- **Individueel doel:** "Binnen drie maanden gebruikt het kind zinnen van vier woorden tijdens kringgesprekken."

4. Verbanden Tussen Concepten

- **Screening → Observatie → Registratie → Analyse → Ondersteuningsbehoefte → Doelstelling → Aanpak**
- Een goed gekozen screeningsinstrument levert objectieve gegevens op, die via het kindvolgsysteem geanalyseerd worden. Op basis hiervan formuleer je individuele doelen en bepaal je de aanpak.

5. Praktische Toepassingen

- Gebruik van observatieformulieren tijdens dagelijkse activiteiten.
- Regelmatig overleg met collega's over observatiegegevens.
- Aanpassen van activiteiten aan de individuele taalbehoeften van kleuters.
- Oudergesprekken voeren op basis van geregistreerde observaties.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat een screeningsinstrument is en hoe je het kritisch analyseert.
- Beschrijven hoe je objectieve observatiegegevens registreert.
- Voorbeelden geven van het formuleren van individuele doelen.
- Casus uitwerken: van observatie tot ondersteuningsplan.
- Verband uitleggen tussen zorgcontinuüm en individuele ondersteuning.

7. Oefenvragen (Vraag & Antwoord)

Kennisvragen

1. Wat is het verschil tussen een screeningsinstrument en een kindvolgsysteem?

Antwoord:

Een screeningsinstrument is een eenmalig, gestandaardiseerd hulpmiddel om snel te bepalen of een kind risico loopt op ontwikkelingsproblemen. Een kindvolgsysteem is een doorlopend systeem waarin de ontwikkeling van een kind op verschillende domeinen wordt gevolgd en geregistreerd.

2. Noem drie objectieve criteria die je kunt gebruiken bij het observeren van taalontwikkeling.

Antwoord:

- Het aantal woorden dat een kind correct gebruikt.
- Het aantal zinnen van minimaal drie woorden dat een kind vormt.
- Het correct benoemen van kleuren of voorwerpen.

3. Waarom is het belangrijk om observatiegegevens objectief te registreren?

Antwoord:

Objectieve registratie voorkomt subjectieve interpretatie, zorgt voor betrouwbare gegevens en maakt het mogelijk om de ontwikkeling van een kind goed te volgen en te vergelijken.

Toepassingsvragen

4. Stel: Je observeert dat een kleuter moeite heeft met het vormen van zinnen. Beschrijf het stappenplan van observatie tot het formuleren van een individueel doel.

Antwoord:

- Observeren en noteren van het taalgedrag met objectieve criteria.
- Gebruik maken van een screeningsinstrument om het probleem te bevestigen.
- Registreren van de gegevens in het kindvolgsysteem.
- Analyseren van de gegevens om de ondersteuningsbehoefte te bepalen.
- Formuleren van een SMART-doel, bijvoorbeeld: "Binnen twee maanden gebruikt het kind zinnen van drie woorden in de klas."

5. Geef een voorbeeld van hoe je rekening houdt met een kleuter met een specifieke talige beperking tijdens een kringactiviteit.

Antwoord:

Je stelt eenvoudige, gesloten vragen aan het kind, geeft extra tijd om te antwoorden, gebruikt visuele ondersteuning (plaatjes), en moedigt het kind aan om met gebaren of korte zinnen te reageren.

8. Visuele Structuur

Schematisch overzicht: Van observatie tot ondersteuning

graph TD; A[Observatie] --> B[Screening]; B --> C[Objectieve registratie]; C --> D[Analyse]; D --> E[Ondersteuningsbehoefte]; E --> F[Individueel doel]; F --> G[Aanpak/Interventie];

Samenvatting

- Goed onderwijs begint met goed observeren en registreren.
- Gebruik objectieve criteria en betrouwbare instrumenten.
- **Analyse

Studiegids Deel 20/37: Verhoogde Zorg voor Taal- en Spraakontwikkeling bij Kleuters

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en verbanden
3. Voorbeelden uit de praktijk
4. Praktische toepassingen
5. Potentiële examenonderwerpen
6. Oefenvragen met antwoorden
7. Leerdoelen-checklist

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Taalachterstand

- **Definitie:** Een kind ontwikkelt taal op een normaal patroon, maar trager dan leeftijdsgenoten. De achterstand kan worden ingehaald met extra ondersteuning.
- **Let op:** Bij meertalige kinderen wordt vaak gesproken over een 'achterstand in het Nederlands', niet per se een algemene taalachterstand.

Taalontwikkelingsstoornis (TOS)

- **Definitie:** Een blijvende stoornis in taalverwerking en/of taalproductie (ook bekend als dysfasie of kinderafasie). Kenmerkt zich door hardnekkige problemen, ondanks intensieve begeleiding.
- **Voorbeelden:** Niet spreken (mutisme), woordvindingsproblemen, syntactische problemen.

Mutisme

- **Definitie:** Het volledig niet spreken, ondanks het vermogen om te spreken.

Alarmsignalen

- **Definitie:** Gedragingen of kenmerken die wijzen op mogelijke spraak- of taalproblemen bij kleuters.
-

2. Kernconcepten en Verbanden

Waarom is vroegtijdig opsporen belangrijk?

- **Vroege signalering** voorkomt verdere achterstanden in taal, lezen, schrijven en rekenen.
- **Sociaal-emotionele gevolgen:** Problemen in taalontwikkeling kunnen leiden tot sociale isolatie, teruggetrokken gedrag, impulsiviteit of agressiviteit.
- **Ouder-kind-interactie:** Taalproblemen kunnen deze verstoren, wat de ontwikkeling verder kan belemmeren.
- **Taal en denken:** Taal is essentieel voor denkontwikkeling; problemen hierin kunnen tot bredere leerproblemen leiden.

Typen taalproblemen

- **Normale taalontwikkeling:** Kind volgt het verwachte ontwikkelingspatroon.
- **Taalachterstand:** Vertraagde, maar inhaalbare ontwikkeling.
- **Taalontwikkelingsstoornis (TOS):** Blijvende, hardnekkige problemen.

Verbanden

- **Taalproblemen ↔ Sociaal gedrag:** Moelijkheden in taal beïnvloeden sociale contacten.
 - **Taalproblemen ↔ Schoolse vaardigheden:** Zwakke taalontwikkeling verhoogt risico op lees-, schrijf- en rekenproblemen.
-

3. Voorbeelden uit de Praktijk

- **Voorbeeld 1:** Een kleuter die moeite heeft met het onthouden van nieuwe woorden, ondanks extra uitleg en herhaling.
 - **Voorbeeld 2:** Een kind dat niet praat in de klas (mutisme), maar thuis wel spreekt.
 - **Voorbeeld 3:** Een meertalig kind dat in het Nederlands achterloopt, maar in de thuistaal goed functioneert.
-

4. Praktische Toepassingen

- **Screeningsinstrumenten:** Gebruik observatielijsten en taaltoetsen om problemen vroegtijdig te signaleren.
 - **Differentiatie:** Pas instructie en begeleiding aan op het niveau van het kind.
 - **Samenwerking:** Overleg met ouders, logopedisten en intern begeleiders bij zorgen.
 - **Preventie:** Stimuleer rijke taalomgeving, bied veel interactie en woordenschatuitbreiding aan.
 - **Remediëring:** Gerichte interventies zoals extra woordenschattraining, kleine groepjes, individuele begeleiding.
-

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen taalachterstand en TOS.
 - Omschrijven van alarmsignalen bij spraak- en taalproblemen.
 - Het belang van vroegtijdig signaleren toelichten.
 - Praktische voorbeelden geven van differentiatie bij taalproblemen.
 - Verbanden leggen tussen taalontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling.
-

6. Oefenvragen met Antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Wat is een kenmerk van een taalachterstand?

- A. Het is blijvend, ondanks intensieve begeleiding
- B. Het kan worden ingehaald met extra ondersteuning
- C. Het komt alleen voor bij meertalige kinderen
- D. Het heeft geen invloed op sociaal gedrag

Antwoord: B

2. Welk gevolg kan een niet-gesignaleerde taalontwikkelingsstoornis hebben?

- A. Verbeterde rekenvaardigheden
- B. Sociaal-emotionele problemen
- C. Snellere taalontwikkeling
- D. Geen invloed op de schoolprestaties

Antwoord: B

Open Vragen

3. Noem twee alarmsignalen die kunnen wijzen op een spraak- of taalprobleem bij een kleuter.

Antwoord:

- Moeite met het verwerven van nieuwe woorden
- Onvloeiend spreken of slecht verstaanbaar zijn

4. Leg het verschil uit tussen een taalachterstand en een taalontwikkelingsstoornis (TOS).

Antwoord:

Een taalachterstand is een vertraagde, maar inhaalbare taalontwikkeling, vaak door extra ondersteuning. Een TOS is een blijvende stoornis in taalverwerking of -productie, waarbij problemen hardnekkig zijn, ondanks intensieve begeleiding.

5. Waarom is het belangrijk om taalproblemen vroegtijdig te signaleren?

Antwoord:

Vroegtijdige signalering voorkomt verdere achterstanden in taal, lezen, schrijven en rekenen, en voorkomt sociaal-emotionele problemen.

7. Leerdoelen-Checklist

Gebruik deze checklist om te controleren of je de stof beheerst:

- ☐ Ik kan de begrippen taalachterstand, TOS en mutisme uitleggen.
- ☐ Ik herken alarmsignalen van spraak- en taalproblemen bij kleuters.
- ☐ Ik begrijp het belang van vroegtijdig signaleren van taalproblemen.
- ☐ Ik kan voorbeelden geven van differentiatie en remediëring in de klas.
- ☐ Ik kan verbanden leggen tussen taalontwikkeling en andere ontwikkelingsgebieden.
- ☐ Ik weet welke praktische stappen ik als leerkracht kan ondernemen bij signalering van problemen.

Tip voor zelfstudie:

Beantwoord de oefenvragen zonder naar de antwoorden te kijken. Controleer daarna je antwoorden en vul je kennis aan waar nodig.

Visuele structuur:

- Gebruik kleurcodes of markeerstiften om definities, voorbeelden en verbanden te onderscheiden.
- Maak een mindmap van de verschillende typen taalproblemen en hun gevolgen.
- Zet de checklist op een zichtbare plek tijdens het studeren.

Einde studiegids Deel 20/37

Studiegids Deel 21/37: Taalstoornissen en hun Impact op het Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en voorbeelden
 3. Verbanden en praktische toepassingen
 4. Potentiële examenonderwerpen
 5. Oefenvragen met antwoorden
-

1. Belangrijke definities en begrippen

Taalontwikkelingsstoornis (TOS)

- **Definitie:** Een stoornis waarbij de taalontwikkeling bij een kind vertraagd of afwijkend verloopt, zonder duidelijke oorzaak zoals gehoorproblemen of verstandelijke beperking.
- **Belang:** Kan leiden tot onderschatting van intelligentie en gemiste kansen in de schoolloopbaan.

Stotteren

- **Definitie:** Een spraakstoornis waarbij de vloeiendheid van het spreken wordt onderbroken door herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken, lettergrepen of woorden.
- **Prevalentie:** Ongeveer 5% van de kinderen tussen 2 en 9 jaar stottert tijdelijk; bij 1% wordt het een blijvende handicap.

Articulatiestoornissen

- **Fonetische articulatiefouten:** Motorische problemen bij het vormen van klanken (bv. lispelen, problemen met de -r of -sch-).
- **Fonologische articulatiefouten:** Problemen met het toepassen van klankregels, zoals het vereenvoudigen van woorden (bv. klanken weglaten of vervangen).

Fonologisch bewustzijn

- **Definitie:** Het vermogen om klanken in woorden te herkennen en te manipuleren (bv. rijmen, lettergrepen splitsen).
 - **Belang:** Moeilijkheden hiermee zijn een voorspeller voor dyslexie.
-

2. Kernconcepten en voorbeelden

2.1 Impact van taalstoornissen op schoolprestaties

- **Onderzoek (Miniscalco, 2006):** Kinderen met een niet-overwonnen TOS op 6-jarige leeftijd hebben meestal een blijvende stoornis, met negatieve gevolgen voor schoolprestaties en gedrag.
- **Voorbeeld:** Een kind met TOS wordt ten onrechte als minder intelligent gezien, waardoor het minder wordt gestimuleerd.

2.2 Gedragsproblemen door communicatieproblemen

- **Verband:** Communicatieproblemen kunnen leiden tot frustratie, onzekerheid en gedragsproblemen, die toenemen met de leeftijd.
- **Aanbeveling:** Multidisciplinaire follow-up is noodzakelijk.

2.3 Stotteren en de rol van de omgeving

- **Uitlokkende factoren (Boey, 2002):**
 - Tijdsdruk, ongeduld, drukke of luide omgeving.
 - Emotionele spanning (angst, onzekerheid) verhoogt kans op stotteren.
- **Voorbeeld:** Een kleuter die onder druk snel moet antwoorden, gaat meer stotteren.
- **Praktijk:** Leerkrachten kunnen de vicieuze cirkel doorbreken door een veilig klimaat te creëren en stotteren bespreekbaar te maken.

2.4 Articulatiestoornissen

- **Fonetisch:** Motorisch probleem, bv. lispelen.
- **Fonologisch:** Vereenvoudigen van spraak, bv. 'tat' i.p.v. 'kat'. Normaal tot 3 jaar, daarna stoornis.
- **Belang:** Fonologische fouten beïnvloeden lees- en schrijfontwikkeling sterk → tijdige verwijzing naar logopedist is cruciaal.

2.5 Moeilijkheden met voorbereidende leesvaardigheden

- **Fonologisch bewustzijn:** Moeilijkheden met rijmen of lettergrepen splitsen voorspellen dyslexie.
 - **Voorbeeld:** Een kind dat niet kan rijmen of woorden niet in klanken kan splitsen, loopt risico op leesproblemen.
-

3. Verbanden en praktische toepassingen

- **Taalstoornissen ↔ Schoolprestaties:** Taalstoornissen kunnen leiden tot onderschatting van het kind en lagere schoolprestaties.
 - **Communicatieproblemen ↔ Gedragsproblemen:** Onverwerkte communicatieproblemen vergroten kans op gedragsproblemen.
 - **Articulatiefouten ↔ Leesontwikkeling:** Vooral fonologische fouten zijn risicofactoren voor latere lees- en schrijfproblemen.
 - **Rol van de leerkracht:** Leerkracht kan preventief werken door een veilig klimaat te creëren, signalen te herkennen en tijdig door te verwijzen.
-

4. Potentiële examenonderwerpen

- Uitleggen wat een taalontwikkelingsstoornis is en welke gevolgen deze heeft.
 - Oorzaken en gevolgen van stotteren bij jonge kinderen.
 - Verschil tussen fonetische en fonologische articulatiefouten + voorbeelden.
 - Het belang van fonologisch bewustzijn en de relatie met dyslexie.
 - Praktische rol van de leerkracht bij signaleren en begeleiden van kinderen met taalstoornissen.
-

5. Oefenvragen met antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Wat is een belangrijk verschil tussen fonetische en fonologische articulatiefouten?

- A. Fonetische fouten zijn grammaticaal, fonologische fouten zijn motorisch
- B. Fonetische fouten zijn motorisch, fonologische fouten zijn vereenvoudigingsprocessen
- C. Fonetische fouten zijn normaal na 3 jaar, fonologische niet
- D. Er is geen verschil

Antwoord: B

2. Welke factor voorspelt een verhoogde kans op dyslexie?

- A. Moeilijkheden met fonologisch bewustzijn
- B. Moeilijkheden met rekenen
- C. Moeilijkheden met motoriek
- D. Moeilijkheden met gedrag

Antwoord: A

Open vragen

3. Leg uit waarom het belangrijk is om kinderen met een taalontwikkelingsstoornis tijdig te signaleren en te begeleiden.

Antwoord:

Omdat een niet-onderkende TOS kan leiden tot onderschatting van de intelligentie van het kind, waardoor het minder kansen krijgt en zijn potentieel niet volledig benut. Daarnaast nemen gedragsproblemen toe met de leeftijd en is de kans op volledig herstel kleiner naarmate het kind ouder wordt. Tijdige signalering en begeleiding kunnen deze negatieve gevolgen beperken.

4. Geef een voorbeeld van hoe een leerkracht een kind dat stottert kan ondersteunen in de klas.

Antwoord:

De leerkracht kan een rustig en veilig klimaat creëren door het kind de tijd te geven om te spreken, niet te onderbreken of te corrigeren tijdens het stotteren, en stotteren bespreekbaar te maken met de klas zodat het kind zich geaccepteerd voelt.

Waar/Niet waar

5. Waar of niet waar: Fonologische articulatiefouten zijn altijd een teken van een stoornis, ongeacht de leeftijd van het kind.

Antwoord: Niet waar

Studiegids Deel 22/37: Heugen en benoemsnelheid, Taalontwikkelingsproblemen bij Kleuters

Overzicht & Leerdoelen

Na bestudering van dit deel kun je:

- De belangrijkste oorzaken van taalachterstand bij kleuters benoemen en toelichten.
- Het verschil uitleggen tussen een taalachterstand en een taalstoornis.
- De kenmerken van dyslexie en (specifieke) taalontwikkelingsstoornis ((S)TOS) herkennen.
- Verbanden leggen tussen taalontwikkeling en andere ontwikkelingsdomeinen.
- Praktische implicaties voor het kleuteronderwijs formuleren.

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Dyslexie

- **Definitie:** Een specifieke leerstoornis die zich uit in hardnekkige problemen met lezen, spellen en benoemsnelheid, ondanks normaal onderwijs en voldoende intelligentie.
- **Kernsymptomen:** Moeite met letterkennis, leesaccuratesse, leessnelheid, spelling.

Fonologische Vaardigheden

- **Definitie:** Het vermogen om klanken in woorden te onderscheiden, te manipuleren en te onthouden.
- **Belang:** Essentieel voor het leren lezen en spellen.

Taalachterstand

- **Definitie:** Een vertraging in de taalontwikkeling t.o.v. leeftijdsgenoten, veroorzaakt door externe of interne factoren.
- **Niet hetzelfde als:** Taalstoornis (zie hieronder).

Taalstoornis / (Specifieke) Taalontwikkelingsstoornis ((S)TOS)

- **Definitie:** Een hardnekkige, ernstige spraak- en/of taalachterstand zonder duidelijke oorzaak (zoals gehoorverlies, motorische problemen, etc.).
- **Andere namen:** Dysfasie, kinderafasie.

2. Kernconcepten en Oorzaken van Taalachterstand

2.1. Oorzaken van Taalachterstand (6 Factoren)

1. Gehoorproblemen

- Vb: Middenoorontstekingen → tijdelijk gehoorverlies → problemen met klankonderscheiding en spraakontwikkeling.

2. Motorische problemen

- Vb: Hersenaandoeningen, afwijkingen aan spraakorganen → problemen met de productie van spraak.

3. Leer- of intelligentieniveau

- Vb: Lager algemeen leervermogen → trager taalverwervingsproces, hardnekkige fouten.

4. Emotionele ontwikkeling

- Vb: Onzekerheid, ongelukkig voelen, autisme → minder spreken, moeite met contact.

5. Taalinput

- Vb: Weinig stimulerende omgeving, weinig interactie → minder taalontwikkeling.

6. Meertaligheid

- Vb: Ongestructureerde meertaligheid → achterstand in het Nederlands, maar niet per se een algemene taalachterstand.

Voorbeeld

- Een kind met frequente oorontstekingen hoort minder goed en spreekt daardoor onduidelijk. Dit kan leiden tot een taalachterstand.

2.2. Taalstoornis ((S)TOS)

- **Kenmerken:**
 - Begrip van taal is beter dan de eigen taalproductie.
 - Problemen met vloeiend spreken (woordvindingsproblemen).
 - Ernstige, hardnekkige achterstand zonder duidelijke oorzaak.
- **Diagnose:** Multidisciplinair team.

Voorbeeld

- Een kleuter begrijpt instructies goed, maar kan zelf nauwelijks zinnen vormen of woorden vinden.

3. Verbanden tussen Concepten

- **Taalontwikkeling ↔ Sensorimotorische ontwikkeling:** Problemen met motoriek kunnen spraak beïnvloeden.
- **Taalontwikkeling ↔ Sociaal-emotionele ontwikkeling:** Emotionele problemen kunnen tot minder taalgebruik leiden.
- **Taalachterstand ≠ Taalstoornis:** Taalachterstand heeft een aanwijsbare oorzaak, taalstoornis niet.

4. Praktische Toepassingen in het Kleuteronderwijs

- **Vroegtijdige signalering:** Herken tijdig risicofactoren (gehoor, motoriek, input).
- **Stimuleren van fonologische vaardigheden:** Spelletjes met rijmen, klanken herkennen.
- **Aandacht voor meertaligheid:** Structuur bieden, thuistaal waarderen.
- **Samenwerking met ouders en specialisten:** Bij vermoeden van (S)TOS doorverwijzen.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Oorzaken van taalachterstand kunnen benoemen en toelichten.
- Verschil tussen taalachterstand en taalstoornis uitleggen.
- Kenmerken van dyslexie en (S)TOS herkennen.
- Praktische adviezen formuleren voor het kleuteronderwijs.
- Verbanden leggen tussen taalontwikkeling en andere ontwikkelingsgebieden.

6. Oefenvragen (Vraag & Antwoord)

Meerkeuzevragen

1. Welke van onderstaande factoren is géén directe oorzaak van een taalachterstand?

- A. Gehoorproblemen
- B. Motorische beperkingen
- C. Onvoldoende taalaanbod
- D. Meertaligheid zonder achterstand in de thuistaal

Antwoord: D

2. Wat is een belangrijk kenmerk van een (specifieke) taalontwikkelingsstoornis ((S)TOS)?

- A. Het kind heeft altijd gehoorproblemen
- B. Het kind begrijpt meer dan het zelf kan zeggen
- C. Het kind spreekt meerdere talen
- D. Het kind heeft alleen problemen met spelling

Antwoord: B

Open Vragen

3. Leg uit waarom het belangrijk is om fonologische vaardigheden in de kleuterklas te stimuleren.

Antwoord:

Fonologische vaardigheden zijn essentieel voor het leren lezen en spellen. Door deze vaardigheden vroeg te stimuleren, kunnen problemen zoals dyslexie en taalachterstanden deels voorkomen of verminderd worden.

4. Noem twee verschillen tussen een taalachterstand en een taalstoornis.

Antwoord:

- Een taalachterstand heeft een aanwijsbare oorzaak (zoals gehoorproblemen), een taalstoornis niet.
- Bij een taalstoornis is de achterstand hardnekkig en ernstig, terwijl een taalachterstand tijdelijk kan zijn en kan verbeteren als de oorzaak wordt aangepakt.

Stelling (Waar/Niet waar)

5. Een kind dat thuis Turks spreekt en op school moeite heeft met Nederlands, heeft altijd een taalachterstand.

Antwoord: Niet waar. Dit kan ook gaan om een meertalige leerling met een achterstand in het Nederlands, maar zonder algemene taalachterstand.

7. Samenvattende Tabel: Oorzaken van Taalachterstand

Factor	Voorbeeld/Gevolg
Gehoor	Middenoorontsteking → spraak onduidelijk
Motoriek	

Studiegids Deel 23/37: Taalontwikkelingsstoornissen bij jonge kinderen (focus op dysfasie)

1. Belangrijke Definities & Begrippen

Dysfasie (Specifieke Taalontwikkelingsstoornis)

- **Definitie:** Een neurobiologische stoornis waarbij het kind ernstige en hardnekkige problemen heeft met het begrijpen en/of produceren van taal, terwijl het gehoor, de intelligentie en het onderwijs voldoende zijn.
- **Kenmerken:** Problemen met vloeiendheid, woordvindingsproblemen, moeite met dialogen, verhaalopbouw, zinsbouw en woordvorming.

Dyspraxie

- **Definitie:** Een motorische ontwikkelingsstoornis waarbij het plannen en uitvoeren van bewegingen moeilijk is.
- **Relatie met dysfasie:** Komt vaak samen voor; kinderen kunnen moeite hebben met fijne motoriek (bv. knopen, knippen) en spraakmotoriek.

Exclusiviteitscriterium

- **Definitie:** De taalproblemen kunnen niet volledig verklaard worden door andere factoren zoals gehoorproblemen, lage intelligentie, onvoldoende onderwijs of gezinsproblemen.

2. Kernconcepten

A. Kenmerken van taalproblemen bij dysfasie

- Grote problemen in vloeiendheid door **woordvindingsproblemen**.
- Moeite met **dialogen** en het beantwoorden van directe vragen.
- Problemen met het **verbinden van elementen uit een verhaal** (chronologie).
- Vaak ook **zinsbouw- en woordvormproblemen**.

B. Criteria voor een stoornis

1. **Ernstige uitval:** Kind behoort tot de 10% zwakste leeftijdsgenoten op het gebied van taal.
2. **Hardnekkige uitval:** Beperkte vooruitgang ondanks minstens 6 maanden intensieve, deskundige begeleiding.
3. **Exclusiviteitscriterium:** Uitval niet verklaarbaar door andere factoren.

C. Observatie en signalering

- Observeer het kind in verschillende contexten (klas, thuis, met leeftijdsgenoten).
- Vergelijk met normale taalontwikkeling (zie Groninger Minimum Spreeknormen).
- Gebruik observatie-instrumenten zoals het zorgwerkboek van Marc Boone.

D. Groninger Minimum Spreeknormen (GMS)

- **1 jaar:** Veel en gevarieerd brabbelen.
 - **1,5 jaar:** Minstens 5 woorden zeggen.
 - **2 jaar:** Zinnen van 2 woorden.
 - **3 jaar:** 3-5 woorduitingen, 50-75% verstaanbaar.
 - **4 jaar:** Enkelvoudige zinnen, 75-90% verstaanbaar.
 - **5 jaar:** Goed gevormde samengestelde zinnen, goed verstaanbaar.
-

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:** Een kind van 4 jaar kan alleen losse woorden zeggen en heeft moeite met het maken van zinnen. Dit wijkt af van de norm (enkelvoudige zinnen, 75-90% verstaanbaar).
 - **Voorbeeld 2:** Een kind praat nauwelijks tegen de leerkracht, maar wel met klasgenoten. Dit wijst mogelijk niet op een taalstoornis, maar op selectief mutisme of verlegenheid.
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Taalproblemen en motoriek:** Dysfasie komt vaak samen voor met dyspraxie; beide kunnen invloed hebben op de communicatie en het sociaal functioneren van het kind.
 - **Sociaal-emotionele gevolgen:** Moeite met taal kan leiden tot frustratie, sociaal isolement of gedragsproblemen.
 - **Diagnostiek en begeleiding:** Vroegtijdige signalering en juiste doorverwijzing zijn essentieel voor een goede ontwikkeling.
-

5. Praktische Toepassingen

- **Observatie:** Systematisch observeren in verschillende situaties.
 - **Gebruik van GMS:** Toepassen om te bepalen of doorverwijzing nodig is.
 - **Samenwerking:** Overleg met logopedist, ouders en andere betrokkenen.
 - **Individuele doelen:** Opstellen van doelen op maat, bijvoorbeeld met het zorgwerkboek van Marc Boone.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat dysfasie is en de belangrijkste kenmerken benoemen.
 - De criteria voor het vaststellen van een taalontwikkelingsstoornis toepassen op een casus.
 - De Groninger Minimum Spreeknormen kunnen toepassen op een praktijkvoorbeeld.
 - Verschil uitleggen tussen taalproductie en taalbegrip.
 - Verbanden leggen tussen taalproblemen en sociaal-emotionele ontwikkeling.
-

7. Oefenvragen (met antwoorden)

Meerkeuzevragen

1. Welke van de volgende kenmerken hoort NIET bij dysfasie?

- A. Problemen met woordvindingsproblemen
- B. Moeite met dialogen
- C. Slechtziendheid
- D. Problemen met zinsbouw

Antwoord: C

2. Wat wordt bedoeld met het exclusiviteitscriterium?

- A. De taalproblemen zijn ernstig
- B. De taalproblemen zijn hardnekkig
- C. De taalproblemen kunnen niet volledig verklaard worden door andere factoren
- D. De taalproblemen zijn tijdelijk

Antwoord: C

Open Vragen

3. Beschrijf het verschil tussen ernstige en hardnekkige uitval bij taalontwikkelingsstoornissen.

Antwoord:

- Ernstige uitval betekent dat het kind tot de 10% zwakste van zijn leeftijdsgroep behoort op het gebied van taal.
- Hardnekkige uitval betekent dat er ondanks langdurige, frequente en deskundige begeleiding weinig vooruitgang is.

4. Geef een voorbeeld van een observatie die kan helpen bij het signaleren van een taalprobleem.

Antwoord:

Een kind van 3 jaar produceert alleen losse woorden en is minder dan 50% verstaanbaar, terwijl de norm 3-5 woorduitingen en 50-75% verstaanbaarheid is.

Stelling: Juist of Onjuist

5. Een kind dat niet voldoet aan de Groninger Minimum Spreeknormen moet altijd direct worden doorverwezen naar een logopedist.

Antwoord: Onjuist. De normen geven een indicatie; verdere observatie en overleg zijn nodig voor een definitieve beslissing.

8. Visuele Structuur

Overzichtstabel: Groninger Minimum Spreeknormen

Leeftijd	Spreeknormen
1 jaar	Veel en gevarieerd brabbelen
1,5 jaar	Minstens 5 woorden, vorm mag onvolledig zijn
2 jaar	Zinnen van 2 woorden, onvolledige woordopbouw
3 jaar	3-5 woorduitingen, 50-75% verstaanbaar
4 jaar	Enkel

Studiegids Deel 24/37: Observatie en Toetsing van Spraak- en Taalontwikkeling bij Kleuters

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en hun uitwerking
3. Voorbeelden uit de praktijk
4. Verbanden tussen concepten
5. Praktische toepassingen
6. Potentiële examenonderwerpen
7. Oefenvragen en antwoorden
8. Checklist: Beheers ik de stof?

1. Belangrijke definities en begrippen

- **Spraak- en taalontwikkeling:** Het proces waarbij jonge kinderen leren spreken en taal begrijpen en gebruiken.
- **Observatiewijzer:** Een instrument waarmee de taalontwikkeling van kleuters systematisch geobserveerd en genoteerd wordt, zonder formele toetsing.
- **Taalvaardigheidstoets:** Een formele test om het niveau van taalvaardigheid van een kind vast te stellen.
- **Meertalige kleuters:** Kinderen die opgroeien met meer dan één taal.
- **Checklist Signalen bij Meertalige Leerlingen:** Hulpmiddel om signalen van mogelijke taalontwikkelingsproblemen bij meertalige kinderen te herkennen.
- **Fonemisch bewustzijn:** Het besef dat woorden uit afzonderlijke klanken (fonemen) bestaan.

2. Kernconcepten en hun uitwerking

2.1 Kritieke leeftijdsfasen in taalontwikkeling

- **3-4 jaar:** Kind kan nog geen kleine zinnnetjes maken; spraak is grotendeels onverstaanbaar.
- **4-4,5 jaar:** Kind kan geen verhaal of gebeurtenis vertellen; spraak is vaak nog onverstaanbaar.
- **5 jaar:** Kind kan nog geen goed gevormde zinnen produceren.

Belangrijk: De periode van 4-5 jaar is cruciaal:

- De basisperiode voor spraak- en taalontwikkeling loopt ten einde.
- Kinderen naderen de overgang naar het lager onderwijs.

2.2 Observatie-instrumenten

- **Observatiewijzers:** Niet gekoppeld aan formele toetsmomenten; observeren in natuurlijke situaties (spel, opdrachten).
- **Voorbeelden van observatiewijzers:**
 - Observatielijst taalvaardigheid (Centrum voor Taal en Onderwijs)
 - TOK! Taalontwikkeling kleuters
 - CombiList
 - Observatielijsten bij Puk & Ko en Ik & Ko
 - Checklist taalgedrag Schatkist
 - Werkmap fonemisch bewustzijn
 - Kwik- Kijk wat ik kan!
 - Praatjes peilen

2.3 Taalvaardigheidstoetsen

- Belangrijk om de mate van taalachterstand vast te stellen.
- Vroegtijdige detectie maakt gerichte ondersteuning mogelijk.
- Veel kleuters starten het lager onderwijs met een taalachterstand, wat hun verdere schoolprestaties beïnvloedt.

3. Voorbeelden uit de praktijk

- **Observatievoorbeeld:** Tijdens vrij spel observeert de leerkracht dat een 4-jarige kleuter nog geen volledige zinnen maakt en vaak onverstaanbaar is. De leerkracht vult een observatielijst in om de ontwikkeling te volgen.
- **Gebruik van checklist:** Bij een meertalige kleuter die moeite heeft met het vertellen van een verhaal, wordt de Checklist Signalen bij Meertalige Leerlingen gebruikt om te bepalen of verder onderzoek nodig is.

4. Verbanden tussen concepten

- **Observatie en toetsing vullen elkaar aan:** Observaties geven een beeld van het dagelijks taalgebruik, terwijl toetsen het niveau objectief meten.
- **Vroege signalering** via observatielijsten en checklists maakt tijdige interventie mogelijk, wat essentieel is voor een succesvolle overgang naar het lager onderwijs.
- **Meertaligheid** vraagt om specifieke observatie-instrumenten, omdat taalontwikkeling anders kan verlopen dan bij eentalige kinderen.

5. Praktische toepassingen

- **Gebruik observatiewijzers** om in een veilige, natuurlijke setting de taalontwikkeling te volgen.
- **Vul checklists in** bij zorgen over taalontwikkeling, vooral bij meertalige kinderen.
- **Voer taalvaardigheidstoetsen uit** bij vermoeden van achterstand, om gerichte ondersteuning te bieden.
- **Werk samen met ouders:** Gebruik bijvoorbeeld de checklist thuissituatie en taalontwikkeling om informatie uit de thuissituatie te verzamelen.

6. Potentiële examenonderwerpen

- Beschrijf het belang van de leeftijd van 4-5 jaar voor de taalontwikkeling.
- Leg het verschil uit tussen observatiewijzers en taalvaardigheidstoetsen.
- Noem drie observatie-instrumenten en licht hun gebruik toe.
- Verklaar waarom vroege signalering van taalachterstand belangrijk is.
- Bespreek de specifieke aandachtspunten bij meertalige kleuters.

7. Oefenvragen en antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Waarom is de leeftijd van 4-5 jaar zo belangrijk voor de taalontwikkeling?

- a. Omdat kinderen dan naar de middelbare school gaan
- b. Omdat de basisperiode voor spraak- en taalontwikkeling afloopt en de overgang naar het lager onderwijs nadert
- c. Omdat kinderen dan leren lezen

Antwoord: b

2. Wat is een voordeel van observatiewijzers?

- a. Ze zijn altijd formeel
- b. Ze meten alleen schriftelijke taal
- c. Ze kunnen in een veilige, natuurlijke omgeving worden ingezet

Antwoord: c

Open vragen

3. Noem twee instrumenten waarmee je de taalontwikkeling van kleuters kunt observeren en leg kort uit hoe ze werken.

Antwoord:

- Observatielijst taalvaardigheid: Leerkracht observeert en noteert dagelijks taalgebruik van het kind.
- TOK! Taalontwikkeling kleuters: Gericht op luisteren en spreken, via observatie tijdens spel en opdrachten.

4. Waarom is het belangrijk om bij meertalige kleuters specifieke checklists te gebruiken?

Antwoord: Omdat taalontwikkeling bij meertalige kinderen anders kan verlopen en specifieke signalen van mogelijke problemen anders geïnterpreteerd moeten worden.

Stelling: Juist of onjuist

5. Observatiewijzers zijn altijd gekoppeld aan een formeel toetsmoment.

Antwoord: Onjuist

8. Checklist: Beheers ik de stof?

- ☐ Kan ik uitleggen waarom de leeftijd van 4-5 jaar cruciaal is voor taalontwikkeling?
- ☐ Ken ik het verschil tussen observatiewijzers en taalvaardigheidstoetsen?
- ☐ Kan ik minimaal drie observatie-instrumenten noemen en hun functie toelichten?
- ☐ Begrijp ik het belang van vroege signalering van taalachterstand?
- ☐ Weet ik hoe ik bij meertalige kleuters

Studiegids Deel 25/37: Taalvaardigheidstesten in het Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en uitleg
3. Voorbeelden uit de praktijk
4. Verbanden tussen de concepten
5. Praktische toepassingen
6. Potentiële examenonderwerpen
7. Oefenvragen met antwoorden

1. Belangrijke definities en begrippen

• **Taalvaardigheidstest:**

Een instrument om de taalvaardigheid van kinderen systematisch te meten, meestal via gestandaardiseerde opdrachten.

• **Observatie-instrument:**

Een methode waarbij de taalvaardigheid van kinderen wordt beoordeeld door observatie van hun gedrag en prestaties in natuurlijke situaties, in plaats van via formele toetsing.

• **Percentielscore:**

Een statistische maat die aangeeft hoeveel procent van de normgroep even goed of slechter scoort dan het geteste kind.

2. Kernconcepten en uitleg

2.1 Doel van taalvaardigheidstesten

- In kaart brengen van de taalvaardigheid van kleuters.
- Signaleren van mogelijke risico's op latere leerproblemen.
- Bieden van handvatten voor verdere begeleiding of doorverwijzing.

2.2 Overzicht van veelgebruikte testen

A. TALK (Taalvaardigheidstoets Aanvang Laatste Kleuterklas)

- Meet taalvaardigheid bij de start van de laatste kleuterklas.
- Bestaat uit opdrachten waarbij kinderen op basis van voorgelezen tekstjes iets aanduiden op tekeningen.
- Afname in kleine groepjes (7-8 kinderen).

B. TAL (Taalvaardigheidstoets Aanvang Lager Onderwijs)

- Meet taalvaardigheid aan het einde van de laatste kleuterklas.
- Zelfde opzet als TALK, gericht op schooltaal.

C. KOBİ-TV (Kleuterobservatie-instrument Taalvaardigheid)

- Observatie-instrument voor de tweede kleuterklas.
- 27 opdrachten, oplopend in moeilijkheidsgraad.
- Gericht op natuurlijke observatie tijdens de klasactiviteiten.

D. TOETERS (TOetsboekje voor Taal-En Rekenvoorwaarden, Schrijfmotoriek en werkhouding)

- Meet voorbereidende vaardigheden voor lezen, schrijven en rekenen.
- Geeft percentielscores, waarmee risico's op leerproblemen gesignaleerd worden.
- Kinderen met lage scores krijgen extra opvolging of een herkansing (Kontrabastest).

E. Kontrabastest

- Herkansingstest voor kinderen met lage scores op TOETERS.
- Moeilijkheidsgraad ligt iets hoger.
- Peilt risico's bij overgang naar het eerste leerjaar.

3. Voorbeelden uit de praktijk

- **Voorbeeld TALK/TAL:**
Een kleuter krijgt een tekening te zien met verschillende objecten. De leerkracht leest: "Wijs de hond aan die onder de tafel ligt." Het kind zet een kruisje bij het juiste plaatje.
- **Voorbeeld KOBİ-TV:**
Tijdens het kringgesprek observeert de leerkracht of een kind een vraag begrijpt en een passend antwoord kan geven.
- **Voorbeeld TOETERS:**
Een kind krijgt de opdracht om een patroon na te tekenen (schrijfmotoriek) of eenvoudige rekenvaardigheden te tonen.

4. Verbanden tussen de concepten

- **Testen vs. Observatie:**
Testen (zoals TALK, TAL, TOETERS) zijn formeel en gestandaardiseerd, terwijl observatie-instrumenten (zoals KOBİ-TV) informeler zijn en geïntegreerd in het dagelijks klasgebeuren.
- **Percentielscores:**
Zowel bij TOETERS als bij andere testen worden scores vergeleken met een normgroep om risico's te signaleren.
- **Opvolging:**
Lage scores leiden tot extra opvolging, diepgaand onderzoek of een herkansing (Kontrabastest).

5. Praktische toepassingen

- **Signaleren van taalproblemen:**
Vroegtijdige detectie maakt gerichte ondersteuning mogelijk.

- **Doorverwijzing:**

Bij ernstige problemen kan een logopedist ingeschakeld worden voor diepgaander onderzoek (bv. CELF4, Schlichting, Reynell).

- **Afstemming onderwijs:**

Resultaten kunnen gebruikt worden om het onderwijsaanbod beter af te stemmen op de behoeften van de groep of het individuele kind.

6. Potentiële examenonderwerpen

- Verschillen tussen taalvaardigheidstesten en observatie-instrumenten.
 - Werkwijze en doel van TALK, TAL, KOBİ-TV, TOETERS en Kontrabastest.
 - Interpretatie van percentielscores.
 - Praktische implicaties van testresultaten voor het onderwijs.
 - Rol van logopedisten bij taaltesting.
-

7. Oefenvragen met antwoorden

Kennisvragen

1. Wat is het belangrijkste verschil tussen een taalvaardigheidstest en een observatie-instrument?

Antwoord:

Een taalvaardigheidstest is een gestandaardiseerd instrument met formele opdrachten, terwijl een observatie-instrument de taalvaardigheid beoordeelt op basis van observaties in natuurlijke situaties.

2. Waarvoor dient de percentielscore bij de TOETERS?

Antwoord:

De percentielscore geeft aan hoeveel procent van de normgroep even goed of slechter scoort dan het geteste kind, en wordt gebruikt om risico's op leerproblemen te signaleren.

3. Noem twee kenmerken van de KOBİ-TV.

Antwoord:

- Bestaat uit 27 opdrachten, oplopend in moeilijkheidsgraad.
- Is een observatie-instrument dat geïntegreerd kan worden in het dagelijks klasgebeuren.

Toepassingsvragen

4. Een kind scoort op de TOETERS een percentielscore van 12. Wat betekent dit en wat is de aanbevolen vervolgstap?

Antwoord:

Dit betekent dat slechts 12% van de normgroep even goed of slechter scoort; het kind loopt dus een duidelijk risico op leerproblemen. Aanbevolen is verder diepgaand onderzoek.

5. Geef een voorbeeld van een opdracht uit de TALK of TAL.

Antwoord:

De leerkracht leest een korte tekst voor ("Wijs de appel aan die op de tafel ligt") en het kind zet een kruisje bij het juiste plaatje.

Inzichtsvragen

6. Waarom is het belangrijk dat sommige testen, zoals KOBİ-TV, geen extra inspanning vragen van de leerkracht?

Antwoord:

Omdat de observatie geïntegreerd is in het dagelijks klasgebeuren, is het minder belastend voor de leerkracht en wordt een natuurlijker beeld van de taalvaardigheid verkregen.

****7. Leg uit waarom**

Studiegids Deel 26/37: Taalontwikkeling, Observatie en Interactievaardigheden bij Kleuters (Vlaanderen16/CITO)

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Leerlingvolgsysteem (LVS)

- **Definitie:** Een systeem waarmee leerkrachten de ontwikkeling van kleuters systematisch volgen, zowel op een bepaald moment (momentopname) als doorheen de tijd (vorderingen).
- **Toepassing:** Wordt gebruikt om de voortgang in domeinen als taal en ordenen te monitoren.

Passieve Woordenschat

- **Definitie:** De woorden die een kind begrijpt, maar (nog) niet actief gebruikt.
- **Voorbeeld:** Een kleuter begrijpt het woord "paraplu" als iemand het zegt, maar gebruikt het zelf nog niet in zinnen.

Kritisch Luisteren

- **Definitie:** Het vermogen om gericht te luisteren en relevante informatie uit gesproken taal te halen.
- **Voorbeeld:** Een kleuter luistert naar een verhaal en kan daarna vragen beantwoorden over de inhoud.

Schriftoriëntatie

- **Definitie:** Het besef dat geschreven taal betekenis heeft en hoe deze is opgebouwd (richting, letters, woorden).
- **Voorbeeld:** Weten dat je in het Nederlands van links naar rechts leest.

Taalbeschouwende Aspecten (TBS)

- **Definitie:** Reflecteren op de vorm en structuur van taal, zoals klanken, rijm, eerste/laatste woord horen, auditieve synthese.
- **Voorbeeld:** Horen dat "kat" en "mat" rijmen.

Interactievaardigheden

- **Definitie:** De vaardigheden die nodig zijn om effectief te communiceren en interacties aan te gaan.
- **Voorbeeld:** Een kind dat initiatief neemt in een gesprek of adequaat reageert op een ander.

2. Kernconcepten in Detail

2.1. Observatie en Testing in de Kleuterklas

- **LVS** volgt de ontwikkeling van taal (passieve woordenschat, kritisch luisteren) in de tweede kleuterklas.
- In de derde kleuterklas komen daar schriftoriëntatie en taalbeschouwende aspecten bij.
- **Instrumenten:** Taaltests, observatiewijzers, Kijkwijzer.

2.2. Interactievaardigheden bij Kinderen

- Kinderen verschillen in hun communicatiestijl.
- **Vier interactiestijlen:**
 1. **Eigen agenda:** Initiatief, weinig respons op anderen.
 2. **Passief:** Weinig initiatief, weinig respons.
 3. **Verlegen:** Reageert, maar neemt zelden initiatief.
 4. **Sociaal:** Neemt initiatief, reageert vaak.

2.3. Differentiatie in Taalstimulering

- **Eigen agenda:** Activiteiten aanbieden die het kind boeien, aandacht vangen, pogingen tot communicatie (h)erkennen.
- **Passief/verlegen:** Veel communicatiekansen bieden, activiteiten herhalen, tijd nemen voor kijken/wachten/luisteren.
- **Sociaal, maar taalzwak:** Helpen duidelijker te communiceren, betrekken bij dagelijkse bezigheden, tempo aanpassen.

2.4. Interactievaardigheden van de Leerkracht

- Leerkracht moet eigen stijl kennen en afstemmen op de noden van elk kind.
- De interactiestijl van de leerkracht varieert per situatie, tijdstip en persoonlijke achtergrond.

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld passieve woordenschat:** Tijdens een prentenboek benoemt de leerkracht voorwerpen; het kind wijst het juiste voorwerp aan als het genoemd wordt.
 - **Voorbeeld kritisch luisteren:** Na een verhaal vraagt de leerkracht: "Wie heeft de taart opgegeten?" Het kind antwoordt correct.
 - **Voorbeeld interactiestijl 'eigen agenda':** Kind speelt alleen met blokken, reageert niet als een ander kind vraagt mee te doen.
 - **Voorbeeld differentiatie:** Bij een verlegen kind herhaalt de leerkracht vaak dezelfde kringactiviteit zodat het kind weet wat er verwacht wordt.
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Observatie-instrumenten** (zoals LVS) helpen leerkrachten **interactievaardigheden** en **taalontwikkeling** te monitoren.
 - **Interactievaardigheden** van zowel kind als leerkracht bepalen hoe effectief taalstimulering en remediëring kunnen zijn.
 - **Differentiatie** in aanpak is nodig om elk kind optimaal te ondersteunen, afhankelijk van hun interactiestijl.
-

5. Praktische Toepassingen

- Gebruik van **LVS** om individuele taalontwikkeling te volgen en tijdig in te grijpen bij achterstanden.
 - Inzetten van **differentiatie** in de klaspraktijk: activiteiten aanpassen aan de interactiestijl van het kind.
 - **Remediëring** via verhalen en muziek: inzetten van rijke taalcontexten voor kinderen met taalproblemen.
 - **Observatieschalen** gebruiken om taalstimulering en remediëring systematisch te plannen en evalueren.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat een LVS is en hoe het werkt.
 - Verschil tussen passieve en actieve woordenschat.
 - De vier interactiestijlen van kinderen herkennen en beschrijven.
 - Voorbeelden geven van differentiatie in taalstimulering.
 - De rol van de leerkracht bij het afstemmen van interactiestijl.
 - Praktische toepassingen van observatie-instrumenten in de klas.
 - Taalbeschouwende aspecten uitleggen en voorbeelden geven.
-

7. Oefenvragen met Antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Wat wordt in de tweede kleuterklas vooral getest op taalkundig vlak?

- a. Schriftoriëntatie
- b. Passieve woordenschat en kritisch luisteren
- c. Actieve woordenschat en spelling
- d. Zinsbouw
- **Antwoord: b**

2. Welke interactiestijl hoort bij een kind dat vaak initiatief neemt, maar zelden reageert op anderen?

- a. Passief
- b. Verlegen
- c. Eigen agenda
- d. Sociaal
- **Antwoord: c**

Open Vragen

3. Leg uit wat het verschil is tussen passieve en actieve woordenschat.

- **Antwoord:** Passieve woordenschat omvat woorden die een kind begrijpt, maar nog niet zelf gebruikt. Actieve woordenschat zijn de woorden die het kind zowel begrijpt als zelf gebruikt in communicatie.

4. Noem twee manieren waarop je taalstimulering kan differentiëren voor een verlegen kind.

- **Antwoord:** (1) Het kind veel kansen geven om te communiceren, (2) activiteiten vaak herhalen zodat
-

Studiegids Deel 27/37: Responsieve Interactiestijl, Hanen-principes & Taalstimulering in het Kleuteronderwijs

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Responsieve Interactiestijl

- **Definitie:** Een houding waarbij de leerkracht actief inspeelt op de signalen, behoeften en initiatieven van het kind, met als doel optimale taalontwikkeling te stimuleren.
- **Kenmerken:** Aandacht, geduld, aansluiten bij het kind, niet dwingen tot spreken.

Hanen-principes

- **Definitie:** Een set van uitgangspunten ontwikkeld in Canada (jaren '70) om kinderen met taalontwikkelingsproblemen te ondersteunen, nu breed toegepast in taalstimulering.
- **Belangrijk:** Sluit aan bij taalontwikkelend lesgeven en vormt een grondhouding voor elke leerkracht.

Taalrijke omgeving

- **Definitie:** Een leeromgeving waarin kinderen voortdurend worden uitgedaagd en gestimuleerd om taal te gebruiken en te ontwikkelen.

TOS (Taalontwikkelingsstoornis)

- **Definitie:** Een neurobiologische stoornis waarbij de taalontwikkeling bij kinderen vertraagd of afwijkend verloopt zonder duidelijke oorzaak.
-

2. Kernconcepten in Detail

Fasen van Responsieve Interactie (Hanen-principes)

- **Fase 1:** Observeren en volgen van het kind.
- **Fase 2:** Aansluiten bij het kind en interactie aangaan.
- **Fase 3:** Taal toevoegen aan de interactie, boodschap uitbreiden, nieuwe woorden aanbieden.

Belangrijk in Fase 3:

- Herhaal en breid uit wat het kind zegt.
- Gebruik korte, duidelijke zinnen.
- Spreek langzaam en benadruk belangrijke woorden.
- Gebruik ondersteunende gebaren en mimiek.
- **Niet dwingen tot praten!** Motivatie moet van binnenuit komen.

Taalstimulering bij kinderen met TOS

- Stel geen directe vragen.
 - Verwoord wat er gebeurt.
 - Begroet duidelijk, zowel verbaal als non-verbaal.
 - Denk hardop en verwoord stappenplannen.
 - Gebruik visuele ondersteuning bij instructies.
 - Gebruik liedjes en rijmpjes als geheugensteun.
 - Maak kringgesprekken visueel ondersteund.
-

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld 1:** Kind wijst naar een bal. Leerkracht: "Ja, dat is een bal! De bal is rood. Wil je met de bal spelen?"
 - **Voorbeeld 2:** Instructie ondersteunen: "We gaan onze handen wassen. Kijk, ik doe het zo: eerst water, dan zeep, dan wrijven."
 - **Voorbeeld 3:** Liedje verzinnen bij opruimen: "Opruimen, opruimen, alles op zijn plek!"
-

4. Verbanden tussen Concepten

- **Responsieve interactiestijl** vormt de basis voor **taalstimulering**.
 - **Hanen-principes** operationaliseren deze responsieve houding.
 - **Taalrijke omgeving** is het resultaat van het toepassen van deze principes.
 - Bij kinderen met **TOS** is een responsieve, niet-dwingende aanpak extra belangrijk.
-

5. Praktische Toepassingen

- Pas Hanen-principes toe in alle dagelijkse situaties (spel, kring, instructie).
 - Creëer een veilige, uitnodigende sfeer waarin kinderen zelf willen communiceren.
 - Gebruik visuele ondersteuning bij alle communicatie (pictogrammen, gebaren, voorwerpen).
 - Werk samen met paramedici, maar neem als leerkracht ook initiatief in taalstimulering.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat de responsieve interactiestijl inhoudt en waarom deze belangrijk is.
 - De drie fasen van de Hanen-principes beschrijven en toepassen op praktijksituaties.
 - Strategieën voor taalstimulering bij kinderen met TOS benoemen en illustreren.
 - Voorbeelden geven van het creëren van een taalrijke omgeving.
 - Uitleggen waarom kinderen niet tot praten mogen worden gedwongen.
-

7. Vraag- en Antwoordformaat (Oefenvragen)

Vraag 1:

Wat is het verschil tussen een responsieve en een directieve interactiestijl?

Antwoord:

Een responsieve interactiestijl sluit aan bij het initiatief van het kind en stimuleert taalontwikkeling door te volgen en uit te breiden. Een directieve stijl stuurt het kind en stelt veel vragen, wat taalontwikkeling kan belemmeren.

Vraag 2:

Noem drie concrete tips voor het ondersteunen van kleuters met een TOS in de klas.

Antwoord:

- Stel geen directe vragen, maar verwoord wat er gebeurt.
 - Gebruik visuele ondersteuning bij instructies.
 - Gebruik liedjes of rijmpjes als geheugensteun.
-

Vraag 3:

Waarom is het belangrijk om een kind niet te dwingen tot praten?

Antwoord:

Dwang kan leiden tot frustratie en verminderde motivatie. Communicatie moet uit het kind zelf komen; een veilige, uitnodigende omgeving stimuleert spontaan taalgebruik.

Vraag 4:

Hoe kun je de Hanen-principes toepassen tijdens het vrij spel?

Antwoord:

Observeer wat het kind doet, sluit aan bij het spel, benoem handelingen en voorwerpen, breid de taal uit door nieuwe woorden toe te voegen, en gebruik ondersteunende gebaren.

Vraag 5:

Geef een voorbeeld van het uitbreiden van de boodschap van een kind volgens Fase 3 van de Hanen-principes.

Antwoord:

Kind: "Auto!"

Leerkracht: "Ja, een rode auto! De auto rijdt snel."

8. Visuele Structuur (Samenvattende Tabel)

Begrip	Toelichting	Praktijkvoorbeeld
Responsieve interactie	Volgen en uitbreiden van kindinitiatief	"Wil je nog meer? Oh, je wijst naar melk!"
Hanen-principes	Fasen: observeren, aansluiten, taal toevoegen	Herhalen en uitbreiden van kindtaal
Taalrijke omgeving	Overal taal aanbieden, visueel ondersteunen	Pictogrammen, voorwerpen, gebaren
TOS-ondersteuning	Niet dwingen, visueel ondersteunen, liedjes gebruiken	Liedje bij opruimen, stappenplan tekenen

9. Zelfcheck: Beheers ik de leerdoelen?

- Kan ik uitleggen wat de responsieve interactiestijl is?
- Kan ik de Hanen-principes en hun fasen toepassen?
- Weet ik hoe ik kinderen met TOS in de klas kan ondersteunen?
-

Studiegids: Spraak- en Taalontwikkeling in de Kleuterklas

Deel 28/37 – Observatie, Handelingsplannen & Taalstimulering

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Spraakontwikkeling

- **Definitie:** Het proces waarbij kinderen leren klanken en woorden correct uit te spreken.
- **Voorbeeld:** Een kind leert de 'r' uitspreken in plaats van 'w' ("roos" i.p.v. "woos").

Taalontwikkeling

- **Definitie:** Het verwerven van woordenschat, zinsbouw, begrip en gebruik van taal.
- **Voorbeeld:** Een kind leert zinnen maken ("Ik wil spelen") en begrijpt opdrachten.

Observatielijst

- **Definitie:** Een gestructureerd instrument om de spraak- en taalontwikkeling van kinderen te volgen.
- **Toepassing:** Wordt ingevuld op basis van observaties in de klas.

Handelingsplan

- **Definitie:** Een plan van aanpak met stappen om kinderen met spraak- en taalmoeilijkheden te ondersteunen.
 - **Kenmerk:** Bevat individuele interventietips en is flexibel inzetbaar.
-

2. Kernconcepten en Uitwerking

Domeinen van Spraak- en Taalontwikkeling

- Algemeen Nederlands in de klas
- Bereidheid tot praten
- Begrippen verwerven
- Kleurenkennis
- Woordenschat en correct taalgebruik
- Zinsbouw
- Articulatie
- Opdrachten begrijpen en uitvoeren

- **Vragen beantwoorden**
- **Verzen voordragen**
- **Kleuters vertellen**

Verbanden tussen Domeinen

- Woordenschat is de basis voor zinsbouw en begripend luisteren.
- Articulatieproblemen kunnen invloed hebben op de bereidheid tot praten.
- Begrippenkennis ondersteunt het begrijpen en uitvoeren van opdrachten.

3. Concrete Voorbeelden

- **Bereidheid tot praten:** Een kind dat spontaan vertelt wat het in het weekend deed.
- **Begrippen verwerven:** Leren wat 'boven' en 'onder' betekent door speelgoed te plaatsen.
- **Kleurenkennis:** Een spel waarbij kinderen voorwerpen in de juiste kleurmand leggen.
- **Zinsbouw:** Van "bal" naar "ik gooi de bal".
- **Articulatie:** Oefenen met klanken via rijmpjes of liedjes.
- **Opdrachten begrijpen:** "Pak de rode bal en leg hem op de tafel."

4. Praktische Toepassingen in de Klas

Observatie en Diagnostiek

- Gebruik observatielijsten zoals KWIK-spel om spelenderwijs taalontwikkeling te peilen.
- Let op individuele verschillen; niet elk kind volgt hetzelfde tempo.

Handelingsplan in de Praktijk

- Volg het stappenplan, maar pas aan per kind.
- Werk met kleine, haalbare doelen (bijv. eerst kleuren benoemen, daarna gebruiken in zinnen).
- Gebruik spelletjes uit de dagelijkse praktijk om taal te stimuleren.

Taalstimulering via Verhalen

- Kies verhalen met duidelijke prenten en eenvoudige verhaallijn.
- Pas taalgebruik aan: korte zinnen, actieve tijd, namen i.p.v. voornaamwoorden.
- Bouw complexiteit op naarmate het kind meer begrijpt.
- Varieer in vraagstelling: van ja/nee-vragen tot open vragen.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van de verschillende domeinen van spraak- en taalontwikkeling.
- Het opstellen en toepassen van een handelingsplan.
- Voorbeelden geven van differentiatie in taalstimulering.
- Het belang van verhaalbegrip en hoe je dit ondersteunt.
- Het gebruik van observatielijsten en spelvormen in de klaspraktijk.

6. Vraag- en Antwoordformaat (Zelfstudie)

Begripvragen

Vraag 1: Wat is het verschil tussen spraakontwikkeling en taalontwikkeling?

Antwoord: Spraakontwikkeling betreft het leren uitspreken van klanken en woorden; taalontwikkeling omvat het verwerven van woordenschat, zinsbouw en het begrijpen en gebruiken van taal.

Vraag 2: Noem drie manieren waarop je taalstimulering via verhalen kunt aanpassen voor kinderen met een taalachterstand.

Antwoord:

- Verhalen kiezen met duidelijke prenten en eenvoudige verhaallijn
- Taalgebruik vereenvoudigen (korte zinnen, actieve tijd, namen gebruiken)
- Vraagstelling aanpassen (van gesloten naar open vragen)

Toepassingsvragen

Vraag 3: Geef een voorbeeld van een spel dat je kunt gebruiken om kleurenkennis te stimuleren.

Antwoord: Een sorteerspel waarbij kinderen voorwerpen in de juiste kleurmand leggen.

Vraag 4: Hoe kun je het handelingsplan flexibel inzetten in de klaspraktijk?

Antwoord: Door het stappenplan aan te passen aan het individuele leertempo en de behoeften van elk kind, en door eigen materialen en spelvormen te gebruiken.

Casusvraag

Vraag 5: Een kleuter begrijpt opdrachten niet goed en gebruikt weinig woorden. Welke stappen neem je volgens het handelingsplan?

Antwoord:

- Observeren waar het kind vastloopt (begrijpt het de woorden niet, of de zinsstructuur?)
- Eenvoudige opdrachten geven met visuele ondersteuning
- Woordenschat gericht uitbreiden via spel en herhaling
- Successen benoemen en het kind positief stimuleren

7. Overzichtelijke Structuur (Visueel)

Tabel: Overzicht domeinen & voorbeelden

Domein	Voorbeeldactiviteit
Bereidheid tot praten	Kringgesprek, vertelronde
Begrippen verwerven	Plaatjes sorteren op 'groot'/'klein'
Kleurenkennis	Kleurenmemory
Woordenschat	Woordkaarten, voorwerpen benoemen
Zinsbouw	Zinnen maken met prenten
Articulatie	Rijmpjes, klankspelletjes
Opdrachten begrijpen	Simpele opdrachten uitvoeren
Vragen beantwoorden	Wie? Wat? Waar?-vragen bij prenten
Verzen voordragen	Korte versjes samen opzeggen
Kleuters vertellen	Eigen ervaringen laten delen

8. Samenvatting: Checklist Leerdoelen

- ☐ Ik kan de verschillende domeinen van spraak- en taalontwikkeling benoemen en uitleggen.
- ☐ Ik weet hoe ik een observatielijst gebruik en interpreteer.
- ☐ Ik kan een handelingsplan opstellen en flexibel toepassen.
- ☐ Ik kan taalstimulering via verhalen en spelletjes differentiëren.
- ☐

Studiegids Deel 29/37: Interactief met Taal in het Kleuteronderwijs

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
2. Kernconcepten en Uitleg
3. Voorbeelden ter Verduidelijking
4. Verbanden en Praktische Toepassingen
5. Potentiële Examenonderwerpen
6. Oefenvragen & Antwoorden (Zelfstudie)
7. Overzicht in Schema's en Opsommingen

1. Belangrijke Definities en Begrippen

- **Interactieniveau:** Het niveau van betrokkenheid en verbale reactie dat een vraag bij kinderen uitlokt.

- **Pre-teaching:** Het vooraf aanbieden van het verhaal of de woordenschat aan een selecte groep kinderen.
- **Verwerkingsactiviteiten:** Activiteiten die kinderen helpen een verhaal beter te begrijpen door actief met de inhoud aan de slag te gaan.
- **Digibook/Digitaal verhaal:** Een digitaal prentenboek of verhaal dat via computer, tablet of digitaal bord wordt aangeboden.
- **Muzische vorming:** Activiteiten waarbij kinderen via muziek, drama, beeld of beweging taal leren.

2. Kernconcepten en Uitleg

A. Soorten Vragen en Interactieniveaus

Soort vraag	Interactieniveau	Voorbeeld
Aanwijsvragen	Geen verbale reactie	"Wijs de spin aan op het plaatje."
Ja/Nee-vragen	Beperkt antwoord	"Kan de spin ook vliegen?"
Wie/Wat/Waar-vragen	Beperkt antwoord	"Wat vangt de spin in het web?"
Of/of-vragen	Beperkt antwoord	"Eet de spin vliegjes of bloempjes?"
Taalvragen	Uitgebreider antwoord	"Wat zou dat betekenen: uitbroeden?"
Hoe/waarom-vragen	Uitgebreider antwoord	"Waarom maakt de spin een web?"
Tegendeel-vragen	Prikkelt tot reactie	"Een spin in je bed, dat is toch niet griezelig?"
Vragen naar eigen ervaring	Open antwoord	"Als er een spin in je kamer zit, wat doe je dan?"

Belangrijk:

- Begin met eenvoudige (ja/nee of aanwijsvragen) en bouw op naar complexere, open vragen.
- Open vragen stimuleren meer taalgebruik en denken.

B. Herhaling en Pre-teaching

- **Herhalen:** Verhalen meerdere keren aanbieden, waarbij je steeds minder aanpast en uiteindelijk het verhaal integraal voorleest.
- **Pre-teaching:** Moeilijke woorden of het verhaal vooraf bespreken met een kleine groep kinderen.

C. Digitale Verhalen

- **Effecten:** Positief voor cognitieve, sociale, motorische én vooral taalontwikkeling (mondellinge communicatie, woordenschat, verhaalkennis).
- **Toepassing:** Inzetten op computer, tablet of digitaal bord, vooral ook voor kinderen met een zwakkere taalontwikkeling.

D. Verwerkingsactiviteiten

Voorbeelden:

- **Prentlezen:** Kinderen zoeken en benoemen elementen op prenten.
- **Ervaringsgesprekken:** Praten over eigen ervaringen n.a.v. het verhaal.
- **Dramatische expressie:** Uitbeelden, schimmenspel, geluidenverhaal.
- **Verteltafel:** Verhaal naspelen met materialen.
- **Bewegingsverhaal/Beeld:** Verhaal koppelen aan beweging of beeldende activiteiten.
- **Moderne media:** Animatiefilms, apps, digitale verhalen.

E. Taalstimulering via Muzische Vorming

- **Bonte Boel:** Programma voor taalvaardigheid via muzische activiteiten, zonder vaste woordenschatlijsten, maar met veel experimenteerkanen.
- **Rol van de leraar:** Taal aanreiken tijdens muzische activiteiten vergroot de leerwinst.

3. Voorbeelden ter Verduidelijking

- **Aanwijsvraag:** "Wijs de spin aan op het plaatje." → Kind wijst, hoeft niet te spreken.
- **Hoe-vraag:** "Hoe maakt een spin een web?" → Kind legt uit, gebruikt meer taal.
- **Ervaringsvraag:** "Wat doe jij als je een spin ziet?" → Kind vertelt over eigen ervaring.
- **Prentlezen:** "Zoek de spin die een vlieg vangt." → Kind zoekt actief op de prent.

4. Verbanden en Praktische Toepassingen

- **Verband tussen vraagsoort en taalontwikkeling:** Meer open en denkvragen stimuleren uitgebreid taalgebruik en denken.
- **Digitale verhalen versterken:** Vooral effectief bij zwakkere taalleerders, mits gekoppeld aan verwerkingsactiviteiten.
- **Herhaling en pre-teaching:** Essentieel voor het beklijven van woordenschat en verhaalstructuur.
- **Muzische vorming:** Taal leren wordt versterkt door expressie, beweging en creativiteit.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Soorten vragen en hun effect op taalontwikkeling
- Het belang van herhaling en pre-teaching
- De rol van digitale verhalen in de kleuterklas
- Voorbeelden van verwerkingsactiviteiten en hun doel
- Taalstimulering via muzische vorming
- Praktische koppeling tussen theorie en klaspraktijk

6. Oefenvragen & Antwoorden (Zelfstudie)

Meerkeuzevragen

1. Welke vraag stimuleert het meest uitgebreid taalgebruik bij kleuters?

- A. Ja/nee-vraag
- B. Aanwijsvraag
- C. Hoe/waarom-vraag
- D. Of/of-vraag

Antwoord: C. Hoe/waarom-vraag

2. Wat is het belangrijkste voordeel van digitale verhalen in de kleuterklas?

- A. Ze zijn goedkoper dan boeken
- B. Ze bevorderen vooral de motorische ontwikkeling
- C. Ze ondersteunen vooral de mondelinge taalontwikkeling
- D. Ze vervangen de leraar

Antwoord: C. Ze ondersteunen vooral de mondelinge taalontwikkeling

Open Vragen

3. Leg uit waarom het belangrijk is om verhalen te herhalen in de kleuterklas.

Antwoord: Herhaling zorgt ervoor dat kinderen de structuur, woordenschat en inhoud van het verhaal beter onthouden. Door steeds minder aan te passen, leren kinderen de schrijftaal uit het boek begrijpen en gebruiken.

4. Geef een voorbeeld van een verwerkingsactiviteit en leg uit hoe deze bijdraagt aan taalontwikkeling.

****Antwoord**

Studiegids Deel 30/37: Taalstimulering via Taalmethodes & Articulatiestoornissen

Overzicht van de Leerdoelen

Na bestudering van dit deel kun je:

- Verschillende taalstimulerende methodes voor (meertalige) kleuters met een taalachterstand benoemen en hun kenmerken uitleggen.
- Het belang van differentiatie en pre-teaching in taalaanpak toelichten.
- De rol van multidisciplinaire samenwerking bij taalproblemen beschrijven.
- Articulatiestoornissen definiëren en onderscheiden tussen fonetische en fonologische stoornissen.
- Voorbeelden van fonetische articulatiestoornissen herkennen en uitleggen.
- Praktische toepassingen en preventie van articulatiestoornissen beschrijven.

1. Belangrijke Begrippen en Definities

Taalachterstand

- **Definitie:** Een situatie waarin een kind minder taalvaardig is dan verwacht voor zijn/haar leeftijd, vaak door beperkte blootstelling aan de onderwijstaal.

Meertaligheid

- **Definitie:** Het opgroeien met en gebruiken van meerdere talen.

Pre-teaching

- **Definitie:** Het vooraf aanleren van woorden/concepten voordat deze klassikaal aan bod komen.

Articulatiestoornis

- **Definitie:** Een blijvend probleem in het correct uitspreken van spraakklanken, ondanks de leeftijd waarop correcte articulatie verwacht wordt.

Fonetische articulatiestoornis

- **Definitie:** Stoornis waarbij het kind fysiek niet in staat is een klank correct uit te spreken.

2. Kernconcepten en Uitleg

2.1 Taalstimulerende Methodes voor Kleuters

Overzicht van Methodes

- **Dag Jules! (Zwijsen):** Focus op pre-teaching, gericht op 1e kleuterklas.
- **Dag Loeloe (Zwijsen):** Integrale taalmethode, 2e kleuterklas.
- **Dag Pompom (Zwijsen):** Integrale taalmethode, 3e kleuterklas.
- **Ik en Ko:** Knieboekverhalen met gewone en vereenvoudigde versie, ook aangepaste vraagstelling.
- **TOK!:** Vertrekt vanuit streefwoordenschat, gebaseerd op het VSCC-model van Verhallen.
- **TOK! Stapjes:** Speciaal voor kleuters met extra taalondersteuning nodig.
- **Puk en Ko:** Gericht op NT2-beginners, verhalen worden ook in thuistaal verteld.
- **Woorden in prenten:** Werkt met prentenboeken en beeldwoordenschrift, NT2-lessen gekoppeld.

Differentiatie

- Nieuwe versies van Dag Jules, Dag Loeloe en Dag Pompom integreren differentiatie naar meertaligheid en taalarme kleuters.

Praktische Toepassing

- Gebruik van digitale boeken en beeldwoordenschriften om taalontwikkeling thuis te ondersteunen.

2.2 Multidisciplinaire Aanpak bij Taalproblemen

- **Belang:** Taalproblemen kunnen veroorzaakt worden door gehoor, motoriek, cognitieve ontwikkeling, omgeving, enz.
- **Rol van de leerkracht:** Vroege detectie en begeleiding in de klas.
- **Logopedie:** Inschakelen bij ernstige problemen.

2.3 Articulatiestoornissen

Normale Spraakontwikkeling

- Tot 5 jaar zijn uitspraakproblemen normaal.
- Blijvende problemen = articulatiestoornis.

Soorten Articulatiestoornissen

- **Fonetisch:** Motorisch probleem, klank kan niet correct gevormd worden.
- **Fonologisch:** Klank wordt wel gevormd, maar niet correct toegepast in woorden (komt verderop aan bod).

Voorbeelden van Fonetische Stoornissen

- **Rotacisme:** Moeite met /r/ (vb. /r/ vervangen door /l/).
- **Sigmatisme:** Moeite met /s/ (vb. lispelen, tong tussen tanden).
- **Dentale klanken verkeerd uitspreken:** Te ver vooraan (interdentaal) of achteraan (doffe klank).

Preventie en Remediëring

- Goede mondmotoriek (zuigen, blazen, kauwen) is basis voor articulatie.
 - Oefeningen met materiaal of imitatie.
-

3. Verbanden Tussen Concepten

- **Taalmethodes** bieden structuur en differentiatie voor kinderen met taalachterstand, wat essentieel is voor **vroege detectie** en **begeleiding**.
 - **Articulatiestoornissen** kunnen gesignaleerd worden door observatie tijdens taallessen; samenwerking met logopedist is dan nodig.
 - **Pre-teaching** en **beeldwoordenschriften** ondersteunen zowel taalontwikkeling als articulatie door herhaling en visuele ondersteuning.
-

4. Praktische Toepassingen

- **Gebruik van prentenboeken** en beeldwoordenschriften thuis en op school.
 - **Pre-teaching** van woordenschat voor meertalige en taalarme kinderen.
 - **Mondmotorische oefeningen** in de klas als preventie van articulatiestoornissen.
 - **Samenwerking met ouders** via huiswerk met beeldwoordenschrift.
-

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Verschillen en overeenkomsten tussen taalstimulerende methodes.
 - Uitleggen van het belang van differentiatie in taalaanpak.
 - Herkennen en beschrijven van fonetische articulatiestoornissen.
 - Praktische voorbeelden geven van pre-teaching en preventie van articulatiestoornissen.
 - Multidisciplinaire aanpak bij taalproblemen toelichten.
-

6. Oefenvragen en Antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Welke methode is specifiek gericht op pre-teaching?

- A. Dag Jules!
- B. TOK!
- C. Puk en Ko
- D. Woorden in prenten

Antwoord: A) Dag Jules!

2. Wat is een voorbeeld van een fonetische articulatiestoornis?

- A. Een kind dat de /r/ vervangt door /j/
- B. Een kind dat 'kat' zegt in plaats van 'katten'
- C. Een kind dat geen meervoudsvormen gebruikt
- D. Een kind dat geen zinnen kan maken

Antwoord: A) Een kind dat de /r/ vervangt door /j/

Open Vragen

3. Leg uit waarom differentiatie belangrijk is in taalmethodes voor meertalige kleuters.

Antwoord: Differentiatie zorgt ervoor dat de lesstof wordt aangepast aan het taalniveau van elk kind. Meertalige kleuters hebben vaak een andere beginsituatie qua woordenschat en taalervaring. Door differentiatie krijgen zij extra ondersteuning of aangepaste opdrachten, waardoor ze beter kunnen aansluiten bij de les en hun taalachter

Studiegids Deel 31/37: Lipsluiting, Spierversterking, Articulatiespelletjes & Fonologische Articulatiestoornissen

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Lipsluiting

Definitie:

Het sluiten van de lippen, essentieel voor correcte spraakproductie, slikken en het voorkomen van openmondgedrag.

Lipsluitingskracht

Definitie:

De kracht waarmee de lippen gesloten kunnen worden. Belangrijk voor articulatie en slikken.

Tongbewegingen

Definitie:

De verschillende bewegingen die de tong kan maken, noodzakelijk voor het vormen van klanken en het verwerken van voedsel.

Kauwoefeningen

Definitie:

Oefeningen gericht op het versterken van de kauwspieren, vaak door samen te eten of specifieke kauwopdrachten.

Zuigoefeningen

Definitie:

Oefeningen waarbij kinderen leren zuigen (bijvoorbeeld met een rietje) om de mondspieren te versterken.

Blaasoefeningen

Definitie:

Oefeningen waarbij kinderen leren blazen (met of zonder rietje) om de lip- en mondspieren te trainen.

Fonologische articulatiestoornissen

Definitie:

Stoornissen waarbij een kind klanken wel correct kan vormen, maar deze niet of foutief gebruikt in spontane taal. Dit is een talige problematiek, geen motorische.

2. Kernconcepten in Detail

A. Oefeningen voor Mondmotoriek

1. Blaasspelletjes

- **Blaasvoetbal:** Pingpongbal, veertje, watje of propje papier met een rietje over de tafel blazen.
- **Variatie:** Zonder rietje blazen (moeilijker).
- **Blaas met rietje verf over een blad.**
- **Blaas papieren bootjes of pingpongballetjes op water voort.**
- **Blaas een kaars uit.**
- **Blaas ballonnen op.**
- **Blaas tegen iets aan een touwtje.**
- **Maak bolle wangen met gesloten mond en houd dit aan.**
- **Blaas met open mond op een spiegel (aandamping zichtbaar).**

2. Zuigspelletjes

- **Met een rietje een stukje papier opzuigen en zo lang mogelijk vasthouden.**

3. Spelletjes voor lip-, kaak- en tongspieren

- **Choco van de lippen likken (tongoefening).**
- **Met lippenstift kusjes op papier geven (lipoefening).**
- **Clownoefening:** Lippen stulpen en spreiden.
- **Potloodoefening:** Potlood tussen de lippen houden.
- **Brommeroefening:** Lippen laten trillen.
- **Slingeroefening:** Tong naar links en rechts bewegen.
- **Paardoefening:** Tongklakken.
- **Nijlpaardoefening:** Mond zo ver mogelijk openen (grote hap nemen).

4. Articulatiespelletjes

- **Tongbrekers:** Korte, grappige zinnen met moeilijke klankcombinaties (bv. "De slome slak eet slappe sla").
 - **Versjes:** Korte rijmpjes uit bijvoorbeeld "aa bee see" van Vos en Haas.
 - **Gebruik van een handpop (papegaai) om kinderen te laten nazeggen.**
-

B. Fonologische Articulatiestoornissen

Kenmerken

- Kind kan klanken vormen, maar gebruikt ze foutief in spontane taal.
- Geen probleem met spierkracht of tongpositie.
- Voorbeelden:
 - Weglaten van eindklanken ("kat" → "ka").
 - Niet volledig uitspreken van medeklinkerclusters ("straat" → "sraat").
 - Vervangen van klanken ("t" → "k").

Diagnostiek

- **Logopedist** voert screening uit, bijvoorbeeld met:
 - ASIA-5 (Antwerps Screeningsinstrument voor Articulatie van vijfjarigen)
 - AFPO (Antwerps Fonologische Processen Onderzoek)

Preventie en Remediëring

- Spreektempo aanpassen.
 - Zelf duidelijk articuleren.
 - Visuele ondersteuning bieden (mondbeeld tonen).
 - Auditieve vaardigheden stimuleren.
-

3. Concrete Voorbeelden

- **Blaasvoetbal:** Kinderen blazen een pingpongbal met een rietje over de tafel. Wie de bal van de tafel blaast, verliest.
 - **Choco van de lippen likken:** Kinderen smeren choco op hun lippen en likken dit af, wat de tongspieren traint.
 - **Tongbreker:** "Drie dikke boren drillen door drie dikke deuren."
-

4. Verbanden Tussen Concepten

- **Mondmotorische oefeningen** (zoals blaas- en zuigspelletjes) versterken de spieren die nodig zijn voor correcte articulatie.
 - **Articulatiespelletjes** bouwen voort op een goede mondmotoriek en zijn gericht op het verbeteren van de spraakklankproductie.
 - **Fonologische stoornissen** zijn niet op te lossen met motorische oefeningen, maar vragen om talige interventies en logopedische begeleiding.
-

5. Praktische Toepassingen

- **In de eerste kleuterklas:** Gezamenlijk eten en eenvoudige mondmotorische spelletjes.
 - **Tweede en derde kleuterklas:** Articulatiespelletjes, tongbrekers en versjes inlassen.
 - **Thema-integratie:** Spelletjes koppelen aan thema's als voeding of het lichaam.
 - **Gebruik van spiegels:** Kinderen laten zien hoe hun mond beweegt bij het maken van klanken.
-

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen motorische en fonologische articulatiestoornissen.
 - Voorbeelden geven van blaas-, zuig- en articulatiespelletjes.
 - Uitleggen waarom logopedische screening noodzakelijk is bij fonologische stoornissen.
 - Praktische toepassingen van articulatiespelletjes in de klas beschrijven.
 - Verbanden leggen tussen mondmotoriek en spraakontwikkeling.
-

7. Vraag- en Antwoordformaat (Zelfstudie)

Vraag 1

Wat is het verschil tussen een fonologische articulatiestoornis en een motorische articulatiestoornis?

Antwoord:

Een fonologische articulatiestoornis betreft het foutief gebruiken van klanken in de spontane taal, ondanks dat het kind de klanken motorisch correct kan vormen. Het is een talige problematiek. Een motorische articulatiestoornis is het onvermogen om bepaalde klanken correct te vormen door een probleem met de mondmotoriek.

Vraag 2

**Noem drie voorbeelden van blaas- of zuigspelletjes en

Studiegids Deel 32/37: Vloeienheidsstoornissen (Stotteren)

Educatieve Bachelor in het Kleuteronderwijs – WPL: Inspelen op onderwijsbehoeften – BOKO 4

Overzicht & Leerdoelen

Belangrijkste Leerdoelen

Na bestudering van dit deel kun je:

- Het verschil uitleggen tussen normale onvloeienheden en stotteren (kernstotteren).
- De kenmerken en oorzaken van stotteren beschrijven.
- Uitleggen hoe het Detectie Instrument Stotteren (DIS) werkt en scores interpreteren.
- Praktische handelingsadviezen geven bij vermoeden van stotteren in de klas.
- De basisprincipes van preventie en remediëring van stotteren benoemen.

1. Belangrijke Definities & Begrippen

Spreekvloeienheid:

Het vermogen om zonder haperingen, onderbrekingen of herhalingen te spreken.

Normale onvloeienheden:

Haperingen die bij bijna alle jonge kinderen voorkomen tijdens de taalontwikkeling (zoals pauzes, herhalingen van woorden of zinsdelen, 'euh' zeggen).

Stotteren (kernstotteren/fysiologisch stotteren):

Een stoornis in de spreekvloeienheid, veroorzaakt door een gebrekkige timing van spraakbewegingen. Kenmerkend zijn onwillekeurige herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken.

Chronisch stotteren:

Stotteren dat niet vanzelf overgaat, maar blijvend is.

Detectie Instrument Stotteren (DIS):

Een screeningsinstrument (vragenlijst) om de kans op chronisch stotteren bij een kind in te schatten.

2. Kernconcepten in Detail

2.1 Normale Onvloeienheden

- **Leeftijd:** Vooral tussen 2 en 4 jaar.
- **Verschijningsvormen:** Pauzes, herhalen van zinnen/woorden, gebruik van 'euh'.
- **Normaal onderdeel van taalontwikkeling.**

2.2 Stotteren (Kernstotteren)

- **Kenmerken:** Spanning tijdens het spreken, onwillekeurige herhalingen (b-b-b-banaan), verlengingen (vvvvvliegtuig), blokkades.
- **Oorzaak:** Gebrekkige timing van spraakbewegingen; het spraaksysteem stuurt bij als bewegingen te vroeg/laat zijn.
- **Prevalentie:** Komt voor bij 5% van de kinderen; bij 1% blijft het chronisch.
- **Herkenning:** Iedereen hoort het verschil tussen normale onvloeienheden en kernstotteren.

- **Biologisch bepaald:** Niet veroorzaakt door een gebeurtenis, maar kan wel uitgelokt worden.

2.3 Screening met DIS

- **Doel:** Inschatten van de kans op chronisch stotteren.
- **Vragenlijst:** 6 vragen, ingevuld door ouders/leerkrachten.
- **Interpretatie scores:**
 - ≤ 8 : Vlot spreken (99,8% kans)
 - 9-11: Veel normale haperingen of lichte vorm van stotteren (88% kans)
 - ≥ 12 : Stotteren (100% kans)
- **Let op:** Geen diagnostisch instrument, slechts een inschatting.

2.4 Preventie & Remediëring

- **Vroegtijdige hulp is essentieel.**
- **Stotteren komt 4x vaker voor bij jongens.**
- **Kan al voor 4 jaar beginnen, maar ook later.**
- **Niet veroorzaakt door een gebeurtenis, wel uitgelokt.**
- **Handelen als leerkracht:**
 1. Niet direct aandacht geven aan stottergedrag.
 2. Overleg met ouders en logopedist.
 3. Vroegtijdig signaleren en doorverwijzen.

3. Concrete Voorbeelden

- **Normale onvloeiendheid:**

Kind zegt: "En toen... en toen... en toen gingen we naar de winkel."
- **Kernstotteren:**

Kind zegt: "M-m-m-mama, ik w-w-wil... vvvvvvvliegtuig."
- **DIS-score voorbeeld:**

Ouders vullen de DIS in en komen op een score van 10 → lichte vorm van stotteren of veel normale haperingen.

4. Verbanden tussen Concepten

- **Normale onvloeiendheden** zijn een normaal ontwikkelingsverschijnsel, terwijl **stotteren** een stoornis is met een biologische basis.
- **Screening** met DIS helpt onderscheid maken tussen deze twee.
- **Preventie/remediëring** is gericht op vroegtijdig signaleren en doorverwijzen, niet op directe correctie in de klas.

5. Praktische Toepassingen

- **In de klas:**
 - Observeer spreekgedrag zonder direct te corrigeren.
 - Gebruik DIS bij twijfel.
 - Overleg met ouders en logopedist bij vermoeden van stotteren.
- **Communicatie met ouders:**
 - Leg uit dat stotteren niet door een gebeurtenis komt.
 - Benadruk het belang van vroege signalering en begeleiding.

6. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen van het verschil tussen normale onvloeiendheden en stotteren.
- Beschrijven van het ontstaan en de kenmerken van kernstotteren.
- Toepassen van het DIS en interpreteren van scores.
- Benoemen van handelingsadviezen voor leerkrachten bij stotteren.
- Uitleggen van het belang van vroegtijdige signalering.

7. Oefenvragen (Vraag & Antwoord)

Vraag 1

Wat is het verschil tussen normale onvloeiheden en kernstotteren?

Antwoord:

Normale onvloeiheden zijn haperingen die bij bijna alle jonge kinderen voorkomen tijdens de taalontwikkeling (zoals pauzes, herhalingen van woorden of zinsdelen, 'euh' zeggen) en zijn tijdelijk. Kernstotteren is een stoornis in de spreekvloeiendheid, gekenmerkt door onwillekeurige herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken, veroorzaakt door een gebrekkige timing van spraakbewegingen.

Vraag 2

Hoe werkt het Detectie Instrument Stotteren (DIS) en hoe interpreteer je de scores?

Antwoord:

Het DIS is een vragenlijst met 6 vragen over het spreken van de kleuter, ingevuld door ouders of leerkrachten. De totaalscore geeft een indicatie van de kans op stotteren:

- Score ≤ 8: vlot spreken
- Score 9-11: veel normale

Studiegids Deel 33/37: Communicatie met de Kleuter die Stottert

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en hun uitwerking
3. Concrete voorbeelden
4. Verbanden tussen concepten
5. Praktische toepassingen
6. Potentiële examenonderwerpen
7. Oefenvragen en antwoorden (zelfstudie)

1. Belangrijke definities en begrippen

Stotteren

- **Definitie:** Een spraakstoornis waarbij de vloeiendheid van het spreken wordt onderbroken door herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken, lettergrepen of woorden.

Communicatiebevorderende factoren

- **Definitie:** Omgevings- en gedragsfactoren die het spreken en de communicatie van een kind met stotterproblemen positief beïnvloeden.

Communicatiebelemmerende factoren

- **Definitie:** Factoren die het stotteren kunnen verergeren of het spreken voor het kind moeilijker maken.

Schaduwen

- **Definitie:** Het herhalen van wat het kind zegt, in korte en correcte zinnen, om te bevestigen dat je luistert en begrijpt, zonder te corrigeren.

Beurtwisseling

- **Definitie:** Het evenwichtig verdelen van spreektijd tussen kinderen en volwassenen, zodat iedereen aan bod komt.

2. Kernconcepten en hun uitwerking

2.1 Het bespreekbaar maken van stotteren

- **Doel:** Vechtreacties en schaamte verminderen, acceptatie bevorderen.
- **Middelen:** Gebruik van prentenboeken zoals *Het eendje dat moeilijk praten kon*.
- **Belangrijk:** Stotteren niet als taboe behandelen; bespreek het op een open, normale manier.

2.2 Afstemmen met de logopedist

- **Samenwerking:** Regelmatig overleg met de behandelend logopedist om aanpak en ondersteuning af te stemmen op het individuele kind.

2.3 Communicatie bevorderen door de omgeving aan te passen

- **Omgevingsfactoren:** Kunnen stotteren verergeren of juist verminderen.

- **Algemene tips (Do's):**

- Spreek zelf traag en duidelijk.
- Stel minder vragen; geef meer commentaar.
- Gebruik schaduwen als bevestiging.
- Zorg voor beurtwisseling en wacht tot het kind is uitgesproken.
- Bevestig zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak.
- Toon acceptatie en luister aandachtig.
- Gebruik ondersteunende lichaamstaal en oogcontact.
- Ontlast het kind bij spreekdruk.
- Maak geen zinnen af voor het kind.

- **Wat te vermijden (Don'ts):**

- Boos worden bij stotteren.
- Focussen op het 'hoe' i.p.v. de inhoud.
- Het kind vragen rustig te praten of goed te ademen.
- Ongeduldig reageren.
- Moeilijke open vragen stellen.
- Complex taalgebruik.
- Krampachtig vermijden over stotteren te praten.
- Het kind gebieden te kalmeren tijdens een stottermoment.

3. Concrete voorbeelden

- **Voorbeeld 1:**

Een kind stottert tijdens het vertellen van een verhaal. De leerkracht wacht rustig tot het kind klaar is, bevestigt met een glimlach en zegt: "Wat fijn dat je je verhaal hebt verteld!"

- **Voorbeeld 2:**

Tijdens een kringgesprek merkt de leerkracht dat een kind moeite heeft met spreken. Ze stelt voor dat het kind zijn verhaal later één-op-één vertelt.

- **Voorbeeld 3:**

De leerkracht leest het prentenboek "Het eendje dat moeilijk praten kon" voor en bespreekt samen met de klas wat stotteren is.

4. Verbanden tussen verschillende concepten

- **Communicatiebevorderende factoren** zijn niet alleen gunstig voor kinderen die stotteren, maar bevorderen het welbevinden van alle kinderen in de klas.
- **Openheid over stotteren** vermindert schaamte en spanning, wat weer bijdraagt aan een positievere communicatie-ervaring.
- **Samenwerking met de logopedist** zorgt voor een afgestemde aanpak, waardoor de kans op succes toeneemt.

5. Praktische toepassingen

- **In de klas:**

- Pas je spreektempo aan en wees een rolmodel.
- Gebruik prentenboeken om stotteren bespreekbaar te maken.
- Maak tijd voor individuele gesprekken als groepsdruk te groot is.

- **Voor ouders:**

- Accepteer het kind zoals het is, met of zonder stotteren.
- Creëer een rustige, niet-oordelende sfeer thuis.

6. Potentiële examenonderwerpen

- Benoem en verklaar communicatiebevorderende en -belemmerende factoren bij stotterende kinderen.
- Leg uit waarom het bespreken van stotteren belangrijk is in de klas.

- Geef voorbeelden van hoe je als leerkracht kunt reageren op een stottermoment.
 - Beschrijf de rol van de logopedist en het belang van samenwerking.
 - Analyseer een casus en geef aan wat de do's en don'ts zijn.
-

7. Oefenvragen en antwoorden (zelfstudie)

Vraag 1:

Noem drie communicatiebevorderende factoren voor kinderen die stotteren en licht ze kort toe.

Antwoord:

1. **Vertraag je eigen spreektempo:** Dit geeft het kind rust en vermindert spreekdruk.
 2. **Bevestig zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak:** Zo voelt het kind zich geaccepteerd, ongeacht het spreken.
 3. **Gebruik schaduwen:** Herhaal wat het kind zegt om te laten merken dat je luistert, zonder te corrigeren.
-

Vraag 2:

Waarom is het belangrijk om stotteren bespreekbaar te maken in de klas?

Antwoord:

Het bespreekbaar maken van stotteren vermindert schaamte en angst bij het kind, normaliseert het probleem en bevordert acceptatie door klasgenoten. Dit kan de vechtreacties tegen stotteren verminderen en het zelfvertrouwen van het kind vergroten.

Vraag 3:

Wat zijn drie dingen die je als leerkracht juist niet moet doen bij een kind dat stottert? Motiveer je antwoord.

Antwoord:

1. **Boos worden als het kind stottert:** Dit verhoogt de spanning en angst, waardoor het stotteren kan verergeren.
 2. **Het kind vragen om rustig te praten:** Dit legt extra druk op het kind en kan het probleem vergroten.
 3. **Zinnen afmaken voor het kind:** Dit ontnemt het kind de kans om zelf te spreken en kan het
-

Studiegids Deel 34/37: Stotteren en Stemstoornissen bij Kinderen

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Stotteren

- **Definitie:** Een spraakstoornis waarbij de vloeiendheid van het spreken wordt onderbroken door herhalingen, verlengingen of blokkades van klanken, lettergrepen of woorden.
- **Bewustzijn van stotteren:** Wanneer een kind zich bewust is van zijn/haar stotters, kan dit invloed hebben op het zelfbeeld en de spreekdurf.

Stemstoornissen

- **Definitie:** Problemen met de stem die leiden tot een afwijkende stemkwaliteit, zoals heesheid.
- **Kinderheesheid:** Heesheid bij kinderen, vaak veroorzaakt door overbelasting of verkeerd stemgebruik.

Stemmisbruik

- **Definitie:** Overmatig of verkeerd gebruik van de stem, zoals veel schreeuwen, wat kan leiden tot schade aan de stembanden.

Verkeerd stemgebruik

- **Definitie:** Onjuiste spreektechniek of ademhaling, waardoor de stembanden overbelast raken.
-

2. Kernconcepten en Uitleg

A. Omgaan met Stotteren in de Klas

- **Acceptatie:** Laat het kind merken dat het geaccepteerd wordt, ongeacht het stotteren.
- **Normaliseren:** Maak stotteren bespreekbaar, behandel het als elk ander onderwerp.
- **Geen taboe:** Stotteren mag geen taboe zijn; bespreek het openlijk.
- **Bevestiging:** Geef complimenten voor zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak.
- **Spreekdurf:** Bevestig alle kinderen in hun spreekdurf, niet alleen het kind dat stottert.

Voorbeeld

- Een kind stottert tijdens het vertellen van een verhaal. De leerkracht zegt: "Dat was een lastige, hè! Goed van je dat je verder hebt gepraat!" Zo voelt het kind zich gesteund, ongeacht de mate van vloeiendheid.

B. Boeken om Stotteren Bespreekbaar te Maken

- **Het eendje dat moeilijk praten kon:** Prentenboek voor en door kinderen die stotteren.
- **Iedereen is anders geboren:** Boek over diversiteit in de klas, inclusief een kind dat stottert.
- **Joep!** Verhaal over een schaap dat stottert en steun vindt bij een vriend.

C. Stemstoornissen bij Kinderen

- **Oorzaken van kinderheesheid:**
 - Overbelasting (veel schreeuwen, keelschrapen, stemmetjes nadoen)
 - Verkeerd stemgebruik (verkeerde ademhaling, geknepen spreektechniek)
- **Aangeboren vs. verworven stemstoornissen:**
 - Meestal verworven door verkeerd gebruik of misbruik van de stem.

Voorbeeld

- Een kind dat vaak schreeuwt op het speelplein ontwikkelt heesheid en kan tijdelijk zijn stem verliezen.

D. Factoren die stemproblemen beïnvloeden

- **Omgevingsfactoren:** Kinderen nemen stemgedrag over van ouders/verzorgers.
- **Persoonlijke factoren:** Hyperactieve kinderen zijn gevoeliger voor stemproblemen.
- **Leefwereld:** Meer contact met leeftijdsgenoten en stressfactoren kunnen stemproblemen verergeren.

3. Verbanden tussen Concepten

- **Communicatiebevorderende factoren** zijn niet alleen goed voor kinderen die stotteren, maar voor alle kinderen in de klas.
- **Acceptatie en bevestiging** dragen bij aan het welbevinden en de spreekdurf van alle leerlingen.
- **Omgevings- en persoonlijke factoren** beïnvloeden zowel het ontstaan van stotteren als stemstoornissen.

4. Praktische Toepassingen

- **Leerkrachtgedrag:** Open praten over stotteren, bevestigen van spreekdurf, boeken introduceren.
- **Preventie stemstoornissen:** Kinderen leren hoe ze hun stem gezond kunnen gebruiken, schreeuwen ontmoedigen.
- **Signaleren:** Letten op tekenen van stemproblemen of terugtrekgedrag bij kinderen die stotteren.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen hoe je stotteren bespreekbaar maakt in de klas.
- Verschil tussen stemmisbruik en verkeerd stemgebruik.
- Oorzaken van kinderheesheid benoemen.
- Praktische tips geven voor het ondersteunen van een kind dat stottert.
- Verbanden leggen tussen omgevingsfactoren en stemproblemen.

6. Oefenvragen & Antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Wat is een goede manier om een kind dat stottert te ondersteunen in de klas?

- A. Alleen vloeiende spraak bevestigen
- B. Stotteren negeren
- C. Zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak bevestigen
- D. Het kind minder laten spreken

Antwoord: C) Zowel vloeiende als niet-vloeiende spraak bevestigen

2. Wat is GEEN oorzaak van kinderheesheid?

- A. Veel schreeuwen
- B. Verkeerde ademhaling
- C. Slechte voeding
- D. Stemmetjes nadoen

Antwoord: C) Slechte voeding

Open Vragen

3. Leg uit waarom het belangrijk is om stotteren bespreekbaar te maken in de klas.

Antwoord:

Het bespreekbaar maken van stotteren zorgt ervoor dat het geen taboe is, waardoor het kind zich geaccepteerd voelt en minder schaamte ervaart. Dit bevordert het zelfvertrouwen en de spreekdurf van het kind.

4. Noem twee boeken die je kunt gebruiken om stotteren bespreekbaar te maken en licht kort toe waar ze over gaan.

Antwoord:

- *Het eendje dat moeilijk praten kon*: Prentenboek voor en door kinderen die stotteren.
- *Iedereen is anders geboren*: Boek over een diverse klas, waarin ook een kind dat stottert voorkomt.

5. Wat is het verschil tussen stemmisbruik en verkeerd stemgebruik?

Antwoord:

Stemmisbruik is het overmatig en verkeerd gebruiken van de stem (zoals veel schreeuwen), terwijl verkeerd stemgebruik te maken heeft met een verkeerde spreektechniek of ademhaling.

Stelling: Waar of niet waar?

6. Alleen kinderen die stotteren hebben baat bij communicatiebevorderende factoren in de klas.

Antwoord: Niet waar. Alle kinderen profiteren hiervan.

7. Zelftoets: Checklist Leerdoelen

- ☐ Kan ik uitleggen hoe ik stotteren bespreekbaar maak in de klas?
- ☐ Weet ik het verschil tussen stemmisbruik

Studiegids Deel 35/37 – Stemproblemen bij kleuters & Dyslexie

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
2. Kernconcepten en verbanden
3. Voorbeelden en praktische toepassingen
4. Preventie en remediëring
5. Dyslexie: alarmsignalen, preventie en remediëring
6. Potentiële examenonderwerpen
7. Oefenvragen met antwoorden

1. Belangrijke definities en begrippen

Stemproblemen

- **Heesheid:** Een afwijkende, schorre of hese stemklank, vaak veroorzaakt door overbelasting of verkeerd stemgebruik.
- **Functionele stemproblemen:** Problemen waarbij het stemgebruik niet optimaal is, zonder dat er een lichamelijke afwijking is.
- **Fysische gevolgen:** Lichamelijke klachten zoals keelpijn, branderig gevoel, buiten adem raken.
- **Sociaal-emotionele gevolgen:** Gevoelens van schaamte, frustratie, verlegenheid, en negatieve zelfbeoordeling van de stem.

Dyslexie

- **Dyslexie:** Een specifieke leerstoornis die zich uit in hardnekkige problemen met het aanleren en vlot toepassen van lezen en/of spellen.
- **Alarmsignalen:** Vroege tekenen die kunnen wijzen op (een risico op) dyslexie, zoals moeite met rijmen, klankherkenning, of het onthouden van lettervormen.

2. Kernconcepten en verbanden

Oorzaken van stemproblemen bij kleuters

- **Externe factoren:** Omgevingslawaaï, gezinssituatie, school, buurt, ingrijpende gebeurtenissen.
- **Interne factoren:** Persoonlijke gevoeligheid voor stress, individuele copingvaardigheden.

Verband:

Stemproblemen ontstaan uit een **complex samenspel** van interne en externe factoren. Sommige kinderen zijn gevoeliger voor stress en ontwikkelen sneller stemproblemen.

Gevolgen van langdurige heesheid

- **Fysisch:** Keelpijn, ademtekort, branderig gevoel, hoesten, schrapen.
- **Functioneel:** Minder goed kunnen zingen/roepen, vermoeidheid, verminderde verstaanbaarheid.
- **Sociaal-emotioneel:** Schaamte, frustratie, negatieve zelfbeoordeling, sociale terugtrekking.

Verband:

Fysische klachten kunnen functionele problemen veroorzaken, wat weer leidt tot sociaal-emotionele gevolgen.

3. Voorbeelden en praktische toepassingen

Voorbeeld 1:

Een kleuter die in een drukke klas steeds harder moet praten, raakt hees en krijgt keelpijn. Hierdoor wordt hij onzeker en praat hij steeds minder.

Voorbeeld 2:

Een kind met dyslexie heeft moeite met het onthouden van letters en klanken, waardoor het lezen en spellen moeizaam verloopt. Dit kan leiden tot faalangst.

4. Preventie en remediëring van stemproblemen

- **Rustige praatomgeving creëren:** Vermijd lawaai, praat zelf rustig.
- **Let op lichaamshouding:** Rechtop zitten voorkomt spanning op de stem.
- **Goed stemgebruik modelleren:** Niet schreeuwen, juiste toonhoogte bij zingen.
- **Water drinken bij irritatie:** Voorkomt verdere irritatie van de stembanden.
- **Niet forceren:** Kinderen niet verplichten te zingen of hard te praten.
- **Positieve feedback geven:** Complimenten stimuleren gezond stemgebruik.
- **Let op spelgedrag:** Vermijd stemforcerende spelletjes (bv. raceauto's nadoen).

5. Dyslexie: alarmsignalen, preventie en remediëring

Alarmsignalen

- Moeite met rijmen
- Problemen met klankherkenning
- Moeite met onthouden van lettervormen en -klanken
- Trage taalontwikkeling

Preventie en remediëring

- Vroegtijdige signalering en begeleiding
- Oefenen met klanken, letters en rijmen
- Differentiatie in de klas
- Samenwerking met logopedist of zorgleerkracht

6. Potentiële examenonderwerpen

- Oorzaken en gevolgen van stemproblemen bij kleuters
- Preventieve maatregelen in de klas
- Herkennen van alarmsignalen van dyslexie
- Verschil tussen fysische, functionele en sociaal-emotionele gevolgen van stemproblemen
- Praktische interventies bij stemproblemen en dyslexie

7. Oefenvragen met antwoorden

Meerkeuzevragen

1. Wat is géén fysisch gevolg van langdurige heesheid bij kleuters?

- A. Keelpijn
- B. Buiten adem raken
- C. Schaamte
- D. Branderig gevoel in de keel

Antwoord: C) Schaamte (dit is een sociaal-emotioneel gevolg)

2. Welke maatregel helpt NIET bij het voorkomen van stemproblemen?

- A. Rustige praatomgeving
- B. Kinderen verplichten om mee te zingen
- C. Water laten drinken bij kriebel
- D. Goed stemgebruik modelleren

Antwoord: B) Kinderen verplichten om mee te zingen

Open vragen

3. Noem twee interne en twee externe factoren die een rol spelen bij het ontstaan van stemproblemen bij kleuters.

Antwoord:

- Interne factoren: Persoonlijke gevoeligheid voor stress, individuele copingvaardigheden
- Externe factoren: Gezinssituatie, lawaai in de klas

4. Beschrijf een functioneel gevolg van stemproblemen en geef een concreet voorbeeld.

Antwoord:

Functioneel gevolg: Verminderd vermogen om te zingen of roepen.

Voorbeeld: Een kind kan niet goed meedoen met het zingen van liedjes in de klas en klinkt veel zachter dan de andere kinderen.

Stellingen (waar/niet waar)

5. Een hese stem bij kleuters heeft alleen invloed op hun lichamelijke gezondheid.

Antwoord: Niet waar. Het heeft ook functionele en sociaal-emotionele gevolgen.

6. Het is belangrijk om kinderen met stemproblemen altijd te laten oefenen met hard praten, zodat hun stem sterker wordt.

Antwoord: Niet waar. Dit kan de stem juist forceren en problemen verergeren.

8. Visuele samenvatting (schema)

Gevolgen van stemproblemen	Voorbeelden	Maatregelen
Fysisch	Keelpijn, ademtekort, branderig gevoel	Water drinken, rustige omgeving
Functioneel	Minder zingen, vermoeidheid	Niet forceren, juiste toonhoogte
Sociaal-emotioneel	Schaamte, frustratie	Complimenten, positieve benadering

Studiegids Deel 36/37 – Logopedie: Inspelen op Onderwijsbehoeften bij Taalontwikkeling en Dyslexie

Inhoudsopgave

1. Belangrijke Definities en Begrippen
 2. Kernconcepten en Verbanden
 3. Concrete Voorbeelden
 4. Praktische Toepassingen
 5. Potentiële Examenonderwerpen
 6. Oefenvragen met Antwoorden (Zelfstudie)
 7. Samenvattende Checklist: Beheers ik de leerdoelen?
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Dyslexie

- **Definitie:** Een hardnekkig probleem met het aanleren en vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.
- **Kenmerken:** Moeite met klank-tekenkoppeling, traag lezen, veel spellingsfouten.

Taalontwikkelingsstoornis (TOS)

- **Definitie:** Een neurobiologische ontwikkelingsstoornis waarbij de taalontwikkeling significant achterblijft bij leeftijdsgenoten, zonder duidelijke oorzaak.
- **Kenmerken:** Beperkte woordenschat, moeite met zinsbouw, problemen met taalbegrip en -productie.

Differentiatie

- **Definitie:** Het aanpassen van onderwijs aan de verschillende behoeften van leerlingen.
- **Toepassing:** Extra ondersteuning bieden aan kinderen met taalproblemen.

Fonemisch Bewustzijn

- **Definitie:** Het vermogen om klanken in woorden te herkennen en te manipuleren.
- **Belang:** Essentieel voor het leren lezen en spellen.

Interactief Taalonderwijs

- **Definitie:** Onderwijs waarbij kinderen actief participeren in betekenisvolle communicatie.
 - **Kenmerk:** Leerkracht en kinderen zijn samen verantwoordelijk voor het leerproces.
-

2. Kernconcepten en Verbanden

A. Signaleren van Taalproblemen

- Observatie-instrumenten zoals **Kleuterobservatie-instrument Taalvaardigheid** en **Reynell Taalontwikkelingsschalen**.
- Vroegtijdig signaleren voorkomt leerachterstanden.

B. Onderwijsbehoeften bij Dyslexie en TOS

- **Dyslexie:** Gericht op automatiseren van lezen/spellen, gebruik van hulpmiddelen (bv. voorleessoftware).
- **TOS:** Focus op uitbreiding van woordenschat, stimuleren van taalproductie, visuele ondersteuning.

C. Differentiatie in de Praktijk

- **Combilist en De Taallijn:** Instrumenten om taalontwikkeling via interactie te stimuleren.
- Gebruik van tussendoelen en individuele leerlijnen.

D. Samenwerking met Ouders en Hulpverleners

- Belang van communicatie en afstemming.
- Ouders betrekken bij taalstimulering thuis.

E. Meertaligheid als Troef

- Meertalige kinderen hebben vaak een bredere taalbasis.
- Positieve benadering en ondersteuning van thuistaal.

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld Dyslexie:** Kind leest langzaam, maakt veel fouten bij het spellen van woorden als 'schip' (schip → sjiip).
- **Voorbeeld TOS:** Kind zegt 'hond lopen' in plaats van 'de hond loopt buiten'.
- **Differentiatie:** Instructie in kleine groepjes, extra visuele ondersteuning, gebruik van pictogrammen.
- **Interactief Taalonderwijs:** Samen een prentenboek lezen en vragen stellen over het verhaal.

4. Praktische Toepassingen

- **Gebruik van hulpmiddelen:** Voorleessoftware, pictogrammen, aanpasbare werkbladen.
- **Taalstimulerende activiteiten:** Rollenspellen, taalspelletjes, samen verhalen verzinnen.
- **Samenwerking:** Regelmatige oudergesprekken, multidisciplinair overleg met logopedist.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Uitleggen wat differentiatie inhoudt en voorbeelden geven.
- Verschillen tussen dyslexie en TOS benoemen.
- Instrumenten voor signalering van taalproblemen beschrijven.
- Praktische strategieën voor taalstimulering bij jonge kinderen.
- Rol van ouders en omgeving bij taalontwikkeling.

6. Oefenvragen met Antwoorden (Zelfstudie)

Vraag 1:

Wat is het verschil tussen dyslexie en een taalontwikkelingsstoornis (TOS)?

Antwoord: Dyslexie betreft specifiek hardnekkige problemen met het lezen en/of spellen op woordniveau, terwijl TOS een bredere stoornis is waarbij zowel taalbegrip als taalproductie achterblijven, inclusief woordenschat en zinsbouw.

Vraag 2:

Noem twee instrumenten waarmee je taalproblemen bij kleuters kunt signaleren.

Antwoord:

- Kleuterobservatie-instrument Taalvaardigheid
- Reynell Taalontwikkelingsschalen

Vraag 3:

Geef een voorbeeld van differentiatie in de kleuterklas voor een kind met TOS.

Antwoord: Het aanbieden van extra visuele ondersteuning (zoals pictogrammen) en het werken in kleine groepjes om de taalproductie te stimuleren.

Vraag 4:

Waarom is fonemisch bewustzijn belangrijk voor het leren lezen?

Antwoord: Fonemisch bewustzijn helpt kinderen klanken in woorden te herkennen en te manipuleren, wat essentieel is voor het koppelen van klanken aan letters bij het leren lezen en spellen.

Vraag 5:

Hoe kun je ouders betrekken bij de taalontwikkeling van hun kind?

Antwoord: Door hen te informeren over de voortgang, tips te geven voor taalstimulerende activiteiten thuis, en samen doelen te stellen voor de taalontwikkeling.

7. Samenvattende Checklist: Beheers ik de leerdoelen?

- ☐ Kan ik de begrippen dyslexie, TOS, differentiatie, fonemisch bewustzijn en interactief taalonderwijs uitleggen?
 - ☐ Weet ik hoe ik taalproblemen bij jonge kinderen kan signaleren?
 - ☐ Kan ik voorbeelden geven van differentiatie en interactief taalonderwijs?
 - ☐ Begrijp ik het belang van samenwerking met ouders en andere professionals?
 - ☐ Kan ik praktische strategieën toepassen voor taalstimulering?
 - ☐ Ben ik bekend met relevante observatie- en signaleringsinstrumenten?
 - ☐ Kan ik meertaligheid positief benaderen en ondersteunen?
-

Visuele Structuur & Tips

- Gebruik schema's en mindmaps om verbanden tussen begrippen te visualiseren.
 - Maak een overzicht van de instrumenten en hun toepassing.
 - Oefen met het beantwoorden van de oefenvragen zonder spiekbriefje.
-

Tip: Herhaal de oefenvragen regelmatig en bespreek de antwoorden met een studiegenoot voor extra verdieping!

Studiegids Deel 37/37: Geletterdheid bij Kleuters – Samenvatting & Zelftoets

Inhoudsopgave

1. Belangrijke definities en begrippen
 2. Kernconcepten en verbanden
 3. Concrete voorbeelden
 4. Praktische toepassingen
 5. Potentiële examenonderwerpen
 6. Oefenvragen & Antwoorden (Zelftoets)
 7. Visuele structuur: schema's en tabellen
-

1. Belangrijke Definities en Begrippen

Geletterdheid:

Het vermogen om geschreven taal te begrijpen, te gebruiken en te creëren. Geletterdheid omvat lezen, schrijven, spreken en luisteren.

Ontluikende geletterdheid:

De eerste fase van geletterdheid, waarin jonge kinderen (peuters en kleuters) zich bewust worden van geschreven taal en de functies ervan.

Taalscreening:

Het systematisch observeren en beoordelen van de taalontwikkeling van kinderen om eventuele achterstanden of stoornissen vroegtijdig te signaleren.

Taalontwikkelingsstoornis (TOS):

Een ontwikkelingsstoornis waarbij het verwerven van taalvaardigheden significant achterblijft bij leeftijdsgenoten, zonder dat dit verklaard kan worden door gehoorproblemen, verstandelijke beperking of onvoldoende taalaanbod.

Geïndividualiseerde doelen:

Doelen die zijn afgestemd op de specifieke onderwijsbehoeften van een kind, bijvoorbeeld bij kinderen met een taalontwikkelingsstoornis.

2. Kernconcepten en Verbanden

2.1 Waarom taalscreening bij kinderen?

- **Vroegtijdige signalering:**
Vroeg opsporen van taalproblemen voorkomt latere leerproblemen.
- **Gerichte ondersteuning:**
Kinderen met een achterstand kunnen sneller hulp krijgen.
- **Onderwijs op maat:**
Differentiatie in de klas wordt mogelijk door inzicht in individuele behoeften.

2.2 Waarmee taalscreenen?

- **Observatielijsten** (zoals de Checklist signalen bij meertalige leerlingen)
- **Gestandaardiseerde tests** (zoals CELF, Schlichting test)
- **Informeel observatie** (dagelijkse interacties, spelmomenten)

2.3 Hoe taalscreenen?

- **Systematisch en regelmatig** observeren
- **Samenwerking met ouders** en andere professionals
- **Gebruik van meerdere bronnen** (testen, observaties, gesprekken)

2.4 Ontluikende geletterdheid in de praktijk

- **Voorlezen en samen lezen**
- **Letterspelletjes en rijmpjes**
- **Stimuleren van schriftoriëntatie** (herkennen van letters, eigen naam schrijven)

2.5 Geïndividualiseerde doelen

- **Afstemming op het kind:**
Doelen worden aangepast aan het niveau en de behoeften van het kind.
- **Voorbeeld:**
Voor een kind met TOS kan het doel zijn: "Kan drie nieuwe woorden correct gebruiken in een gesprek."

3. Concrete Voorbeelden

- **Voorbeeld taalscreening:**
Een leerkracht merkt op dat een kleuter weinig spreekt in de kring. Met een observatielijst wordt nagegaan of het kind ook in andere situaties weinig taal gebruikt. Vervolgens wordt een gesprek met de ouders gepland.
- **Voorbeeld ontluikende geletterdheid:**
Tijdens het voorlezen wijst een kind spontaan naar de titel van het boek en zegt: "Dat is de naam van het boek!" Dit toont schriftoriëntatie.

4. Praktische Toepassingen

- **In de klas:**
Dagelijks taalrijke interacties, voorlezen, werken met prentenboeken, inzetten van tongbrekers voor articulatie.
- **Bij signalering:**
Gebruik van checklists en overleg met zorgteam bij vermoeden van TOS.
- **Bij meertalige leerlingen:**
Extra aandacht voor signalen die niet aan tweetaligheid te wijten zijn.

5. Potentiële Examenonderwerpen

- Definieer en leg uit: geletterdheid, ontluikende geletterdheid, taalscreening, TOS.
 - Beschrijf het belang van vroegtijdige taalscreening.
 - Geef voorbeelden van activiteiten die ontluikende geletterdheid stimuleren.
 - Leg uit hoe geïndividualiseerde doelen worden opgesteld en toegepast.
 - Herken signalen van taalproblemen bij (meertalige) kleuters.
-

6. Oefenvragen & Antwoorden (Zelftoets)

Vraag 1:

Wat is het verschil tussen geletterdheid en ontluikende geletterdheid?

Antwoord:

Geletterdheid is het vermogen om geschreven taal te begrijpen, gebruiken en creëren. Ontluikende geletterdheid is de eerste fase, waarin jonge kinderen zich bewust worden van geschreven taal en de functies ervan, nog voordat ze echt kunnen lezen en schrijven.

Vraag 2:

Noem drie redenen waarom taalscreening bij kleuters belangrijk is.

Antwoord:

1. Vroegtijdige signalering van taalproblemen
 2. Gerichte ondersteuning bieden
 3. Onderwijs op maat mogelijk maken
-

Vraag 3:

Geef een voorbeeld van een activiteit die ontluikende geletterdheid stimuleert.

Antwoord:

Voorlezen en samen praten over het verhaal, waarbij kinderen worden aangemoedigd om te reageren op de tekst en plaatjes.

Vraag 4:

Wat zijn geïndividualiseerde doelen en waarom zijn ze belangrijk bij kinderen met TOS?

Antwoord:

Geïndividualiseerde doelen zijn afgestemd op de specifieke behoeften van een kind. Ze zijn belangrijk bij kinderen met TOS omdat deze kinderen extra of aangepaste ondersteuning nodig hebben om hun taalontwikkeling te stimuleren.

Vraag 5:

Welke signalen kunnen wijzen op een taalontwikkelingsstoornis bij een kleuter?

Antwoord:

- Moeite met het vormen van zinnen
 - Beperkte woordenschat
 - Niet begrepen worden door leeftijdsgenoten
 - Niet reageren op taal of opdrachten
 - Problemen met het navertellen van een verhaal
-

Vraag 6:

Hoe kun je als leerkracht inspelen op de onderwijsbehoeften van een kind met een taalachterstand?

Antwoord:

- Extra taalstimulerende activiteiten aanbieden
 - Kleine groepjes of individuele begeleiding
 - Gebruik maken van visuele ondersteuning
 - Regelmatig overleg met ouders en zorgteam
-

7. Visuele Structuur: Schema's en Tabellen

Schema: Stappenplan Taalscreening

1. Observeren

2. Signaleren

3. Bespreken met ouders

4. Gebruik van checklists/tests
